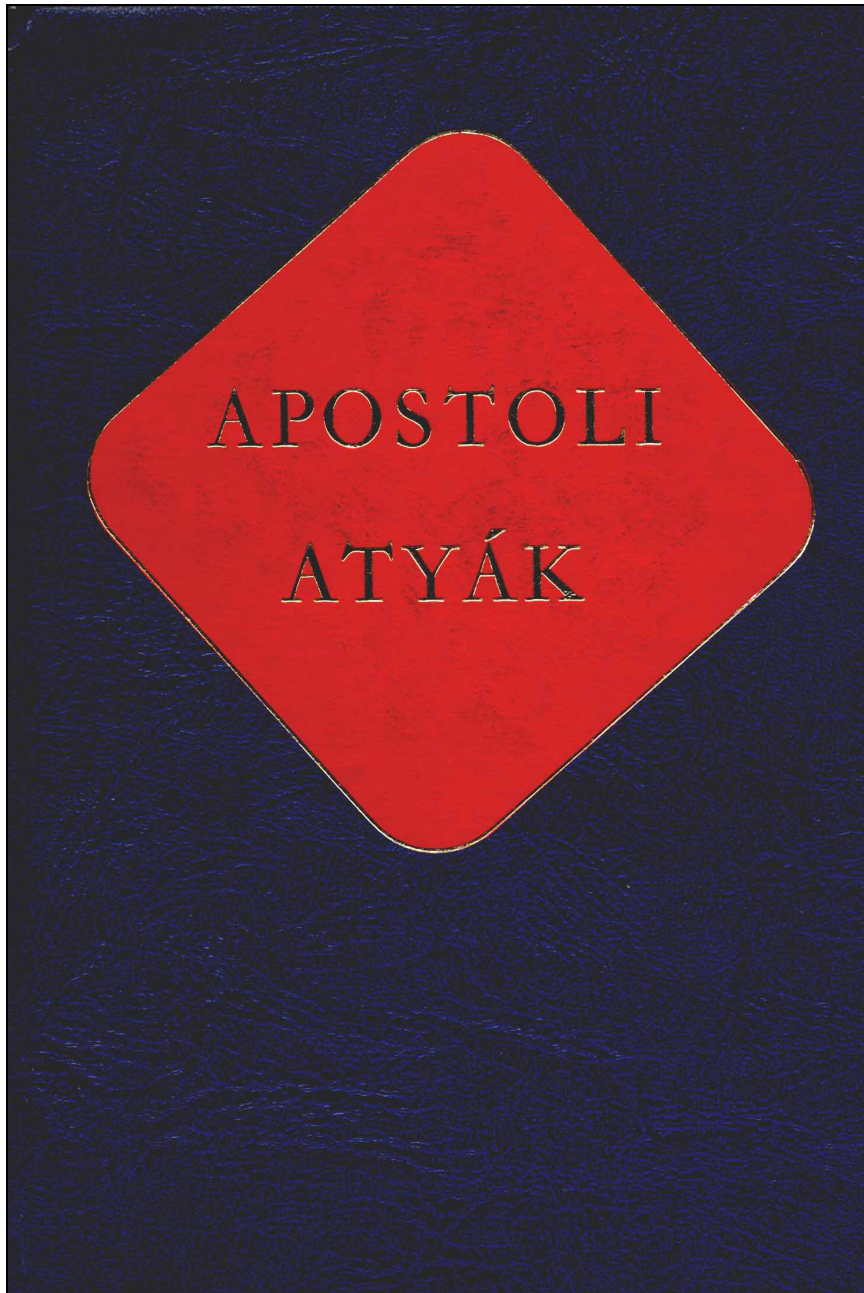

Vanyó László (szerk.) Apostoli atyák

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Vanyó László (szerk.)
Apostoli atyák

Nihil obstat.
Dr. Gasparus Ladocsi
Censor Archidioecesanus Deputatus.

Nr. 704-18/1979. Imprimi Potest.
Strigonii, Die 5 Octobris A. 1979.
Dr. Ladislaus Card. Lékai Archiepiscopus
Strigonieesis. Primas Hungariae.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv második kiadásának elektronikus változata. A könyv 1988-ban jelent meg a Szent István Társulat kiadásában az ISBN 963 360 371 4 (III) azonosítóval (az első kiadás 1980-ban jelent meg). Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

Az elektronikus változat tartalmazza a nyomtatott könyv Névmutatóját, Tárgymutatóját és a Szentírási helyek jegyzékét oldalszámok megadása nélkül.

A könyvet Pozsonyi Gábor vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
Előszó.....	4
Alexandriai Kelemen Krisztus-himnuszai (fordította: Ladocsi Gáspár).....	6
Himnusz Krisztushoz.....	6
Krisztushoz, a Tanítóhoz.....	7
Hieronymus presbiter: A kiváló férfiakról (fordította: Ladocsi Gáspár).....	10
Didakhé (azaz: A tizenkét apostol tanítása) (fordította: Vanyó László).....	48
Római Szent Kelemen levele a korintusiakhoz (fordította Ladocsi Gáspár).....	55
A római Szent Kelemen neve alatt ránk maradt korintusiakhoz írt második levél (fordította Ladocsi Gáspár).....	78
Antiochiai Szent Ignác hét levele (fordította: Vanyó László).....	87
Szent Ignác levele az efezusiakhoz.....	88
Szent Ignác levele a magnésziaiakhoz.....	92
Szent Ignác levele a trallésziakhoz.....	95
Szent Ignác levele a rómaiakhoz.....	97
Szent Ignác levele a filadelfiaiakhoz.....	99
Szent Ignác levele a szmirnaiakhoz.....	102
Szent Ignác levele Szent Polikárhoz.....	104
Szmirnai Szent Polikárp levele a filippiekhez (fordította: Vanyó László).....	107
Hierapoliszi Papiasz írásaiból ránk maradt töredékek és a Quadratus-töredék (fordította: Ladocsi Gáspár).....	111
A Barnabás-levél (fordította: Vanyó László).....	117
Hermasz: A Pásztor (fordította: Ladocsi Gáspár).....	131
I–V. látomások.....	133
I–XII. parancsolatokat.....	148
I–X. példázatok.....	162
A Diognétosz-levél (fordította: Vanyó László).....	194
Bibliográfia.....	202
Névmutató.....	208
Tárgymutató.....	213
Szentírási helyek jegyzéke.....	216

Előszó

Az újszövetségi iratok némelyikével egykorúaknak tekinthetők az ún. apostoli atyák írásai. A Tizenkét apostol tanítása (Didakhé) egyes fejezetei még az I. század vége felé megíródtak, ugyancsak az I. század utolsó évtizedéből való Római Szent Kelemen levele, a II. század első évtizedeiből származnak Antiochiai Szent Ignác levelei, a második század elején, a század első felében nyert végleges formát Hermasz Pásztor. A néhány adat mutatja, milyen ősi keresztény írásokat kap kezébe az olvasó ezzel a kötetrel. Az apostoli atyák művei tudósítanak bennünket Róma, Kis-Ázsia, Szíria, Görögország egyházainak benső és külső nehézségeiről, küzdelmeiről, a kor keresztényeinek életéről, hitéről. A kritikus, átmeneti korszak tanúi ezek az írások. Az Apostolok cselekedetei viszonylag részletesen ecseteli a jeruzsálemi ősegyház életét, a Szent Pál által alapított pogánykeresztény egyházakról is tudósít. Szent Pál leveleiből még részletesebb kép tárul fel előttünk. Az apostolok halála utáni korról vajmi keveset tudnánk az apostoli atyák írásai nélkül, akiknek munkássága összeköti az apostoli kort az apologéták korával. Ezért oly becsesek ezek az írások.

Az apostoli atyák írásait áthatja az evangéliumi tanítás megőrzésének féltő gondja, szinte aggodalmas szeretet az egyház iránt. Helyi egyházaknak íródtak ezek a levelek, kinyilatkoztatások (apokalipszisek), s az egyházzal szólnak, az egyházat Krisztussal való szoros kapcsolatában látatják. A mennyei, az eszkatologikus egy egyház teológiai horizontjában szemlélik a helyi egyházat eme írások szerzői. A helyi egyház, az „ekklészia paroikusza”, a zarándok egyház, mely átmenetileg itt vagy ott, Rómában, Efezusban, Antiochiában tartózkodik, eukharisztikus közösség, mely teljes figyelemmel fordul Krisztus felé, Krisztus egy egyháza részének, képmásának tartja magát. Annak az eukharisztikus közösségnek, amely az egyház, hierarchikus felépítése van. A hierarchia biztosítja az egységet és a történelmi folytonosságot az apostolokkal és Krisztussal.

Az apostoli atyák írásai azért jelentősek, mert megmutatják, hogy az Újszövetségben vázolt egyházkép milyen irányban fejlődött. A Didakhé egyházi rendtartásra vonatkozó előírásai elsősorban a szinoptikus evangéliumokban található útmutatásokat foglalták össze, Antiochiai Szent Ignác leveleinek egyházképe az ún. pasztorális levelek egyházképével mutat rokonságot. A vértanú püspök leveleit nemcsak történelmi dokumentumokként olvashatjuk, hanem elmélkedési anyagot is kínál. A zsidó apokaliptika világából nőtt ki Hermasz Pásztor. Az Ószövetség zsidó és keresztény értelmezésének különbségéről tanúskodik Barnabás levele.

A Szent István Társulat 1944-ben egyszer már kiadta az apostoli atyák írásait a Keresztény Remekírók első köteteként Kűhár Flóris fordításában. Ez a kötet azonban néhány igen jelentős műből inkább csak szemelvényeket nyújtott, így Hermasz Pásztorából, Barnabás leveléből, Római Szent Kelemen leveléből elhagyott a fordító fejezeteket, melyekben az említett művek szerzői hosszasan idéztek az Ószövetségből. Ezek az idézetek ma számunkra teológiai szempontból fontosak, mert rámutatnak: az Ószövetség mely könyveit használták előszeretettel keresztény őseink az első században. Érdekes a mód, ahogyan idézik néhány helyen az Ószövetséget, főleg a próféták szövegeit. A szövegeket nemcsak idézik, de az alkalmazás szempontjainak megfelelően néha át is alakítják, de lehet, hogy az apostoli atyák az általunk ismert szentírási szövegektől eltérő változatokat használtak. Az apostoli atyák által idézett szentírási szövegeknél ezért nem vettük át egyszerűen a közkézen forgó fordításokat, hanem az egyes művekben szereplő szöveget fordítottuk, úgy, ahogyan az eredetiben található. Erre azért volt szükség, mert a kutatás ma ugyanolyan részletességgel foglalkozik ezekkel a művekkel, mint az újszövetségi iratokkal, ugyanazt a módszert alkalmazzák az apostoli atyák műveinek elemzésénél. A forma- és redakciótörténeti módszer lehetővé tette a szövegek rétegződésének megállapítását, a zsidó- és hellén-keresztény

teológiai elemek elkülönítését, beható vizsgálat tárgyává tette az egyes kifejezések eredetét. Ezért minden egyes művet teljes egészében adunk közre. A Keresztény Remekírók sorozatban megjelent kötettel szemben további különbség, hogy nemcsak a neves szerzők történelmileg hitelesnek megállapított írásait vettük fel a szöveggyűjteménybe, hanem a korszak más, névtelenül ránk maradt írásait is.

Az apostoli atyák írásainak új, teljes fordítására azért vállalkoztunk, hogy folytassuk az elődeink által megkezdett munkát. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai is gyakran idézik ezeket az írásokat, így a teljes fordítás előmozdíthatja a zsinat tanításának elmélyültebb tanulmányozását, de segítséget nyújtanak ezek a korai keresztény iratok az Újszövetség jobb megértéséhez is. A fordításnál nem törekedtünk egy-egy írás eredeti jellegzetességének eltüntetésére, amennyiben valamelyikre a kissé nehézkes stílus, az oktató hangnem, az ismétlések voltak jellemzőek, azokat úgy is fordítottuk.

Az egész szöveggyűjteményt Alexandriai Kelemen két himnusza és Szent Jeromos A kiváló férfiakról c. műve vezeti be. Kelemen himnusza tanítás előtti imák lehettek a keresztény iskolában, Jeromos műve pedig az első patológiai „kézikönyv” az ókeresztény korban.

Budapest, 1979. február 1-én, Antiochiai Szent Ignác ünnepén.

A fordítók.

Alexandriai Kelemen Krisztus-himnuszai (fordította: Ladocsi Gáspár)

Himnusz Krisztushoz

Ugrándozó szamárcsikó gyepelőszára,
Célját nem tévesztő madaraknak szárnya,
Hajóknak biztonságos kormánylapátja,
Királyi ház juhainak pásztora.

Zsenge gyermekeid
Hívjad egybe mostan,
Szent dicsőítésére
Szívtiszta hymnoszban,
Romlatlan ajkakkal,
Az ifjakat vezérlő
Krisztusnak!

A szenteknek királya vagy,
Mennyei Atyának
Mindeneket meghódító,
Éltető igéje;
Bölcsességben kormányzónk,
Kínjainkban támasz.

Legmaradóbb öröm,
Az emberi nemnek
Meváltó Jézus;
Megszentelt nyájadnak
Pásztor-Magvetője,
Hajókormány, gyepelő,
S mennyei szárnytolla;
Meváltást remélő
Halandók halásza;
Szennyes tengerárban,
Ellenség-hullámban
Boldogító étellel
Minket hívogató
Tiszta, szép Halunk.

Irányítsd, szent Pásztor,
Okos nyájad, s vezesd,
Te, az ártatlan, – szép
Ifjúság Királya!

Zarándokút az ég felé
Krisztusnak nyomdoka;
Örökkévaló Ige,
Végnélküli Aión,
El nem múló fényünk.

Oltalom forrása,
Isten dicsérőknek
Erény művelője,
Szeplőtlen életben.

Legszebb édesanyánk,
Kegyelmek Nymfája;
Isten bölcsessége
Drága emlőiből
Bőségben fakadó
Mennybéli anyatej:
Jézus Krisztus.

Téged táplálékul
A szellemi mellbimbókból
Mint gyenge csecsemők,
Hamvas ajkainkkal szívunk,
Gazdagon áradó
Szentlelkeddel mind betelünk.

Ártatlanok dicséretét,
Bizakodó hymnoszt,
Krisztus Királyunknak
Életet adó tanításáért
Méltó viszonzásul
Énekeljünk együtt;
Szelíd szerénységben
A Nagyerejű Gyermekről.

Neki énekeljünk,
Gondtalan nemzetség,
Makulátlan kórus,
Békénk Istenének,
Krisztus szülöttei!

Krisztushoz, a Tanítóhoz

Neked ajánlom, Tanítóm,
Ezt a szavakból egybefont
Hymnoszt-formázó koszorút;

Virágai arról a rétről valók,
Mely mindenkor kaszálatlanul virít,
Ott az ételt te magad nyújtod nekünk;

Mi pedig a méhek példáját követve,
Ahogy virágzsengét összegyűjtögetve,
A réteken serényen szálldosnak körül;

És fáradozásunk hasznát, jutalmát,
Az édes mézet gazdáiknak adják,
S a drága mézen túl a lágy viaszt;

(Én is egy ilyen szolgád vagyok,
Mint ők, kicsi, s jelentéktelen;
Szavaid virághímét gyűjtve,
Véle eltelve ittasultan,
Téged áldó szavakra nyílik
Akaratlanul is az ajkam.)

Halandóknak bőkezűen osztod javad,
A nemeslelkűt pártfogásod kíséri,
Atyánk, Ki mindenek megalkotója vagy.

Felállítottad az ég boltozatát,
Megformáltad reá annak ékeit,
Isteni terveid szép rendje szerint.

Nappal és verőfény parancsod követi,
Éppúgy a csillagok mikoron megfutják,
A törvényül megírt változatlan pályát.

Kezed jelölte ki határait
A szárazföld és tenger meredek,
Vagy csipkés találkozásainak;
Változások idejét találón
A körforgás vonalához szabtdad.
Így lett a tél, a tavasz, a nyár, az ősz,
Mely jóvoltodból gyümölcsben gazdag.

Ezt az oly' szép és elrendezett világot
Kusza és formátlan anyagból formáltad,
És valóban, mindent a helyére raktál.

Ajándékozz nékem olyan életet,
Mely előtted kedves, biztonságom záloga;
Kegyelmet mindig szilárdan megadd.

Hogy szavaimban, s cselekedeteimben
Isteni írásod szelleme ott legyen,
Így mindenkor dicsőíthetlek tégedet,

Együtt a tetőled eredő,
A tökéletes bölcsességű,
Veled élő és nálad lévő,
Örök-szent Igével.

Szegénységtől, Uram, óvjál meg engemet,
A gazdagságot éppúgy kergesd messze el;
Inkább add meg nekem, téged kérlelőnek,
Hogy egyszerűségben és szerényen éljek,
És boldog legyen majd célba érkezésem.

Hieronimus presbiter: A kiváló férfiakról (fordította: Ladocsi Gáspár)

A keresztény irodalom legkorábbi szövegeimlékeinek olvasásakor természetesen fordul érdeklődésünk ezen iratok szerzői felé, hogy honnét is származtak ők, milyen körülmények között éltek, életükben mit tettek, és hogyan őrizték emléküket a kereszténység későbbi nemzedékei. Mindezeket a kérdéseket elsősorban a szaktudományok válaszolják meg, saját szempontjai szerint beszél ezekről az ókeresztény irodalom- és dogmatörténet.

A szaktudományok kézikönyvein túl, vagy inkább előtt, haszonnal olvashatjuk a kötetünk elejére illesztett könyvecskét, szent Jeromos „Kiváló férfiakról” írt munkáját. Ez a „*kötet*” maga is ókeresztény szövegeimlék, de benne az első patrisztikus kézikönyvre ismerhetünk. Jeromos írása nemcsak az első reánk maradt patrisztikus „*kézikönyv*”, hanem ez az irat mint ilyen az első, ahogyan ezt a könyvét bevezető ajánló levélben maga a szerző is megerősíti.

A középkor végéig ezt a művet „*tankönyvként*” használták a keresztény egyház íróinak tanításához, ezért a jeromosi anyagot többen kiegészítették. Egy évszázadnyit felölöl kiegészítést fűzött hozzá Gennadius, a massiliai semipelagiánus presbiter, a patrisztikus kor alkonyán pedig ugyanezt teszi Szevillai Szent Izidor és Toledói Szent Ildefonz. A középkor folyamán többen folytatják a Jeromos által megkezdett munkát, de az ókorra vonatkozó anyag rész nem bővül, Jeromos és Gennadius anyaga lényegében érintetlen maradt.

Jeromos írását még életében lefordítja görögre ezen munkájában is említett szerzetestársa, Szophroniosz presbiter (CXXIV), de Keleten alig használják írását, a szerzője sem tudta ezen egyházakban elfogadtatni magát. Néhány évszázaddal később a keleti egyházakban Phótiosz Mürioblibionja vált elterjedtté, amely mintegy kétszáznyolcvan keresztény és pogány írást ismertet életrajzi adatokkal, és a művekből kiemelt részletekkel. A bizánci egyháztól egyre inkább eltávolodó szíriai területeken pedig a nesztoriánusok utolsó kiemelkedő teológusa, Ebedjesu bar Berika állított össze hasonló katalógust a keresztény írókról.

Jeromos munkája lényegében nem több, mint a keresztény íróknak és műveiknek katalógusa, de mégsem tekinthetünk úgy erre az iratra, mint a mai patrisztikus kézikönyvekre. A kézikönyveket, a mai katalógusokat bizonyos személytelen leírás jellemzi. Jeromos írása, ellentétben ezekkel, tele van szubjektívizmussal, részrehajló ítéletekkel, egyes szerzőket aránytalanul kiemel, míg másokat éppen csak megemlíti, az utóbbiakhoz tartozik Aranyszájú János, ekkor még antiochiai presbiter (CXXIX), vagy Ambrus, Milánó püspöke (CXXIV), az előbbiekhöz pedig tanítói: Didümosz, a vak presbiter (CIX) és Nazianzoszi Gergely (CXVII), vagy Damasus pápa (CIII). Részrehajlásait, pontatlanságait, és gyakori elnagyolásait már kortársa, Szent Ágoston is a szemére veti (Ágoston 40. levele), ezeket a modern szerzők is kifogásolják munkájában.

Minden hibája és hiányossága ellenére az ókeresztény kor tanulmányozásában kiemelt helye marad ennek az írásnak. Az a kivételes helyzete, hogy a kortárs szemével nézi a patrisztikus kor aranykorát, és a megelőző három évszázadot pedig mint közelmúltat, melyet a személyes kapcsolatok szönek át, vagy az akkor még el nem felejtett szövegeimlékek ismerete mindenkor olyan sajátos tekintélyt biztosít számára, amellyel egyetlen tárgyának ismeretében megbízható kézikönyv nem rendelkezhet. Sajátos szemléletmódja mellett jelentős abból a szempontból is, hogy a kereszténység első évszázadaira vonatkozóan egészen rendkívüli tradícióanyagot őrizett meg, benne nem egy olyat is, amit csak innét ismerhetünk. A patrisztika mellett a szentírástudomány és az egyháztörténelem számára számottevő forrásanyagot, megannyi hivatkozási helyet kínál, így Máté evangéliumával, János irataival, a Zsidókhoz írt levéllel kapcsolatban, vagy a húsvéti vita, és egyes eretnek irányzatok történetével kapcsolatban. Jeromos sajátos szubjektív értékelése, és az általa összegyűjtött

forrásanyag mellett munkája bizonyos frissességet is mutat, – ami szintén nem lehet meg a kézikönyvekben –, mert szerzőjének a 392. évben kialakult értékeléseit, impresszióit rögzítette ez az írás, ebből a szempontból úgy tekinthetünk a „Kiváló férfiak”-ra, mint egy pillanatfelvételt. Ha magunk elé idézzük Jeromos életpályájának ezt az esztendejét, a 392. évet, szerencsésnek mondhatjuk e katalógus megírásának idejét, mivel a következő esztendő húsvétján már meghasonlott Órigenésszel, s ez a pálfordulás Jeromos írásait, emberi kapcsolatait olyan nagymértékben felforgatta. A „Kiváló férfiak” talán a legutolsó írása, amelyben még lelkesedik Órigenészért, ahol még őszinte csodálattal ír annak „halhatatlan tehetségéről” (LIV). Különös szerencse, hogy szerzője „pálfordulása” után több mint két évtized alatt nem semmisítette meg ezt az írását.

Az élete derekán levő Jeromos presbiter mintegy százharmincöt egyházi személyéről ad rövid összefoglalást, olyanokról is, akikről – vagy bizonyos írásaikról – csak tőle értesülünk. Az egyházi írók közé foglalt néhány kívülálló személyiséget is, így a zsidó Philont, Flavius Josephust, a tibériási Justust, valamint egy római filozófust is, Lucius Annaeus Senecát, de mindegyiket műveik, vagy vélt írásaik alapján a kereszténységgel kapcsolta össze.

A „Kiváló Férfiakról” fordításához a Teubner kiadó szövegkiadását vettük alapul, G. Gerding munkáját. (Leipzig, 1879)

Eusebius Hieronymus presbiter: A kiváló férfiakról

Bevezető sorok Dexterhez, a Praetorium prefektusához

Arra buzdítottál engem, Dexter, hogy Tranquillust követve, a keresztény írókat számba vegyem, és miként ő a profán irodalom megszámlálhatatlanul sok kiváló férfit ismertette, úgy én ezt a mieinkkel tegyem, vagyis Krisztus kinszenvedésétől kezdve Theodosius császár uralkodásának tizennegyedik esztendejéig mindenkiről, aki csak a szent iratokkal kapcsolatban valamit is emlékül hátrahagyott, néked rövid összefoglalást adjak. A görög irodalomban ezt megtette Hermipposz, a peripatetikus, Antigonosz Karisztiosz, Szatürosz, a tudós férfiú, és tudásában mindenkit messze túlszárnyaló műértő, Arisztoksenosz, a latinok között pedig Varro, Santra, Nepos, Hyginus, és akit te példaképként állítottál elé, Tranquillus.

Vállalkozásunkban köztem és közöttük mégsem azonosak a feltételek, ők ugyanis műveik megírásához használhatták a régi történetleírásokat és évkönyveket, és mintegy hatalmas rétről összegyűjtve fonhatták meg munkájuk nem csekély koszorúját; de én, aki hasonló szándékozom tenni, semmilyen korábbi próbálkozást sem követhetek, és ahogyan ezt mondani szokás, saját magamat tekintsem gyatra mesteremnek? Érdemlegesen mindössze Eusebiosz Pamphilosz egyháztörténetének tíz könyvét használhattuk fel, mivel benne mindazon szerzők műveiről, koráról találunk sokszor adatokat, akikről most szándékunkban áll írni.

Mindezek folytán Urunkhoz Jézus Krisztushoz könyörgök, hogy aminek megírására a te Ciceród sem méltattatott – bár ő a római ékesszólás csúcsán áll – arra, hogy Brutusában a latin nyelven szónoklók katalógusát összeállítására, én azt egyháza íróinak felsorolásával, intésedhez méltón, véghezvigyem. Ha ezen művemből kihagynék valakit is, aki napjainkig mindezekkel kapcsolatban valamit is megírt, inkább magukat, mint engemet kell hibáztatniuk. Nem ismerhetem, és nem is olvastam azoknak írásait, akik ilyen jellegű munkájukat nem hozták nyilvánosságra, és amit talán mások ismertek, számomra azonban itt, a földkerekség félreeső sarkában ismeretlenek maradtak. Annyi bizonyos, hogyha ők írásaikkal jeleskednek, nem vallják nagy kárát annak, hogy mi hallgattunk róluk.

Tudják meg a Krisztus ellen acsarkodó kutyák, Kelszosz, Porphüriosz, Julianus, tudják meg követőik is, akik azt állították, hogy az egyháznak nincsenek bölcselői, nincsenek

szónokai és tanítói, hogy mily sok, és oly igen jeles férfiú alapozta meg, építette, ékesítette a mi hitünket, ne érveljenek tovább hitünk faragatlan egyszerűségével, és ők maguk ismerjék el inkább saját tudatlanságukat.

Ég veled az Úr Jézus Krisztusban.

A keresztény írók jegyzéke

I.	Simon Péter
II.	Jakab, az Úr testvére
III.	Máté, aki azonos Lévivel
IV.	Júdás, Jakab testvére
V.	Pál, aki azelőtt Saul volt
VI.	Barnabás, aki József is
VII.	Lukács evangélista
VIII.	Márk evangélista
IX.	János apostol és evangélista
X.	Hermasz
XI.	A zsidó Philón
XII.	Lucius Atmaeus Seneca
XIII.	József, Máté fia (Flavius Josephus)
XIV.	A tibériási Justus
XV.	Kelemen püspök
XVI.	Ignác püspök
XVII.	Polikárp püspök
XVIII.	Papiasz püspök
XIX.	Quadratus püspök
XX.	Arisztidész filozófus
XXI.	Agrippa Castor
XXII.	Hégészipposz történetíró
XXIII.	Jusztinosz filozófus
XXIV.	Melitón püspök
XXV.	Theophilosz püspök
XXVI.	Apollinarisz püspök
XXVII.	Dionüsziosz püspök
XXVIII.	Pinitosz püspök
XXIX.	Tatianosz eretnekvezér
XXX.	Philipposz püspök
XXXI.	Muszanosz
XXXII.	Modestus
XXXIII.	Bardeszánész eretnekvezér
XXXIV.	Victor püspök
XXXV.	Ireneusz püspök
XXXVI.	Pantainosz filozófus
XXXVII.	Rhodón, Tatianosz tanítványa
XXXVIII.	Kelemen presbiter
XXXIX.	Miltiadész
XL.	Apollóniosz
XLI.	Szerapion püspök
XLII.	Apollonius szenátor

XLIII.	Theophilosz, egy másik püspök
XLIV.	Bakkülosz püspök
XLV.	Polükratész püspök
XLVI.	Heraklitosz
XLVII.	Maximosz
XLVIII.	Kandidosz
XLIX.	Appiön
L.	Sextus
LI.	Arabianosz
LII.	Júdás
LIII.	Tertullianus presbiter
LIV.	Órigenész, aki egyúttal Adamantiosz is
LV.	Ammoniosz
LVI.	Ambrósziósz diákónus
LVII.	Trüphón, Órigenész tanítványa
LVIII.	Minucius Felix
LIX.	Gajus
LX.	Berülloz püspök
LXI.	Hippolütosz püspök
LXII.	Alexander püspök
LXIII.	Julius Africanus
LXIV.	Geminosz presbiter
LXV.	Theodórosz püspök, aki egyúttal Gergely is
LXVI.	Cornelius püspök
LXVII.	Cyprianus püspök
LXVIII.	Pontius diákónus
LXIX.	Dionüsziosz püspök
LXX.	Novatianus eretnekvezér
LXXI.	Malkhión presbiter
LXXII.	Arkhélaosz püspök
LXXIII.	Anatóliosz püspök
LXXIV.	Victorinus püspök
LXXV.	Pamphilosz presbiter
LXXVI.	Pieriosz presbiter
LXXVII.	Lukianosz presbiter
LXXVIII.	Phileasz püspök
LXXIX.	Arnobius rétor
LXXX.	Firmianus rétor, akit Lactantiusnak is neveznek
LXXXI.	Euszebiosz püspök
LXXXII.	Reticus püspök
LXXXIII.	Methodiosz püspök
LXXXIV.	Juvenus püspök
LXXXV.	Eusztathiosz püspök
LXXXVI.	Markellosz püspök
LXXXVII.	Athanasziosz püspök
LXXXVIII.	Antal szerzetes
LXXXIX.	Baszileiosz püspök
XC.	Theodórosz püspök
XCI.	Euszebiosz, egy másik püspök
XCII.	Triphüliosz püspök

XCIII.	Donatus eretnekvezér
XCIV.	Aszteriosz filozófus
XCV.	Lucifer püspök
XCVI.	Eusebius, egy másik püspök
XCVII.	Fortunatianus püspök
XCVIII.	Akakiosz püspök
XCIX.	Szerapion püspök
C.	Hilarius püspök
CI.	Victorinus rétor
CII.	Titus püspök
CIII.	Damasus püspök
CIV.	Apollinarisz püspök
CV.	Gergely püspök
CVI.	Pacianus püspök
CVII.	Phótinosz eretnekvezér
CVIII.	Phoebadius püspök
CIX.	Didümosz, a „látó”
CX.	Optatus püspök
CXI.	Acilius Severus szenátor
CXII.	Kürillosz püspök
CXIII.	Euzóiosz püspök
CXIV.	Epiphániosz püspök
CXV.	Efrém diákónus
CXVI.	Baszileiosz, egy másik püspök
CXVII.	Gergely, egy másik püspök
CXVIII.	Lucius püspök
CXIX.	Diodórosz püspök
CXX.	Eunomiosz eretnekvezér
CXXI.	Priscillianus püspök
CXXII.	Latronianus
CXXIII.	Tiberianus
CXXIV.	Ambrus püspök
CXXV.	Evagriosz püspök
CXXVI.	Ambrósziosz, Didümosz tanítványa
CXXVII.	Maximosz, a filozófusból lett püspök
CXXVIII.	Gergely, egy másik püspök
CXXIX.	János presbiter
CXXX.	Gelasziosz püspök
CXXXI.	Theotimosz püspök
CXXXII.	Dexter Pacatianus, a praetorium prefektusa
CXXXIII.	Amphilokhiosz püspök
CXXXIV.	Szophroniosz
CXXXV.	Jeromos presbiter

I.

SIMON PÉTER, János fia, Galilea tartomány Betszaida falujából származott, András apostol testvére, az apostolok feje volt. Az antiochiai egyház feletti püspöksége, és a szórványban körülmétekből hívökké lettek között végzett igehirdetése után, Pontuszon, Galácián, Ázsián és Bithynián át Claudius uralkodásának második évében Rómába jött, hogy

ott felvegye a küzdelmet Simon mágus ellen, ahol azután mintegy huszonöt esztendeig maradt papi székében, Néro uralkodásának utolsó esztendejéig, vagyis annak tizennegyedik évéig.

Néro keresztre feszíttette, s így elnyerte a vértanúság koszorúját, megfeszítése fejjel lefelé történt, magasba függesztett lábakkal, mivel magát méltatlannak tartotta arra, hogy a keresztre szegezést olyanképpen hajtsák végre rajta, ahogyan azt az ő Urán tették. Két levelet hagyott ránk, amelyeket „katolikusoknak” szokás nevezni, de közülük a másodikat stílusa miatt sokan nem ismerik el az övének, mivel ez nincs összhangban az előzővel; övének mondják még a Márk szerinti evangéliumot, Márk az ő hallgatója és tolmácsolója volt. Azon könyvek pedig, melyeknek egyike felirata szerint cselekedeteit, a másik evangéliumát, a harmadik prédikációját, a negyedik apokalipszisét, az ötödik rendelkezéseit foglalja magába, mind az apokrif könyvek közé sorolhatók.

Sírja Rómában, a Vatikán-dombon, a diadalút mellett található; az egész földkerekség tisztelettel adózik neki.

II.

JAKAB, akit az Úr testvérének mondanak, melléknevén Justus (= Igaz). Néhányan úgy vélik, hogy József – egy másik feleségének – fia volt, de én úgy látom, hogy annak a Máriának a fia ő, aki az Úr anyjának nővére volt, János is megemlékezik róla könyvében (vö.: Jn. 19,25). Közvetlenül az Úr halála után Jeruzsálem püspökévé rendelték őt az apostolok. Egy levelet írt csak, amelyet a két katolikus levél között tartunk számon, de vannak, akik azt állítják, hogy az ő neve alatt valaki más terjesztette ezt a levelet, bár az idők multával tekintélyre tett szert.

Hégészipposz, aki közvetlenül az apostoli idők után élt, őt könyvből álló feljegyzéseiben Jakabról beszélve azt mondja:

„Az apostolok után Jakab, az Úr testvére, melléknevén az Igaz, vállalta magára a jeruzsálemi egyház gondját. Sokakat hívtak akkoron Jakabnak, de ő az, aki anyja méhétől fogva megszentelt volt, bort és más részegítő italt nem ivott, húst egyáltalán nem evett, sohasem nyírták a haját, testét se kente olajjal, és nem fürdött sohasem. Egyedül neki volt szabad belépni a szentek szentjébe; gyapjából készült öltözetet sohasem vett magára, ruházata lenből készült, egymagában járt fel a templomba, és ott térden állva könyörgött a népért, olyannyira, hogy térdei úgy megkeménykedtek, akár egy tevének térdei.”

Sok minden mást is elmond róla, amelyeket még elsorolni is hosszú lenne. Josephus hasonlóképpen emlékezik meg Jakabról a „Zsidó régiségek” huszadik könyvében, ugyanígy Kelemen a Vázlatok hetedik könyvében – Festus, Judea kormányzójának halála kapcsán, kinek utódául Néro Albinust küldte. Amikor ő még nem érkezett meg a provinciába, a papi nemzetségből való Ananus főpap, Ananus kisebbik fia, az anarchia nyújtotta kedvező körülmények folytán összehívta a tanácsot, és a nyilvánosság előtt felszólította Jakabot, hogy Krisztust, az Isten Fiát tagadja meg, mivel ő ennek ellentmondott, megkövezésre ítélte. Amikor összetört lábszárral ledobták a templom párkányáról, félig már élettelenül kezét az égre emelte ezen szavakkal: – „Uram, ne tudd be bűnünkül, amit tettek, mert nem tudják, mit cselekedtek” (vö.: Lk 23,34) –, sietve agyonütötték egy ványoló doronggal, amivel a nedves ruhákat szokás csapdosni. Így halt meg ő. József még azt is közli vele kapcsolatban, hogy igen nagy volt életszentsége és tisztelete a nép előtt. Megölése után ezért azt hitték, hogy miatta pusztul el Jeruzsálem. Róla írta Pál apostol a Galatáknak: – „Senki mást nem láttam az apostolok közül mint Jakabot, az Úr testvérét” (vö.: Gal 1,19), de ennél is nagyobb tanúságot tesz mellette az Apostolok Cselekedetei, és az az evangélium, amelyet „Héberék szerintinek”

neveznek, amit én nemrégiben fordítottam le görögre is, latinra is, és gyakran használta ezt Adamantiosz (= Órigenész), amint ő a Megváltó feltámadása után történetek kapcsán ezt idézi:

„Az Úr pedig miután odaadta a gyolcsot a főpap szolgájának, elment és megjelent Jakabnak, Jakab ugyanis megesküdt, hogy nem fog enni kenyeret azon órától fogva, mikor az Úr kelyhét kiitta, mindaddig, amíg őt nem látja feltámadva a halottak közül.”

majd ugyanott nem sokkal később:

„– Hozzatok asztalt és kenyeret – mondta az Úr,”

és nyomban hozzáteszi:

„vette a kenyeret és megáldotta, megtörte és Jakabnak, az Igaznak adta, mondván neki: – Testvérem, egyed kenyeredet, mert feltámadott az Emberfia a halottak közül”.

Mintegy harminc esztendeig kormányozta a jeruzsálemi egyházat, vagyis Néró császár uralkodásának hetedik esztendejéig. Sírjának felirata ott volt a templom alatt, azon a helyen, ahova őt letaszították, és ez látható volt egészen a Titus-féle ostromig, sőt még Hadrianus utolsó hadjáratáig is. Mostanában néhányan közülük úgy tartják, hogy az Olajfák hegyén temették el, de ezeknek a véleménye hamis.

III.

MÁTÉ, akit egyúttal **LÉVINEK** is neveznek, a vámosból lett apostol, aki először héber nyelven állította össze Krisztus evangéliumát Judeában, azok számára, akik a körülmélték közül lettek hívőkké; ezt valaki utána görög nyelvre is átültette, de ez nem egészen biztos. A héber nyelvű írását viszont mindmáig őrzi a tudásában kimagasló Pamphilosz által alapított caesareai könyvtár. Nekem volt lehetőségem arra, hogy a nazarénusok birtokában levő iratokat is lemásoljam – ők Szíria egyik városában, Vexiában (= Berytus) élnek. Benne különös figyelmet érdemelnek azok a helyek, ahol az evangélista akár saját, akár a Megváltó Úr személyében az Ószövetség bizonyítékaival él; nem a hetvenes fordítás szerint idéz, hanem a héber szövegek szerint, ezekből kettő: „Egyiptomból hívtam az én fiamat” (vö.: Mt 2,15) és „mivel Nazerenusnak hívják őt” (vö.: Mt 2,23).

IV.

JÚDÁS, Jakab testvére, a hét katolikus levél között hagyott ránk egy rövid levelet. Többen vannak azok, akik elvetik, mert az apokrif Hénokh-könyvet idézi, de tekintélye mellett szól, hogy régóta használták, és a szent iratok között tartották számon.

V.

PÁL APOSTOL, aki azelőtt **SAUL** volt, nem tartozik a tizenkét apostol közé. Benjámintörzséből származott, a judeai Giskala várában született, miután ezt a rómaiak elfoglalták, szüleivel a kilikiai Tarsoszbá kivándoroltak. Innen küldték őt Jeruzsálembe a törvény tanulmányozására Gamálielhez, az igen nagy tudású férfiúhoz, akiről Lukács is megemlékezik. István vértanú kivégzése után, a templom főpapja levelet adott neki, hogy elmenvén Damaszkuszba, ott a Krisztusban hívőket üldözze, de kinyilatkoztatás folytán megtért a hitre, ahogy ezt az Apostolok Cselekedeteiben megírták; így lett az üldözöböl

választott edénnyé. Prédikációi nyomán elsőnek Sergius Paulus, Ciprus prokonzulja lett hívővé, és annak következtében, hogy alávetette magát Krisztus hitének, a Pál nevet kapta és a maga mellé vett Barnabással sok várost bejárta, majd visszatért Jeruzsálembe, ahol Péter, Jakab és János által a „nemzetek apostolául” rendeltetett. Mivel az Apostolok Cselekedetei elég részletesen ír megteréséről, inkább azokat mondom el, ami az Úr szenvedése után huszonöt esztendővel történtek, vagyis Néró császár uralkodásának második esztendejében, a Félix utáni judeai helytartó, Festus idejében, mikor őt bilincsekben vitték Rómába, és ott mintegy két esztendőn át, házi őrizetének idején a zsidókkal Krisztus eljöveteléről szinte mindennap vitába szállt. Tudnunk kell róla azt is, hogy első felmentésekor Néró uralma nem volt erős még, és nem is művelt még olyan borzalmakat, ahogyan azt a történetleírások elbeszélnek; – mindenesetre azután, hogy Néró szabadon bocsájtotta őt, Krisztus evangéliumát a nyugati részeken is hirdette, de erről ő maga is említést tesz a Timótheushoz írt második levelében, szenvedésének napjaiban, mikor levelét már bilincsekben diktálta: „Az első védekezésemkor senki sem állt mellém, mindannyian cserbenhagytak, ne rovassék fel nekik. Isten azonban mellém állt, megerősített, hogy az ígihirdetés általam menjen teljesebbé, hogy meghallja azt minden nemzet, és én megszabaduljak az oroszán torkából” (vö.: 2. Tim 4,16-17); egészen nyilvánvaló, hogy a kegyetlenkedéseiről hírhedt Nérót mondja ő oroszlának. A továbbiakban pedig: „Megszabadított engemet az Úr mindenféle gonosztól, szabadrá tett az ő mennyei országában” (vö.: 2. Tim 4,18) –, ezzel arra utal, hogy a jelenben érzi már vértanúságának közelségét. Ugyanebben a levélben, megtörtén írja: „Engemet immár fölálodoznak, közel van szabadulásom ideje” (vö.: 2. Tim 4,6). Így tehát Néró császár uralkodásának tizennegyedik esztendejében, ugyanazon a napon mint Pétert, őt is kivégezték. Rómában Krisztusért fejét vették, és az Ostiai út mellett temették el az Úr szenvedését követő harminchetedik esztendőben.

Hét egyházhoz mintegy kilenc levelet írt: egyet a rómaiakhoz, a korintusiakhoz kettőt, egyet a filippiekhez, egyet a galatákhoz, egyet az efezusiakhoz, egyet a kolosszeiekhez, és a tessalonikaiakhoz kettőt; a többit pedig tanítványainak írta: Timótheusnak kettőt, Titusznak egyet és Filemonnak egyet. Az levél pedig, amelyet a „Zsidókhoz írt levélnek” mondanak, nem fogadható el övének stílusa, és kifejezésmódjának a többiekkel való meg nem egyezés miatt. Tertullianus szerint ez Barnabásnak tulajdonítható, mások szerint Lukácsnak vagy Kelemennek, aki ezen idők után lett a római egyház püspöke, aki Pál gondolatait saját szavaival fejezte ki és mondta el; annyi bizonyos, hogy Pál valóban írt a zsidókhoz, de mivel azok irigykedtek rá, a levél kezdetén levő köszöntő sorokban elhagyta az apostol-címet, ő ugyanis zsidó lévén héberül írta igen választékos nyelven, és mindazt amit ő héber nyelven remek stílusban megírt, még szebb nyelvezettel göröggre fordította; innen van az, hogy vannak olyanok akik Pál apostol többi levelétől eltérőnek látják ezen levelet.

A laodikeiaknak írt levelét is olvassák, de ezt már mindenki elveti.

VI.

A ciprusi **BARNABÁS**, a levita **JÓZSEF**, Pál apostol mellett őt rendelték a nemzetek apostolává. Egy levelet írt az Egyház épülésére, de ezt az apokrifek közé számítják. Későbbiekben az egyik János-tanítvány miatt, nevezetesen Márk miatt különvált Páltól, de az evangéliumi ígihirdetés munkájában ezek után is töretlenül részt vállalt.

VII.

LUKÁCS, az antiochiai orvos, miként az írásai is mutatják, nem volt járatlan a görög nyelvben. Pál apostol követője volt, annak minden utazásában kísérő társa. Evangéliumot írt, Pál így nyilatkozott róla: „Vele együtt küldjük hozzátok testvérünket, akinek minden

egyházban nagy becsülete van az evangélium miatt” (vö.: 2. Kor 8,18); vagy a kolosszeiekhez írt levelében: „Üdvözl benneteket Lukács, az igen kedves orvos” (vö.: Kol 4,14), és Timótheushoz: „Egyedül Lukács van velem” (vö.: 2. Tim 4,11). Lukács egy másik jeles iratot is közreadott, mely az Apostolok Cselekedetei címen ismert, a benne lejegyzett események Pál apostolnak kétéves római tartózkodásáig vezetnek el, vagyis Néro császár uralkodásának tizennegyedik esztendejéig; mindebből arra következtethetünk, hogy könyvét ebben a városban írta meg. Pálnak és Teklának vándorútjait, meg az összes, az oroszlán megkereszteléséről szóló meséket, mind az apokrifek között tartjuk számon, mert hogyan is volna lehetséges az, hogy az apostol állandó útítársa a többi cselekedete mellett éppen csak ezekről ne tudna? Tertullianus, aki mégiscsak hozzájuk egészen közeli időkben élt, említést tesz egy ázsiai presbiterről, Pál apostol „lelkes követőjéről”, akit János apostol leleplezett, hogy ő lenne ennek a könyvnek szerzője, saját vallomása szerint Pál iránt érzett szeretetében tette ő ezt, és helyétől megvált.

Némelyekben kétségek merültek fel a Lukács névvel jelölt evangéliummal kapcsolatban, mert Pál leveleiben megannyi helyen ezt mondja: „az én evangéliumom szerint”, Lukács pedig nem csak az apostolénak mondja evangéliumát, aki a testben élő Úrral nem is volt együtt, hanem a többi apostoltól valónak; amint ezt maga is világosan mondja ezen kötetének bevezetőjében: „Amint ránk hagyták azok, akik kezdettől fogva szemtanúi és hirdetői voltak az igének” (vö.: Lk 1,2). Az evangéliumot tehát ő úgy írta meg, ahogyan azt hallotta, az Apostolok Cselekedeteit pedig úgy állította össze, ahogyan azt látta.

Konstantinápolyban van eltemetve, Constantius császár uralkodásának huszadik esztendejében hozták át ebbe a városba csontjait, András apostol földi maradványaival együtt.

VIII.

MÁRK, Péter tanítványa és tolmácsolója mindannak, amit Péter beszédeiben hallott: a testvérek kérésére egy rövid evangéliumot írt Rómában. Amikor ezt Péter hallotta, jóváhagyta, és az egyházakban való felolvasásra saját tekintélyével közrebocsájtotta, ahogyan ezekről Kelemen a Vázlatok hetedik könyvében, vagy hierapoliszi Papiasz püspök is írt. Péter is megemlékezik első levelében erről a Márkról, ahol a Babilon kifejezés alatt Rómát jelöli meg: „Üdvözl benneteket az egyház, mely Babilonban gyűlt össze, és az én fiam Márk” (vö.: 1. Pét 1,5.13). Evangéliumának segítségével, melyet ő állított össze, elmenve Egyiptomba, Alexandriában elsőként hirdette Krisztust, nagy tudománnyal, és megtartóztató életével alapította meg az itteni egyházat, úgy hogy minden Krisztus-hívőt életének példájára ösztönzött. Ilyenképpen a nagytehetségű zsidó ékesszóló, Philón, a kezdeti alexandriai egyház láttán – ekkor még a zsidó szokások szerint élt –, bennük nemzetének dicsőségét látta, életformájukról írásaiban megemlékezik, pontosan azokat beszéli el, amit Lukács a jeruzsálemi hívekről, hogy mindenük közös volt, ugyanezt Márk tanítása folytán Alexandriában is megvalósították, legalábbis Philón így emlékezik meg róluk.

Néro uralkodásának nyolcadik évében halt meg, és Alexandriában temették el.

IX.

JÁNOS APOSTOL, akit Jézus leginkább szeretett, Zebedeus fia, Jakab apostol testvére volt, annak a Jakabnak, akit Heródes (Agrippa) az Úr szenvedése utáni időkben lefejeztetett. Ő írta az időrendben legkésőbbi evangéliumot, erre őt az ázsiai püspökök kérték Kerinthosz, meg a többi eretnek ellen, de leginkább az ebionita tanítás leküzdésére, mivelhogy ők azt állítják, hogy Krisztus Mária előtt nem létezett. Miattuk kényszerült elmondani az ő isteni születését, de más dolgok is indokolták evangéliumának megírását, mégpedig az, hogy

amikor elolvasta Máté, Márk és Lukács könyveit, először is igazolta a szövegek történeti hitelét, alátámasztotta, hogy igazat mondtak, de csak egy esztendő történetét állította össze, melyben Krisztus – János bebörtönzése után – szenvedett. Elhagyta tehát azt az évet, melynek eseményeit a többi elbeszélte, s melyek a megelőző időkben történtek, mielőtt János börtönbe került volna, amint ez egészen nyilvánvaló azok számára, akik az evangélium négy kötetét figyelmesen olvassák.

Mindez feloldja azokat a nehézségeket, és elbeszélésbeli különbözőségeket, amelyek a János szerinti és a többi evangélium között vannak; evangéliumán kívül egy levelet is írt még, melynek kezdősorai: „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit szemünkkel láttunk, és amit kezünkkel tapintottunk: az élet Igéjéről”; ezen levelét minden egyházhoz tartozó tanult férfiú elfogadja; a másik kettőt viszont, melynek kezdősorai: „Én, az öreg, a kiválasztott úrnőnek és gyermekeinek”; valamint: „Én az öreg, kedves Gajusomnak, akit az igazságban szeretek” – János presbiternek tulajdonítják, akinek síremléke még ma is megtalálható Efezusban; bár egyesek azt állítják, hogy ott egy és ugyanazon János evangélistának síremléke mindkettő; a későbbiekben majd kitérünk arra is, ami róla egyik követőjénél, Papiasznál maradt reánk.

Domitianus tizennegyedik esztendejében, a Néró utáni második keresztényüldözés idején Patmosz szigetén száműzetésében írta meg a Jelenések könyvét, amit azután Jusztinosz vértanú és Ireneusz magyarázott.

Domitianus megöletése után, és annak folytán, hogy rendeleteit kegyetlenkedései miatt a szenátus törölte, Nerva alatt állhatatosan visszatért Efezusba, ahol egészen Trajanus császár uralkodásáig kitaró munkával megalapította az egyházat, és kormányozta azt. Bevégezvén mindent, idős korában, az Úr szenvedését követő hatvannyolcadik esztendőben halt meg, és ezen város mellett temették el.

X.

HERMASZ, akiről Pál apostol is megemlékezik a rómaiakhoz írt levelében: „Köszöntsétek Aszünkritoszt, Phlegont, Patrobaszt, Hermaszt, és a náluk levő testvéreket” (vö.: Rom. 16,14); őt mondják a Pásztor címen ismert könyv szerzőjének, amelyet egynémely görög egyházban a közösség előtt is felolvasnak. Valóban hasznos könyv ez, megannyi régi író tanúsítja használatát, de a latinoknál már majdnem ismeretlen.

XI.

A zsidó **PHILÓN** származását tekintve alexandriai, papi nemzetségből született; azért soroljuk őt is az egyházi írók közé, mivel ő írt először a Márk evangélista által alapított alexandriai egyházzal. Elismerően beszél a mieinkről, és velük kapcsolatban megemlítette azt is, hogy nemcsak itt, hanem más provinciákban éppúgy megtalálhatók, lakóhelyükről pedig olyanképpen ír, mintha egy szerzetestelepet ábrázolna. A Krisztusban hívők egyháza könyvében olyannak tűnik, mint amelyet manapság a szerzetesek követnek és óhajtanak, hogy senkinek se legyen magántulajdona, gazdag ne legyen közöttük, de szegény se, családi vagyonukat osszák szét a szükségét szenvedők között, imádkozással és zsoldozással töltsék napjaikat, valamint tudományokban és önmegtartóztatásban, ahogyan azt Lukács is elbeszéli az első jeruzsálemi hívek életéről.

Beszélik róla, hogy Caligula császár idejében Rómában is megfordult, ahová mint nemzetének követét küldötték. Amikor pedig nem sokkal ezután másodszer is eljött, de ekkor már Claudiushoz, a fővárosban beszélt Péter apostollal, vele barátságot kötött, ugyanúgy Péter tanítványával Márkkal is, akinek Alexandriában levő követőit dicséreteivel halmozta el. Megszámlálhatatlan sok jó könyvet írt Mózes öt könyvéről: a (bábeli) nyelvzavarról egyet, a

természetről és a találékonyságról egy könyvet, azon dolgokról, amelyeket érzékelésünk által kívánunk vagy elutasítunk egy könyvet, a nevelésről egy könyvet, az isteni dolgok örököseiről egy könyvet, az egyenlő és ellentétes dolgok szétválasztásáról egy könyvet, a három erényről egy könyvet, arról, hogy miért változnak meg bizonyos elnevezések az egyes iratokban egy könyvet, két könyvet a szövetségekről, a bölcsék életmódjáról egy könyvet, a gigászokról egy könyvet, öt könyvet arról, hogy az álmokat Isten küldi, a Kivonulás könyvében felmerülő kérdésekről és ezeknek megoldásáról öt könyvet, négy könyvet a sátorról és a tízparancsolatról, mindezeket túl írt még az áldozatról, az áldásokról és az átkokról, a gondviselésről, a zsidó népről, életmódról, Nagy Sándorról, arról, hogy az állatok létének is van értelme, és hogy minden ostoba ember rabszolga, a mi életformánkról, – de erről már a fentiekben megemlékeztünk –, vagyis az apostoli férfiakról, ennek a könyvének címe: „Az imádkozó emberek szemlélődő élete”, mindazok ugyanis, akik a mennyei dolgokról elmélkednek, mindenképpen Istent imádják; – másoktól hallottam, írt még két könyvet a földművelésről, két könyvet a mámorról, és tehetségének sok más emléke is ránk maradt, amelyek eddig még nem kerültek kezünkbe. A görögöknél az a mondás járja róla: „Vagy Platón philonizál vagy Philón platonizál”, eszerint vagy Platón követte Philónt, vagy Philón Platónt, mivel olyan nagy közöttük a hasonlóság mind a gondolkodás mind a beszédstílus szempontjából.

XII.

A kordovai **LUCIUS ANNAEUS SENECA**, Sotion sztoikus tanítványa, Lucanus költőnek atyai nagybátyja, aki mértéktartó életet élt; őt ugyan nem sorolnám a szentek közé, de levelei mégis arra késztettek, hogy róla itt is megemlékezzem. A leveleit igen sokan olvassák, amelyekre most itt gondolunk, azok a Pál apostolnak Senecához, és Senecának Pál apostolhoz írt levelei. Mikoron Néró császár nevelője, és mint ilyen, ezen időkben egyik legbefolyásosabb ember volt, leveleiben kifejezést adott azon óhajának, hogy magát övéi között olyannak szeretné, mint amilyen Pál volt a keresztények között. Két évvel azelőtt, hogy Pétert és Pált a vértanúság koszorújával megkoszorúzták, Néró császár megölette.

XIII.

JÓZSEF, Máté fia, Jeruzsálemből Vespasianus, és ennek fia, Titus által fogságba ejtett pap volt, akit aztán később szabadon bocsájtottak. Rómába jött, ahol a zsidók fogságba eséséről írt hét könyvét az imperátoroknak ajánlotta, vagyis apának és fiának, és a közkönyvtárakban ezek mind ránk maradtak; tehetsége emlékére megtisztelő szobrát felállították Rómában. Megírta a (Zsidó) Régiségek húsz kötetét a világ kezdetétől egészen Domitianus császár tizennegyedik esztendejéig; írt ösiségükről két könyvet Appión alexandriai grammatikus ellen, akit Caligula császár idejében a pogányok Philón ellensúlyozására követül küldöttek, kinek ez alkalmul szolgált, hogy egy kötetet állítson össze a zsidó nép vétségeiről; József ezeken túl írt még egy másik könyvet is, mely „Az uralkodó értelem” címen ismert, megnyerő stílusú írás, benne a Makkabeusok hősi halálát beszéli el. A Régiségek nyolcadik könyvében kifejezetten Krisztus mellett foglal állást, megemlékezik megannyi csodájáról, amelyek miatt a farizeusok megölték. Hasonlóképpen ír Keresztelő Jánosról, aki szerinte valóban próféta volt, továbbá Jakabról, hogy megölése miatt lett romhalmazzá Jeruzsálem. Az Úrról ezeket írja ő:

„Ebben az időben élt Jézus, ez a bölcs ember, ha ugyan szabad őt embernek neveznünk. Ugyanis csodákat művelt és tanította az embereket, akik szívesen fogadták az igazságot, és sok zsidót és sok görögöt megnyert. Ő volt a Krisztus. És ámbár főembereinek

följelentésére Pilátus keresztre feszíttette, most is hívek maradtak hozzá azok, akik szerették. Mert harmadnap feltámadt és megjelent közöttük, mint ahogy Istentől küldött próféták ezt és sok más csodálatos dolgot megjövendöltek felőle. S még ma is megvan a keresztények felekezete, mely róla vette a nevét.” (vö.: Ant. XVIII, 3; az idézet Révai József fordítása)

XIV.

A tibériási **JUSTUS** Galilea tartományában született, a zsidó események történelmét állította össze, és bizonyos magyarázatokat az Írásokhoz. József valótlanságok írásával vádolta meg őt, körülbelül ugyanabban az időben élt, mikor József

XV.

KELEMEN, akiről Pál apostol a Filippi levelében ezt írta: „együtt Kelemennel, meg a többi munkatársammal, akiknek neve föl van jegyezve az élet könyvében” (vö.: Fil 4,3). Péter után Róma város negyedik püspöke, a második Linus volt, a harmadik Anaklésosz, bár a latinok többsége szerint Péter apostol után a második lehetett Kelemen.

Egy igen hasznos levelet írt a római egyház nevében a korintusi egyházhoz, melyet meglehetősen sok helyen a közösség előtt is felolvastak; nekem úgy tűnik, hogy ez a levél ugyanazon jellegzetességeket mutatja, mint a Pál neve alatt ránk maradt „Zsidókhöz írt levél”; ezt a levelet nemcsak tartalom szerint, hanem szó szerint is felhasználta, de mindenképpen mindkét szempontból nagy közöttük a hasonlóság. Van még egy másik, ugyancsak az ő nevével jelzett levél is, melyet már a régiek is elvetettek, valamint egy terjedelmes beszédet is neki tulajdonítanak, mely a Péter és Appiön között lezajlott vitatkozást foglalja magában, hitelességét Euszebiosz egyháztörténelmének harmadik kötetében cáfolja.

Trajanus harmadik évében hunyt el, nevének emlékezetét mind a mai napig őrzi a rómaiak által épített egyház (templom).

XVI.

IGNÁC, az antiochiai egyház harmadik püspöke Péter apostol után. Trajanus üldözése idején, vadállatok elé vetésre ítélték Rómába vitték. Hajóútja során Szmirnába jött, ahol Polikárp, János tanítványa volt a püspök. Egy levelet írt az efezusiakhoz, egy másikat a magnésziaiakhoz, egy harmadikat a trallésziakhoz, egy negyediket a rómaiakhoz, amikor pedig innét tovább utazott, írt a philadelfiaiakhoz, a szmirnaiakhoz, de kiváltképpen Polikárpéhoz, az ő gondjába ajánlotta az antiochiai egyházat. Benne az evangéliumról – amelyet én nem is olyan régen fordítottam le –, és Jézus Krisztus személye mellett ezen tanúságot teszi:

„én a feltámadása után testben láttam őt, és hiszem azt, hogy él”;
„és amikor az Úr elment Péterhez, és azokhoz, akik együtt voltak Péterrel, így szólt hozzájuk: – Íme, tapintsatok meg és lássátok, hogy nem vagyok testetlen démon. Tüstént meg is tapintották és hittek” (vö.: Smyrn. 3,1-2; Héber ev. fr. 19).

Mindenki előtt méltányos, hogy egy ilyen nagyjelentőségű férfiről megemlékezzünk, és méltányos az is, hogy itt a rómaiakhoz írt leveléből egy rövidke részletet idézzünk:

„Szíriától Rómáig, szárazon és vizen, éjjel és nappal vadállatokkal küzdök, tíz leopárdhoz kötözve, azaz egy katonai osztaghoz, akik őrizetemre vannak, a jótékonyásra ezek csak rosszabbakká válnak. Bűneik számomra tanítás, de nem azért igazulok meg. Örvendezek a vadállatok felett, amelyeket számomra készítettetek, kívánom, hogy röviden végezzenek velem, csalogatni is fogom őket, hogy gyorsan faljanak fel, nehogy mint mások vértanúságánál, megijedve hozzám se érjenek. Ha netán maguk nem akarnák, kényszeríteni fogom őket, hogy felfaljanak. Fiacskáim, bocsássatok meg nekem, én tudom, mi használ nekem. Most kezdek tanítvány lenni, a láthatók közül senki sem irigykedjék reám, hogy Krisztust elnyerjem. Tűz, kereszt, vadállatok, a test tagjainak széttörése és elszakítása, az egész test felörlése, a Sátán minden gonosz kízóeszköze, mindez jöhet, csak Krisztust elnyerjem” (vö.: Rom. 5,1-3).

Amikor a vadállatok elé ítélték, mikor meghallotta az ordító oroszlánokat, szenvedés utáni vágyában így szólt:

„Krisztus gabonája vagyok, akit a vadállatok fogai őrlenek meg, hogy tiszta kenyérnek bizonyuljak (vö.: Rom. 4,1).

Trajanus tizenegyedik évében szenvedte el a halált, testi maradványai Antiochiában nyugosznak, a Daphnéi kapun kívüli temetőben.

XVII.

POLIKÁRP, János apostol tanítványa, még ő rendelte Szmirna püspökévé, egész Ázsia első püspöke volt, hiszen mesterei is néhányan az apostolok közül voltak, vagy éppen olyanok, akik még látták az Urat. A húsvét napja körül felmerülő nehézségek miatt Antoninus Pius imperator alatt Rómába jött, mikoron a főváros egyházát Anikétosz kormányozta, itt megannyi Markion-követőt és Valentinosz rászedése folytán eltévelyedetett visszavezetett a hitre. Egy alkalommal, amikor véletlenül találkozott Markionnal, ki így szólította meg őt: – „Ismersz-e bennünket?” – eképpen felelt: – „Már hogyan ismernék tégedet, a Sátán elsőszülöttjét”. Mindezek megtörténte után Marcus Antoninus (= Aurelius) és Lucius Aurelius Commodus uralkodása idején, a Néróét követő negyedik keresztényüldözés napjaiban, Szmirnában a prokonzul jelenlétében, az amphitheátrumban levő néptömeg személye ellen fordult, és így tűzhalálra adták. Írt egy igen hasznos levelet a filippiekhez, amelyet Ázsiában mind a mai napig az összejövetelek alkalmából felolvasnak.

XVIII.

PAPIASZ, János hallgatója, az ázsiai Hierapolisz püspöke, öt kötetnyi munkát írt, melynek címe: „Az Úr mondásainak magyarázata”. Ezen könyveiben – mint ahogyan ő is előadja a bevezetőjében, – nem a különféle véleményeket, hanem az apostoli tekintélyeket követte, ahogyan ő mondja:

„Az érdekelt engem, hogy mit mondott András, és mit Péter vagy Fülöp, Tamás, Jakab, mit Máté vagy másvalaki az Úr tanítványai közül. Miket mondott Arisztión, mit János az öreg, az Úr tanítványai, én ugyanis azt tartottam, az olvasásra készített könyvek nincsenek akkora hasznomra, mint az élő beszéd, mely ma még hallható ezek szerzőitől” (Papiasz Fr. 2).

A szerzők katalógusával kapcsolatban ebből is kitűnik, hogy más volt az a János, akit az apostolok között tartunk számon, és más volt János, az öreg, akit Arisztión után említ. A fentiekből ismert vélemény miatt említettük meg ezt, miszerint többektől átadott hagyomány alapján a két utóbbi levél nem az apostol Jánosé, hanem a presbiteré. Ez a János adta közre az ezer esztendőhöz kapcsolódó megújulás zsidó gondolatát, amit azután követett Ireneusz és Apollinarisz is, meg a többiek, akik szerint a feltámadás után az Úr testben fog uralkodni szentjeivel együtt.

Hasonlóan Tertullianus „A hívek reménysége” című könyvében, valamint petabiumi (= Pettau) Victorinus és Lactantius is követte ezen véleményt.

XIX.

QUADRATUS, az apostolok tanítványa. Miután Publius, az athéni püspök Krisztusba vetett hitéért elnyerte a vértanúság koszorúját, őt állították a helyére. A nagy meghurcoltatások következtében szétszóródott egyházat bizakodással, és gondos szorgalmával helyreállította. Mikoron Hadrianus a telet Athénben töltötte, és Eleusziszba látogatott, ott a görögök minden misztériumába beavattatta magát, ezen eseménnyel aztán okot adtak a kereszténység gyűlölőinek, hogy az imperátor egyik rendelkezéséből kiindulva bevádolják a híveket, ekkor ő a mi vallásunk érdekében benyújtott a császárnak egy könyvet, mely az értelem és a hit legfontosabb érveit tartalmazta, méltó volt az apostoli tanításhoz. Benne utal arra, hogy ő, a szerző, milyen régmúlt időkben élt, mikoron azt állítja, hogy sokakat látott ő még azok közül, kiket maga az Úr gyógyított meg Judeában különféle bajaikból, és olyanokat is, akiket a halottak közül támasztott fel.

XX.

Athéni **ARISZTIDÉSZ**, a remek stílusú filozófus, aki korábbi viseletében is Krisztus „tanítványa”. Kötete tanításunk alapjait tartalmazza, és ugyanabból az időből való, mint Quadratusé, ő is Hadrianusnak nyújtotta át, övé is „Védőbeszéd a keresztények érdekében”. Ezt a kötetet mindmáig forgatják az irodalom barátai, szerzője kiválóságának bizonyítékául.

XXI.

AGRIPPA, másik nevén **CASTOR**, igen képzett férfiú volt, írt Baszlidész eretnek huszonnégy kötete ellen, melyeket az eretnek az evangéliumhoz állított össze, tárgyalta Baszlidész minden egyes misztériumát; ez a próféták közé számította Barkabbát és Barkóbát, de hallgatóinak lehangolására más barbár neveket is felhozott, legnagyobb istenének Abraxaszt mondotta, aki a görög betűk számértéke szerint a teljes esztendőt foglalja magába. Hadrianus császár idejében hosszú ideig működött Baszlidész Alexandriában, ugyanúgy az őt követő gnosztikusok: Ugyanebben az időben lépett fel Kokhebász is, az egyik zsidó szekta vezére, aki a keresztényeket válogatott kínzásokkal gyilkolta le.

XXII.

HÉGÉSZIPPOSZ, aki közvetlenül az apostolok kora után élt, megírta az egyházi események történelmét az Úr szenvedésétől kezdve egészen az ő napjaiig, benne az olvasó hasznára megannyi jelentős dolgot összegyűjtött, mintegy öt kötetet állított össze egészen egyszerű stílusban, hogy stílusát is utánozza azoknak, akiknek életét követi. Saját magáról azt mondja, hogy Anikétosz idejében jött Rómába – ő Péter után a tizedik püspök –, ott maradt

egészen Eleuthéosz kormányzásáig, aki ugyanennek a városnak püspöke volt, és egykoron Anikétosz diákónusa.

A bálványok ellen vitába bocsájtkozott, hogy ezek melyik első tévedésből eredtek, ennek megfelelően állította össze történelmi munkáját, melyben rámutat arra, hogy tiszteletük mely korokról fogva virágzott, azt mondja ugyanis:

„Dombokat és templomokat emeltek a halottaknak, ahogy ezt még ma is láthatjuk. Mert közéjük sorolható Antinousz is, Hadrianus császár rabszolgája, akinek versenyeket rendeztetett, róla elnevezett várost alapított, a templomába pedig prófétákat állított.”

A régiek azt írják, hogy Antinouszt Hadrianus császár szépsége miatt tartotta maga mellett.

XXIII.

JUSZTINOSZ filozófus, aki mindig a filozófusok öltözetét hordta, (Flavia) Neapolisz, Palesztina egyik városából származott, Bakkhiosz Priszkosz nevű atyától. Igen sokat fáradozott Krisztus vallásáért, többek között Antoninus Piusnak, az ő fiainak, és a szenátusnak könyvet nyújtott be a pogányság ellen, és hogy ő nem szégyelli a kereszt gyalázatát; egy másik könyvet pedig ezen Antoninus utódainak, Marcus Antoninus (= Aurelius) Verusnak és Lucius Aurelius Commodusnak. Ezeken túl írt egy kötetnyit a pogányság cáfolására, ahol a démonok természetéről vitatkozik, ugyancsak a pogányság ellen másik négy kötetet, amelynek címe Elenkhoz (= Cáfolat); egy könyvet írt az Isten egyeduralmáról, és azt a könyvet mely a Pszaltész címen ismert, továbbá a lélekről, és egy párbeszédese iratot, amely „Trüphon cáfolata” címen ismert, ez a zsidók egyik vezéregyénisége volt; néhány jeles munkát, melyek Markion ellen készültek, és ezeket Ireneusz is megemlíti az eretnekek ellen írt negyedik könyvében. Jusztinosz is írt egy könyvet minden eretnekség ellen, amelyre maga is utal azon Védőiratában, amit Antoninus Piusnak nyújtott be.

Mikoron Rómába érkezett, nyitott egy iskolát, és itt a keresztényeket oly sokat káromló Crescens cinikust eredményesen cáfolta annak telhetetlensége, halálféltelme, fényűzése és élvhajhászása miatt, annak ármánykodására és sugallatára bevádolták, hogy keresztény, és Krisztusért vérént ontotta.

XXIV.

MELITÓN, az ázsiai Szardesz püspöke, aki a keresztény tanítás védelmében könyvet nyújtott be Marcus Antoninus (= Aurelius) Verusnak, ez a császár ugyanis Fronto rétor tanítványa volt. Írt még más munkákat is, de mindezekből csak annyi maradt ránk, amit az alábbiakban felsorolunk: a húsvétról két könyve, egy könyve a próféták életéről, egy könyve az Úr napjáról, egy könyve a hitről, egy könyve a teremtésről, egy könyve az érzékekről, egy könyve a testről és a lélekről, egy könyve a keresztségről, egy könyve a vendégszeretetről, s könyve, mely a „Kulcs” címet viseli, az ördögről is írt egy könyvet, továbbá egy könyvet János Jelenések könyvéhez, az Isten megtestesüléséről egy könyvet, valamint hat kötetet állított össze különféle szemelvényekből. Csiszolt stílusáról, előadói tehetségéről írja Tertullianus a Montanosz védelmében az egyháza ellen megírt hét könyvében, hogy csipkelődő egyéniség, és sokan közülünk prófétát látnak benne.

XXV.

THEOPHILOSZ, az antiochiai egyház hatodik püspöke, Marcus Antoninus (= Aurelius) Verus idejében könyvet állított össze Markion ellen, és ez mindmáig fennmaradt. Ismert tőle még Autolükoszhoz írt három kötete, Hermogenész eretneksége ellen írt könyve, meg több rövid, jó stílusban megírt értekezése az egyház épülésére. Magam is olvastam a nevével jelzett magyarázatokat, az evangéliumhoz és Salamon példabeszédeihez, de ezek a fenti kötetekkel, azoknak szép stílusával, de még tartalmával sem mutatnak egyezést.

XXVI.

APOLLINARISZ, az ázsiai Hierapolisz püspöke, Marcus Antoninus (= Aurelius) Verus imperátor idejében működött, és ezen császárhoz a keresztények hitéről egy jeles kötetet nyújtott be. További írásai: négy könyvet írt a pogányok ellen, az igazságról kettőt, a katafrígek (montanisták) ellen egyet, de még azon időkben, amikor Montanosz Priszkával és Maximillával, ezen eszelős látnoknőkkel együtt fellépett.

XXVII.

DIONÜSZIOSZ, a korintusi egyház püspöke, kinek olyan kiváló beszédstílusa és buzgósága volt, hogy nemcsak saját városában és a provincia lakosságát, hanem más provincia lakóit és városait is tanította leveleivel. Levelei között írt egyet a lakedaimónokhoz (= spártaiakhoz), egy másikat az athéniekhez, harmadikat a nikomédiaiakhoz, negyediket a krétaiakhoz, ötödiket az amasztriaiak egyházához meg a többi pontuszi egyházakhoz, hatodikat a gnósziaiakhoz és Pinüoszhoz, ennek a városnak püspökééhez, hetediket a rómaiakhoz, melyet püspökükhöz, Szótérhez címzett, a nyolcadikat pedig Khrüszophorához, a szentéletű asszonyhoz írta.

Marcus Antoninus (= Aurelius) Verus és Lucius Aurelius Commodus imperátorok idejében működött.

XXVIII.

PINÜTOSZ, a krétai Gnószia város püspöke, aki Dionüszioszhoz, a korintusiak püspökééhez írt egy remek stílusú levelet, benne a táplálékra szoruló népét már nem tejjel eteti, nehogy még a végső napokban is megmaradjanak gyermekeknek, mivel nekik már szilárd kenyeret kell enniük.

XXIX.

TATIANOSZ, aki kezdetben szónoklattan tanított, és nem kis dicsőséget szerzett magának a retorika művészetében. Jusztinosz vértanú követője volt, az egyházon belül elismerést aratott, amíg azt nyíltan ott nem hagyta. De nem sokkal ezután újra elkapta őt a szónoki hév, és újkeletű eretnekséget alapított, amelyet enkratitáknak (= önmegtartóztatóknak) neveztek el, de miután Szeverosz jelentősen megnövelte azt, így az eretnekségnek egyik részét mind a mai napig róla szeveriánusoknak nevezik. Tatianosz számtalan kötetet írt össze, közülük legkiemelkedőbb, melyeket a pogányok ellen állított össze, és ezt is tartják legjobb munkájának.

Marcus Antoninus (= Aurelius) Verus és Lucius Aurelius Commodus idejére esik munkássága.

XXX.

PHILIPPOSZ, a krétaiak püspöke, pontosabban Gortina városáé, ő az, akit Dionüsziosz is megemlít egyik levelében. Egy igen kiváló könyvet adott közre Markion ellen, munkássága Marcus Antoninus (= Aurelius) Verus és Lucius Aurelius Commodus idejére tehető.

XXXI.

MUSANUS, nem éppen elhanyagolható azok között, akik valamit is írtak a keresztény tanításról. Marcus Antoninus (= Aurelius) idejében megírt egy könyvet azok számára, akik az egyházból az enkratita eretnokségbe estek.

XXXII.

MODESTUS, Marcus Antoninus (= Aurelius) imperátor és Lucius Aurelius Commodus alatt írt egy könyvet Markion ellen, amely mind a mai napig fennmaradt. Neve alatt más művekről is beszélnek, de ezek tanításaik miatt hamisítványoknak mondhatók.

XXXIII.

BARDESZANÉSZ Mezopotámiában jeleskedett. Előbb Valentinosz követője volt, majd cáfolta őt, s egy újabb eretnokségnek lett megalapítója. A szírek dicsérik lángoló tehetségét és erejét a vitatkozásban. Számtalan művet írt, szinte az összes eretnokségek ellen, amelyek az ő idejében csak úgy burjánzottak. Művei között legkiválóbb és legerőteljesebb munka, amelyet a végzettről írt, és ezt Marcus Antoninusnak (= Aurelius) nyújtotta át. A keresztényüldözésekről ugyanúgy megannyi kötetet írt, melyeket követői ültettek át szír nyelvről görögre. Ha a fordításokban annyi erő és ragyogás van, akkor mekkorát tulajdoníthatunk saját szavainak?

XXXIV.

VICTOR, Róma városának tizenharmadik püspöke, a húsvéti kérdéssel kapcsolatban meg más egyéb témákról is írt kisebb terjedelmű értekezéseket. Severus császár idejében mintegy tíz esztendeig kormányozta az egyházat.

XXXV.

IRENEUSZ, Póthinosz püspök presbitere volt, aki Galliában a lugdunumi (= Lyon) egyházat kormányozta. Ezen város vértanúinak ügyében egyháza követként Rómába küldte saját nevére nézve is megtisztelő, Eleuthérioszhöz címzett irattal. Miután a kilencvenedik életévéhez közel járó Póthinosz elnyerte a vértanúság koszorúját, őt állították helyére. Úgy tartják, hogy egykor Polikárpnak, – akiről a fentiekben már megemlékeztünk –, a papnak és vértanúnak volt ő tanítványa. Őt könyvet írt az „Eretnekek ellen”, a pogányok ellen meg egy rövidke kötetet, egy másikat a fegyelemről, írt Marcianus testvéréhez az apostoli igehirdetésről, továbbá egy különböző témákat tárgyaló kötetet, írt Blastushoz a szakadásról, Florinushoz az egy kezdetről, vagyis arról, hogy Isten nem teremtője a rossznak, ezeken túl remek könyvet írt a nyolcadik napról, melynek végén magáról azt mondja, hogy nem sokkal az apostoli idők után élt, befejezésül pedig ezeket:

„Megesküdtetlek tégedet, aki ezt a könyvet lemásolod, Urunk Jézus Krisztusra, és az ő második, dicsőségben való eljövételére, mikoron ítélni fog élők és holtak felett, ha ezt lemásoltad, Kedvesem, jegyezd oda, hogy honnét másoltad át, de úgy másoljad le, ahogyan azt találtad!”

Említhetünk tőle egynémely levelet, melyeket Victorhoz, a rómaiak püspökéhez a húsvéti kérdésben írt. Ez utóbbiakban figyelmezteti, hogy a kollegialitás egységét ezzel nem kell olyan könnyen szétszakítani, ő ugyanis abban a hitben volt, hogy Victor elítéli azt a sok ázsiai és keleti püspököt, akik a hold szerinti tizennegyedik napon ülik meg a húsvétot a zsidósággal együtt.

Munkájának jelentős része Commodus császár idejére tehető, ő Marcus Antoninus (= Aurelius) Verust követő imperátor volt.

XXXVI.

PANTAINOSZ, a sztoikus irányzat filozófusa. Régi alexandriai szokás szerint, Márk evangélista alapítása óta itt mindig is voltak tanítói az egyháznak, ezek legalább akkora hozzáértést és műveltséget mutattak fel a szent iratok, mint amekkorát a profán irodalom területén. Pantainoszt ezért Indiába küldték, mivel követük Demetrioszt, Alexandria püspökét erre kérte. A tizenkét apostol közül Bertalan járt Indiában, ő Urunk Jézus Krisztus eljövételéről a Máté szerinti evangéliumot prédikálta, és ennek héber nyelven írt példányát Pantainosz magával hozta Alexandriába, mikor oda visszatért. A Szentírás könyveihez sok megjegyzést fűzött, de az egyházakra inkább élő szavával hatott. Működési éve Severus császár és Antoninus – akit melléknevén Caracallának is mondanak – idejére tehető.

XXXVII.

RHODÓN, születésére nézve ázsiai, a szent iratok ismeretére őt Tatianosz tanította meg, – róla a fentiekben már megemlékeztünk. Számptalan kiváló munkát adott közre Markion ellen, melyekben leírja, hogy milyen különbözőségek vannak a markioniták között, találkozott az idős Apellésszel is, egy másik eretnekkal, akit nevetségessé tett, mert azt mondotta, nem ismerik az általuk tisztelt istent. Abban a könyvében melyet Kallisztiónhoz írt, megemlíti, hogy Rómában még Tatianosz hallgatója volt. Írt még egy kitűnő, hexameterekbe szedett értekezést is, és egy jeles kötetet a katafrígek (=montanisták) ellen. Működésének ideje Commodus és Severus idejére tehető.

XXXVIII.

KELEMEN, az alexandriai egyház presbitere, Pantainosz hallgatója volt – akiről a fentiekben már megemlékeztünk, – ennek halála után Alexandriában iskolát vezetett, és a katekézis (keresztény tanítás) mestere volt. A nevével jelzett művek telve vannak elmélyült tudással és nemes kifejezésformákkal, akár a szent iratokról, akár a profán irodalomról írt. Műveiből a következők maradtak ránk: a Szőnyegek nyolc könyve, a Vázlatok nyolc könyve, a pogányok ellen írt egy könyve, a böjtölésről megírt párbeszéde, egy másik munkája pedig ezt a címet viseli: Melyik gazdag üdvözülni? Egy könyvet írt a megszólásról, az egyházi szabályokról egy kötetet, továbbá azok ellen, akik a zsidó tévedést követik, ezt a munkáját magához Sándorhoz, a jeruzsálemi püspökhöz címezte. A szőnyegek című művében megemlíti Tatianosznak a pogányok ellen írt munkáját, de erről a fentiekben már említést tettünk, továbbá Kelemen utal Kasszianosz időrendi táblázatára, de ezt a kis terjedelmű iratot én még nem találtam meg. Idézte ő a zsidóság irodalmát is, írt Arisztobuloszról,

Demetrioszról, Eupolémoszról, azon szerzőkről, akik a pogányok ellen írtak, akik Józsefhez hasonlóan Mózes és a zsidó nép ősiségét állították. Sándor, Jeruzsálem püspöke – ő ezen időkben Narkisszosz után kormányozta egyházát -, írt egy levelet az antiochiaiaknak, melyben Aszklepiadész hitvalló felszentelése alkalmából jókívánságait fejezi ki, és ennek a levélnek a végén a következőket írja:

„Ezen levelünket, Uraim és Testvéreim, elküldjük hozzátok a boldog Kelemen presbiter által, ezen kiváló és megpróbált férfiú által, akiről már hallottatok, és most méginkább megismerhetitek; a gondviselés és a bennünket meglátogató Út vezérelte őt hozzánk, mert ő nagymértékben erősítette és növelte Krisztus egyházát.”

Tanítványai közül került ki Órigenész is. Munkásságát Severus és ennek fia, Antoninus idejére tehetjük.

XXXIX.

MILTIADÉSZ, kiről Rhodón megemlékezik azon művében, amelyet Montanosz, Priszka és Maximilla ellen állított össze, de maga Miltiadész is írt egy jeles munkát ezek ellen, pogányok és a zsidó nép ellen több könyvet is, továbbá a császároknak azon időkben egy Védőiratot nyújtott be. Marcus Antoninus (= Aurelius) és Commodus idejében munkálkodott.

XL.

APOLLÓNIOSZ, az egyik legválasztékosabb férfiú, egy terjedelmes és jeles kötetet írt meg Montanosz, Priszka és Maximilla ellen, ahol Montanoszról úgy beszél, mint eszelős látnokról, aki felakasztva végezte be életét, meg sok más dolgot is elbeszél, Maximilláról és Priszkáról ilyenképpen vélekedik:

„Ha tagadják, hogy ezek adományokat fogadtak el, azzal megerősítik, hogy nem próféták azok, akik ajándékot fogadnak el, s ezt ezer tanúval is bizonyítom. A prófétákat azonban más gyümölcsök is tanúsítják. Mondd meg nekem, vajon festi-e a haját a próféta? Vajon festéssel kihúzza szemeit a próféta? Ruháiban és ékkövekkel díszel-e a próféta? Társas- és szerencsejátékoknak hódol-e a próféta? Kamatot talán elfogad egy próféta? Válaszoljanak, lehet egyszerre ez a kettő, vagy nem! Az én dolgom bizonyítani, mert mindezt megteszik.”

Ugyanebben a könyvében azt is mondja, hogy már negyven esztendő azon időtől, hogy könyvét megírta, ebben látja ő a katafrígek (= montanisták) eretnekségének kezdetét. Tertullianus hat kötetet adott közre az egyház ellen, amelyeket az önkívületi állapotról írt, a hetediket kifejezetten Apollóniosz személye ellen állította össze, amelyben mindazt, amit ő megírt, megpróbálta kivédeni. Apollóniosz Antoninus és Severus császárok alatt munkálkodott.

XLI.

SZERAPION, akit Commodus császár tizenegyedik évében szenteltek fel Antiochia püspökévé, levelet írt Caricushoz és Pontiushoz a Montanosz-féle eretnekséggel kapcsolatban, melynek záradékául ezt írja:

„Amint azt ti is tudjátok, ezeknek tanítása hamis, ez azt is jelenti, hogy az új prófécia balgaságát már az egész világ elveti, ezért elküldöm hozzátok a boldog emlékű Apollinarisznak, az ázsiai Hierapolisz egykori püspökének iratait.”

Egy kötetet állított össze Domnushoz, mivel ez az üldözések alatt áttért a zsidóságba; egy másikat pedig arról az evangéliumról, amely Péter neve alatt maradt ránk. Könyvet írt a khilíki Rhoszosz egyházához, mely az említett evangélium olvasása következtében eretnekké vált. Mindenfelé elszórtan olvasnak tőle még egy rövidke levélkét, mely megfelelt szerzője sajátosságos önmegtartóztatásának és mértékletes életének.

XLII.

APOLLONIUS, Róma városának szenátora, akit Commodus császár alatt saját szolgája jelentett fel keresztény hite miatt, akkor ő kijárta, hogy bemutathassa hitének ésszerűségét. Egy jeles könyvet állított össze, amit aztán a szenátusban felolvasott. Mindazonáltal Krisztus mellett tett vallomásaért fővesztésre ítélte őt a szenátus, mert régi törvény náluk, hogy tagadás nélkül nem bocsájtják szabadon a keresztényeket, akik egyszer már az ő ítélszékük elé kerültek.

XLIII.

THEOPHILOSZ, a palesztinai Caesarea püspöke (egykoron Stratón tornya). Severus alatt azok ellen, akik a hold szerinti tizennegyedik napon a zsidókkal együtt ülik meg a húsvétot, a többi püspökkel egyetemben zsinatra jött össze, és egy igen hasznos levelet írt ebben az ügyben.

XLIV.

BAKKHÜLOSZ, Korintus püspöke, ugyancsak Severus császár idejében aratott elismerést. Egy remek stílusban megírt könyvet állított össze az Ázsiában élő összes püspök megnyilatkozásaiból a húsvét megünneplésével kapcsolatban.

XLV.

POLÜKRATÉSZ, az efezusiak püspöke, együtt a többi ázsiai püspökkel egy zsinati levelet írt meg Victor, római püspök ellen, ők mindannyian a régi szokásnak megfelelően a hold szerinti tizennegyedik napon a zsidókkal együtt ülték meg a húsvétot. Levelében magát János apostol tanítványának mondja, és hogy ő csak a régiek tekintélyét követi, de mindezzel kapcsolatban idézzünk tőle egy rövidke részletet:

„Mi pedig sértetlenül ülünk meg ezt a napot, semmit sem teszünk hozzá, de semmit sem veszünk el belőle, mert Ázsiában igen nagy, az egyház alapjait megvető tekintélyek nyugosznak, akik az Úr napján fel fognak támadni, amikor eljön az egekből fenségében, és feltámaszt minden szentet. Fülöpről, a tizenkét apostol egyikéről beszélek, aki Hierapoliszban nyugodott el, ugyanitt két leánya, akik mint szüzek érték meg az öregkort, és egy harmadik leánya is, aki telve volt Szentlélekkel, Efezusban nyugodott el. Éppenúgy János is, aki az Úr kebelén nyugodott, majd pedig az ő főpapja lett, homlokán hordozta az aranylemezt, vértanúként és tanítóként tiszteljük itt, ő is Efezusban nyugodott el. Vagy Polikárp püspök és vértanú, aki Szmirnában nyugszik, valamint Thraszeasz püspök és vértanú, aki Euméniából származott, és most ő is Szmirnában pihen. Egyáltalán

szükséges ezek után még megemlítenünk Szagarisz püspök-vértanút, aki Laodikeiában alussza álmát, vagy a boldog emlékű Papüroszt és Melitont, a Szentlélekkel eltöltött szűz férfiút, aki mindenkor az Úrnak szolgált, és Szárdeszben helyezték nyugalomra, és ott várja feltámadását az Úr eljövetelekor? Ezek mindannyian a Hold szerinti tizennegyedik napon ülték meg a húsvétot, az evangéliumi hagyománytól semmiben sem tértek el, és mindenkor követték az egyházi szabályokat. Én Polükratész is, aki a legkisebb vagyok a tanításban mindannyiok között, kik itt a közelemben vagytok, akiket én csak követek – itt ugyanis ezeddig hét püspök volt, és én vagyok a nyolcadik –, mi mindannyian akkor ültük meg a húsvétot, amikor a zsidó nép tartotta a kovásztalant. Ezért testvéreim, én aki hatvanöt esztendő megértem az Úrban, akit az egész földkerekségről olyan sok testvér tanított, aki az egész írást végigtanulmányozta, én nem ijedek meg attól, aki minket megfenyeget. Mert a mi nagy példaképeink azt is mondták: Inkább kell engedelmeskedni az Istennek, mint az embereknek.”

Ezeket itt most azért idézem, hogy ennek a férfiúnak nagyságát és tekintélyét ezen rövidke írásán keresztül is megláttassam. Severus császár idejében munkálkodott, ugyanazon időkből, amikor Jeruzsálemben Narkisszosz.

XLVI.

HERAKLITOSZ, Commodus és Severus császárok idejében az apostoli iratokhoz magyarázatokat írt.

XLVII.

MAXIMOSZ, szintén ezen időkből lett ismertté azon kérdésre adott válasza folytán, hogy honnan van a rossz, és hogy az anyagot is az Isten teremtette. Egy jeles kötetében mindezt kifejtette.

XLVIII.

KANDIDOSZ, a fentebb említett császárok idejében az egyik legszebb értekezést bocsájtotta közre a hatnapos teremtéstörténetéről.

XLIX.

APPIÓN, Severus császár idejében ugyancsak a hatnapos teremtéstörténetéről írt egy értekezést.

L.

SEXTUS a feltámadásról írt egy könyvet Severus császár idejében.

LI.

ARABIANOSZ ugyanezen császár idejében közreadott egy könyvet a keresztény tanításhoz tartozó legfontosabb tételekről.

LII.

JUDÁS a Dániel-könyv hetven hetéről kimerítően értekezett, és egy időrendi táblázatot állított össze az elmúlt korszakok eseményeiről egészen Severus császár uralkodásának tizedik esztendejével bezárólag.

De ebben az írásában vannak téves nézetek is, mikoron azt mondja ő, hogy az Antikrisztus körülbelül az ő életében fog eljönni, mert a jelen nagy üldözései a világ pusztulásával fenyegetnek.

LIII.

TERTULLIANUS presbiter, akit elsőként kell megemlítenünk Victor és Apollonius után a latinok között, az Afrika provinciabeli Karthágó városban prokonzuli centurio atyától származott. Severus császár és Antoninus Caracalla idejében igen lobbanékony természetével és a kipellengérezésben nagy tehetséggel számtalan kötetet írt meg, amelyeknek felsorolásától most eltekintünk, mivel mindenki ismeri. Én találkoztam egy Concordia nevű itáliai erődítményből származó Pállal, aki fiatalságában még ismerte a boldogemlékű Cyprianusnak ekkor már igen előrehaladott korban levő jegyzőjét, Rómában látta őt, és ő Cyprianus szokásaként említette, az egyetlen napot sem mulasztott el anélkül, hogy Tertullianustól valamit ne olvasott volna. Sűrűn szokta volt mondogatni: – Add a mestert! – és ezzel természetesen Tertullianust jelölte meg.

Életének derekáig egyházának presbiter volt, de a római klerikusok sértegetései miatt Montanosz tanítására pártolt, és megannyi művében megemlékezik erről az új próféciaáról. Kizárólag az egyház ellen állította össze a szemérmességről, az üldözésekről, a böjtölésről, az egyszeri nősülésről, az önkívületi állapotról szóló hat kötetét, valamint egy hetediket, amelyet már Apolloniosz cáfolatára írt meg. Azt mondják róla, hogy az aggkor végső határáig élt, és még ekkor is közreadott egy, már elveszett, rövid írást.

LIV.

ÓRIGENÉSZ, aki egyúttal **ADAMANTIOSZ** (= gyémántkemény) is, mikoron a keménykező Severus uralkodásának tizedik esztendejében a keresztények ellen üldözést indított el, atyja Leonidasz, elnyervén a vértanúság koszorúját, magára hagyta családját, Órigenész hét testvérét és özvegy édesanyját szegénységben – ő maga ekkor körülbelül tizenhét esztendősen lehetett –, a család vagyonát ugyanis, mivelhogy Krisztus mellett hitet tettek, a császári magánkincstár lefoglalta. Ekkor bízták meg őt a katekétikai munka végzésével Alexandriában a szétzilált egyházban. Órigenész ekkor tizennyolc éves volt. Később azután Demetriosz, a város püspöke, Kelemen helyére őt állította. Sok esztendőn keresztül ezen a területen munkálkodott, amíg életének derekán a számtalan eretnekségtől zaklatott akhiai egyházak érdekében, egyházi ajánlólevéllel Palesztinán keresztül Athénbe utazott. Ekkor történt, hogy Theoktisztoz és Alexander, Caesarea, illetve Jeruzsálem püspökei pappá szentelték őt, ezzel aztán kiváltotta Demetriosz rosszallását, aki oly sokszor és oly igen visszatetsző módon kikelt ellene, őmiatta az egész földkerekséget elárasztotta leveleivel. Életrajzához még az is hozzátartozik, hogy mielőtt még átköltözött volna Caesareába, megfordult Rómában is Zephyrinus püspöksége idején, és amikor innét visszatért Alexandriába, a filozófusok öltözetét viselő Heraklasz presbitert saját katekézisének segítőjévé tette meg, aki később, Demetriosz után, az alexandriai egyház feje lett.

Órigenésznek akkor volt a hírneve, hogy Firmilianosz, Caesarea püspöke, egész Kappadókia nevében meghívta, és hosszasan vendégül is láthatta őt, majd azon megokolással, hogy a szent helyeket szeretné meglátogatni, Órigenészhez Palesztinába jött, hosszan időzött

Caesareában, ahol a szent iratokról hallgatta. Ebben az időben történt, hogy Mammaea, Alexander (= Severus) imperátor vallásos érzületű anyjának meghívására Antiochiába jött, ahol igen nagy megtiszteltetésben részesült, később magához hívatta őt Philipposz (Arabs) imperátor is, Róma uralkodói között ő volt az első keresztény; ezen császár anyjának írta egyik munkáját, amely mind a mai napig fennmaradt.

Ki ne ismerné, hogy milyen nagy tudása volt a szent iratokról, hogy a héber nyelvet kora és származása ellenére megtanulta, és hogy a hetvenes fordítás egyes változatainak fordítóit egymás mellé állította? Így Aquilaszt, a pontikoszi prozelitát, és az ebionita Theodótionét, Szümmakhoszt, ez utóbbi emellett még a Máté szerinti evangéliumhoz is írt magyarázatokat, amelyből aztán a maga nézeteit igyekezett alátámasztani. Ezek mellett Órigenész még átnézett egy ötödik, hatodik és hetedik változatot is, ezek mind most kerültek ide hozzánk könyvtárából. Bámulatba ejtő munkával tanulmányozta ezen szövegeket, és összevetette a többi változatokkal.

Műveinek jegyzékét Paulához írt leveleim köteteiben már összeállítottam, azon levelemben található ez, amelyben Varro elleni érveimet fektettem le, ezért most itt mellőzöm, de halhatatlan tehetségéről nem hallgathatok, arról, hogy dialektikát, aritmetikát, zenét, grammatikát, a filozófia minden egyes irányzatát, és a retorikát úgy megtanulta, hogy a profán irodalom legjelentősebb képviselőinek magyarázta is nap mint nap; a vele való találkozás mindenkor élmény lehetett. Mindenkit, akit meghódított, a pogány irodalom leple alatt Krisztus hitére térített.

A Decius alatt támadt kegyetlen keresztényüldözésről, amellyel az általa meggyilkolt Philipposz vallására tört, főleg beszélni. Ezen üldözés alatt nyugodott el Fabianus, a római egyház püspöke, Alexander és Babülasz, a jeruzsálemi illetve az antiochiai egyház főpapjai, hitvallásukért börtönben lelték halálukat. Ha valaki Órigenész helyzetéről valamit is tudni óhajt, legelőször olvassa el azon leveleit, amelyeket az üldözés alatt írt különböző címekre, utána pedig Caesareai Euszebiosz egyháztörténetének hatodik könyvét, és itt mintegy hat kötetben megismerheti Órigenészt.

Gallus és Volusianus koráig élt, azaz hatvankilenc éves koráig, s Tyrusban halt meg, ebben a városban is temették el.

LV.

AMMONIOSZ, a remek stílusú és igen művelt filozófus, ugyanebben az időben Alexandriában jeleskedett. Nagy tehetségének sok és kitűnő emléke között megtalálhatjuk azt a szép stílusban megírt munkáját, amelyben Mózes és Jézus tanítása közötti összhangot foglalja össze, kigondolta az evangéliumi kánonokat is, ezeket később Caesareai Euszebiosz is átvette tőle. Porphüriosz hamisan állítja róla, hogy keresztényből pogánnyá lett, mivel ő életének végéig megmaradt kereszténynek.

LVI.

AMBRÓSZIOSZ, aki előbb markionita volt, de Órigenész elvezette őt a helyes útra, így lett az egyház diakónusa, és az Úr mellett tett hitvallása igen dicsőséges. Hozzá és Protoktész presbiterhez írta meg Órigenész a vértanúságról szóló munkáját; az ő segítségét elfogadva diktálhatta Órigenész határtalan mennyiségű köteteit. Ő ugyancsak előkelő ember volt, józálással megáldva, ahogy ezt az Órigenészhez címzett leveléből is láthatjuk. Még Órigenész halála előtt hunyt el, sokan fel is róják neki, hogy gazdagsága ellenére halálakor szegény és öreg barátjáról nem emlékezett meg.

LVII.

TRÜPHÓN, Órigenész hallgatója volt, és egynéhány levelet írt is hozzá. A szent iratok tudományában nagy jártasságra tett szert, ahogyan ezt szerteszét apró munkái is igazolják, kiváltképpen pedig azon értekezése, amelyet a Másodtörvénykönyv „vörös tehenéhez” írt, vagy a „kettévágásokhoz”, amit a galambokkal meg a gerlékkel tesz Ábrahám a Teremtés könyvében.

LVIII.

MINUCIUS FÉLIX, Róma hírneves ügyvédje, írt egy párbeszédet, a keresztény és pogány ember közötti vitáról, amely az Octavius címet viseli. De más művet is jelölnek nevével, így a végzetről, avagy az asztrológusok ellen címmel írt könyvet. Őbenne jó stílusú szerzőre ismerhetünk, ezért úgy látom, hogy a fentebb említett könyvek semmiképpen sem hozhatók kapcsolatba vele.

LIX.

GAJUS, Zephyrinus, Róma város püspöke idejében, azaz Antoninus, Severus fia alatt vitairatot írt Montanosz követője, Proklosz ellen, igen nagy tehetséggel érvel, mikor ellenfelét az új prófécia vakmerő védelmével vádolta. Ugyanebben a kötetében tizenhárom levelet tulajdonít Pálnak, a tizennegyediket, a „Zsidókhoz írt levelet”, nem tartja az övének, de a rómaiak ugyancsak nem tartják Pál apostolénak ezt a levelet.

LX.

BERÜLLOSZ, az arábiai Bosztra püspöke, ugyanebben az időben kormányozta egyházát. Végül eretnekségbe sodródott; tagadta Krisztus létezését a megtestesülés előtt. Órigenész javította ki téves nézeteit, kisebb értekezéseket írt hozzá, de ennél is több levelet, amelyekben köszönetet mond Órigenésznek, de Órigenész ugyanúgy írogatott neki. Ránk maradt egy Órigenész és Berüllosz között lefolyt párbeszéd, amely az eretnek cáfolatát tartalmazza. Alexander (= Severus), Mammaea fia idejében, valamint Maximus és Gordianus alatt – ők az előbbi követték az uralkodásban –, munkálkodott Berüllosz.

LXI.

HIPPOLÜTOSZ, egy bizonyos egyháznak püspöke – a város nevét ezeddig nem állt módomban megtudni –, a húsvétról, és idejének kiszámítási szabályáról írt. Alexander (= Severus) imperátor uralkodásának első évéig egy tizenhat esztendő ciklust dolgozott ki, és ez adott indítást Eusebiosznak arra, hogy a húsvét kiszámításához tizenkilencesztendő ciklusokat vegyen alapul, amelyet aztán görögül „Enneakaidekaetérída”-nak, azaz „tizenkilencéves”-nek nevezték el. A Szentíráshoz magyarázatokat írt, közülük megemlítem: a hatnapos teremtéstörténethez, a Kivonulás könyvéhez, az Énekek énekéhez, a Teremtés könyvéhez, Zakariás prófétához, a zsoltárokhoz, Izaiás prófétához, Dániel prófétához, a Jelenések könyvéhez, a Példabeszédek könyvéhez, a Prédikátor könyvéhez, írt még Saulról, a halottlító asszonyról, az Antikrisztusról, a feltámadásról, Markion ellen, a Húsvétról, az összes eretnekség ellen egy értekezést, továbbá a Megváltó Urunk dicséretéről, melyben jelzi hogy beszéde közben Órigenész is jelen van a közösségben. A vele való vetélkedés folytán Ambrósziusz – akit fentebb a Markion-féle eretnekségből az igaz hitre tértnek mondottunk –, arra buzdította Órigenészt, hogy írjon magyarázatokat az egyes szent iratokhoz, ezért

rendelkezésére bocsátott hét, vagy annál is több gyorsíró, ugyanannyi számú másolót, és mi több, hihetetlen buzgalommal mindig munkát kívánt tőle. Innét van az, hogy Órigenész egyik levelében „munkafelügyelőnek” mondja őt.

LIII.

ALEXANDER, Kappadókia püspöke, a szent helyek meglátása utáni vágyában Jeruzsálembe utazott, ahol abban az időben Narkisszosz volt a város püspöke, aki előrehaladott korban kormányozta az egyházat. Sok klerikus és maga Narkisszosz kinyilatkoztatás révén tudomást szerzett a püspök érkezéséről, akinek segítenie kellett őt a papi katedrán. A kinyilatkoztatásnak megfelelően történt, Palesztina minden püspöke egybegyűlt, ezen leginkább Narkisszosz fáradzott, és elnyerte ömellelte a jeruzsálemi egyházban Alexander a legfőbb vezetés tisztét. Egyik levelének befejezésekképpen, – amit az antiochiaiakhoz címzett az egyház békéje ügyében, – ezeket írja:

„Köszönt benneteket Narkisszosz, aki előttem ezen városnak püspöke volt, most velem együtt kormányozza azt könyörgések közepette, ő már úgy száztizenhat esztendő, velem együtt arra kér benneteket, hogy legyetek ti is egyetértők!”

Egy másik levelet is írt, melyet Kelemen, alexandriai presbiter által küldött el az antiochiaiaknak, de erről fentebb már megemlékeztünk, írt még Órigenésznek, majd Órigenész érdekében Demetriosz ellen, mivel őt Demetriosz tanúsítása szerint presbiterre szentelte. Ezeken túl ránk maradt tőle néhány különböző helyekre elküldött levele.

A Decius alatti hetedik keresztényüldözés idején, mikoron Babülász Antiochiában vértanúságot szenvedett, őt Caesareába vitték, majd Krisztus mellett tett hitvallása miatt bebörtönözték, és elnyerte a vértanúk koszorúját.

LXIII.

JULIUS AFRICANUS, akt mintegy öt kötetet állított össze „a korokról”. Marcus Aurelius Antioninus idejében, aki Macrinust (helyesen: Mabrinust) követte az uralkodásban, követül küldötték Emmausz városának helyreállítása érdekében, melyet ezután Nikopolisznak neveztek el. A Zsuzsanna-elbeszélés kérdésében írt egy levelet Órigenészhez, hogy mi a véleménye, mivel a héberben nem található, és nem egyezik a héber etimológiával: „apo tu szkhinu szkhiszai kai apo tu prinu priszai”; amire aztán Órigenész egy igen találó levélben válaszolt. Ránk maradt egy másik, Arisztidészhez címzett levele is, benne hosszan tárgyal azon eltérésekről, amelyek a Megváltó családfájában Máté és Lukács között mutatkoznak.

LXIV.

GEMINOSZ, az antiochiai egyház presbitere, tehetségének csak halvány emlékét hagyta ránk. Alexander (= Severus) császár idejében, és városának püspöke, Zebennosz alatt működött, vagy főleg akkor, mikor Heraklaszt az alexandriai egyház főpapjává szentelték.

LXV.

THEODOROSZ, akit később már **GERGELY**nek neveznek, Neocaesarea püspöke volt. Fiatal korában, görög és latin irodalom tanulmányozására Berytusba (= Bejrút) jött, innen a palesztinai Caesareába ment át, testvérével Athénodorossal. Amikor Órigenész tudomást

szerzett nagy tehetségükről, filozófiai tanulmányokra buzdította őket, amelyen keresztül aztán fokozatosan Krisztushoz vezette a testvéreket. Őt esztendőn keresztül tanította őket, majd visszaküldötte anyjukhoz. Elutazásuk előtt közülük Theodorosz egy köszönő beszédet írt Órigenészhez, amit aztán egyik összejövételükön nagy lelkesedéssel, Órigenész jelenlétében elő is adott; és ez a beszéd mindmáig fennmaradt. Írt még egy rövid, de annál inkább használható magyarázatot a Prédikátor könyvéhez; ránk maradt néhány levele is, inkább csodáiról és rendkívüli jeleiről beszélnek, amelyeket már mint püspök tett egyházának nagy dicsőségére.

LXVI.

CORNELIUS, Róma városának püspöke, akihez nyolc levelét Cyprianus címezte, de írt Phabiosznak is, az antiochiai egyház püspökének, a római, az itáliai és az afrikai zsinatokról, továbbá a bukottak ügyében és Novatianusról, valamint a zsinati eseményekről, egy negyediket ismét Phabiosznak, ez egy elég terjedelmes levél a Novatianus-féle eretnekek ügyében, ezeknek kiközösítéséről. Gallus és Volusianus idejében mintegy két esztendőn át kormányozta az egyházat, miután pedig elnyerte Krisztus vértanúinak koszorúját, helyébe Lucius lépett.

LXVII.

CYPRIANUS AFER, aki előbb retorikát tanított, mégpedig nem kis eredménnyel, majd pedig Caecilius presbiter rábeszélésére, akitől a mellékneve is ered, kereszténnyé lett, és minden vagyonát átadta a szegényeknek. Nem sokkal utána a presbiterek sorába iktatták, később pedig a karthágóiak püspökükké választották.

Tehetségéről fölösleges volna hosszan beszélni, a Napnál is világosabbak munkái.

Valerius és Gallienus császárok alatt támadt nyolcadik keresztényüldözés idején szenvedett vértanúságot; ugyanazon a napon, amelyen Rómában Cornelius, csak nem ugyanabban az esztendőben.

LXVIII.

PONTIUS, Cyprianus diákónusa, püspöke szenvedésének napjaiig együtt volt vele a számkivetésben. Egy jeles kötetet hagyott maga után Cyprianus életéről és szenvedéséről.

LXIX.

DIONÜSZIOSZ, Alexandria város püspöke, Heraklasz alatt ő volt az iskola vezetője, és talán a legkiemelkedőbb hallgatója volt Órigenésznek. Cyprianus és az afrikai zsinatnak az eretnekek újrakereszteléséről hozott határozatát elfogadta, és ennek kapcsán különböző helyekre leveleket küldött, amelyek mindmáig fennmaradtak. Írt Phabioszhoz, az antiochiai egyház püspökéhez, a bűnbánati fegyelemről, egy másik a rómaiakhoz Hippolütosznak, két levelet írt Xystushoz, aki Istvánt követte, kettőt Philomenészhez és a római egyház presbiterihez Dionysiushoz, aki később a római egyház püspöke lett, és egyet vádlóan Novatianushoz, hogy akarata ellenére szentelték fel őt Rómában püspökké, ebben a levélben található a következő sorokat:

„Dionüsziosz üdvözlétét küldi testvérének Novatianusnak. Ha tiltakozásod ellenére, mint állítod, felszenteltek, akkor most próbálj azon lenni, hogy valamiképpen visszalépj.”

Egy másik leveléről is van tudomásunk, amelyet Dionysiuszhoz és Didümoszhoz címzett, több ünnepélyes hangú húsvéti leveléről írt még az alexandriai egyháznak száműzetéséből, valamint Heirakaszhoz, az egyik egyiptomi püspökhöz, továbbá a halandóságról, a szombatról, a testgyakorló csarnokról, Hermammonészhez, a Decius-féle üldözésről, két könyvet írt Nepotész püspök ellen, aki tanította írásaiban, hogy az ezer esztendő ország testi formában érkezik el, és ezekkel kapcsolatban János apostol Jelenések könyvéről szeretett leginkább vitatkozni. Levelet írt Ammonhoz, a beronikai püspökhöz Szabelliosz ellen, Teleszphóroszhoz, Euphanorhoz, továbbá négy könyvet Dionysiuszhoz, a római püspökhöz, laodikeiaknak a bűnbánati fegyelemtől, írt Origenészhez a vértanúságról, Arménioszhoz ugyancsak a bűnbánati fegyelemtől, és külön a bűnök sorrendjéről, Timótheusnak a természetről, Euphranomak a kísértésekről, Baszilizszhez számtalan levelet, melyek közül az egyikben azt írja, hogy már belekezdett a Prédikátor könyv magyarázatának megírásába. Szamoszatai Pál ellen is írt, röviddel halála előtt, és ezt a levelét igen kiválónak mondják.

Gallienus császár uralkodásának tizenkettedik évében hunyt el.

LXX.

NOVATIANUS, Róma város presbitere, voltak, akik Corneliuszal szemben megkísérelték őt ültetni a főpapi székbe, így lett ő a Novatianus-féle tan megalapítója; a görögök katharoknak mondják őket, mert a bűnüket megbánó hitehagyókat nem akarják visszafogadni. A tanítás értelmi szerzője Cyprianus egyik presbitere, Novatus volt. Novatianus írt a Pascháról, a szombatról, a körülmetélésről, a papságról, a zsidók ételeiről, a szentelésről, jövendőkről, Attaloszról, meg sok mást is, többek között egy nagyobb terjedelmű kötetet a Szentháromságról, Tertullianus műveiből kivonatolva szinte, amelyet többek tudatlanságukban Cyprianusnak tulajdonítanak.

LXXI.

MALKHIÓN, az antiochiai egyház egyik legkiemelkedőbb képességű presbitere, aki azelőtt ugyanebben a városban retorikát tanított, mégpedig nagy elismeréssel. Amikor az antiochiai egyház püspöke, Szamoszatai Pál Artemón tanítását újította fel, ennek elfogadhatatlan kijelentéseit cáfolta, és ez a párbeszédese irata mindmáig fennmaradt. Ismerjük még nagyobb terjedelmű leveleit, amelyeket a zsinat nevében írt meg ezen tárgykörben Dionysiuszhoz és Maximoszhoz, a római, illetve az alexandriai egyházak püspökeihez küldött el. Claudius és Aurelianus alatt munkálkodott.

LXXII.

ARKHELAOSZ, Mezopotámiai püspöke, aki leírta a Perzsiából kivándorolt manicheusokkal folytatott vitatkozását, szír nyelven állította össze, de a görög fordítását ismerik legtöbben. Probus császár alatt jeleskedett, ez Aurelianus és Tacitust követte az uralkodásban.

LXXIII.

Az alexandriai **ANATÓLIOSZ**, a szíriai Laodikeia püspöke, Probus és Carus imperátorok alatt munkálkodott. Bámulatosan képzett férfiú volt, az aritmetikában, geometriában, asztronómiában, grammatikában, retorikában és a dialektikában. Tehetségének nagyságát megmutatta a Paszkharól írt kötetében, de ugyanúgy meggyőződhetünk erről azon tíz könyvében is, amelyeket az aritmetika alapszabályairól írt meg.

LXXIV.

VICTORINUS, Petabium (Pettau) püspöke, aki nem tudott egyformán jól latinul és görögül, ezért tartalmas művei gyatrábbaknak tűnnek a megfogalmazás miatt. Írásai a következők: a Teremtés könyvéhez, a Kivonulás könyvéhez, a Leviták könyvéhez, Izaiáshoz, Ezekielhez, Habakukhoz, a Prédikátorhoz, az Énekek énekéhez, János apostol Jelenések könyvéhez írt magyarázatokat, könyvet írt az összes eretnokségek ellen, meg sok másfélét is. Végül elnyerte a vértanúság koszorúját.

LXXV.

PAMPHILOSZ presbiter Caesareai Euszebiosz pártfogója volt, aki oly nagy odaadást mutatott a Szentírás iránt, hogy Órigenész műveinek nagy részét saját kezűleg másolta le, és ezek mind a mai napig megvannak a caesareai könyvtárban, sajátkezűleg lemásolt huszonöt kötetnyi Órigenész-kommentárt, melyeket ő a tizenkét prófétához írt. Volt alkalmam arra rátalálni, örömben azt hittem akkor, hogy Krózus vagyona az enyém. Ha pedig örömet nyújthat a vértanúk kezéből kikerült egyetlen levél is, akkor mennyivel inkább ez a sokezer sor, amelyről tudom, hogy vérével pecsételte meg Pamphilosz.

Mielőtt még Euszebiosz megírta volna, ő is írt egy Védőiratot Órigenész érdekében. A palesztinai Caesareában szenvedett vértanúságot Maximinus keresztényüldözése alatt.

LXXVI.

PIERIOSZ, az alexandriai egyház presbitere volt Carus és Diocletianus császárok idejében, mikor az egyházat Tamás püspök kormányozta. Igen nagy eredménnyel tanította a népet, számtalan különböző tárgyú értekezést írt, remek stílusban, úgyhogy őt „ifjabb Órigenésznek” is szokták nevezni. Tudják róla, hogy az aszkézis és az önkéntes szegénység barátja volt, igen járatos a dialektikában és retorikában.

A keresztényüldözések után életének hátralevő részét Rómában töltötte. Legnagyobb terjedelmű értekezését Ozeás prófétához írta, melyet húsvét vigíliáján előadott, amint ezt ő maga bizonyítja beszédében.

LXXVII.

LUKIANOSZ egyike a legjelentősebb (keresztény) ékesszólóknak, az antiochiai egyház presbitere volt, jelentős munkát végzett a szent iratok tudományában, és a Szentírás néhány példányát mindmáig Lukianosz vértanúénak mondják. Több könyvet írt a hitről, ránk maradt néhány rövidke levele is.

Nikomédiában szenvedett vértanúságot Krisztusba vetett hitének megvallásáért a Maximinus-féle üldözés idején, a bythiniai Helenopoliszban temették el.

LXXVIII.

PHILEASZ, Egyiptom egyik városában, név szerint Thmuiszban született igen előkelő családból, így nem kevés vagyona volt, később elnyerte a püspökséget, és egy remek stílusban megírt könyvet tett közzé „A vértanúk dicséretéről”, meg egy másikat, azon bírák által készített akták elleni védőiratot, akik az áldozat bemutatására akarták rávenni őt. Egyiptom földjén fejét vették Krisztusért, ugyanazon üldözés alatt, amikor Lukianosz is vértanúhalált halt Nikomédiában.

LXXIX.

ARNOBIUS, Diocletianus császár alatt az afrikai Siccában igen nagy elismeréssel tanította a retorikát. A pogányok ellen több kötetnyi munkát írt, ami napjainkban is használatban van széles körben.

LXXX.

FIRMIANUS, aki **LACTANTIUS** is, Arnobius tanítványa volt. Diocletianus császár alatt Flavius grammaticussal együtt –, aki „gyógyászati módszerek” címen verslábakban megírt könyvet állított össze –, meghívták Nikodémiába, hogy ott szónoklattant tanítson. De itt a tanítványok hiánya folytán – görög városok voltak ugyanis –, írásra adta magát. Ránk maradt a Lakomája, amelyet fiatalon, még Afrikában írt; megírta Afrikától Nikomédiáig tartó utazását hexameterben, van egy könyve, mely a „Grammaticus” címet viseli, de mind között a legszebb az „Isten haragjáról”, továbbá hét könyvet írt „Isten rendelkezéseiről, a pogányság ellen”, és ennek a könyvnek rövid összefoglalását is, ránk marad egy címében ismeretlen munkája, két könyvet írt Aszklepiádészhez, egy könyvet a keresztényüldözésről, négy könyvet kitevő levelet írt Probushoz, ugyancsak hozzá címezte „Az Isten teremtéséről”, vagy inkább „az ember megformálásáról” írt munkáját.

Idős korában lett Constantinus fiának, Crispus cézárnak nevelőjévé, aki Galliában élt, és akit később atyja megöletett.

LXXXI.

EUSZEBIOSZ, a palesztinai Caesarea püspöke, a sugalmazott iratokban kimagasló tudása volt, Pamphilosz vértanúval együtt a szent iratoknak fáradhatatlan kutatója. Szinte megszámlálhatatlan kötetet írt, ezek közül a legjelentősebbek: húsz könyv az evangéliumi bizonyításokról, tizenöt könyv az evangélium előkészítéséről, öt könyv az isteni megjelenésről, tíz kötetnyi egyháztörténelem, minden történelmi esemény időrendi táblázata, és ennek van egy kivonata is, írt az evangéliumok egymástól eltérő részleteiről, tíz könyvet Izaiáshoz, huszonöt könyvet Porphüriosz ellen, aki ugyanebben az időben munkálkodott Szicíliában, a (szentírási könyvek) helyneveiről egy könyvet, Órigenész védelmében hat könyvet, hármat Pamphilosz életéről, egy rövidke iratot a vértanúkról, a százötven zsoltárhoz igen jól sikerült magyarázatokat, és még sok más iratot is.

Munkásságának nagy része Constantinus és Constantius császárok idejére esik, mellékneve pedig Pamphiloszhoz fűződő barátságából ered.

LXXXII.

RETICIUS, az aeduai, azaz a két császárról elnevezett város püspöke. Constantinus idejében igen nagy hírnévre tett szert Galliában. Olvassák tőle az Énekek énekéhez írt magyarázatait, írt egy terjedelmes kötetet Novatianus ellen is. Ezeken kívül más könyvét nem láttam.

LXXXIII.

METHODIOSZ, a lükiai Olümposz püspöke, később pedig Tyrusé. Választékos stílusban állította össze Porphüriosz ellen írt könyveit, írt egy másik könyvet, mely a „Tíz szűz lakomája” címet viseli, továbbá egy jeles értekezést a feltámadásról Órigenész ellen,

ugyanúgy őellene írt a halottlátó asszonyról, írt még a szabad akaratról, a Teremtés könyvéhez, és az Énekek énekéhez magyarázatokat fűzött, és megannyi mást is, amelyeket mindenütt sokan olvasni szoktak.

A keresztényüldözés végén – amint ezt sokan megerősítik –, Decius és Valerianus idejében a görögországi Khalkiszban elnyerte a vértanúság koszorúját.

LXXXIV.

JUVENCUS, előkelő hispániai családnak sarja, presbiter volt. Négy kötetet állított össze, amelyekben az evangéliumokat hexameterekbe foglalta szinte szó szerint, ugyanígy ugyanezen versmértékben a szentségekhez tartozó dolgoknak rendjét. Constantinus császár idejében munkálkodott.

LXXXV.

EUSZTATHIOSZ, származását tekintve pamphiliai, Szidéből előbb a szíriai Beroea, majd pedig Antiochiának püspöke lett, egyházkormányzása alatt sokat írt az ariánus tanítás ellen, ezért Constantius császár idejében a trákiai Trajanopoliszba száműzték, ott is temették el. Könyvet írt a lélekről, a hasbeszélésről Órigenész ellen, ezeken túl számtalan levelet, ezeket most hosszú lenne felsorolni.

LXXXVI.

MARKELLOSZ, Anküra püspöke, Constantinus és Constantius császárok idejében élt. Különféle kérdésekről írt munkákat, de legtöbbet az ariánusok ellen. Őellene viszont Asztériosz és Apollinárisz írt könyvet, mivel Szabelliosz eretnekségével vádolták meg. Rajtuk kívül még Hilarius is, az ariánusok ellen írt hetedik könyvében nevét szinte az eretnekek között említi. De Markellosz azzal védte magát, hogy neki nincsen külön tanítása, amiért őt vádolták, közösségben volt ő Juliusszal, és Athanasziosszal, Róma, illetve Alexandria városok főpapjaival.

LXXXVII.

ATHANASZIOSZ, Alexandria város püspöke, kinek az ariánusoktól olyan sok ármánykodást kellett elviselnie, ezért Constanshoz, Gallia caesarjához menekült, ahonnét később irataival visszatért, de ismételten egészen a császár haláláig rejtőzni kényszerült, így Jovianus uralkodásáig különböző rejtékhelyeken élt, de ezután már átvehette egyházának vezetését, és Valens uralkodása idejében halt meg. Művei között tartják számon a pogányok ellen írt két könyvét, egy könyvet Valens és Ursacius ellen, írt még a szüzességről, az ariánusok által kirobbantott üldözésekről több munkát is, a zsoltárok címeiről, „Antal szerzetes története” címen ennek életét írta meg, továbbá húsvéti körleveleket, meg sok mást még, amelyeket felsorolni hosszú lenne.

LXXXVIII.

ANTAL szerzetes, akinek életét egy jeles kötetben megírta Athanasziosz, Alexandria püspöke. Apostoli érzelmű és tartalmú hét levelét együtt szétküldötte az egyiptomi különböző szerzeteseknek, amelyeket később görög nyelvre is lefordítottak, ezek között a legjelentősebb az, amelyet az arsenoiakhoz küldött. Constantinus és fiai uralkodásának idejében élt.

LXXXLX.

BASZILEIOSZ, Anküra püspöke, ő jártas volt a gyógyítás művészetében is. Írt Markellosz ellen, meg a szüzességről, és néhány más munkát is. Constantius idejében élt, makedonianusok vezére volt, együtt Szebasztei Eusztathiosszal.

XC.

THEODÓROSZ, a trákiai Heraklea püspöke. Beszédei világosak, jó stílusban megírtak, de főleg a történelmi magyarázathoz volt tehetsége. Constantius uralkodása alatt magyarázatokat írt Mátéhoz, Jánoshoz, az Apostol irataihoz, valamint a Zsoltárokhoz.

XCI.

EUSZEBIOSZ, az emeszai, szép stílusának és retorikájának bizonyosságául szinte megszámlálhatatlan mennyiségű művet írt meg, melyeket közönsége gyakran tapsával tüntetett ki. Leginkább a történelemírásra fordított gondot, ezen munkáit minden szónok igen nagy szorgalommal olvassa; közöttük legkiemelkedőbbek azok, amelyeket a zsidók és a pogányok, valamint a novatiánusok ellen írt. A Galata levél mellé tíz kötetet állított össze, az evangéliumokhoz számos rövid homiliát.

Constantius császár idejében munkálkodott, annak uralkodása alatt is hunyt el, Antiochiában temették el.

XCII.

TRIPHÜLIOSZ, a ciprusi Ledra, vagy másképpen Leukotheon püspöke, korának ragyogó stilsztája, Constantius uralkodása alatt igen nagy volt a hírneve. Olvastam tőle az Énekek énekéhez írt magyarázatát, de sok más művet is alkotott, közülük csak nagyon kevés került a kezembe.

XCIII.

DONATUS, akitől kiindulva a donatisták elárasztották egész Afrikát Constantinus és Constantius uralkodók idejében. Azt bizonygatta ő, hogy az üldözés alatt mi kiszolgáltattuk a szent iratokat a pogányoknak. Főképpen Afrikát, de ott is leginkább Numidiát rábeszélő képessége folytán megnyerte magának. Saját eretneksége számára megannyi munkát írt, a Szentlélekről szóló könyve egészen megegyezik az ariánusok tanításával.

XCIV.

ASZTERIOSZ, az ariánus párt filozófusa Constantius uralkodása alatt az evangéliumok, a Római levél és a zsoltárokhoz írt magyarázatokat, írt még sok minden mást is, amelyeket felekezetének emberei a legnagyobb odaadással olvasnak.

XCV.

LUCIFER, Caralis (= Cagliari) püspöke, Pancratiusszal és Hilariusszal, a római egyház klerikusaival együtt őt küldötte Liberius püspök Constantiushoz követül a hit érdekében, amikor is ő nem akarta Athanasziosz neve alatt a niceai zsinat hitét elvetni. Palesztinai útja

során bámulatos határozottsággal, és a halálra is elszánt lelkülettel könyvet írt Constantius császár ellen, és ezt el is küldte neki, hogy elolvassa. Nem sokkal később, Julianus alatt visszatért Caralisba; Valentinianus uralkodása alatt halt meg.

XCVI.

EUSEBIUS, Szardiniáról származott, Róma város lektorából lett Vercelli püspökévé. Hitének megvallása következtében Constantius császár előbb Szküthopoliszba, innét Kappadokiába száműzte, és csak Julianus császár alatt térhetett vissza egyházához. Caesareai Eusebiosz zsolttárokhoz írt magyarázatait görögből latin nyelvre fordította.

Valentinianus és Valens uralkodása alatt hunyt el.

XCVII.

FORTUNATIANUS, születését tekintve afrikai, Aquilea püspöke volt. Constantius uralkodása alatt címszavak alá rendezett formában, rövid, egészen pórias nyelven magyarázatokat írt az evangéliumokhoz, melyben olvasható a felháborító tény, hogy (a császár) Liberius, Róma város püspökét, mikor hite megvallása miatt száműzetésbe kényszerítette, először háborgatta és megtörte, majd eretnokség aláírására kényszerítette.

XCVIII.

AKAKIOSZ, a palesztinai Caesarea püspöke, akit „egyszeműnek” is neveznek, mivel fél szemére vak volt. Tizenhét kötetet állított össze a Prédikátor könyvéhez, különböző kérdésekről pedig hatot, ezeken túl még sok, különböző témákat érintő értekezést írt. Constantius császár idejében csak azzal lett ismertté, hogy Rómában Liberius helyére Félix püspököt állította.

XCIX.

SZERAPION, Thmuisz püspöke, aki kiváló adottságai miatt kiérdemelte a „skolasztikus” (= tanítómester) melléknevet, Antal szerzetes előtt is nagy tiszteletben állott. A manicheusok ellen közreadott egy jeles könyvet, egy másikat a zsolttárok címeiről, ezeken túl különböző hasznos leveleket.

Constantius császár idejében hitvallása folytán igen nagy hírnévre tett szert.

C.

HILARIUS, az aquitaniai Pictavium (= Poitiers) püspöke, Saturninus, areletanumi (= Arles) püspök mellett biterraei zsinatról Frígiába száműzték. Tizenkét könyvet írt az ariánusok ellen, egy másik könyvet pedig a zsinatokról, ezt a galliai püspököknek írta, továbbá zsolttárokhoz magyarázatokat, így az elsőhöz és a másodikhoz, az ötvenegyedikétől egészen a hatvankettedikig, és a száztizennyolcadiktól az utolsóig; ezen írásában Origenészt követte, és csak néhány dolgot adott maga hozzá. Van még egy kis könyve „Constantius-hoz”, amit aztán Konstantinápolyban átnyújtott címzettjének, emellett egy másik hasonlóképpen „Constantius-ról”, és ezt az uralkodó halála után írta meg. Könyvet írt még Valens és Ursacius ellen, egy kötetben összeállította a rimini és szeleukiai zsinatok eseményeit, Sallustius praefektushoz írt, továbbá Dioszkorosz ellen, van egy munkája, mely a „Himnuszok és misztériumok könyve” címet viseli, magyarázatokat írt Mátéhoz, Jóbhoz homíliákat, ezeket görögből, Origenész munkáiból értelemszerűen fordította le; remekül megírt könyvecskéje az

„Auxentius ellen”, végül ránk maradt még néhány levele is. Azt beszélnek, hogy az Énekek énekéhez ugyancsak írt, de ez a munkája ismeretlen előttünk.

Pictaviumban hunyt el, Valentinianus és Valens uralkodása idején.

CI.

VICTORINUS, születésére nézve afrikai, Constantius alatt Rómában retorikát tanított, és csak késő öregkorában tért Krisztus hitére. Az ariánusok ellen írt egy könyvet vitatkozó formában, igen homályos munka, melyet csak műveltek érthetnek meg; írt még magyarázatot az Apostolhoz.

CII.

TITUSZ, Bosztra püspöke, Julianus és Jovianus császárok alatt kemény hangon írt a manicheusok ellen, ezen túl még néhány mást is.

Valens uralkodása idején hunyt el.

CIII.

DAMASUS, Róma város püspöke, csiszolt verseiben mutatta meg tehetségét; megannyi más rövid művet írt a hősi versmértékben. Nyolcvanadik esztendejéhez közel, Theodosius császár uralkodása alatt hunyt el.

CIV.

APOLLINARISZ, a szíriai Laodokeia püspöke, az egyik ottani presbiternek volt a fia. Fiatal korában közreadta a grammatikáról írt munkáját, ezt követve a szent iratokról megszámlálhatatlan kötetet írt, és Theodosius császár uralkodása idejében hunyt el. Porphüriosz ellen mintegy harminc kötetet írt, és minden más munkája között ezt a művet méltányolják leginkább.

CV.

GERGELY, a baetiai Eliberis püspöke késő öregkoráig különféle közepes színvonalú értekezést szerkesztett, de megírt egy kitűnő stílusú könyvet is a hitről, azt mondják, ránk maradt.

CVI.

PACIANUS, a Pireneusok hegyláncai között levő Barcelona püspöke, nyelvezetének mind életének mind szavainak tisztasága jelessé teszik, különféle kis terjedelmű munkákat írt, köztük a „Szarvas” és a „Novatianus ellen” című műveket. Késő öregkorában, Theodosius idejében hunyt el.

CVII.

A Görög-Galliából való **PHÓTINOSZ**, Markellosz tanítványa volt, később Szirmium püspökévé szentelték, újra fel akarta éleszteni Ebion eretnokségét. Amikor pedig Valentinianus elűzte őt egyházából, több művet is írt, ezen kötetei között legismertebbek a „Pogányok ellen” és Valentinianushoz írt munkái.

CVIII.

PHOEBADIUS, a galliai Agennum püspöke, könyvet adott közre az ariánusok ellen. Beszélük, hogy írt még más kisebb terjedelmű műveket, de ezeket én még nem olvastam. Napjainkban hunyt el, egészen agg korban.

CIX.

DIDÜMOSZ, az alexandriai, aki kisgyermek korától fogva vak volt, ennél fogva nem is tud írni, de mégis mindenki előtt ámulatos, hogy a dialektikát és a geometriát, melyekhez olyan igen szükséges a látóerő, szinte tökéletes formában elsajátította. Megannyi kitűnő munkát írt: minden zsoltárhoz magyarázatot, hasonlóképpen Máté és János evangéliumához, írt a (keresztény tanítás) alaptételeiről, két könyvet az ariánusok ellen, egy könyvet a Szentlélekről, amelyet én lefordítottam latinra, tizennyolc értekezést Izaiáshoz, Ozeáshoz három kötetnyi magyarázatot, ezeket hozzám címezte, ugyancsak az én kérésemre írta meg Zakariáshoz öt könyvét, Jóbbhoz írt magyarázatokat, és még annyi mást is, amelyeket számba venni külön jegyzék nélkül szinte lehetetlen.

Napjainkban is él, nyolcvanharmaidik esztendejét már betöltötte.

CX.

OPTATUS, származására nézve afrikai, Milevium város püspöke. A katolikus párt oldaláról Valentinianus és Valens császárok idejében hat könyvet írt a donatisták áskálódásai ellen, ezekben azt igazolja, hogy a donatisták ellenünk felhozott vádjai alaptalanok.

CXI.

ACILIUS SEVERUS, a hispániai, ugyanazon Severus nemzetségéből származott, akihez Lactantius két kötetre terjedő levelet írt. Ő pedig egy olyan kötetet írt meg, amely a saját életén keresztül mintegy útmutatót kínál az emberek elé; az egyik felét prózában írta meg, a másikat pedig versbe foglalta, az előbbit „felfordulásnak” nevezte el, vagy másképpen „kísértésnek”. Valentinianus császár idejében hunyt el.

CXII.

KÜRILLOSZ, Jeruzsálem püspöke, egyházától több ízben elüzetett, de végül visszatérhetett oda. Theodosius császár idejében nyolc esztendőn keresztül háborítatlanul kormányozhatta egyházát. Ránk maradtak „Katekézisei”, amelyeket egészen fiatal korában állított össze.

CXIII.

EUZÓIOSZ, Theszpesziosz réternál fiatal korában együtt tanult Gergellyel, Nazianzosz püspökével Caesareában. Ennek a városnak lett később a püspöke, sok fáradozása révén Órigenész és Pamphilosz tönkrement könyvtárát pergamenre másoltatta; egészen idős korában Theodosius császár alatt egyházától elüzetett. Különböző tárgyú értekezései nagy számban ránk maradtak, és ezek mind könnyen elérhetők.

CXIV.

EPIPHANIOSZ, a ciprusi Szalamisz püspöke, könyveket írt az eretnokségek ellen, és még sok minden mást is, amelyeket a képzett emberek tartalmuk, az egyszerű emberek pedig szó szerint olvasnak. Ma is él, de már nagyon idős, mostanában különféle kisebb munkákat írt.

CXV.

EFRÉM, az edesszai egyház diakónusa, sok mindent írt szír nyelven, írásaival akkora hírnévre tett szert, hogy a szent iratokból vett olvasmányok után egynémely egyházakban a közösség előtt az ő műveiből olvasnak fel. Görögül olvastam tőle a Szentlélekről írt kötetét, amelyet valaki lefordított szír eredetiből; tehetségének rendkívüli erejét még a fordításon keresztül is megtapasztalhattam. Valens császár idejében hunyt el.

CXVI.

BASZILEIOSZ, a kappadókiai Caesarea püspöke, amelyet annak előtte Mazakának neveztek. Jeles könyveket írt Eunomiosz ellen, egy kötetet a Szentlélekről, a hatnapos teremtéstörténetről kilenc homíliát, továbbá összeállított egy aszketikus szöveggyűjteményt, és rövid terjedelmű, különféle tárgyú értekezéseket.

Gratianus imperátor idejében hunyt el.

CXVII.

GERGELY, Nazianzosz püspöke, ragyogó szónok, aki a mesterem volt, az ő tanítása nyomán ismertem meg az írásokat. Harmincezer sornyi költeményében maga állította össze műveinek jegyzékét, ezek között találjuk: Testvére, Caesarius haláláról, a szegénység szeretetéről, Makkabeusok dicsérete, Athanasziosz dicsérete, Maximosz filozófus dicsérete, amit ennek száműzetésből való visszatérése alkalmából írt meg, de ezt hamis megjelöléssel Herónásznak tulajdonítják, mert létezik Gergelynek egy másik írása is, amely Maximusznak elmarasztalása, mintha lehetetlenség lenne egy időben dicsérni és elmarasztalni is őt; hexameterekben írta meg könyvét a szüzesség és a házasság párbeszédéről, továbbá Eunomiosz ellen két könyvet, egy könyvet a Szentlélekről, egy könyvet Julianus császár ellen.

Előadási stílusában utánozta Polemónt. Gergely még életében püspökké szentelte utódját. Három évvel azután, hogy vidéken visszavonultságban a szerzetesi életet élt, Theodosius császár uralkodása alatt hunyt el.

CXVIII.

LUCIUS, Athanasziosz után az ariánus párt püspöke egészen Theodosius császár trónra jutásáig, aki aztán száműzetésbe küldte őt, de annakelőtte ő kormányozta az alexandriai egyházat. Így a húsvéti ünnepről több levele is reánk maradt, ezeken túl különféle Vázlatoknak néhány könyve.

CXIX.

DIODÓROSZ, Tarszosz püspöke, de munkáinak java része inkább antiochiai presbiter korára tehető. Ránk maradt tőle az Apostolhoz írt magyarázata, és megannyi más is, amelyek

erőteljesen magukon viselik az Emeszai Euszebioszra jellemző vonásokat, akinek gondolatait még csak követte volna, de a szép stílusát már nem tudta utánozni, mivel nem ismerte annyira a profán irodalmat.

CXX.

EUNOMIOSZ, Küzikosz ariánus párti püspöke, csak úgy okádta eretnekségének nyilvánvaló káromlásait, és amit azok titokban tartottak, ez nyíltan teregette. Úgy hírlik, hogy még ma is él Kappadókiában, és sok mindent összeírogat az Egyház ellen. Írásaira megadták a választ már Apollinarisz, Didümosz, caesareai Baszileiosz, Nazianzoszi Gergely és Nüsszai, a másik Gergely.

CXXI.

PRISCILLIANUS, Abila püspöke, akit Hydatius és Ithacius pártütése miatt Maximus trónbitorló Trierben megégettetett, sok kisebb munkát ad közre, amelyek közül egynéhány hozzánk is eljutott. Ilyesfélét egykoron némely gnóosztikus írogatott, mint Baszilizész vagy Marcus, akiről Ireneusz írt; őt is megvádolták ezen eretnekséggel, de néhányan védelmére keltek, hogy ő nem így gondolja, ahogyan a vádak ellene szólnak.

CXXII.

LATRONIANUS, Hispánia provinciában élt, igen művelt férfiú, aki verselésben a régiekhez hasonlítható, őt is megölték, Ithaciushoz, Priscillanushoz és Felicissimushoz meg Euchrotiashoz, ezen szekták alapítóihoz hasonlóan. Művei különböző versmértékekben íródtak, és közkézen forognak.

CXXIII.

TIBERIANUS BAETICUS, aki abból az alkalomból látott íráshoz, mikoron megvádolták őt, hogy Priscillanusnak eretnek társa, védekező irata meglehetősen heves tiltakozás. Övéinek megégettetése után mindentől megundorodottan száműzetésbe vonult, véleményét megváltoztatta, és a Szentírás szavai szerint: „a kutya visszatért hányadékához” (vö.: 2. Pét. 2,22); leányát, a Krisztusnak szentelt szüzet, házasságra adta.

CXXIV.

AMBRUS, Milánó püspöke, aki a jelen napokban is munkálkodik, ezért órála még nem mondhatok véleményt, mivel munkássága még nem zárult le, nehogy akár a hízélgés, akár az igazság miatt érjen szemrehányás.

CXXV.

EVAGRIOSZ, Antiochia püspöke, tehetségét a jelenben is kamatoztatja, mind ez idáig presbiter volt, különféle, Vázlatok című értekezéseit nekem felolvasta, amelyeket ezeddig még nem tett közzé; mostanában fordította le nyelvünkre görögből Athanasziosztól a boldog emlékü Antal életrajzát.

CXXVI.

AMBRÓSZIOSZ, az alexandriai Didümosznak volt hallgatója, Apollinarisz ellen különböző verses köteteket állított össze hitünk alaptételeiről, és amint említették nekem, nemrégiben magyarázatokat írt Jób könyvéhez. Még ma is él.

CXXVII.

MAXIMOSZ filozófus, születését tekintve alexandriai, Konstantinápoly püspökévé szentelték, száműzetésében az ariánusok ellen írt egy jeles könyvet a Hitről, és ezt Milánóban átnyújtotta Gratianus császárnak.

CXXVIII.

GERGELY, Nüssza püspöke, a caesareai Baszileiosz testvére, néhány évvel ezelőtt felolvasta nekem és Nazianzoszi Gergelynek Eunomiosz ellen írt könyvét. Úgy mondják, hogy sok más könyvet is írt, és ír mostanában is.

CXXIX.

JÁNOS, az antiochiai egyház presbitere, az Emeszai Euszebiosz és Diodórosz követője. Az a hír járja róla, hogy rengeteget ír, művei közül csak a papságról szólót olvastam.

CXXX.

GELASZIOSZ, a palesztinai Caesarea püspöke Euzoiosz után. Úgy mondják, hogy írt egy gondosan csiszolt beszédet, de ezt még nem hozta nyilvánosság elé.

CXXXI.

THEOTIMOSZ, a szkíthiai Tomi püspöke, párbeszédés írásokat és a régi retorika szabályainak megfelelő rövid feljegyzéseket és értekezéseket adott közre; de hallottam, hogy másokat is írt.

CXXXII.

DEXTER, annak a Pacianusnak fia, akiről fentebb már megemlékeztünk, rangos személyiség, aki elfogadta Krisztus hitét. Úgy hírlík, hogy különféle történeteket állított össze, de munkáját ezeddig még nem olvashattam.

CXXXIII.

AMPHILOKHIOSZ, Ikonium püspöke, aki Szentlélekről szóló könyvét nemrégiben nekem felolvasta; arról írt, hogy (a Szentlélek) Isten, imádásunk tárgya és mindenható.

CXXXIV.

SZOPHRONIOSZ, az igen képzett férfiú, szinte gyermekkorában írta meg a „Betlehem dicséretet”, és nem régiben egyik kiváló kötetét a Szerapion romba döntéséről. Eustochiumhoz írt a szüzességről, megírta Hilarion szerzetes életét. Kisebb terjedelmű

írásaimat remek stílusban ő fordította le görög nyelvre, ugyanúgy a zsoltárokat és a prófétákat, amelyeket mi héberből fordítottunk latinra.

CXXXV.

JEROMOS, Eusebius fia, Stridón várából, mely Dalmácia és Pannónia egykori határán épült, mely határvonalat azután a gótok felforgattak. A jelen esztendeig, ami pedig Theodosius császár uralkodásának tizennegyedik éve, ezeket írtam: Pál szerzetes életrajza, különböző személyekhez írt leveleim kötete, egy buzdító beszéd Heliodorushoz, a luciferianus és az ortodox közötti vitatkozásról, az egyetemes történelem időrendi táblázata; görögről latinra fordítottam Órigenész huszonnyolc homíliáját, melyeket Jeremiás és Ezekiel prófétákhoz írt, könyvet írtam a szeráfokról, a Hozsannáról, a fukar és tékozló fiúról, továbbá a régi törvény három kérdéséről, két homíliát az Énekek énekéhez, Helvidius ellen, Mária örök szüzességéről, Eustochiumhoz a szüzesség őrizéséről, Marcellához írt leveleim egy kötetet tesznek ki, Paulához, leányának haláláról, három könyvnyi magyarázatot az Apostolnak Galatákhoz írt leveléhez, ugyancsak három könyvnyi magyarázatot az Efezusiakhoz írt levélhez, egy könyvet a Tituszhoz írt levélhez, egy könyvet a Filemonhoz írt levélhez, a Prédikátor könyvéhez magyarázatokat egy könyvet a Teremtés könyve héber szövegével kapcsolatos kérdésekről, a héber nevekről ugyancsak egy könyvet, Didümosznak „Szentlélekről” című munkájáról, amelyet lefordítottam latinra, lefordítottam még Órigenész Lukácshoz írt harminckilenc homíliáját, valamint a tizediktől a tizenhetedik zsoltárokhoz fűzött homíliáit, megírtam a fogoly Monakhuszt, a boldogemlékű Hilarion életét, az Újszövetséget a göröghöz hűen adtam vissza latinul, leveleket írtam Paulához és Eustochiumhoz, és ezeket mindmáig gyarapítom, így számuk még meg nem határozható; mindezekon kívül írtam még két könyvet Mikeás próféta megértéséhez, Nahumhoz egyet, Habakukhoz kettőt, Szofoniáshoz és Aggeushoz egyet-egyet, meg megannyi mást is a prófétai iratokról, amelyeken még dolgozom, ezeket még nem fejeztem be.

Didakhé (azaz: A tizenkét apostol tanítása) (fordította: Vanyó László)

Alig múlt száz esztendeje annak, hogy 1873-ban Philotheosz Brüenniosz nikomédiai metropolita Jeruzsálembé való zarándoklása alatt megtalálta ezt a rövid, mindössze tizenhat apró fejezetből álló írást, de azóta a hozzáfűzött tanulmányoknak a bibliográfiája legalább ennyit tesz ki. Rövidebb és hosszabb címe egyaránt magában foglalja a Didakhé, vagyis a „Tanítás” kifejezést, de tartalmának ismeretében nem mondható ez elsődleges céljának, legalábbis abban az értelemben nem, amit a köznyelvben értünk a kifejezésen. A Didakhé inkább az egyház „szertartásait”, a közösségi élet szabályait rögzíti, ilyenképpen az egyház szentségeiről a kezünkben levő legrégebbi szövegemlék, hiszen mind a tizenhat fejezet a keresztség, illetve az eukharisztia megtartásának rendjét foglalja össze, és ezeknek kapcsán beszél az imádságról, a böjti fegyelemről, a próféták és a vándortanítók szerepéről.

Szövege nem tekinthető egységes munkának, az első hat fejezete önálló rész. A két útról szóló tanítás a korabeli iratokban elég gyakori, ismert a zsidó apokrifekben, a qumráni szövegemlékekben, de ott van a Pásztorban, a Barnabás-levél utolsó fejezeteiben, így feltételezhető, hogy ezt a részt nagyjából kész formában illesztették a Didakhé elé, amit alátámaszt az a kijelentése, hogy ezt a tanítást az első századok egyházaiban a keresztség szertartásának bevezető részében használták.

Az iratot a zsidó hagyomány szelleme hatja át, a benne levő utasítások is azt mutatják, hogy a Didakhé még százötven előtt keletkezett, de már az apostoli kor lezáródása után, mivel az egyház szokásait tekintve határozottan szakít a zsidóság gyakorlatával; legvalószínűbb, hogy a II. század második negyedéből való, keletkezési helyeül pedig a legtöbb kutató Szíriát jelöli meg.

A keresztény ókor igen nagyra értékelte a Didakhét, a későbbi liturgikus és egyházfegyelmi iratokhoz alapul szolgált (Didaskalia, Apostoli Konstitúciók VII., stb.), több egyházban a kezdeti korokban kánoni könyvnek tartották, de Euszebiosz, jelentősége elismerése mellett, az apokrifek közé sorolta. Lactantiustól Bonifatiusig elvéve találunk utalásokat az irat meglétére, és utána megtalálásáig ismeretlen. Megtalálása kétségtelenül az elmúlt évszázad legjelentősebb felfedezése.

Szövegét már az elmúlt század végén lefordították magyarra, e fordításunk a harmadik. A Didakhé, és Hermász Pásztora kivételével mindegyik apostoli atya írásának fordításához a tübingeni Mohr kiadó „Die apostolischen Väter I. Teil” kötetének szövegkiadását vettük alapul, a szövegkiadás F. X. Funk hasonló című gyűjteményének átdolgozása, az átdolgozás Karl Bihlmeyer munkája.

Didakhé

azaz:

A tizenkét apostol tanítása

(Az Úr tanítása a tizenkét apostol által a nemzeteknek)

I. 1. Két út van, egy az életé, egy halálé, a két út között pedig nagy különbség van. 2. Az élet útja ez: először, szeresd Istenedet, aki teremtett téged, másodsor, szeresd felebarátodat,

mint önmagadat. Te se tedd azt másnak, amit nem akarsz, hogy neked tegyenek (vö.: Mt 12,37-39; Mk. 12,30-31; Sir 7,30; MTörv 6,5; Lev. 19,18; Mt 7,12; Lk 6,31). 3. Eme szavak tanítása pedig a következő: áldjátok azokat, akik átkoznak titeket, imádkozzatok ellenségeitekért, tartsatok böjtöt azokért, akik üldöznek titeket. Milyen érdem az, ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek? Nemde ezt teszik a pogányok is? Ti viszont szeressétek azokat, akik gyűlölnék benneteket és ellenségeitek ne legyenek (vö.: Mt 5,44-47; Lk 6,32-33). 4. A test és hús kívánságaitól tartózkodj¹ (vö.: 1. Pét. 2,11; Tit. 2,12). Ha valaki megüti jobb arcodat, tartsd oda a másikat is, és tökéletes leszel (vö.: Mt 5,39). Ha valaki arra kényszerítene, hogy menj vele ezer lépést, tégy meg vele kétezret (vö.: Mt 5,40-41). Ha valaki elkéri felső ruhádat, add oda neki alsó ruhádat is (vö.: Lk 6,30). Ha valaki elveszi, ami a tied, ne kérd vissza, úgysem tudod (vö.: Lk 6,30). 5. Mindenkinek adj, aki kér tőled, és ne kérd vissza! Az Atya ugyanis mindenkinek adni kíván ajándékaiból. Boldog az, aki a parancs szerint ad, mert ártatlan. Jaj annak, aki kap! Ha valaki úgy vesz, hogy szüksége van rá, az ártatlan; aki azonban úgy vesz, hogy nem szorul rá, az számadással tartozik, mert kapott, és valamiért kapta, amit kapott; fogságba kerül, kivizsgálják, mit cselekedett, és ki nem szabadul onnét, míg az utolsó fillért vissza nem fizette. 6. Erről már mondatott: izzadjon meg az adomány kezében, míg megtudod, kinek adod (vö.: Mt 5,26).

II. 1. Az utasítás második parancsa így szól: 2. Ne ölj, ne törj házasságot (vö.: Mt 19,18), gyermeket meg ne ronts², ne paráználkodj, ne lopj, varázslással ne foglalkozz, ne keverj mérget, ne hajtsd el a magzatot, a megszületett gyermeket ne öld meg, ne kívánd azt, ami felebarátodé (vö.: Kiv 20,17)! 3. Ne esküdj, hamis tanúságot ne tégy, ne rágalmazz, ne emlékezzél a rosszra (Mt 5,33, 19,18)! 4. Sem gondolkodásod, sem nyelved ne legyen kettős; a kettős nyelv ugyanis a halál csapdája.³ 5. Szavad ne legyen hazug, se üres, hanem tettekkel teljes!⁴ 6. Ne légy kapzsi, rabló, képmutató, se gögös, se gonosz! Ne forralj gonosz tervet felebarátod ellen! 7. Ne gyűlölj senkit, de egyeseket feddjél meg, másokért könyörögj, ismét másokat pedig tulajdon lelkednél jobban szeress.

III. 1. Minden rossztól óvakodjál gyermekem, és minden hozzá hasonlótól!⁵ 2. Ne légy haragos, mert a harag gyilkossághoz vezet, féltékeny se légy, se viszálykodó, se erőszakoskodó; mindezekből gyilkosság származik! 3. Ne légy kívánczó fiam, a kívánczoság ugyanis paráznasághoz vezet, mocskos beszédű se légy, szemeidet ne forgasd⁶, mert ezekből származik a házasságtörés! 4. Ne üzz madárjóságot sem gyermekem, mert az is bálványimádáshoz vezet, se ráolvasást, se csillagjóságot, se mágiát⁷, ilyeneket se látni, se hallani ne kívánj. Bálványimádás ered mindezekből. 5. Ne légy hazug, gyermekem, a hazugság vége a lopás, pénzsóvár se légy, ne hajhászd a hiú dicsőséget. Lopás a vége mindezeknek. 6. Ne légy zúgolódó gyermekem, mert az káromláshoz vezet, ne légy önkényes, se silány gondolkodású; ezekből jön a káromkodás. 7. Légy inkább szelíd, mert a szelídek fogják örökölni a földet (vö.: Mt 5,5; Zsolt 36,11), 8. Legyél nagylelkű és irgalmas,

¹ Az I,4-II,1 szövege nincs meg minden kéziratban. Noha a Didakhénak számos kiváló szövegkiadása látott napvilágot, néhány részletének szövegahagyományozása egyáltalán nem mondható világosnak. Ennek oka lehetett az, hogy az ókorban igen sokat idéztek, sokak által felhasznált írásműről van szó. Az alábbi szövegrészek hagyománytörténete átláthatatlan még jelenleg: XVI,8; X,7 és XI,1.

² A gyermekek megrontását a zsidóságban a Lev 18,22 és 20,13 alapján szintén igen megvetendő bűnnek tartották.

³ vö.: Jak 3,3-12.

⁴ „tettekkel teljes” nincs minden kéziratban.

⁵ vö.: Juda végrendelete XIX,1.

⁶ a „szem forgatása” itt a buja nézelődést jelenti, vö.: Isszakár végrendelete VII,2.

⁷ Itt a mágia egy különleges fajtájáról van szó, amit a szerző által használt „perikathairón” szó árul el. Ezt a fajta meghintést egy varázslásra használt növény szárával végezték.

mentes a gonoszságtól, csendes és jó⁸, tisztelvén mindig az igéket, melyeket hallottál. 9. Fel ne magasztald magadat, ne adj alkalmat lelkednek a hiúságra! Ne a gőgösekhez ragaszkodjon lelked, hanem az igazakkal és alázatosakkal társalogjon. 10. Úgy vegyél mindent, ami veled történik, mint valami jót, mert Isten nélkül semmi sem történik.

IV. 1. Éjjel és nappal emlékezz meg arról, gyermekem, aki neked Isten igéjét hirdeti, úgy tiszteld őt, mint magát az Urat!⁹ Ahonnan ugyanis az uralom szól, ott van az Úr. 2. Naponta keresd a szentek¹⁰ színlátását, hogy felüdülj beszédjükön. 3. Szakadást ne okozz, békítsd ki a szembenállókat! Ítéld igazságosan (vö.: MTörv 1,16; Péld 31,9; Jn 7,24), ne légy személyválogató, fedd meg az elbukottat!¹¹ 4. Ne kételkedj, meglesz vagy nem!¹² 5. Ne legyen kezed kinyújtva akkor, amikor kapsz, összeszorulva viszont, amikor rajtad a sor, hogy adj.¹³ 6. Ha valamit kezed munkájával szereztél, azt add oda bűneid váltságául.¹⁴ 7. Ne vonakodj adakozni, ne is zúgolódj, amikor adakozol, hiszen tudod, ki az, aki a bér jó viszonzója! 8. A rászorulókat el ne utasítsd, mindenedet oszd meg testvéreiddel, és semmit se mondj sajátodnak; ha a halhatatlanban közösködtök, mennyivel inkább közösködnötök kell a romlandókban!¹⁵ 9. Le ne vedd a kezed fiadról vagy lányodról, hanem ifjúságuktól kezdve az Úr félelmére tanítsd őket.¹⁶ 10. Ne parancsolj haragodban szolgádnak, vagy szolgálódnak, hisz ők is ugyanabban az Istenben remélnek, nehogy ne féljék az Istent, aki mindegyiktek fölött van; ő nem azért jött, hogy látszat szerint hívjon, hanem azokat, akiket a Lélek előkészített.¹⁷ 11. Ti szolgálátok, tiszteletben és félelemben engedelmeskedjétek uraitoknak, mint Isten képmásainak!¹⁸ 12. Gyűlölj mindenféle színlelést és mindent, ami nem kedves Isten előtt! 13. Az Úr parancsait el ne hagyd, tartsd meg, amit kaptál (vö.: MTörv 4,2; 12 és 32), se ne tégy hozzá, se el ne végy belőle!¹⁹ 14. Az egyházban valld meg botlásaidat és rossz lelkiismerettel ne járulj imádsághoz!²⁰ Ez az élet útja.

V. 1. Ez pedig a halál útja: mindenekelőtt rossz és átokkal teli; gyilkosság, házasságtörés, kívánczóság, paráznaság, bálványimádás, mágia, méregkeverés, rablás, hamis tanúság, képmutatás, álnokság, kétszínűség, gőg, gonoszság, erőszak, bírvágy, parázna beszéd, irigység, fennhéjázás, önteltség, hengegés, vakmerőség; 2. a jókat üldözik, az igazságot gyűlölik, a hazugságot szeretik, nem ismerik az igazságosság jutalmát, nem a jóhoz ragaszkodnak, sem az igazságos ítélethez, nem a jó, hanem a rossz miatt virrasztanak, messze van tőlük a szelídség és kintartás, a hiábavalóságot kedvelik, saját fizetségüket hajszolják, a szegényen nem könyörülnek, nem szomorkodnak a megszeméltettekkel. Teremtőjüket nem ismerik, megölik a gyermekeket, megrontják Isten teremtményét, elutasítják a szegényt, a

⁸ vö. Iz 66,2.

⁹ vö. Sir 7,29-31 és Mt 10,40.

¹⁰ A „szentek” a megkereszteltek.

¹¹ A Didakhében a szakadás oka még személyi nézeteltérés lehet, nem tanbeli elhajlás, herezis. A szerző bírósági ügyekre céloz. Követelménye, hogy az erkölcsi bukás megítélésében a személyre ne legyen tekintettel a keresztény (pl. szegény vagy gazdag valaki).

¹² A rövid mondat a paruziára vonatkozik, azaz arra, hogy vajon Isten valóban megfizet-e mindenkinek tettei szerint (vö.: Herasz Pásztor, IX. Parancsolat I,8; III. Hasonlat IV,3). Vö.: Sir 7,10 és Jak 1,6. A georgiai fordítás ezt fűzi hozzá: „Ne kételkedj benne, hogy Isten cselekedeteik szerint ítéli az embereket”.

¹³ vö.: Sir 4,31; MTörv 15,7; ApCsel 20,35.

¹⁴ vö.: Tób 4,10; 12,9.

¹⁵ vö.: ApCsel 2,44; 4,32. A mondat későbbi betoldás lehet.

¹⁶ vö.: Zsolt 33,12; 1 Kelemen-levél XXI,6 és 8.

¹⁷ vö.: Sir 4,30; Ef 6,9; Kol 4,1; Lk 1,17; Barnabás-levél III,6; V,7; XIV,6.

¹⁸ vö.: Ef 6,5-8; Kol 3,22-25.

¹⁹ vö.: MTörv 4,2; 13,1; Péld 30,6; Hénokh 104,11; Jel 22,18; Formula, amely az állandóságot kívánta biztosítani.

²⁰ Nyilván közös bűnvallomásról és közös imáról van szó, olyanról, amelyet Qumranban is gyakoroltak.

gazdagok szószólói, a szegények törvénytelen bírái, mindenféle bűnt elkövetnek; mentesek legyetek, ó gyermekeim, mindezekről!

VI. 1. Vigyázz, le ne térítsen senki téged a tanítás útjáról, aki Isten nélkül tanít téged! (vö.: Mt 24,4). 2. Ha tényleg vállalni tudod az Úr egész igáját²¹, tökéletes leszel, ha nem tudod, tégy meg annyit, amennyire képes vagy. 3. Az ételekre vonatkozóan annyit tarts meg, amennyit meg tudsz tartani, nagyon tartózkodj azonban a bálványáldozati lakomáktól, mert azok a halott istenek előtti hódolatot jelentik.²²

VII. 1. A keresztségre vonatkozóan pedig, így kereszteljének: miután mindezeket előtte elmondátok²³, élő vízben kereszteljétek az Atya és Fiú és Szentlélek nevére (vö.: Mt 28,18-19). 2. Ha nem áll rendelkezésre élő víz, keresztelj más vízben; ha lehet hidegben, ha nem, melegben.²⁴ 3. Ha egyik sem áll rendelkezésre, háromszor önts vizet a fejre, az Atya és Fiú és Szentlélek nevére. 4. A keresztelendő és a keresztelő böjtöljön a keresztelés előtt, ha lehetséges, a többiek is; a keresztelendőnek hagyd meg, hogy előzőleg egy, vagy két napig böjtöljön (vö.: Mt 28,19).²⁵

VIII. 1. Böjtjeitek ne legyenek együtt a képmutatókkal, ők ugyanis a szombat utáni második napon és ötödik napon böjtölnek (vö.: Mt 6,16); ti a negyedik napon és az előkészületi napon böjtöljétek;²⁶ 2. ne imádkozzatok úgy, mint a képmutatók, hanem úgy, ahogyan az Úr parancsolta evangéliumában, így imádkozzatok:

Mi Atyánk, ki vagy a mennyben, szenteltessék meg neved, jöjjön el országod, akaratod legyen meg a földön, mint megvan a mennyben; mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, engedd el adósságunkat, amilyen mértékben mi is elengedjük azoknak, akik nekünk adósak, és ne vigy minket kísértésbe, hanem szabadíts meg minket a gonosztól. Mert tiéd a hatalom és a dicsőség mindörökké

(vö. Mt 6,9-13). 3. Naponta háromszor imádkozzatok így.²⁷

IX. 1. Az eukharisziáról a következőket, így végezzétek.²⁸ 2. először a kehely fölött: – Hálát adunk néked Atyánk a Te szolgádnak, Dávidnak szent szőlőjéért, melyet megismertettél velünk szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké! 3. A kenyértörésről pedig a következőképpen: Hálát adunk néked, Atyánk, az életért és tudásért, melyet kinyilatkoztattál nekünk a Te szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké! 4. Ahogyan e kenyértörések szét voltak szóródva a hegyeken²⁹ és eggyé váltak összegyűjtve, úgy

²¹ Nehezen dönthető el, vajon az „egész iga” a mózesi törvény teljességére vonatkozik, a Mt 11,29-ben említett nőtlenesre, vagy a Didakhé „két út”-tanára? A legvalószínűbb az, hogy a szerző ószövetségi törvényelőírásokra céloz.

²² Az „istenfélők” számára előírt törvények vö.: ApCsel 15,29 kk; 1Kor 8; Róm 14,1-16,6.

²³ „miután mindezeket elmondátok” azaz az I-VI. fejezetekben elmondottakat.

²⁴ Az „élő víz” forrásvíz. A „meleg víz” egyszerűen a ciszternából merített vizet jelenti, nem a gyermek- vagy beteg megkeresztelésére gondol a szerző. A fejezet jellegzetessége, hogy minden esetben a keresztelést végzőhöz intézi szavait!

²⁵ vö.: Jusztinosz I Apológia LXI,2 (Óker. írók 8,112. old.). A böjt előírásából nyilvánvalóan következik, hogy a Didakhé szerzője felnőttek keresztelését tartja szem előtt. A keresztelést bármely keresztény elvégezhette.

²⁶ A zsidóságban csak az engesztelési napon volt kötelező a böjt, vagy nehéz időkben. A hét két napján egyéni kezdeményezés alapján tarthatott böjtöt, aki akart. A keresztények böjti napja a (kedd) szerda és a péntek lett.

²⁷ A Miatyánk napi háromszori elmondása zsidó hatást tükröz.

²⁸ Vitatott kérdés, vajon egy eredetileg asztali ima lett-e eukharisztikus imádsággá, vagy fordítva, egy eredetileg eukharisztikus ima vált asztali imává (vö.: W. Rordorf, La Didaché, L'eucharistie des premiers chrétiens, Paris, 1976, 11. old. kk).

²⁹ Az olvasási mód „kenyér-törédé” Brüenniosz kódexére alapozódik, más szövegváltozat szerint csak „kenyér”. A „kenyér-törédé” olvasási mód az egyiptomi egyház liturgikus gyakorlatát tükrözi.

gyűljön össze egyházad királyságodban a föld határaitól!³⁰ Mert tiéd a hatalom és dicsőség Jézus Krisztus által mindörökké! 5. Ne egyék és ne igyék az eukharisztiaókból senki más, csak az, aki meg van keresztelve az Úr nevére! Erről mondta ugyanis az Úr: ne dobjátok a szentet a kutyák elé (vö.: Mt 7,6).

X. 1. Miután pedig beteltetek, így adjatok hálát: 2. Szent Atyánk, hálát adunk néked szent nevedért, melynek sátrát szívünkben ütöted fel, a tudásért és hitért és halhatatlanságért, melyet kinyilatkoztatással nekünk a Te szolgád, Jézus által! Dicsőség néked mindörökké!³¹ 3. Mindenható Uralkodónk, ki mindent nevedért teremtettél (vö.: Bölcs 1,14; Sir 18,1; 24,8; Jel 4,11; Ef 3,9; Zsid 3,4), ételt és italt adtál az embereknek, hogy élvezzék, nekünk pedig lélek szerinti ételt és italt adtál³², és örök életet Szolgád által! 4. Mindenekelőtt azért adunk hálát néked, mert hatalmas vagy! Dicsőség néked mindörökké!³³ 5. Emlékezzél meg, Uram³⁴, egyházaadról, hogy szabadítsd meg őt minden gonosztól és tedd tökéletessé szeretetedben, és gyűjtsd össze a négy szél irányából (vö.: Mt 24,31) a megszentelt országot, amit neki készítettél! 6. Jöjjön a kegyelem, és múljon el e világ! Hozsanna Dávid Istenének! (vö.: Mt 21,9 és 15). Aki szent, jöjjön, aki nem az, térjen meg! Maran athá! Ámen!³⁵ 7. A prófétáknak engedjétek meg, hogy hálát adjanak, amennyiben akarnak.³⁶

XI. 1. Ha érkezik hozzátok valaki, és tanítja mindazt, amiről fentebb szó volt³⁷, azt fogadjátok be! 2. Ha viszont felforgatja azt, és mást tanít, hogy bomlasszon, ne hallgassatok rá! Ha ellenben azért tanít, hogy bennetek az Úr ismeretét és igazságosságát gyarapítsa, úgy fogadjátok, mint magát az Urat!³⁸ 3. Az apostolokkal és prófétákkal az evangélium rendelkezésének megfelelően járjatok el.³⁹ 4. Minden apostolt, aki hozzátok érkezik, úgy fogadjátok, mint az Urat magát! 5. De egy napnál tovább ne maradjon! Ha esetleg szükséges, maradjon még egy napot: ha azonban már három napig marad, akkor hamis próféta. 6. Amikor az apostol elmegy tőletek, ne vigyen magával mást, csak kenyeret, addigra, amíg

³⁰ L. Cerfaux (La multiplication des pains dans la Liturgie de la Didaché, Biblica 40, 1959, 943-958) a Jn 6,11-13-ban elbeszélte kenyérszaporítással hozza kapcsolatba a Didakhénak ezt a részét, amely egész redakció-soron ment keresztül szerinte. Eredetileg a „töredék” helyett a „mag” (szperma, mert a János-levelekben gyakori kifejezés) állt volna a szövegben, amelyet végül a „klaszma”-val helyettesítettek. A Didakhé ezen részének azonban nincs semmilyen kimutatható kapcsolata János evangéliumával.

³¹ X,2. A „Szent Atyánk” liturgikus megszólítás, vö. Jn 17,11; „nevedért” vö. Zsolt 102,1; 110,9; Lk 1,49; Mt 6,9; Lk 11,2; „melynek sátrát” annyit jelent, hogy a keresztények Isten lakhelye, temploma, vö. Neh 1,9; Jer 7,12; Barnabás-levél XVI,6-10; Jn 1,14 (ho logosz szarksz egeneto kai eszkénosz en hémin); a „tudás”, „hit”, „halhatatlanság” mind paradicsomi adományok, ezek jellemezték az ember életét a bűn előtt.

³² „lélek szerinti étel és ital” – a „pneumatikosz” szót szoktuk így fordítani: „lelki”. Ez azonban félreérthető, illetve nem fejezi ki azt, amit a görög szó mond: szellemi, mennyei, mint ami ellentétben áll a mulandóval. Az eukharisztikus kenyérről mindig így beszél Szent Pál is (1Kor 10,3 kk), Antiochiai Szent Ignác Rm VII,3; Jusztinosz 1 Apológia LXVI (Óker. írók 8,117. old.).

³³ Ez is liturgikus fordulat, vö.: Szent Polükarposz vértanúsága 14,3 (Óker. írók 7,51. old.).

³⁴ Az „emlékezzél meg Uram” zsidó imaformula, amely a vég közelségét akarja sejtetni.

³⁵ A kopt fordítás a „kharisz” (kegyelem) helyett a „Küriosz” (Úr) szót hozza. A felszólításnak „Aki szent, jöjjön!” lehet eszkhatológikus értelme is, amint vonatkozhat az áldozásra is.

³⁶ A X. fejezethez egyes kéziratokban még az olaj megáldása is hozzátartozik: „Az olaj fölött pedig így adjatok hálát: Hálát adunk néked, Atyánk, a kenet jó-illatáért, amelyet kinyilatkoztatással nekünk Szolgád, Jézus által. Néked dicsőség mindörökké!” Az olaj ebben az esetben mindennek előtt az exorcizmusoknál használt olaj, amelyet a démoni megszállottság okozta betegségek gyógyítására is használtak. A vonatkozó újszövetségi helyek: Mk 6,13 Jak 5,14. (Vö. Adám apokalipszise 9). Mivel a későbbi egyházi rendtartásokban is közvetlenül az eukharisztiahoz kapcsolódik az olaj megáldása, ezért nagy valószínűséggel elfogadható, hogy az eredeti szövegben is benne volt. Brüenniosz kéziratában nem volt meg, a kopt fordításban azonban benne van!

³⁷ „amiről fentebb szó volt” tehát ami az eukharisztikus ima tartalma, azaz Jézusra és az Isten országára vonatkozik.

³⁸ vö. Ignác Trall. IX,1; 2 Jn 10.

³⁹ Az „evangélium rendelkezése” feltehetően Mt 10,40; Mk9,37; Jn 13,20; Mt 10,10; Lk 10,7; 1Tim 5,18.

szállást talál. Ha pénzt kérne, hamis próféta.⁴⁰ 7. Ne tegyetek próbára egyetlen olyan prófétát sem, aki a Lélekben szól, és meg ne ítéljétek! Minden bűn megbocsájtatik ugyanis, de erre nincsen bocsánat (vö.: Mt 12,31). 8. Ezzel szemben, nem mindenki próféta, aki lélekben szól, csak akkor, ha erkölcsi ugyanazok, mint az Úr. Az erkölcsökről lehet felismerni a prófétát és a hamis prófétát.⁴¹ 9. Próféta továbbá mindaz, aki a Lélekben asztalt készít, de nem maga eszik róla; ellenkező esetben hamis próféta.⁴² 10. Azok, akik az igazságot tanítják, mind próféták, de, ha nem cselekszik azt, amit tanítanak, hamis próféták. 11. Minden igaz, kipróbált próféta az egyház kozmikus misztériumának javára cselekszik⁴³, de mert nem tanítja, hogy azt kell tenni, amit ő tesz, azért még meg ne ítéljétek! Istennél van ítélete. Így tettek a régi próféták is. 12. Amelyik viszont elragadtatásban szólna így: pénzt adj nekem, vagy más valamit, arra ne hallgassatok! Ha ellenben más rászorulókat miatt kérne, hogy adjatok, akkor senki ne ítélje meg őt!

XII. 1. Mindenkit fogadjatok be, aki az Úr nevében érkezik (vö.: Mt 21,9, 117. Zsolt 26; Jn. 5,43); próbára téve majd megismeritek, hiszen képesek vagytok a jobb és a bal megkülönböztetésére. 2. Ha a jövevény átutazóban van, segítsétek, amennyire tudjátok; ne maradjon azonban nálatok, csak két vagy három napig, amennyiben szükséges. 3. Ha mestersége van, és le akar telepedni nálatok, dolgozzék és egyék.⁴⁴ 4. Ha nincs mestersége, gondoskodjatok róla belátásotok szerint, hogy ne éljen köztetek keresztény tétlenül. 5. Ha azonban nem akarna így cselekedni, Krisztus-kufár.⁴⁵ Az ilyenektől óvakodjatok!

XIII. 1. Minden igaz próféta, aki le akar telepedni nálatok, megérdemli kenyerét (vö.: Mt 10,10; Lk 10,7; 1Kor 9,13-14; 1Tim 5,17-18). 2. Hasonlóképpen az igaz tanító is, mint a munkás, megérdemli kenyerét. 3. A csűr, a présház, juhaid és marháid, terményeid zsenyéjét vedd, és add a zsenyét a prófétáknak, mivel ők a ti főpapjaitok.⁴⁶ 4. Ha nincs közöttetek próféta, akkor a szegényeknek adjatok. 5. Amikor kenyeret sütsz, vedd a javát és add a parancs szerint. 6. Ugyanígy, ha olajos- vagy borosedényedet megnyitod, vedd zsenyéjét, és add a prófétáknak. 7. Pénzed, ruhád és mindennemű vagyoned javát vegyed, ahogy neked tetszik, és add a parancs szerint.

XIV. 1. Az Úr napján gyűljetek egybe⁴⁷, törjétek meg a kenyeret és adjatok hálát, előtte tegyetek bűnvallomást, hogy tiszta legyen áldozatotok. 2. Mindaz, akinek vitás ügye van felebarátjával, addig ne jöjjön közétek, míg ki nem békült⁴⁸, nehogy közönséggé váljon áldozatotok. 3. Az Úr ugyanis erről mondta: Mindenütt tiszta áldozatot mutatnak be nékem, mert nagy király vagyok, mondja az Úr, és nevem csodálatos a nemzetek között (Mal. 1,11-14).

XV. 1. Kézfeltétellel válasszatok magatoknak az Úrhoz méltó püspököket és diakónusokat⁴⁹, szelíd és nem pénzéhes, igazmondó és kipróbált férfiakat; ők látják el

⁴⁰ vö.: Mt 10,9; Lk 9,3; Mk 6,8.

⁴¹ vö.: Mt 7,15-23 és Hermasz Pásztor, XI. Parancsolat 12.

⁴² vö.: Hermasz, Pásztor, XI. Parancsolat XII.

⁴³ A hely értelmezése igen vitatott. A „kozmosz misztérium” Rordorf-Tuilier szerint. (Doctrines 186-188. old.) az Ef 5,31 kk alapján értelmezendő: a próféta és az egyház kapcsolatát a menyasszony-vőlegény kapcsolat mintájára képzeleli el. Ennek az elgondolásnak a nyomai megtalálhatók az 1Kor 7,36-38-ban is. Vö. Hermasz, Pásztor IV. Hasonlat, XI; Irenaeus AH I,6,3.

⁴⁴ vö. 2 Tessz 3,7-12.

⁴⁵ A „krisztuskereskedő” (krisztemporosz) keresztény neologizmus, keresztény írásban legelőször itt találjuk.

⁴⁶ A „főpap”-nak itt még nincs köze a püspök vagy presbiter fogalmához.

⁴⁷ „Az Úr napján” a görög pleonasztikus kifejezés „küriaké küriu” fordítása. A keresztény vasárnap ez a megnevezése megvan a Jel 1,10-ben, Ignác Magn. IX,1, Péter-evangélium 9 és 12-ben, 1Kor 16,2-ben, ApCsel 20,7-ben, Barnabás-levél XV,9-ben.

⁴⁸ vö. Mt 5,23 kk.

⁴⁹ A „kézfeltétel” (kheirotonia) itt jelentheti a kéz felemelését a szavazáskor, megkülönböztetésül a kézfeltételtől az ordinációnál (kheiroteszia).

ugyanis nektek a tanítók és próféták szolgálatát. 2. meg ne vessétek őket, a tanítókkal és prófétákkal együtt tiszteletben álljanak köztetek! 3. Ne haraggal, hanem békésen feddjétek meg egymást, ahogyan az evangéliumban áll (Mt 5,22-26; 18,15 és 35); senki szóba ne álljon azokkal, akik a másik ellen valamit elkövettek, amíg bűnbánatot nem tartottak! 4. Imáitokat, adakozástokat és minden cselekedeteket úgy végezzétek, ahogyan Urunk evangéliumában áll!⁵⁰

XVI. 1. Öröködjétek életetek fölött! Ki ne aludjanak mécseseitek és ki ne oldódjon övetek! Legyetek készen! Nem tudjátok ugyanis az órát, melyben Uratok érkeznek.⁵¹ 2. Gyakran gyűljetek össze⁵², azt keresve, mi válik lelketek javára! Semmilyen időnek nem lesz haszna kitartásokat illetően, ha a végső időben tökéletesek nem lesztek. 3. A végső napokban ugyanis sok hamis próféta lesz, sok rontó, a juhok farkasokká válnak, a szeretet gyűlöletbe fordul át⁵³; 4. amikor felgyülemlik a törvénytelenység, gyűlölni fogják egymást az emberek, s akkor fog megjelenni a világcsaló Isten fiaként⁵⁴, a föld a kezébe adatik és jeleket és csodákat művel, melyek a világ kezdete óta nem voltak. 5. Az emberek világa ekkor tűzpróbára kerül, és sokan megbotránkoznak és elvesznek, akik azonban kitartanak hitükben, megmenekednek ama átkozottól.⁵⁵ 6. És ekkor tűnnek fel majd az igazság jelei; először az ég megnyílásának jele, másodsor a harsona hangja, s harmadszor a holtak feltámadása.⁵⁶ 7. Nem mindenki támad fel azonban, amint megmondattott: Eljön az Úr és vele összes szentjei (vö.: Mt 24,30-31). 8. A világ akkor majd meglátja az Urat, amint eljön az ég felhői fölött (vö.: Mt 24,24; 2. Thessz. 2,9; Jel 13,2 és 13; Mt 24,10; 10,22; 24,13; I. Kor. 15,52; 1. Thessz. 4,16; Zak. 14,5; Mt 26,64).

⁵⁰ vö. 1Kor 5,11.

⁵¹ vö. Lk 12,35.

⁵² A „gyakran” (püknósz) kifejezést „gyakran”-nal fordítottuk, de lehet „számos alkalommal” is. Ezt azért szükséges megjegyezni, mert a XIV,1-ben a vasárnapi összejövetelt ajánlotta. Ha itt is vasárnapi eukharisztikus összejövetelre vonatkoznak szavai, akkor ezt „gyakrabban” nem lehet tartani, mint hetente. Ha azonban az „eukharisztia” általános értelemben imádságot jelent, úgy azt lehet gyakrabban is tartani. Ugyanez a sürgetés megtalálható Antiochiai Szent Ignácnál is.

⁵³ vö. Mt 24,10.

⁵⁴ A „világcsaló” azaz az Antikrisztus. A Didakhé az „Isten Fia” címet használja, feltehetően azért, mert az „Emberfia” olvasói számára nem lenne érthető.

⁵⁵ vö. 1Pét 1,7; 1Kor 3,13. Az „átkozott” itt maga Jézus lehet, és nem az Antikrisztus. Jézus neve már Pál levelei szerint is szerepelt átokformulában (Gal 3,13 a MTörv 27,26-ot idézi: „Átkozott, aki a fán függ!”).

⁵⁶ Nem világos, hogy mit jelent „az ég megnyílásának jele”. A Didakhé az „ekpetaszisz” szót használja, ugyanezt a szót használja a Barnabás-levél XII,4 is: „Egész nap kitértam kezemet ...”. Korán elterjedt a nézet, hogy Jézus második eljövetelekor fény-kereszt fog megjelenni ismét. Az Illés-apokalipszis szerint (XXXII,4) a felhőkön eljövő messiást megelőzi majd a kereszt.

Római Szent Kelemen levele a korintusiakhoz (fordította Ladocsi Gáspár)

Római Szent Kelemen Korintusiakhoz írt levele az első keresztény évszázadnak talán legjobban megbecsült szövegelemleke. Szerzőjének hitelessége ellen komolyabb érvek sohasem merültek fel, levelét a közel tizenkilenc évszázad alatt sohasem kellett a feledés határaitól visszahozni, tekintélyét keletkezésétől fogva töretlenül őrizi. Az első századokban a sugalmazott könyvek között tartották számon, Hermasz Pásztorával egyetemben a kánoni könyvek közé sorolták. Néhány évszázaddal később kánoni tekintélyét elveszítette ugyan, de sohasem utasították az apokrifek, a „vadhajtások” közé. A korakeresztény iratok között tekintélyénél és tartalmánál fogva is talán a leginkább kiaknázott szövegelemleke: a legkorábbi nemzedékek Krisztushitéről, imádságairól, a szent iratok használatáról, az egyház berendezkedéséről, megpróbáltatásairól és problémáiról olyan részleteket őrizett meg, amelyekre mindenkor hivatkoztak és hivatkoznak.

A levél megírására a korintusi egyházban támadt egyenetlenségek szolgáltattak okot, melyek úgy látszik a kikötőváros egyházára Pál apostol alapítása óta jellemzőek voltak (vö.: I. Kor. 5-6). Az egyház számára olyan nagyon óhajtott rend és béke helyreállítása érdekében szinte kifogyhatatlanul nyúl vissza a szent iratokhoz, így levele megannyi helyen az idézetek és utalások gondosan elrendezett egybeszerkesztése. Szentírási idézetei több szempontból figyelmet érdemelnek: egyrészt azért, mert a szent iratok idézésében inkább követi a korabeli héber Írás számunkra már ismeretlen változatát, mint a Hetvenes fordítás szövegformáit; a szent iratok kánonját illetően ugyancsak a korabeli helyzetet tükrözi levele, mivel sugalmazottként említ később már apokrifek közé sorolt írásokat is (vö.: I. Clem. 23,3-4). A szentírási idézetek alkalmazásában pedig híven tükrözi a korakeresztény írók „módszerét”, a tipológiát, vagyis az ószövetségi könyvekben Krisztus művének előképeit látja. Ami különösképpen értékessé teszi számunkra, hogy elsősorban az egyház életét, ennek nehézségeit akarja megmutatni az ószövetségi események képében. Ő az első keresztény író, aki az egyházak elöljáróit a jeruzsálemi papságra vezeti vissza, a püspöki hivatal előképét pedig a mózesi rendelkezésekben (vö.: I. Clem. 43,2) látja. Az egész levélen végighúzódik az ó- és újszövetség összekapcsolódásának hangsúlyozása, a közöttük levő töretlen folytonosság bemutatása.

Római Szent Kelemennek mindössze ezt az egy hiteles írását ismerjük, bár neve alatt több irat is ránk maradt, de ezeket már Caesareai Euszebiosz is hamisítványoknak tartotta. Nevével jelölték meg az ún. II. Korintusi levelet, amelyet ha nem is tulajdoníthatunk Kelemennek, benne egy korabeli homíliát láthatunk, így ezt a levelet is az apostoli atyák írásai között tartjuk számon. Későbbi keletkezésű mára két szüzességről szóló levél, vagy a neki tulajdonított húsz homília, amely Péter apostol beszédeit foglalja össze, de ezek inkább zsidó-gnóosztikus fejtegetések keretében szolgálnak; övének mondják még a Felismerések (Recognitiones) tíz könyvét, amely Kelemen családjának sorsát akarta elbeszélni, benne inkább egy korai keresztény regényt ismerhetünk meg. Ezen két utóbbi műből, a Homíliákból és a Felismerésekből fennmaradt még négy összefoglalás (Epiromé), kettő görög, kettő pedig arab nyelven.

Levele, az egyetlen, amelyet hitelesnek ismerünk, még egy utalásban sem említi szerzőjét, tartalmából vett igazolásokat hiába is keresünk, de a hagyomány ezt mindig is az övének tudta. A korintusiakhoz írt levél meglétéről és Kelemen személyéről elsőként

Dionüsziosz, Korintus püspöke⁵⁷ tesz említést. Szerzőjéről és magáról a levélről a keresztény hagyomány és az egyháztörténelem írói Ireneusz óta szinte kivétel nélkül megemlékeznek; a Kelemen-levél szövegét pedig pár fejezet híján, az alexandriai kódex őrizte meg. Teljes szövegét egy 1056-ból való jeruzsálemi kódex tartalmazza, de latin, szír, kopt töredékek éppúgy maradtak belőle.

Római Szent Kelemen Korintusiakhoz írt levelének fordításához a Didakhé bevezetőjében említett Bihlmeyer-féle szövegkiadást vettük alapul.

Római Szent Kelemen levele a korintusiakhoz

Isten egyháza, mely Rómában tartózkodik, Isten egyházának, amely Korintusban időzik, az Urunk Jézus Krisztus által az Isten akaratából megszentelt választottaknak. Kegyelem néktek, és a Mindenható Istennek Jézus Krisztus által ajándékozott békéje töltsön el benneteket!⁵⁸

I. A bennünket érő, és egymást követő váratlanul jött nehézségek és zavarok miatt⁵⁹, testvéreim, csak megkésve fordíthattuk figyelmünket mindazokra a dolgokra, melyeknek rendezése, szeretteim, olyan kívánatos számotokra, arra az istentelen és hozzátok méltatlan lázadásra gondolunk, ami Isten választottjai számára idegen, és tőlük távol áll, de miatta jutott néhány vakmerő és elszánt egyén arra az esztelenségre, hogy a ti tiszteletet érdemlő, nemes, és minden ember előtt megbecsülésben álló neveteket olyan rettenetesen káromolja. 2. Mert ki lenne az, aki megfordult már köztetek, és ne győződött volna meg erényekben bővelkedő és erős hitetekről? Ki lenne az, aki ne csodálta volna megfontolt és józan istenfélelmeteket Krisztusban? Ki ne beszélt volna el vendégszeretetek kifogástalan megnyilvánulásait?⁶⁰ Ki ne magasztalta volna tökéletes és biztonságot nyújtó tudásokat? 3. Mindent személyválogatás nélkül tettetek, az Isten törvényei szerint jártatok, alávetettetek magatokat előljáróitoknak, a köteles tiszteletet megadtátok a közöttetek élő presbitereknek, az ifjakat az életszentség és a mértéktartás megismerése felé fordítottátok, az asszonyoknak pedig meghagyátok, hogy mindent tiszta, szent és szeplőtelen lelkiismerettel tegyenek, szeressék férjeiket, ahogyan ez kötelességük is, megtanították őket, hogy az engedelmesség szabályát követve, otthonukat szentül, rendben tartás, és mindenben a tisztességnek megfelelően járjanak el.⁶¹

II. Mindannyian alázatos lelkületűek voltatok, semmiben sem felfuvalkodottak; inkább ti voltatok másoknak alávetettjei, mintsem magatoknak vetettetek volna alá másokat, szívesebben adtatok a másoknak, mintsem attól valamit elfogadtatok volna⁶², elégedettek voltatok azzal, amit Krisztus adott nektek útravalóul, szavaira kitartóan ügyeltetek,

⁵⁷ Eusebius: Historia Eccl. IV, 23, 11.

⁵⁸ Az 1. Kelemen-levél felirata szerint az egyház „paroikusza”, „zarándok”, „számkivetett”. Számos újszövetségi irat él ezzel a gondolattal, amely ugyanakkor kifejezi a meggyőződést: a keresztények hazája a mennyben van. Vö. 1 Pét 1,1 és 17; 2,11 Ef 2,19; Zsid 11,9; Fil 2,20). Ugyanez a kifejezés a zsidó diaszpórák levelezésére is jellemző. A „választott szentek” kifejezés szokványos már az újszövetségi iratokban (vö. 1Kor 1,2; Róm 1,6; 1Kor 1,24; Róm 8,28; Mt 22,14; Júd 31).

⁵⁹ „váratlanul jött nehézségek” szavak emlékeztetnek Suetonius (Domitianus 11) kifejezéseire „inopinata saevitia”.

⁶⁰ A vendégszeretet (vö. Xenophon, Memorabilia VI,1,3) az olyan forgalmas városban, mint Korintus, fontos erény volt.

⁶¹ „ahogyan ez kötelességük” – a szerző a sztoikus etikából származó „kathékontósz” szót használja. A szakasz az ún. „Haus- und Gemeindetafel” gondolati elemeit tartalmazza, vö. 1Tim 5,17; Tit 2,4 kk; Ef 5,22; Kol 3,13; 1Tim 2,9 kk; 3,11 1Pét 3,1-4.

⁶² „szívesebben adtatok” vö. ApCsel 20,35; Didakhé IV,5; vö. Seneca Ep 81,17) az ilyen szólások általánosak voltak.

bensőtöket átjárta, szenvedései pedig szeméitek előtt voltak. 2. Ilyenképpen mélységes és gazdagító békesség adatott néktek, kimeríthetetlen vágy élt mindegyitekben a jótettek, telve voltatok Szentlélekkel, mely mindegyitekre kiáradt.⁶³ 3. Megvolt bennetek a szent elszántság, jóakarásban, istenfélelemmel eltelve tártátok ki karjaitokat a mindenható Istenhez, könyörögtetek irgalmáért, ha valamit akaratlanul is vétettetek. 4. Éjjel és nappal törekedtetek segítségére lenni minden testvérnek⁶⁴, hogy választottjainak száma az irgalmasság és a megértő szeretet folytán az üdvösségre jusson. 5. Őszinték és egyszerűek voltatok, nem emlékeztetek a másiktól kapott sérelmekre. 6. Mindenfajta lázadás és mindenféle szakadás utálatos volt előttetek, szomorúsággal töltött el benneteket mások bukácsolása, szükségleteiket pedig úgy tekintettétek, mintha csak az a tiétek lenne. 7. Jöcselekedeteitek miatt sohasem bántódtatok, készségesek voltatok a jóra (vö.: Tit 3,1). 8. Erényekben bővelkedve, Istennek tetsző étellel ékeskedtetek, mindenben az ő félelmének megfelelően jártatok el; az Úr parancsolatai és rendelkezései szívetek tábláira voltak felírva.⁶⁵

III. Mindenben tisztelet és bővelkedés adatott meg nektek, de beteljesedett rajtatok az Írás szava: „Evelt, ivott, eltelt, és meghízott, szeretett, de azután visszarúgott” (vö.: MTörv 32,15). 2. Ebből származik a lázongás, az irigykedés, a viszály és a lázadás, az üldözések és a rombolások, a háborúság és a fogság. 3. Ezért támadt a tiszteletet meg nem érdemlő arra, aki azt kiérdemelte, a dicstelenek azokra, akik dicséretet érdemelnek, az esztelenek a megfontoltakra, a fiatalok az idősekre.⁶⁶ 4. Ezért távozott el tőletek az igazságosság és a béke, és mindenki, aki csak elhagyta az istenfélelmet, hitében vak módjára tapogatózik, nem az Isten parancsolatai és törvényei szerint jár, nem Krisztushoz méltó életet él, hanem mindegyik szíve gonoszságának vágyait követi, visszatér az istentelen és igazságtalan lázongásba, amely által a halál jött erre a világra.⁶⁷

IV. Meg van írva ugyanis: „Napok multával történt, hogy Káin a föld terméséből áldozatot mutatott be az Istennek, és Ábel is bemutatta áldozatát, de ő bárányainak zsengeiből és azok hájából. 2. Letekintett Isten Ábelre és áldozatára, de Káinhoz és annak áldozati adományaihoz már nem fordult oda. 3. Káin igen elszomorodott, és az arca beesett. 4. Akkor az Isten így szólt Káinhoz: – Miért lettél szomorú, miért esett be arcod? Ha áldozatodat helyesen mutatod be, de ha nem helyesen osztod fel azt, nemde, vétkezel?”⁶⁸ 5. Legyél nyugodt, visszahárul tereád adományod, tiéd lesz annak következménye is. 6. Akkor Káin így szólt testvéréhez, Ábelhez: „Menjünk ki a mezőre. Mikor kiértetek a mezőre, Káin rátámadt testvére, Ábelre, és megölte őt” (vö.: Ter 4,3-8). 7. Láthatjátok, testvéreim, a lázongás és az irigység testvérgyilkosságot művelt. 8. A lázongás miatt futott el atyánk, Jákob is, testvére Ézsau elől. 9. A lázongás volt az oka annak is, hogy Józsefet egészen a halálba üldözték, és valóságos rabszolgaságba jutott. 10. A lázongás miatt volt kénytelen elmenekülni Mózes Egyiptom királyának, a fáraónak színe elől, mivelhogy a vele egy törzsből való embertől azt kellett meghallania: „Ki tett tégedet főnökünké vagy bíránkká, talán engemet is meg akarsz

⁶³ vö. ApCsel 2,17; Róm 5,5; Tit 3,5; Joel 3,1.

⁶⁴ „Éjjel-nappal törekedtetek” – a törekvés az „agón” képét rejti magában (görögben: „agón én ...”). A görög társalgási nyelvből is kölcsönözhetette a képet, de vehette Szent Páltól is (Fil 1,30; Zsid 12,1; Kol 1,29). Az iszthmoszi játékok Korintus közelében igen érthetővé tették ezeket a célzásokat.

⁶⁵ vö. Jer 38,33; Ez 36,27; 11,19; Péld 7,3 és 22,20.

⁶⁶ Utalás Ez 3,5-re.

⁶⁷ A jelen állapotokat úgy ábrázolja, mint visszaesést a bűn állapotába. Kelemen szavai a paradicsomi történetre és annak következményeire utalnak. Utolsó sora a Bölcs 2,24-et idézi: „A Sátán irigysége révén jött a világra a halál, és akik vele tartanak, azok megtapasztalják”. A következő fejezet a bűn következményeit ecseteli.

⁶⁸ A mondat „Ha áldozatod ...” a görögben is nehezen érthető, mert a Kelemen által idézett szöveg nem egyezik a héber szöveggel. K. Lake egyszerűen „érthetetlennek” mondja (The Apostolic Fathers I,25. old.), ami túlzás. A Septuaginta szövege alapján Kelemen valószínűleg úgy gondolta, hogy az áldozat a bemutatás módját illetően kifogástalan volt, de Káin nem „osztotta” helyesen, azaz nem jól választotta ki, ezért vétkezett.

ölni, ahogy tegnap megölted az egyiptomit?” (vö.: Kiv 2,14). 11. A lázongás miatt kellett Áronnak és Máriaának a táboron kívül laknia. 12. A lázongás vitte el a Hádészbe a még életben levő Abirónt és Dáthánt, mert lázadást szítottak Isten szolgája, Mózes ellen. 13. A lázongás miatt fogta el az irigység Dávid ellen nemcsak az idegen népek fiait, hanem az őt üldöző Sault, Izrael királyát is.

V. De most hagyjuk ezeket a kezdeti időkből való példákat, említsük meg inkább a közelmúlt idők atlétáit, vegyük csak számba korunk nemes példaképeit.⁶⁹ 2. A lázongás és az irigykedés miatt a legnagyobb és legigazibb oszlopok szenvedtek üldöztetést, és egészen a halálig küzdeniük kellett. 3. Idézzük szemeink elé a jóságos apostolokat! 4. Péter, aki az igazságtalan lázongás miatt nem egy és nem kettő, hanem számtalan szenvedést tűrt, ilyenképpen szenvedte el a vértanúhalált, és jutott a dicsőség megérdemelt helyére.⁷⁰ 5. A lázongás és a viszálykodás következtében mutatta fel Pál is a türelmességben való győztes bajvívását. 6. Hét ízben kellett neki börtönt elviselni, menekült, megkövezték, hirdette az igét keleten és nyugaton, hitének nagy híre messzire elterjedt; az egész világon tanította az igazságot, így jutott el nyugat határához⁷¹, majd a kormányzók előtt halt vértanúhalált; ilyenképpen hagyta el ő ezt a világot, és jutott a megszentelés helyére, így lett belőle a béketűrés legkiemelkedőbb mintaképe.

VI. Ezekhez, a valóban Istennek tetsző módon élő férfiakhoz kapcsolódott a választottaknak oly nagy sokasága, akik a lázongások folytán annyi kínt és gyötrelmet szenvedtek el, és ezzel igen szép példaképként állnak előttünk. 2. A lázongások miatt szenvedtek üldöztetést azok az asszonyok, akik danaidák és dirkéek módjára borzalmas és gyalázatos kínzásokat szenvedtek, így futották meg a hit győzedelmes versenypályáját; és ők, kik testükben gyengék voltak, nemes jutalmat nyertek.⁷² 3. A lázongások idegenítették el az asszonyokat férjeiktől, és így idegenné lett számukra atyánknak, Ádámnak mondása: „Ez most már csont a csontomból, hús a húsbomból” (Ter 2,23). 4. A lázongás és a viszálykodás nagy városokat forgatott fel, hatalmas népeket irtott ki gyökerestül.⁷³

VII. Mindezeket, szeretteim, nemcsak azért küldjük el mi hozzátok, hogy figyelmeztessünk benneteket kötelességeitekre, hanem hogy nekünk magunknak is emlékezetünkbe véssük, mivel egyazon versenypályán vagyunk, és ugyanazt a küzdelmet kell megvívni minenkünk is. 2. Ezért vetjük el magunktól az üres és hiábavaló gondolatokat, inkább áttérünk a mi hagyományunk tiszteletét érdemlő és dicső szabályaira, 3. és látni fogjuk, hogy mi az, ami szép, ami kellemes, és ami kedves Alkotónk színe előtt.⁷⁴ 4. Szegezzük figyelmünket Krisztus vérére, ismerjük fel, mennyire értékes az Istennek, a mi Atyánknak, hogy azt a mi üdvösségünkért ontotta, és ezzel az egész világ számára meghozta a megtérés kegyelmét.⁷⁵ 5. Tekintsünk át most minden egyes nemzedéket, és tanuljuk meg

⁶⁹ Az agón-motívummal Kelemen a bibliai és a görög életeszményt közelíti egymáshoz. A régi idők, ősidők „atlétáiban” a görög olvasó mindenekelőtt a mitológiai hőst, Héraklészt ismerte fel. A mitológiai hősökkel szemben Kelemen a hit tanúságtevőire hivatkozik.

⁷⁰ A két apostol római szenvedéseinek a zsidók és keresztények között kitört viszályok voltak az okai. A bebörtönzöttek feljelentéseiről vö. Tacitus, Ann. XV,44. A „vértanúhalál” a görög „martüreszasz” fordítása a Péterre és Pálra, mint vértanúkra vonatkozó tradíció alapján. Itt a szövegben azonban vehető esetleg általánosabb értelemben is, mint „tanúságtétel”.

⁷¹ „nyugat határa” a Róm 15,24-ben említett, tervezett hispaniai útra vonatkozhat.

⁷² A Néro-féle üldözés alatt szenvedett keresztény hajadonok és asszonyok. A Dirkéek és Danaidák talán utalás lehet szenvedésük nemére. A kínzásokról Tertullianus Védőbeszéde XV,5 is beszámol (Óker. írók 12,90. old.). Kelemen sorai (egyébként a görög szöveg erősen romlott) felfoghatók színpadi előadás jelenetére való utalásként is.

⁷³ Gondolhat Trójára, Babilonra, Karthágóra, Jeruzsálemre, de Korintusra is. Vö. Sir 28,14 Horatius Carm. I,16, 17-21, Plutarkhosz, Moralia. 825 AD.

⁷⁴ Zsolt 132,1; 1Tim 2,3; 5,4.

⁷⁵ 1Pét 1,19.

belőle, hogy uralkodónk nemzedékről nemzedékre megadta a megtérés módját (vö.: Bölcs 12,10) mindazoknak, akik feléje akartak fordulni. 6. Hirdette a megtérést Noé, és akik hallgattak reá, megmenekültek,⁷⁶ 7. Jónás meghirdette a niniveieknek városuk pusztulását, és azok megtértek, bűneik miatt könyörögtek az Istenhez, és elnyerték az üdvösséget, noha az Isten előtt idegenek voltak.

VIII. Mindenki, aki az Isten kegyelmének szolgálatában volt, a Szentlélek által beszélt a megtérésről, 2. és maga a mindenség Uralkodója is eskü alatt szólott a megtérésről: „úgy élek én – mondja az Úr, – nem akarom a bűnös halálát úgy, mint a megtérését,” és hozzátette jószágos kijelentését: 3. „Térjetek meg, Izrael háza, bűneitekből! Mondd meg népem fiainak: Ha bűneitek a földtől egészen az égig érnek is, ha jobban vöröslenének is, mint a skarlát, feketébbek lennének is mint a szőrzsák, térjenek vissza hozzám teljes szívetekből és mondjátok: Atyám, – és én úgy hallgatlak meg titeket, mint szent népet” (vö.: Ez. 33,11-27 folytatása: Ezek apocr. in.: Jos. Ant. X, 5,1).⁷⁷ 4. Egy másik helyen pedig ilyenképpen beszél: „Mosdjatok meg és tiszták legyetek, vessétek ki szemeim előtt lelketekből gonoszságaitokat, leljetek nyugalomra gonoszságaitokból, tanuljatok meg jót tenni, keressétek azt, ami egyenes, szabaduljatok meg az igaztalantól, ítélkezzetek az árvák javára, és szolgáltassatok igazságot az özvegyeknek, aztán jöjjetek és perlekedjünk, mondja az Úr; és ha olyanok is lennének bűneitek, mint a bíbor, olyan fehérré teszem, mint a hó, vagy ha olyanok lennének, mint a skarlát, olyan fehérré teszem, mint a gyapjú, ha ti szót fogadtok nekem, és hallgattok reám, a földnek javait eszitek, de ha nem fogadtok szót, és ha nem hallgattok reám, kard emészt el benneteket; az Úr ajka mondja ezeket” (vö.: Iz 1,16-20). 5. Ő ugyanis azt akarja, hogy mindaz, akit szeret, részesedjen a megtérésben, és ezt megerősítette mindenható akaratával.

IX. Mindezek miatt kövessük az ő minden fölött vonzó és dicső akaratát, kérjük irgalmasságát, és folyamodjunk jószágához, elhagyva a hiábavaló viszálykodást, meg azt, ami a halálba juttat bennünket: a lázongást. 2. Figyelmünket most irányítsuk azokra, akik az ő mindent felülmúló dicsőségének tökéletességben szolgáltak. 3. Vegyük példának Hénokhot, aki engedelmissége folytán igaznak találtatott, miért is felvétel, anélkül, hogy halált látott volna.⁷⁸ 4. Noé hűségesebbnek találtatott abban, hogy szolgálatával a világ újjászületését hirdette meg, és általa mentette meg az Uralkodó még azokat az állatokat is, amelyek vele egyetértésben mentek be a bárkába.⁷⁹

X. Ábrahám, a kiválasztott barát⁸⁰, hűségesebbnek találtatott abban, hogy Isten szavaira figyelmes volt. 2. Engedelmissége következtében hagyta el földjét, rokonságát és atyai házát, hogy a kevéske földet, a szegényes rokonságot, és a kicsinyke házat elhagyva örökölje Isten ígéreteit. Mert ő azt mondotta neki: 3. „Vonulj ki földedről, rokonságod köréből és atyád házából arra a földre, amelyet majd mutatok neked. Nagy néppé teszek. Megáldalak és nagygyá teszem nevedet, és áldott leszel. Megáldom azokat, akik áldanak téged, de akik átkoznak téged, azokat én is megátkozom; benned nyer áldást a föld minden néptörzse” (vö.: Ter 12,2-3). 4. Mikoron ő különvált Lóttól, így szólt hozzá ismét az Isten: „Emeld fel szemedet, és tekints le a hegyről, ahol állsz, északra és délre, keletre és nyugatra, az egész földet, amelyet látsz, néked és magvadnak adom minden időkre. 5. Magvadat pedig olyanná teszem, mint a föld homokját, aki képes megszámolni a föld homokját, az lesz képes megszámolni a te magvadat” (vö.: Ter 13,14-16). 6. Majd ismételtén mondotta: „Kivezette Isten Ábrahámot és így szólott hozzá: „Nézz föl az égboltra és számláld meg a csillagokat, ha

⁷⁶ Noé bűnbánati prédikációját a Ter 7. fejezete nem említi, a zsidó-hellén hagyomány azonban ismerte.

⁷⁷ Az idézet Ez 33,11 és Jer 24,7-re emlékeztet, de a szövegbe apokrif elemek is szöveődnek.

⁷⁸ Vö. Zsid 11,5; Ter 5,24.

⁷⁹ vö. Ter 6,8-22; 7,1; 8,18; Zsid 11,7; 2Pét 2,5.

⁸⁰ Ábrahám is az „Isten barátja” címet kapja. A megtisztelő cím ismert zsidóknál és keresztényeknél egyaránt az apostoli atyák korában.

meg tudod azokat számlálni! Ilyenné lesz a te magvad is! Ábrahám pedig hitt az Istennek, és ez megigazulására szolgált” (vö.: Ter 15,5). 7. Hűsége és vendégszeretete⁸¹ következtében adatott neki fia öregségében, és az engedelmissége folytán még ezt is áldozatul ajánlotta fel az egyik hegyen az Istennek, mégpedig azon, amelyet ő mutatott meg neki.

XI. Vendégszeretete és istenfélelme következtében menekült ki Lót Szodomából, arról a vidékről, mely körülötte mindenütt tűz és kénkövek általi pusztulásra ítéltetett; és ezzel jelét adta az Uralkodó, hogy a benne remélőket nem fogja magukra hagyni, míg azokat, akik a neki járó engedelmisséget elhagyták, kínokra és gyötrelmekre fogja juttatni. 2. Ennek felesége pedig, noha együtt vándorolt ki férjével, de másképpen gondolkodott az engedelmisségről, és nem élt egyetértésben vele, intő jelül állíttatott fel azzal, hogy sóoszlop lett belőle egészen a mostani napokig⁸², és mindenki előtt ismert, hogy a kételkedők, és akik az Isten erejét ingatagon fogadják elítéltetésükben, az összes nemzedék elé mint intő példák állíttatnak.

XII. Hite és vendégszeretete következtében menekült meg Ráháb, a parázna asszony is. 2. Józsue, Návé fia ugyanis embereket küldött ki, hogy kémeljék ki Jerikó városát, ám ennek a földnek királya tudomást szerzett arról, hogy kémek jöttek, és férfiakat küldött azok elfogására, hogy az elfogott kémeket öljék meg. 3. A vendégszerető Ráháb befogadta őket, és elrejtette a tetőn a gyapjúkötegek alatt. 4. Megálltak nála a király emberei, és így szóltak: – Hozzád tértek be földünknek kikémlelői, add ki nekünk őket, mert ezt a parancsot adta a király! Mire ő így válaszolt: – Azok a férfiak, akiket ti kerestek, valóban betértek hozzám, de azonnal távoztak is, most az úton mennek –, és az ellentétes irányt mutatta nekik. 5. A kémeknek kiküldött emberekhez pedig ilyenképpen szólt: – Tudván tudtam én, hogy az Úr, az Isten tinéktek adja át ezt a földet, félelem és rettegés nyomasztja ennek lakosait miattatok; amikor majd bekövetkezik, hogy ti ezt el is foglaljátok, mentsetek meg engemet, és atyámnak házáat. 6. Azok ezt válaszolták neki: – Úgy lesz majd, ahogy te mondtad; fedeled alá hívjad össze minden hozzádtartozódat; ti megmenekültök, de mindenkit, akit csak ezen a házon kívül találunk, a pusztulásra adunk.⁸³ 7. Majd hozzátették, hogy adjon nekik valami jelet, így ő házának külsejére egy skarláfonalat függesztett ki; ezzel jelét adták annak, hogy az Úr vére által menekül meg mindenki, aki hisz és reménykedik az Istenben. 8. Látjátok, szerettem, nemcsak hit, hanem még prófétáló erő is volt ebben az asszonyban.

XIII. Mindannyian legyünk alázatos lelkületűek, testvéreim, vessünk el magunktól mindenféle felfuvalkodottságot, kevélységet, ostobaságot és haragot, tegyük inkább azt, ami írva van, a Szentlélek ugyanis azt mondja: „Bölcsességével nem dicsekszik a bölcs ember, sem erejével az erős, gazdagságával a gazdag; aki dicsekedik, az az Úrban dicsekedjék, azzal, hogy keresi őt, a jogot és az igazságot cselekszi” (vö.: Jer. 9,23-4); de mindezekén túl emlékezzünk Urunk Jézus szavaira, amelyekben a méltányosságra és a türelemre tanított bennünket. 2. Ő ugyanis ezeket mondta:

„Legyetek irgalmasok, hogy tinéktek is irgalmazzanak,
bocsásatok meg, hogy ti is bocsánatot nyerjetek;
ahogyan ti cselekedtek, úgy fognak majd veletek is tenni,
ahogyan adtok, úgy adnak majd tinektek is,
ahogyan ítélték, olyan ítéletben lesz részetek,
ahogyan szolgáljátok mások javát, úgy fogják a tiéteket is,

⁸¹ Ábrahám történetéből a vendégszeretetet emeli ki, mint az I,2-ben és XXXV,5-ben.

⁸² „egészen a mostani napig” vagyis Kelemen korában is látható. Vö. Flavius Josephus, Antiquitates I,203.

⁸³ XII,2-7. vö. Józsue 2,1-6; 2,9-12 és 14-18.

amilyen mértékkel mértek, olyannal mérnek vissza nektek is” (vö.: Mt 5,7; 6,14–15).⁸⁴

3. Erősítsük egymást ezen parancsolattal és ezekkel a rendelkezésekkel, hogy mindezeket a szent és javunkat szolgáló igéket követve alázatos lelkülettel engedelmisségben járjunk, a szent Ige ugyanis ezt mondja: 4. „Kire tekintsek le, ha nem az alázatosra, a szerényre, és aki remegve féli szavaimat” (vö.: Iz 66,2).

XIV. Igazságos és Istennek tetsző az, férfiak, testvéreim, ha inkább engedelmeskedünk az Istennek, minthogy azokat követnénk, akik a gyűlöletes lázongás gőgjében és felfuvalkodottságában vezérek. 2. Kárvallásuk ugyanis nem lesz kicsi, minket pedig nagy veszedelem fenyeget, ha könnyelműen rábizzuk magunkat olyan emberek akarataira, akik viszálykodásra és lázadásra uszítanak bennünket, és arra, hogy elidegenítsenek minket mindattól, ami jó. 3. Mindezek ellenére szolgáljuk önmagunk javát is, teremtőnk irgalmasságának és édességének megfelelően! 4. Írva van ugyanis: „A jólelkületűek lakják a földet, az ártatlanok maradnak meg rajta, ám a gonoszok mind kivesznek” (vö.: Péld 2,21-22). 5. Másutt meg ezt mondja ő: „Láttam, hogy az istentelen fölmagasodott, Libanon cédrusaihoz hasonlóan naggyá nőtt, de mikor ott keresztül mentem, íme, az már nem volt ott, kerestem a helyét, de nem találtam. Őrizd meg az ártatlanságot, vedd tekintetbe a méltányosságot, mert a békességes embernek van utódja” (vö.: Zsolt 37,35-37).

XV. Ezért azokkal egyesüljünk, akik istenfélelemmel, békességben élnek, és ne azokkal, akik csak színlelve akarják a békét. 2. Valahol ugyanis ezeket mondja: „Ez a nép ajkával ugyan tisztel engem, de a szíve messze van tőlem” (vö.: Iz 29,13), 3. és másutt: „Szájukkal áldást mondanak, de szívükben átkoznak” (vö.: Zsolt 61,5); 4. még ezeket is mondotta: „Szájukkal ugyan szerettek, de nyelvükkel már hazugságot mondtak róla, szívük nem járt ott mellette az egyenes úton, és a vele kötött szövetségben sem voltak hozzá hűségesek” (vö.: Zsolt 78,36-38), 5. „Mindezek miatt cselszövő ajkaik némuljanak el, melyek törvénytelen mondtak az igaz ellen” (vö.: Zsolt 30,19); vagy másutt: „Pusztítson el az Úr minden hamis ajkat, hivalkodó nyelvet, mely azt mondja: – Naggyá tesszük nyelvünket, ajkaink a mi hatalmunkban vannak, ki hát a mi Urunk?! 6. A szegények boldogtalansága, a nélkülözők siránkozásai miatt mostan fölkeltek – mondja az Úr – szabadulást viszek nekik, és bizalmam beléje helyezem” (vö.: Zsolt 11,4-6).

XVI. Krisztus ugyanis az alázatos lelkületűeké, és nem azoké, akik nyája fölé tolják magukat. 2. Az Úr Jézus Krisztus, aki Isten fölségének kormánypálcája⁸⁵, nem másokat megvetően gőgösködve jött el a világba – bár megtehetette volna ezt is -, hanem alázatos lelkülettel, ahogyan a Szentlélek szólott róla; ő ugyanis ezeket mondotta: 3. „Uram, ki hitt volna szavainkban? és az Úr karja ki felett nyilvánult meg? Jelenlétében híreszteltük, hogy olyan volt ő, mint a gyermek, mint szomjas földben a gyökér; alakja nem volt, sem dicsősége, hiszen láttuk, nem volt alakja, sem szépsége, az alakja nem volt tiszteletet keltő, az emberek megvetették. Csapásokkal sújtott, megvetett ember volt, tudta, hogy a gyengeségek elviselésében elfordulnak arcától, megvetik, és senki sem emel szót érte. 4. A bűneinket ő hordozta, a mi fájdalmaink neheztedek rá, mi pedig azt gondoltuk, méltán van ő a gyötrelmek közepette, a fájdalmakban és a gonoszok között. 5. Sebeit a mi bűneinkért kapta, a törvényszegéseink miatt lett gyenge ő. A mi békénk fenyítéke rajta volt, sebhelyeiből nyertünk gyógyulást. 6. Mindnyájan, mint a juhok tevélyegtünk, az ember kóborolt a maga útján; 7. ám az Úr őt adta át bűneink miatt, és a bántalmazásokban nem nyitotta ki a száját. Úgy vezették őt, mint a leölésre szánt bárányt, és ahogyan a juh némán áll nyírója előtt, ő sem

⁸⁴ vö. Lk 6,36; Mt 7,12; Lk 6,31. Kelemen szabadon állította össze ezt a kivonatot Krisztus beszédeiből, vagy kész mondás-gyűjteményből.

⁸⁵ „aki Isten fölségének kormánypálcája” – a hely burkoltan Jézus Krisztus preegzisztenciáját vallja, aki mielőtt a világba jött, már a világon uralkodott.

nyitotta meg a száját. Alázatosságában elvételtek ítélete. 8. Nemzedékét ki fogja elmondani, mert élete elvételtek a földről. 9. Népeim bűneiért ment a halálba. 10. Temetéséért gonoszokat adok cserébe, és gazdagokat haláláért, mert törvényszegést ő nem követett el, semmiféle csalárdságot nem lehetett találni ajkán, az Úr akarta őt megtisztítani a csapásból. 11. Ha odaadjátok bűneitekért, lelketek meglátja hosszúéletű magvaitokat. 12. Az Úr akarta őt kiragadni lelkének fájdmából, és megmutatni néki a világosságot, megértéssel formálni, az igazat igazzá tenni, ki sokakért helyesen szolgált, ki azok bűneit hordozta. 13. Mindezek miatt sokakat örököl ő, erősségek fegyverzetét kifosztja, mert halálra adták lelkét, és a törvényszegők közé számították. 14. Sokak bűneit hordozta, és azok bűneiért adatott át” (vö.: Iz 52,1-12). 15. Egy másik helyen ugyancsak ő mondja: „Én pedig féreg vagyok és nem ember, emberek gyűlölete és a nép megvetettje. 16. Mindenki, aki csak rám tekint, kinevet, száját húzza és a fejét csóválja: – Az Úrban reménykedett, hát mentse meg őt, szabadítsa meg őt, ha akarja” (vö.: Zsolt 21,7-9). 17. Látjátok ti is, férfiak, szeretteim, mekkora példakép adatott nekünk! Ha az Úrnak ilyen alázatos lelkülete volt, akkor mit tegyünk mi, akik őáltala kegyelmének igája alá mentünk?

XVII. Legyünk követői azoknak is, akik kecske- vagy báránybőrbe öltözve jártak és hirdették Krisztus eljövételét, a prófétákról beszélünk, Illésről, Elizeusról és Ezekielről, meg azokról, akik ezekhez csatlakoztak, vagy tanúságot tettek.⁸⁶ 2. Nagyszerű tanúságot mutatott fel Ábrahám, akit Isten barátjának tartottak. Az Úr dicsőségét szeme előtt tartván alázatosságban mondotta: „Én azonban csak föld és hamu vagyok” (vö.: Ter 18,27). 3. Jóbról pedig ez van írva: „Jób igaz ember volt, megvádolhatatlan, istenfélő, minden szempontból kifogástalan és minden rossztól távol tartotta magát”, 4. mégis, ilyenképpen vádolta magát: „Senki sem mentes a szennytől, mégha az élete egyetlen napig tartana is” (vö.: Jób 14,4-5). 5. Mózes egyedül nevezték hűségeseznek Isten egész házában, és engedelmissége által ítélte el Isten Egyiptomot a rájuk mért fenyítések és csapások által; de ő, aki oly nagy dicsőségnek volt részese, nem lett felfuvalkodottá beszédeiben, ellenkezőleg, mikoron a csipkebokorból hallotta a parancsot, így szólott: „Ki vagyok én, hogy engem küldesz, nehezen beszélek, a nyelvem lassú” (vö.: Kiv 3,11). 7. Másutt pedig ezt mondotta: „Én csak fazékból kicsapó gőz vagyok” (vö.: Assumptio Moisis?).⁸⁷

XVIII. Mit mondjunk Dávidról, aki ugyancsak igen szép tanúságtételt mutatott fel nekünk?! Őhöz így szólott az Isten: „Dávidban, Jessze fiában, szívem szerinti férfiarra találtam, örökkévaló olajjal kentem fel őt” (vö.: Zsolt 88,21). 2. Mire ő ezeket mondotta Istennek: „Irgalmazz nekem Isten, nagy irgalmasságod szerint, mérhetetlen könyörületeségedben töröld el bűneimet! 3. Moss meg engem törvényszegéseimtől, bűneimtől tisztíts meg engem, mert a törvénnyel ellenkező tetteimet ismerem, a bűneim előttem vannak szüntelen! 4. Egyedül te ellened vétettem, színed előtt tettem a rosszat, hogy igaznak bizonyulj szavaidban, ítélezéseidben győzelmet arass. 5. Íme, én a törvénytelenységben fogantam, bűnökben szült anyám engemet! 6. Íme, te az igazságot szereted, és feltárod előttem bölcsességed elrejtett és titkos dolgait! 7. Hints meg engem izsóppal, és megtisztulok, moss meg engemet, és a hónál is fehérebb leszek! 8. Meghallgatásom után add meg az örömet és az ujjongást, hogy örvendjenek megtört csontjaim! 9. Fordítsd el arcodat bűneimtől, töröld el minden törvényszegésemet! 10. Tiszta szívet teremtsél belém, Isten, és az egyenes lelket újítsd meg bensőmben! 11. Ne vess el engemet színed elől, Szentlelkedet ne vond meg tőlem! 12. Add vissza nekem az üdvösség örömét, kormányozó lélekkel erősíts engem! 13. A törvényszegőket megtanítom utaidra, az istenteleneket visszatérítem hozzád! 14. Szabadíts meg a vértől Isten, üdvösségem Istene! 15.

⁸⁶ vö. Zsid 11,37; 1Kir 19,13 és 19; 2Kir 2,8-9; Zak 13,4 ApCsel 7,52.

⁸⁷ Ismeretlen eredetű mondás.

Nyelvem örül igazságodnak, Uram, nyisd meg szájamat, és az ajkaim hirdetni fogják dicséretedet. 16. Ha leölt áldozatot kívánnál, megadnám, de a véres áldozatban nem találsz örömet. 17. Leölt áldozat Istennek a töredelmes lélek, a megtört és alázatos szívet Isten nem veti meg” (vö.: Zsolt 50,3-19).

XIX. Az ilyen és a hozzájuk hasonlóan kiváló férfiak így tesznek bizonyosságot arról, hogy valóban alázatos lelkeik, az alázatosság elfogadása ugyanis nemcsak minket magunkat tett jobbakká, hanem azokat is, akik előttünk éltek, azokat, akik igazságban és szent félelemben fogadták el Isten szavait. 2. Mindezek következtében az olyan sokat, nagyot és dicső dolgokat véghezvivőknek mi is szegődünk a nyomába a békesség elérése végett, ami kezdettől fogva célként állítatott elénk; figyelmünket szegezzük Atyánkra, a világmindenség Teremtőjére, és ragaszkodjunk az ő békéjének igen kívánatos és felülmúlhatatlan ajándékaihoz és jótéteményeihez. 3. Gondolatainkban idézzük magunk elé, lelki szemeinkkel tekintsünk az ő türelmes akaratára, és lássuk be, hogy mennyire nem tart haragot egyetlenegy teremtményével szemben sem.

XX. Az egek kormányzásának megfelelően mozognak, békében alávetik magukat neki.⁸⁸ 2. A nappal és az éjszaka azt a pályát futja meg, amit ő állított eléjük, és nem keresztezik egymás pályáját. 3. A Nap és a Hold, meg a csillagok kórusa rendelkezésének megfelelően mindenféle kitérők nélkül egyetértésben a maguk határain belül mozognak. 4. A föld az ő elhatározása következtében meghatározott időkből bőséggel adja az emberek, az állatok, meg a rajta levő élőlények táplálékát, ezek nem kételkednek, és nem is változtatnak azon, amit Isten előírt számukra. 5. A mélységek felkutathatatlan világa, a tengerfenék elmondhatatlan tartományai követik a nekik kiszabott rendet. 6. A tenger határtalan árja az ő alkotása nyomán lesz dagály, de a számára kijelölt határt mégsem lépi át, hanem úgy cselekszik, ahogyan az előíratott számára. 7. Írva van ugyanis: „Eddig jössz, és hullámaid benned törnek össze” (vö.: Jób 38,11). 8. Az emberek számára áthatolhatatlan óceán, és a rajta túl levő rendek, az uralkodótól számukra rendelt pályát egyenesen járják meg. 9. A tavasz, a nyár, az ősz és a tél békességben váltják egymást. 10. A szelek állomásai a maguk idejében pontosan végzik szolgálatukat; az örökkétartó források, melyek az életre és a mindennapi használatra szolgálnak, szünet nélkül nyújtják oda emlőiket az embereknek, hogy bennük élet legyen; még a legkisebb állatok is békességben, igaz egyetértésben alkotnak közösséget. 11. Nagy Alkotónk, a mindenség Ura rendelte úgy, hogy mindezek békességben és igaz egyetértésben legyenek; helyesen járt el mindezekben, jót tett mindenekkel, de legfőképpen velünk, akik irgalmasságához menekültünk Urunk Jézus Krisztus által, 12. akinek dicsőség és fenség örökkön örökké. Ámen.

XXI. Vigyázzatok arra, szeretteim, hogy Isten jótéteményei, melyek oly nagy bőségben vannak, ne legyenek mindannyiunk ítéletére, ha nem élünk hozzá méltó módon, és ha nem tesszük meg azt, ami jó, meg mindazt, ami előtte tetszésre talál az egyetértésben. 2. Az egyik helyen ugyanis ő azt mondja: „Az Úr lelke lámpás, mely megvilágítja a belső rejtekeit” (vö.: Péld 20,27). 3. Vegyük fontolóra, mennyire a közelünkben van ő, és hogy semmit sem rejthetünk el előle, sem elménkben, sem gondolatainkban, sem beszédünkben. 4. Igazságnak megfelelő, ha mi nem futunk el akarata elől. 5. Inkább az ostoba és meggondolatlan embereket, a gögös és fennhéjázó embereket sértsük, mint az Istent. 6. Az Úr Jézusnak, aki vérét adta értünk, adjuk meg a tiszteletet, ugyanúgy az elöljáróinknak, és a presbitereket is tiszteljük, az ifjakat meg az Úr félelmének tanításában neveljük, asszonyainkat pedig irányítsuk a jóra, 7. hogy a tisztaság és a méltányosság szeretetre méltó szokásaiban

⁸⁸ A szférák körforgásáról vallott görög felfogás. Az egész fejezet tárgya a „rend”, nyilvánvaló célzással a korintusi zavargásokra. Az egész fejezet szókészletét az antik természet-himnuszok színezik, de megtalálhatók benne a zsidó apokrifekre jellemző nézetek (vö. Hénokh 2,1-5,3). Az egész résznek a közvetlen ihletője valamilyen keresztény liturgikus imádságban keresendő, amit záró doxológiája is mutat.

jeleskedjenek, az alázatosság egyszerű gondolkodásmódjában, nyelvük nyerjen megbecsülést azzal, hogy hallgatagok, a szeretetüket ne szeszélyesen, hanem minden Istent féltő embernek jámboran, méltányosan megadják. 8. Gyermekeiteket Krisztus szerinti nevelésben részesítsétek, tanulják meg mennyit ér az alázatosság Isten előtt, mit jelent Isten szemében a tiszta szeretet, hogy mennyire javunkra van az iránta érzett félelmünk, és mi mindenre képes, és hogy mindenkit üdvözít ő, aki belülről, tiszta gondolataival, illő módon megtér. 9. Mert ő vizsgálja a gondolatainkat és vágyainkat, az ő lehelete van mibennünk, de ezt akkor vonja meg tőlünk, amikor ő akarja.

XXII. Mindezeket a Krisztusba vetett hit erősíti meg. A Szentlélek által ugyanis ő maga hívott meg bennünket ilyenféleképpen: „Jöjjetek, gyermekeim, hallgassatok reám, az Úr félelmére tanítalak titeket. 2. Ki az az ember, aki élni akar, aki szeretne jobb napokat látni? 3. Nyelvedet tartóztasd meg a rossztól, 4. fordulj el a rossztól és tedd a jót, 5. keresd a békességet, és törekedj utána! 6. Az Úr szemei az igazakon, fülei az őt kérlelőkön, az Úr tekintete ott van a gonosztevő felett, hogy még az emlékezetüket is eltörölje a földről. 7. Az igaz felkiált, és meghallgatja az Úr, minden szorongatásából kiszabadítja őt. 8. Sokban szorongatják az igazat, de mindezekből megszabadítja őt az Úr” (vö.: Zsolt 33,12-18,20). 9. „A bűnösnek sok ostromozásban van része, de az Úrban remélőt körülveszi az irgalom” (vö.: Zsolt 31,10).

XXIII. A mindenben irgalmas és jóságos Atya szeretettel van mindazok iránt, akik félik őt, kegyesen és igazságosan megadja kegyelmeit mindenkinek, aki egyszerű lélekkel járul hozzá. 2. Így hát ne legyünk kételkedők, és ne tétovázzunk lelkünkben az ő kiváló és dicsőséges ajándékai miatt! 3. Távol legyen tőlünk az Írás, mikoron azt mondja: „Boldogtalanok a kételkedők, akik lelkükben megosztottak, és azt mondják: Mindezeket még atyáink idejében hallottuk, és íme, megöregedtünk, de semmi sem teljesedett számunkra belőle. 4. Esztelenek, vessétek össze magatokat a gyümölcsfákkal. Vegyétek példának a szőlőt, először leveleket hullajt, ezután hajtást növeszt, majd kilevelesedik, után a virágot, majd éretlen termést hordoz, és ezután mutatkozik meg a szőlőfürt” (vö.: II. Clem. 11,2-3).⁸⁹ Láthatjátok, hogy milyen rövid idő alatt érnek meg a fák gyümölcsei. 5. De igaz az is, hogy az ő akarata éppen úgy rövid időn belül, hirtelen fog majd beteljesedni. Erről tesz tanúságot maga az Írás is, hogy „hamarosan el fog jönni és nem késlekedik, hirtelenül érkezik meg templomába az Úr, és a Szent, akit ti vártok” (vö.: Iz 14,1; Mal. 3,1).

XXIV. Gondoljuk meg, szeretteim, miképpen állítja elénk az Uralkodó szüntelen az eljövendő feltámadást, melynek első zsengejét mutatta meg azzal, hogy Jézus Krisztust feltámasztotta a halottak közül. 2. Lássuk csak, szeretteim, a maga idejében bekövetkező feltámadást! 3. A nappal és az éjszaka a mi feltámadásunkat mutatja; az elszenderülésnek az éjszaka felel meg, a feltámadásnak a nappal. Amikor a nap eltávozik, megérkezik az éjszaka.⁹⁰ 4. Vegyük csak szemügyre a gyümölcsöket, hogyan és miféle módon jön létre a termés. 5. Kimegy a magvető és mindenféle magot elszór, amelyek üresen és mezítelenül esnek földbe, és elpusztulnak; de ebből a pusztulásból uralkodónk előrelátásának fölsége feltámasztja, és az egyből sok nő fel, mikor az termést hoz.⁹¹

XXV. Figyeljünk fel arra a csodálatos jelre, amely a keleti vidékeken, Arábia táján történik. 2. Van ott egy bizonyos madár, amelyet Phoenixnek neveznek.⁹² Egyetlen példány⁹³

⁸⁹ Ismeretlen eredetű idézet, talán az apokrif Eldád és Modád könyvből való. Ez az apokrif elveszett.

⁹⁰ Az alvás az ókori ember felfogása szerint a halál képe.

⁹¹ vö. Mt 13,3; Mk 4,3; Lk 8,5 „az egyből sok nő fel”... – vö. 1Kor 15,35-38 Jn 12,24.

⁹² Keresztény iratban először itt mutatható ki az antik irodalomból jól ismert Phoenix-mítosz átvétele.

Megtalálható a görög Baruch-apokalipszisben (Apocalypsis Baruchi graece ed. J.-C. Picard, Leiden, 1967, VI-VIII. cap., 87-90. old.). A Kelemen-féle feldolgozás leginkább a Pomponius Mela-féle változatra (De situ orbis III,8,10) hasonlít. Pliniusból nem meríthetett, mert az valamivel 79 előtt íródott (Hist. Nat X,2). A fönix-mítosz

és az ötszáz esztendeig él. Amikor a halál fölbomlásához közel érzi magát, tömjénből, myrrhából, meg más illatszerekből fészket rak⁹⁴, ebben érkezik el idejének betelése, és akkor meghal. 3. Rothadó húsából egy féreg születik, ez a döglött állat levével táplálkozva lesz tollassá, mikor már megerősödött, felemeli fészket, melyben szülőjének csak a csontjai maradtak⁹⁵, mindazt Arábia vidékéről elviszi Egyiptomba, mégpedig abba a városba, melyet Héliopolisznak neveznek. 4. Egy napon mindenki szeme láttára az oltárra rakja le azokat, majd visszatér oda, ahonnan jött. 5. Akkor a papok megvizsgálják feljegyzéseiket, és megállapítják, hogy ötszáz esztendő elteltével tért oda vissza.

XXVI. Vajon nagy és csodálatos dolgoknak kell-e tartanunk azt, ha a mindenség megalkotója feltámadást készít mindazok számára, akik neki méltó módon, hitük jócselekedeteiben szolgáltak, mikor ezen madáron keresztül is megmutatja minékünk ígéreteinek nagyszerűségét? 2. Az egyik helyen ugyanis ezeket mondja: „Felkeltesz engemet, és én megvallak téged” (vö.: Zsolt 3,6); továbbá: „Elaludtam és álmodtam, de felkeltem, mivel te velem vagy” (vö.: Zsolt 27,7). 3. Másutt meg Jób mondja: „És feltámasztod ezt a testemet, mely mindezeket a szenvedéseket elviselte” (vö.: Jób 19,26).

XXVII. Ennek a reménységnek a jegyében kösse magát a mi lelkünk ahhoz, aki az ígéretben hűséges, és az ítéletekben igaz. 2. Aki ugyanis tiltja a hazugságot, bizonyára nem hazudik; és nincs semmi olyan, mi az Istennél lehetetlen lenne, kivéve a hazugságot. 3. Szítsuk fel tehát a beléje vetett hitünket, és vegyük fontolóra, hogy minden egészen közel van hozzá. 4. A Felséges Igéjében alkotott meg mindent, és Igéjében megteheti ő azt is, hogy mindezeket megsemmisíti. 5. „Ki mondhatná azt neki: – Mit tettél? Ki állhatna ellent hatalma erejének?” (vö.: Bölcs 9,1). Úgy tesz mindent, ahogyan ő akarja, és amikor ő akarja; semmi sem múlhat el abból, ami felől rendelkezett. 6. Minden szeme előtt van, szándékai előtt semmi sem rejtőzhet el, 7. mert az egek elmondják Isten dicsőségét, az ő kezének alkotásait hirdeti az égboltozat, nap a napnak adja tovább a szót, éjszaka az éjszakának mondja tovább a tudást, nincsenek oly szavak, sem beszédek, melyek ne hallatnák hangjaikat (vö.: Zsolt 18,2-4).

XXVIII. Féljük őt tehát, mivel mindent meglát és mindent meghall; hagyjuk el a hamis cselekedetek iránti vágyakat, hogy könyörületessége által megvédjen bennünket az eljövendő ítéletektől. 2. Hogyan tehetné azt meg valaki is, hogy elfusson erős kezei közül! Melyik az a világ, mely befogadná azt, aki öelöle menekül? Valahol úgyis ezt mondja az Írás: 3. „Hová menjek, hol rejtőzök el színed előtt? Ha felmennék az égbe, te ott vagy; ha elmennék a föld legszélire, jobbod ott van; ha a mélységekbe vennék szállást, ott a te lelked” (vö.: Zsolt 138,7-10). 4. Hogyan is futhatna el, és miképpen menekülhetne valaki is az előtt, aki mindent körülvesz?!⁹⁶

XXIX. Járuljunk tehát elébe a lélek megszenteltségében, tiszta és szennyezetlen kezeket tárjunk feléje, szeressük őt, a mi jószágos és jóindulatú Atyánkat, aki bennünket maga számára kiválasztott osztályrészévé tett. 2. Ilyenképpen íratott ez meg: „Akkor a Magasságbeli felosztotta a nemzeteket, mikoron széjjelszórta Ádámnak fiait. Angyalai számára mérten szabta meg az Isten a népek határait, és az Úr osztályrésze Jákobnak népe lett, örökségének mérőzsinórja Izrael” (vö.: MTörv 32,8-9). 3. Egy másik helyen pedig ezt mondja: „Íme az Úr

---

igen nagy hatással volt az ókeresztény ikonográfiára, irodalomra (vö. R. van Broeck: *The Myth of the Phoenix, According to Classical and Early Christian Tradition*, Leiden, 1972).

⁹³ „Egyetlen neme van”, a görögben „monogenezs” áll. Pomponius Mela így írja le: „... Phoenix, semper unica; non enim coitu concipitur, partuque generatur” (De situ orbis III, 8,10).

⁹⁴ „fészket rak” a görögben „székon heautó poiéi”, ami azt is jelentheti: „sírt készít magának”.

⁹⁵ „szülőjének” azaz tulajdonképpen a korábbi, azelőtti főnixnek a csontjait, mert a madár önmagát regenerálja.

⁹⁶ „aki mindent körülvesz” sztoikus fogalom, a mindent átható „pneuma” jellegzetessége volt, amit a szerző egyesít az ószövetségi Istennel. vö. Cicero *Az istenek természete* II,22,58 (Budapest, 1985, 81. old.); Diels, *Doxographi graeci*, 305. o. Marcus Aurelius, *Elmélkedések* VIII,54,1 X,1,3 (Budapest, 1943, 168. és 194. old.).

népek közül népet kapott magának, ahogyan az ember megkapja zsengejét a szerúról; és ebből a nemzetből bocsájtja ki a szentek szentjét” (vö.: MTörv 4,34).

XXX. Mi pedig, akik az ő osztályrésze vagyunk, tegyük meg mindazt, ami a megszentelődésünkhöz tartozik. Meneküljünk a rágalmazástól, az alávaló és tisztátalan kapcsolatoktól, a részegeskedéstől és az újdonságok hajhászásától, az utálatos vágyaktól, az undorító házasságtöréstől és az utálatos gögtől. 2. „Az Isten ugyanis – mint ő mondja –, a kevélyeknek ellenáll, az alázatosnak pedig kegyelmét adja” (vö.: 1Pét 5,5). 5. Azokhoz kapcsolódjunk, akik megkapták Isten kegyelmét; öltjük magunkra alázatos lelkülettel az egyetértést, legyünk önmegtartóztatóak, de távol álljon tőlünk mindenféle pusmogás vagy rágalom. A tetteinkben bizonyuljunk igazaknak, és ne a szavainkban. 4. Ő ugyanis azt mondja: „Maradhat-e válasz nélkül a szóáradat, gondolhatja-e igaznak magát a fecsegő? 5. Áldott az anyaszülte, aki rövidéletű; ne legyél bőbeszédű” (vö.: Jób 11,2-3). 6. A mi dicséretünk az Istenben legyen meg, és ne egymás között, Isten ugyanis gyűlöli azt, aki saját magát dicsérgeti. 7. Jótetteinkről mások tegyenek tanúságot, ahogy ezt megadták atyáinknak, akik valóban igazak voltak. 8. Az elrugaszkodás, a könnyelműség és a vakmerőség azoké, akiket elátkozott az Isten, a tartózkodás, az alázat és az egyszerűség pedig azoké, akiket megáldott az Isten.

XXXI. Kapcsolódjunk tehát az áldáshoz, és látni fogjuk, hogy melyek az áldás útjai. Idézzük csak vissza mindazt, ami kezdettől fogva történt. 2. Kinek a kegyelméből nyert áldást atyánk, Ábrahám? Nemde a hit által cselekedte az igazat és az igazságosságot? 3. Engedelmisségében, mivelhogy ismerte a jövőt, szívesen ajánlotta fel Izsákot áldozatnak. 4. Jákob alázatossága következtében vándorolt ki földjéről a testvére miatt, Lábánhoz ment, és szolgált neki, de néki adatott Izrael tizenkétszeres kormánypálcája.

XXXII. Aki egyszerű lelkülettel, egyenként fontolóra veszi, az megismeri majd a tőle kapott adományok nagyszerűségét. 2. Jákobtól származtak a papok és a leviták, meg mindazok, akik Isten áldozati oltáránál teljesítettek szolgálatot, tőle származott az Úr Jézus is test szerint; tőle származtak a Júdát kormányzó királyok és fejedelmek, de a többi kormánypálcák sem bírtak kevesebb dicsőséget, megígérte ugyanis az Isten: „Magvad olyan lesz, mint az égboltozat csillagai” (vö.: Ter 15,5). 3. Mindannyian dicsőségre és nagyságra emelkedtek, de nem a saját erejükből, cselekedeteik vagy az igazsággal egyező tetteik következtében, hanem Isten akaratából. 4. Mi is az ő akaratából lettünk kiválasztottak Jézus Krisztusban, nem mi juttattuk magunkat a megigazulásra, nem saját bölcsességünk, elmességünk, istentiszteleink vagy szívünk megszenteltségében véghezvitt cselekedeteink folytán, hanem a hit által, amely által a mindenható Isten a világ kezdetétől fogva mindenkit megigazulttá tett⁹⁷, akinek legyen dicsőség örökkön örökké. Ámen.

XXXIII. Mit tegyünk tehát, testvéreim? Tartsuk távol magunkat a jócselekedetektől, és hagyjuk el a jót? Semmiképpen sem engedné meg az Uralkodónk, hogy ez bekövetkezzen; inkább igyekezzünk buzgón és készségesen mindenféle jócselekedeteket véghezvinni.⁹⁸ 2. Maga az Alkotónk, a mindenség Uralkodója is műveiben leli örömét. 3. Mindenek fölé magasodó erejével szilárdította meg az eget, és felfoghatatlan értelmével készítette el azokat, a földet pedig miután a vizektől elválasztotta, akaratának megingathatatlan alapzatára rögzítette, és az állatokat melyek rajta mozognak, rendelete értelmében parancsolta a létbe; a tengert meg a benne levő élőlényeket előbb megalkotta, majd hatalmánál fogva bezárta oda azokat. 4. Mindezekén túl, a legkiválóbbat, az értelme folytán minden más fölé magasodót, az embert, szent és szeplőtelen kezeivel formázta meg, saját képének mását.⁹⁹ 5. Ilyenképpen

⁹⁷ Mással Kelemen inkább a cselekedetek fontosságát hangsúlyozza, itt azonban a hit általi megigazulást. vö. Róm 3,28; Gal 2,16 és 3,8; Ef 2,8 2Tim 1,9; Tit 3,5 kk.

⁹⁸ vö. Róm 6,1.

⁹⁹ „saját képének mását”, azaz a Fiú, az Ige a kép, az ő képmása az ember. Vö. 2Kor 4,4 Kol 1,15.

mondja el ezt az Isten: „Alkossunk embert képünkre és hasonlóságunkra. És megalkotta az Isten az embert. Férfinak és nőnek alkotta” (vö.: Ter 1,26-27).¹⁰⁰ 6. Amikor mindent bevégzett, dicsérte azokat, megáldotta és így szólt: „Növekedjete és szaporodjatok” (vö.: Ter 1,28). 7. Beláthatjuk azt is mindannyian, hogy jócselekedetekkel ékeskedett minden igaz ember, és maga az Úr is műveiben felékesítve találta örömét. 8. Előttünk áll a példakép, sietve járuljunk az ő akaratahoz, teljes erőnkől tegyük az igazságosság műveit!

XXXIV. Aki jól munkálkodik, jó lelkelettel veszi át munkájáért kenyerét; a hanyag és lusta, alig mer munkáltatójára nézni. 2. Mindenképpen szükséges, hogy készségesek legyünk a jót megtenni, mert minden az Istentől származik. 3. Ő ugyanis előre megmondotta nekünk: „Íme az Úr, a bére szeme előtt van, hogy mindenkinek megadja azt, cselekedeteinek megfelelően” (vö.: Iz 40,10). 4. Ilyenképpen bennünket, akik teljes szívünkől hiszünk benne, arra buzdít, hogy ne legyünk restek vagy hanyagok bármiféle jótett végzésére. 5. Dicsőségünk és bizalmunk őbenne legyen, vessük alá magunkat akaratainak, vegyük fontolóra angyalainak egész teljességét, hogy azok menynyire készségesek akaratainak szolgálatára. 6. Az Írás ugyanis azt mondja: „Tízezer nyi tízezeren álltak ott előtte, ezernyi ezren szolgáltak neki, és így kiáltottak: Szent, szent, szent a seregek Ura, az egész teremtés telve van dicsőségével” (vö.: Dán 7,10). 7. Lelkiismeretünk mélyén mi is évégett gyűltünk egybe egyetértésben, hogy mindannyian egyetlen ajakkal kiáltunk hozzá, és így majd részeseivé leszünk nagy és dicsőséges ígéreteinek.¹⁰¹ 8. Ő ugyanis azt mondja: „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szív föl nem foghatta, hogy mi mindent készített azoknak, akik várják őt” (vö.: 1Kor 2,9).

XXXV. Mily' boldogítók, és milyen csodálatosak Isten ajándékai, szeretteim! 2. Halhatatlanságban való élet, igazságosságban való ragyogás, szabadságban való igazság, bizalomban való hit, megszenteltségben való önfegyelem, és mindez értelmünk alá tartozik! 3. Mifélek is lennének hát azok, melyeket ő a reá várakozóknak készített? A mi Alkotónk, a minden aion atyja, a mindenekben szent tudja csak egyedül ezeknek nagyságát és szépségét. 4. Mi pedig igyekezzünk elnyerni ezeket mindazokkal, akik várakoznak reá, hogy ilyenképpen majd részesedjünk a megígért ajándékokban. 5. Hogyan is történjék mindez, szeretteim? Ha hitünk által erőssé lesz Istenre irányuló gondolkodásunk, ha azokat keressük, ami előtte kedves, és szívesen látott, ha teljesítjük mindazt, amit ő kifogástalan akarataival elénk állít, ha az igazság útján járunk, ha elvetünk magunktól minden igazságtalant, törvényszegést, fősvénységet, viszálykodást, becsmérlést, cselszövést, áskálódást, rágalmat, az Istenre irányuló gyűlöletet, kevélységet, nagyzólást, hiú dicsőségvágyat és a vendégek iránti rosszindulatot. 6. Akik ezeket cselekszik, Isten gyűlöletét vonják magukra, de nem csupán azok, akik ilyesmit megtesznek, hanem azok is, akik egyetértenek velük. 7. Az Írás ugyanis ezt mondja: „A bűnöshöz így szól az Isten: – Miért hirdetted te igazságaimat, miért veszed szájadra szövetségemet? 8. Te, aki gyűlölöd a fegyelmet, és megveted szavaimat ott, ahol nem látnak? Ha tolvajt láttál, hozzá szegődtél, a házasságtörővel megosztod osztályrészedet. Szájad csak úgy szórt a gonosztságot, nyelved ontotta az álnokságokat. Leültél, és testvéred ellen mondtad rágalmadat, anyád fiait gyalázzalattal illetted. 9. Ezeket tetted, és én hallgassak, vagy azt hiszed, te esztelen, hogy hozzád hasonlónak leszek? 10. Vádlód vagyok, és színem elé állítalak! 11. Mindezeket tehát vegyétek fontolóra, ti, akik már elfeledkeztetek az Istenről, nehogy széttépjen benneteket, mint oroszlán, és nehogy ne legyen

¹⁰⁰ A bibliai gondolatok sztoikus elemekkel elegyednek. Vö. Cicero Az istenek természete II,62,154 (Budapest 1985, 123. old.); I. von Arnim, Stoicorum Veterorum Fragmenta, II,527.

¹⁰¹ „kiáltunk hozzá” egyetlen ajakkal, mint a kerubok. A „Sanctus” említésében már liturgikus visszhangot lát R. Knopf (Die apostolischen Vater, I,102. old. kk), ezt tagadja viszont W. C. van Unnik (1 Clement and the „Sanctus”, Sparsa Collecta III,326-361. old.).

szabadulástokra. 12. „A dicséret áldozata tisztel meg engemet, és az az út, amelyben az Isten üdvösségét mutatom neki” (vö.: Zsolt 49,16-23).

XXXVI. Ez lenne az az út, szeretteim, amelyen megtaláljuk a mi üdvösségünket, Jézus Krisztust, a mi áldozati adományaink főpapját, gyengeségünk pártfogóját és segítőjét.¹⁰² 2. Általa emeljük fel tekintetünket az egek magasságaiba, általa szemléljük Isten hibátlan és felséges színét, általa nyílnak meg szívünk szemei, általa a mi ostoba és elsötétült értelmünk most már a világosságban ragyog, általa akarta az uralkodónk, hogy megismerjük a halhatatlanság tudását, mivel Isten fönségének ragyogása ő, és annyival nagyobb az angyaloknál, amennyivel kiválóbb nevet örökölt (vö.: Zsid 1,3.4).¹⁰³ 3. Mindez ilyenképpen íratott meg: „Aki angyalait szeleknek alkotta, szolgálattévőit pedig tűz lángjaivá” (vö.: Zsolt 103,4). 4. Fiáról meg ezeket mondta az Úr: „Fiam vagy te, ma szültelek, kérjed tőlem, és neked adom örökségül a nemzeteket, hatalmat pedig a föld határaitra teszem” (vö.: Zsolt 2,7.8).¹⁰⁴ 5. Másutt pedig ezt mondja neki: „Ülj az én jobbjomra, amíg ellenségeidet lábad zsámolyául teszem” (vö.: Zsolt 109,1). Kik ezek az ellenségek? Mindenki, aki silány, és aki ellenszegül akaratának.

XXXVII. Mi mindannyian az ő feddhetetlen rendelkezései szerint katonáskodjunk, férfiak, testvéreim!¹⁰⁵ 2. Vegyük csak szemügyre azokat a katonákat, akik a mi parancsnokaink alatt állnak, hogy milyen rendben, milyen fegyelmezetten, és milyen engedelmesen teljesítik azoknak rendelkezéseit!¹⁰⁶ 3. Nem mindannyian prefektusok, nem mindannyian ezredesek, vagy századosok, sem tiszték, és így tovább, de mindegyik helyt áll a maga rendjében, mindegyik királyának és kormányzóinak parancsait teljesíti. 4. A nagyok nem állhatnak fenn a kicsik nélkül, de a kicsik sem a nagyok nélkül¹⁰⁷, az egészben van valami egymáshoz-rendeltség, és ennek megvan a maga haszna. 5. Szolgáljon most példának a saját testünk! A fej mit sem ér a lábak nélkül, de ugyanígy a lábak sem a fej nélkül: testünknek még a legkisebb részeire is szükségünk van (vö.: 1Kor 12,21), mert ezeknek mindegyike az egész test javára van, de mindannyian összetartanak, egynek vetik alá magukat, hogy az egész test boldoguljon.

XXXVIII. Hozzá hasonlóan boldoguljon az egész, Jézus Krisztusban levő testünk: ki-ki vesse alá magát embertársának, aszerint, hogy a kegyelmekből milyen részt kapott magáénak.¹⁰⁸ 2. Az erős támogassa az erőtlen, de az erőtlen legyen tisztelettel az erős iránt; a gazdag adakozzon a szegények javára, de a szegény fejezze ki háláját az Isten iránt, hogy olyan valaki adatott melléje, aki kiszabadította őt szükségeiből; a bölcs mutassa meg bölcsességét, de ne szavakban, hanem a jótettekben; az alázatos lelkületű ne maga mellett tanúskodjék, hanem várja meg, hogy másvalaki tegyen tanúságot mellette; aki testében megőrizte a tisztaságot, ne legyen miatta felfuvalkodottá, tudván azt, hogy más az, aki megadja neki az önmegtartóztatás adományát. 3. Vegyük csak fontolóra, testvéreim, hogy miféle anyagból vagyunk, hogy és kinek jöttünk a világra, miféle sírból és sötétségből vezetett ki bennünket, hogy az ő világába jöjjünk, de ellátott minket jótéteményeivel is

¹⁰² Az egész szakasz a Zsidókhoz írt levél gondolatait visszhangozza.

¹⁰³ A szakasz kulcsfogalmai: szem, fény, szemlélés, világosság, halhatatlanság, tudás, „fenségenek ragyogása” a Zsid 1,3 kifejezései. Az „élet és tudás” a Didakhé X,2-ben is egymás mellett fordul elő az eukharisztikus imában. Ez azt mutatja, hogy a Kelemen-levél ezen részének is liturgikus karaktere van.

¹⁰⁴ A Zsolt 2,7-et a Zsid 1,5-ből idézi.

¹⁰⁵ Vö. a XX. fejezetben is felmerült a katonai „rend” eszméje. A keresztény életet a katonai szolgálathoz hasonlítja. Vö. 2Kor 10,3; Ef 6,10-17; 1Tim 1,18; 2Tim 2,3 kk. A görög-római kor filozófusai is élnek ezzel a képpel (Epictetos Diss. III,26,29; Seneca Ep 107).

¹⁰⁶ A rendje, szervezettsége miatt csodált római hadseregre gondol.

¹⁰⁷ Régi mondás, vö. Szophoklész Ajax 158-161; Platón, Törvények X,902 d-e.

¹⁰⁸ vö. Ef 5,21; 1Pét 5,5; Róm 12,4-8; 1Kor 7,7; 12,27-30; 1Pét 4,10.

mielőtt még megszülettünk volna.¹⁰⁹ 4. Mivel mi mindezeket tőle kaptuk, illik hogy köszönetet is mondjunk neki, akinek dicsőség örökkön örökké. Ámen.

XXXIX. Esztelenek és ostobák, bolondok és nevetlenek azok, akik mirajtunk nevetnek, vagy gúnyolnak bennünket, ezek magukra akarnak hagyatkozni gondolkodásukban. 2. Ugyan mire is lenne képes a halandó? Miféle ereje van a föld szülöttjének? 3. Írva van ugyanis: „Alak nem volt szemeim előtt, de suttagó hangját hallottam. 4. Mi lehet ez? Egyetlen halandó sem tiszta az Úr előtt? Vagy büntelen maradhat a férfi tetteiben, még a szolgáltaiban sem bízik ő, még az angyalaiban is talál valami kivetnivalót?” (vö.: Jób 4,16-18). 5. „Ha az ég nem tiszta előtte, még kevésbé azok, akik a sárból készült házakat lakják, de még közülünk sem akad ilyen, mert mindannyian ugyanabból a sárból valók vagyunk. Elpusztíthatja azokat, mint egy molylepkét, reggeltől estére már nem lesznek, mert nem tudnak magukon segíteni. 6. Mindnyájan elvesznek, mivel nem volt meg bennük a bölcsesség” (vö.: Jób 4,21). 7. „Emeld fel hangodat, ki ád néked feleletet, vagy melyik szent angyalt szemléled? Mert az esztelent megöli a harag, a tévelygőt pedig a lázadás juttatja pusztulásba. 8. Én ugyan láttam, hogy az esztelen gyökeret eresztett, de váratlanul semmisült meg annak lakása. 9. Fiai messze estek az üdvösségtől, a legkisebbek a kapunál is elnyomják őket, és nem lesz, aki kiragadja; mert minden, ami nekik készített, az igazaknak adatik át, ők pedig nem fognak megszabadulni a rosszból” (vö.: Jób 5,1-5).

XL. Mindez már a korábbiakban is megmutatkozott számunkra; bepillantottunk az isteni tudás mélységeibe is, ezért hát mindent a maga rendjének megfelelően kell végeznünk, amit csak Uralkodónk meghatározott időnkre véghezvinnünk rendelt. 2. Felajánlásaink, és a szent cselekményeinket gondosan végezzük, mert parancsaiban nem hanyag és rendetlen módon hagyta ránk, hanem meghatározott időre és órára. 3. Meghatározott helyen, és meghatározott személyek által akarta ő ezeket végeztetni, legfelsőbb akaratával rendelte el, hogy minden méltó módon, neki tetszően történjen, és szívesen fogadott legyen akaratának.¹¹⁰ 4. Mindazok boldogok és tetszésére vannak, akik az uralkodó törvényeit követik, nem fognak eltévelyedni. 5. Adottak voltak ugyanis a főpapnak a maga szent cselekményei, ugyanúgy a papoknak is megvannak a nekik rendelt feladataik, a leviták számára az előírt szolgálataik, és a néphez tartozó embert is kötik a nép számára előírt rendelkezések.¹¹¹

XLI. Közülünk mindenki a maga rendjében, jó lelkiismerettel adjon hálát az Istennek, megszentelődésében, senki se lépje át a szent cselekmények számára előírt szabályát. 2. Mert nem mindenütt lehetett felajánlani, testvéreim, a fogadalmi áldozatot, a könyörgést, a bűnökért bemutatott, a tisztulás áldozatát, csupán csak Jeruzsálemben, és ott sem minden helyen lehetett felajánlani, hanem csak a templom előtti áldozati oltáron, azután hogy a főpap és a fentebb említett istentiszteleti szolgák előzőleg gondosan megvizsgálták a felajánlásra kerülő adományt. 3. Akik pedig akaratával egybehangozó dolgokon kívül bármit is tettek, halállal bűnhődtek. 4. Láthatjátok tehát, testvéreim, hogy a tudásban minél nagyobb megtiszteltetés jutott ki minékünk, annál nagyobb a ránk leselkedő veszély is.

XLII. Az apostolokat Jézus Krisztus rendelte számunkra, hogy hirdessék az evangéliumot, Jézus Krisztust pedig az Isten küldte el.¹¹² 2. Krisztus az Istentől, az apostolok Jézus Krisztustól, de mindkettő annak rendje szerint az Isten akaratából volt.¹¹³ 3. Átvették a parancsolatokat, és Urunk Jézus Krisztus feltámadása által megbizonyosodva, és Isten

¹⁰⁹ vö. Jusztinosz 1 Apológia LXI,10 (Óker. írók 8,113. old.), hasonló fogalmakkal írja le a keresztelest. A „sír és sötétség” a Zsolt 138,15-re emlékeztet.

¹¹⁰ XL,1-3. Visszatér a „rend” gondolata, de nem katonai, hanem liturgikus modell szerint. A minta a jeruzsálemi templomi liturgia.

¹¹¹ „a néphez tartozó” (laikosz anthróposz), itt fordul elő először keresztény írásban a „laikosz” szó.

¹¹² XLII,1-5. Sokat idézett fejezet, a hierarchia megalapozása szempontjából fontos.

¹¹³ Az apostoli küldetés és a hierarchia megalapozásánál is a „tagma” (rend) gondolata alapvető!

igéjében megerősödve, a Szentlélek teljes birtoklásával elmentek, hogy hirdessék az evangéliumot, az Isten országát, mely el fog érkezni. 4. Miután a különböző vidékeken és városokban hirdették az igét, előjárókat állítottak mindenütt, kiket próbára tettek a Lélekben, a püspököket és a diákónusokat, azok számára, akik hinni fognak.¹¹⁴ 5. És ez nem volt újdonság, mert a régi időkben is írtak már a püspökökről és a diákónusokról. Az Írás ugyanis ilyenképpen beszél róluk: „Püspököket állítok nekik az igazságosságban, diákónusokat pedig a hitben” (vö.: Iz 60,17).¹¹⁵

XLIII. Ugyan mi a csodálatos abban, hogy akik hittek Jézus Krisztusban, Isten tettének megfelelően rendelték az előbbieken megemlített férfiakat, mert ilyenképpen jegyezte le a szent könyvekben a boldog emlékü, és „egész házában egyedül hűséges szolga” (vö.: Szám 12,7) Mózes, de mindezekben követői voltak a többi próféták. Ők mindannyian együttvéve arról tesznek tanúságot, amit Ő a törvény rendelkezéseiben összefoglalt. 2. Mózes ugyanis mikoron lázadás tört ki a papság tiszte miatt, – és zendülés támadt a törzsek között, hogy közülük melyiket is ékesítse ez a dicsőséges név, úgy rendelkezett, hogy a tizenkét törzsi előjáró hozzon magával egy-egy vesszőt, melyre írja fel törzsének nevét; akkor fogta ezeket, összekötötte, és a törzsi előjárók pecsétgyűrűjével lepecsételte azt, majd a tanúságtétel sátrában az Isten asztalára tette le. 3. Bezárta a sátrat, lepecsételte a zárat, hasonlóan az ajtókat is, 4. és így szólott hozzájuk: Férfiak, testvéreim, amelyik törzsnek ága kizöldell, azt választja magának az Isten, hogy papságává legyen, és a szent szolgálatokat végezze. 5. Kora reggel egybehívta egész Izraelt, mintegy hatszázezer férfit; akkora törzsi előjáróknak megmutatta a pecsétet, kinyitotta a tanúságtétel sátrát, és előhozta az ágakat. Áron ágát nemcsak hajtást ereszte taláta, hanem még termést is hozott. 6. Mit gondoltok, szeretteim, Mózes talán nem tudta előre, hogy ez fog majd történni? Nagyon jól tudta ő, de hogy zendülés ne támadjon Izraelben, ilyenképpen cselekedett, hogy az igaz és egyetlen Isten neve megdicsőüljön, akinek dicsőség örökkön örökké. Ámen.

XLIV. A mi apostolaink is éppen ilyen jól tudták Urunktól, Jézus Krisztustól, hogy irigykedés támad a püspökség neve miatt.¹¹⁶ 2. Mivel mindezeket tökéletesen tudták előre, beiktatták az előbb említetteket, a továbbiakra pedig azt a rendelkezést adták, hogy mikoron majd ők is elszenderülnek, adják tovább más, kipróbált férfiaknak szent szolgálatukat. 3. Így az általuk felállított, és ezt követően más kiváló férfiak is, az egész egyházzal való egyetértésben jutottak hivatalukba, alázatosságban, feddhetetlenül végezték szent szolgálatukat Krisztus nyájának javára, szerénységben és nagylelkűen. Hosszú időn át sokak tanúskodtak ezek mellett, azért is mi úgy véljük, nem lenne igazságos az, ha kivetnénk őket szent szolgálatukból. 4. Nem kis mértékben vétkeznénk, ha azokat, akik feddhetetlenül és illendő módon ajánlják fel adományainkat, kivetnénk a püspökségből. 5. Boldogok az előttünk járt presbiterek, gyümölcsöző és tökéletes megnyugvásba lett részük, nem kell már attól tartaniuk, hogy valaki is kimozdíthatná őket a nekik készített helyről. 6. Nekünk pedig azt kellett meglátnunk, hogy ti néhányat, akik példaadóan éltek közöttetek, a kifogástalanul végzett, tiszteletet érdemlő szent szolgálatukból elmozdítottatok.

XLV. Veszekedők vagytok, testvéreim, és lázadozók, olyan dolgokban, amelyek közelebb visznek titeket az üdvösséghez. 2. Beletekintettetek-e a szent iratokba, az igazakba, melyek a Szentlélektől valók? 3. Bizonyára nem kerülte el a figyelmeteket, hogy semmiféle igaztalan, semmiféle mellébeszélés nem íratott meg azokban. Azt sem találjátok meg bennük, hogy az igazakat kivetik a tiszteletben álló férfiak közül. 4. Az igazak szenvednek ugyan üldözéseket, de csak azoktól, akik elvetik maguktól a törvényt; börtönbe kerülnek, de csak az

¹¹⁴ vö. Tit 1,5 kk; ApCsel 6,3; 14,23; 2Tim 2,2; 1Tim 3,10 és 1,16.

¹¹⁵ A Septuagintában ez áll: „És én vezéreket adok neked békességben és előjárókat az igazságosságban”. Kelemen saját szempontjai szerint formálja a szöveget.

¹¹⁶ vö. 1Tim 3,1.

alávalók miatt; megkövezik őket, de csak a szentségtörők végett; megölik őket, de csak azok miatt, akiket elragadott a mocsos és igaztalan lázongás; 5. ők pedig mindezeket dicsőséggel viselték el. 6. Mit mondhatnánk tinétek, testvéreim, Dánielt talán az istenfélők dobták az oroszlánok vermébe? 7. Ananiást, Azariást, Miszaélt talán azok vetették tüzes kemencébe, akik a Magasságbelinek a nagyszerű és dicsőséges tiszteletet megadták? Semmiképpen sincs ez így! Hát akkor kik követték el mindezeket? Az elvetemült, és minden gonosszággal telt embereket odáig sodorta a gyűlölet, hogy azokat, akik tisztességnek megfelelően, feddhetetlen szándékkal szolgáltak az Istennek, kínzásoknak vetették alá, nem tudván, hogy a Magasságbeli eleve harcol érettük, és túlradó segítséget ad mindazoknak, akik tiszta lelkiismerettel szolgálnak az ő legszentebb Nevének, akinek dicsőség mindörökkön örökké. Ámen.¹¹⁷ 8. Akik pedig bizalommal vetették alá magukat neki, dicsőséget és megtiszteltetést kapnak örökrészül, felmagasztalja őket az Isten, nevüket felírja emlékezetébe örökkön örökre. Ámen.

XLVI. Az ilyen példaképekhez kell minékünk is igazodnunk, testvéreim! 2. Írva van ugyanis: „Csatlakozzatok a szentekhez, mert akik hozzájuk kapcsolódnak, szentekké lesznek” (vö.: Herm. Past. Vis. III. 6,3).¹¹⁸ 3. Egy másik helyen pedig ezt mondja: „Az ártatlan ember mellett ártatlanná leszel, a választott mellett választottá, a ravasz ember mellett ravaszá!” (vö.: Clem. Alex. Strm. 8,52,3).¹¹⁹ 4. Az ártatlanokhoz és az igazakhoz társuljunk, mert ők az Isten választottjai. 5. Miért van közöttetek irigykedés és harag, megosztottság és szakadás, meg a háborúskodás?! 6. Nemde egy Istenünk van, egy a Krisztusunk, egy a reánk áradó kegyelem Lelke, és egy a mi hivatásunk Krisztusban? 7. Miért tépjük, és miért szaggatjuk szét Krisztusnak tagjait, miért kelünk fel saját testünk ellen, és az esztelenségben odáig jutunk, megfeledkezünk még arról is, hogy egymásnak tagjai vagyunk? Emlékezzetek csak Urunknak, Jézus Krisztusnak szavaira! 8. Ő ugyanis ezeket mondotta: „Jaj annak az embernek, jobb lett volna neki meg sem születni, ha egyet is választottjaim közül megbotránkoztat; jobb lett volna, ha malomkövet akasztott volna nyakába és a tengerbe vetették volna, mintsem hogy egy választottamat is megtévessze.” (vö.: Mt 26,24). 9. Szakadásotok sokakat eltántorított, sokakat elbátortalanított, sokakat bizonytalanságba sodort, de mindannyiokat a szomorkodásba, és megmaradt közöttetek a felfordulás.

XLVII. Vegyétek csak kezetekbe a boldog Pál apostol levelét! 2. Mit írt ő tinétek evangéliuma elején? 3. Nyilván a lélek indítására küldte hozzátok írását magával, Péterrel és Apollónnal kapcsolatban, mivel már akkor is szakadás támadt közöttetek. 4. De az akkori pártoskodás kisebb bünt hozott magával néktek, mert a legkiválóbb tanúságnak örvendő apostolok, és az általuk kipróbált férfiak miatt támadt a pártoskodás közöttetek; 5. de mostan – gondoljátok csak végig –, kik forgattak fel benneteket, és kik rontották le a mindenütt híresztelt testvéri szeretetetek szentségét? 6. Gyalázatos, szeretteim, igen gyalázatos dolog ez, és méltatlan Krisztusban való életetekhez az, amit mi hallottunk, hogy a korintusiak erőteljes, és a kezdeti időkből való egyháza, egy vagy két egyén miatt fellázadt a presbiterek ellen! 7. Ennek híre már nemcsak mihozzánk jutott el, hanem azokhoz is, akik nem miközülünk valók¹²⁰, úgy hogy esztelenségetek miatt az Úr nevét káromolják, de ezzel saját magatokra is nagy veszedelmet zúdítottok.

XLVIII. Ezért mielőbb vessünk véget ennek, és boruljunk le Uralkodónk elé, sírások közepette könyörögjünk hozzá, hogy legyen irgalmas hozzánk, engesztelődjön meg irántunk, a testvéri szeretet szentségére, a mi tiszta életmódunkba állítson vissza bennünket. 2. Ez az igazságosságunk kapuja, mely az életre nyílik, ahogyan megíratott: „Nyissátok meg előttem

¹¹⁷ XLV, 6-7. vö 6,15-18 és 3,19 kk.

¹¹⁸ A forrás tulajdonképpen ismeretlen. A megadott hely a Pásztorból csak valamelyes hasonlóságot jelent.

¹¹⁹ vö. Zsolt 17,26 kk.

¹²⁰ Azaz: a zsidókhöz és pogányokhoz.

az igazságosság kapuit, belépve rajtuk megvallom az Urat. 3. Ez az Úrnak kapuja, az igazak mennek be rajta” (vö.: Zsolt 117, 19.20). 4. Sok kapu áll nyitva, de az igazságosságé Krisztusban van. Boldogok mindazok, akik őrajta keresztül mennek be, akik útjukat szentségben és igazságban járják végig, mindent háborítás nélkül bevégeznek. 5. Legyen bár valaki hívő, legyen bár valakinek képessége a tudás elmondására, legyen bár valaki bölcs az igék megítélésében, legyen bár valaki tiszta cselekedeteiben¹²¹, 6. annál alázatosabb lelkületűnek kell lennie, mennél nagyobb ő; és azt keresse, ami mindenkinek egyaránt hasznos, és ne csak azt, ami egyedül neki magának.¹²²

XLIX. Akinek birtokában van a Krisztusban való szeretet, tegye meg mindazt, amit Krisztus rendelt el!¹²³ 2. Ki tudná elmondani Isten szeretetének kötelékét? 3. Szépségének nagyszerűségét ugyan ki bírná elbeszélni? 4. Főnséges, elmondhatatlan az, hogy a szeretet hová emel fel bennünket. 5. A szeretet minket az Istenhez kapcsol,

a szeretet elfedi bűneink sokaságát,
a szeretet mindent elvisel, mindenben türelmes,
a szeretetben nincsen semmiféle szégyenletes, semmiféle nagyizálás,
a szeretetből nem fakadhat szakadás, nem lázad,
a szeretet mindent egyetértésben tesz,

szeretetben teljesegett Isten minden választottjának élete, a szeretet nélkül senki sem lehet Istennek tetszésére. 6. Uralkodónk a szeretetben fogadott bennünket magához, szeretetében, mellyel irántunk viseltetett, a mi Urunk Jézus Krisztus saját vérét adta oda érettünk Isten akaratából; a testét a mi testünkért adta, a lelkét pedig a mi lelkünkért.

L. Láthatjátok tehát, szerettem, hogy milyen nagy és milyen csodálatos a szeretet, tökéletességének elmondására nincsen megfelelő szó. 2. Ki lehetne képes arra, hogy benne éljen, ha nem azok, akiket erre méltatott az Isten? Könyörögjünk tehát, és kérjük az ő irgalmától, hogy szeretetben legyünk messze mindenféle emberi ferdeségtől, feddhetetlenekként. 3. Minden egyes nemzedék, Ádámtól napjainkig mind letűnt, de azoknak, akik a szeretetben végezték be életüket, Isten kegyelméből ott a helyük az istenfélők között, ők mindannyian láthatóvá lesznek Krisztus országának látogatásában. 4. Írva van ugyanis: „Vonuljatok vissza kamráitokba egy rövidke időre, amíg hangom és felindultságom elmúlik; és megemlékezem majd a jóság napjairól, és feltámasztalak benneteket sírjaitokból” (vö.: Iz 26,20). 5. Boldogok vagyunk szerettem, ha az Úr rendelkezéseit megteszük a szeretet egyetértésében, így a szeretet által bűneinkre bocsánatot nyerünk. 6. Írva van ugyanis: „Boldogok, akiknek törvényszegéseit elengedik, boldog az a férfi, akinek bűneit nem veszi számba az Úr, akinek nincsen hamisság szájában” (vö.: Zsolt 31,1-2). 7. Ez a boldogság azok számára van meg, akiket Urunk Jézus Krisztus által kiválasztott az Isten, akinek dicsőség örökkön örökké. Ámen.

LI. Bármennyit is vétettünk, vagy az ellenség miatt bármi rosszat is tettünk, mindezek miatt kérjük bocsánatát magunknak; azok pedig, akik a lázongás és a megosztottság vezérei voltak, jobb lenne, ha tekintettel lennének a közös reménységre. 2. Akik istenfélelemben és szeretetben éltek le életüket, inkább maguknak akarnak bántalmazásokat, mintsem embertársaiknak; inkább maguk viselik el a rágalmakat, mintsem a nekik helyesen és az igazságnak megfelelően átadott egyetértést illetnék azzal. 3. Jobb, ha az ember megvallja vétkeiket, minthogy a szívét megkeményítse, ahogyan Mózes, az Isten szolgája ellen is megkeményítették szívüket azok, akik fellázadtak ellene; tüntetésük nyilvánvaló példa

¹²¹ vö. 1Kor 12,8 kk.

¹²² vö. 1Kor 10,24 és 33,13,5; 14,26.

¹²³ Az egész fejezetet az 1 Kor 13 ihlette.

előttünk. 4. Elevenen mentek le ezek a Hádészba, és ott a halál terelgeti őket.¹²⁴ 5. A fáraó és annak hadserege, meg Egyiptom kormányzói, a harci-szekerek és a rajtuk levők nem más okból merültek bele a Vörös tengerbe, és veszték oda, mert megkeményítették értetlen szívüket azután, hogy Istennek szolgája, Mózes, jeleket és csodákat művelt Egyiptomban.

LII. A mi Uralkodónk, testvéreim, nincs semmire se rászorulva, senkinek semmijét nem kívánja, kivéve azt, hogy őt megvalljuk. 2. A kiválasztott Dávid ugyanis ezt mondja: „Megvallom az Urat, és az inkább kedvére van, mint a fiatal bika, mely szarvait és körmeit mereszi éppen, tudják meg ezt a szegények és örvendezzenek” (vö.: Zsolt 68,31-33); 3. egy más helyen pedig ezeket mondja: „A dicséret áldozatát áldozd az Istennek, add meg a Magasságbelinek fogadalmi ajándékaidat. Akkor szólíts engem, szorongattatásaid napjában, és kiragadlak tégedet, és dicsőíteni fogsz engem” (vö.: Zsolt 49,14.15). 4. „Istennek ugyanis a megtört lélek az áldozat” (vö.: Zsolt 50,19).

LIII. Ismeritek ti, szeretteim, nagyon is jól ismeritek a szent iratokat; nézzetek csak bele az Isten mondásaiba. Emlékeztetésképpen a következőt írjuk le most nektek. 2. Mózes pedig felment a hegyre, negyven nap és negyven éjszakán keresztül böjtöt tartott, megalázta magát, és így szólott hozzá az Isten: „Sietve menj le innét, mert megszegte a törvényt a te néped, melyet kivezettél Egyiptom földjéről, hamar letértek arról az útról, amelyet előírtam nekik. Öntött borjút csináltak maguknak” (vö.: Kiv 32,9-10). 3. És akkor így szólott hozzá az Úr: „Egyszer már mondtam néked, de ismételten mondom: Láttam ezt a népet, íme keménynyakú ez, engedd, hogy véget vessek nekik, még a nevüket is kitöröljem az égboltozat alól; és tégedet teszek nagy néppé, sokkalta nagyobbá, mint ezt” (vö.: MTörv 9,12-14). 4. Mózes erre így szólott: „Semmiképpen ne tedd meg ezt Uram, engedd el a nép bűneit, inkább engemet töröljél ki az élők könyvéből” (vö.: Kiv 32,32). 5. Ó, hatalmas szeretet, ó, felülmúlhatatlan tökéletesség! A szolga nyíltan beszél urához, a sokaság számára a megbocsájtást kéri, vagy pedig azt, hogy ő is velük együtt pusztulhasson.

LIV. Ki közöttetek a nemeslelkületű, ki közöttetek az irgalmas, kiben teljes a szeretet? 2. Az ilyen ember így beszél: – ha miattam van a lázadás, az irigykedés, és a szakadás, akkor odább állok, elmegyek oda, ahova csak akarjátok, és megteszem azt, amit a többség parancsol, csakhogy Krisztus nyája békességben éljen a nekik állított presbiterekkel.¹²⁵ 3. Aki ilyenképpen cselekedik, az igen nagy dicsőséget szerez magának Krisztusban, és minden helyen befogadják őt, mert az Úr a föld és annak teljessége (vö.: Zsolt 23,1). 4. Ilyenképpen éltek azok, akik az Isten szerinti, soha meg nem bánt életformát követték, és fogják követni.

LV. Példaképeket a pogányok között is jól ismerünk; sok király és kormányzó vészek idején, jóslatok figyelmeztetése folytán a halálra adta magát, csakhogy polgártársait megmentse a saját vére árán; sokan hagyták el szülővárosukat, mintsem ott lázadás törjön ki.¹²⁶ 2. De közöttünk is elég sokat ismerünk, akik börtönre juttatták magukat, hogy ezáltal másokat szabadítsanak ki, sokan adták el magukat rabszolgaságba, hogy az értük kapott vagyonnal másokat táplálékhoz juttassanak. 3. Számptalan asszony Isten kegyelmében megerősödvé, sok férfias tettet vitt véghez.¹²⁷ 4. A boldogemlékü Judith, a város ostroma idején a presbiterek megkérdezésével elhagyta azt, és az idegen törzsek táborába ment. 5. Veszélynek tette ki magát, hazája és népe iránti szeretetből kiment az ostromgyűrűbe; így

¹²⁴ vö. Szám 16,30-33; Zsolt 48,15.

¹²⁵ Kelemen a békebontók elvándorlását vagy önkéntes száműzetését ajánlja. Ebben is antik, főleg sztoikus példákra támaszkodhatott (vö. Seneca Ep 8 és 10, Epictetos, Diss., I,4,23). A kozmopolita felfogás már sokat enyhített a száműzetés keserűségén, nem számított oly súlyos büntetésnek. Az elvándorlók más keresztény közösségekben otthonra találtak.

¹²⁶ Ilyenek voltak Eretheusz athéni király leányai, Kodron athéni király, Kreón thébai király fia, Menoikeusz, P. Decius Mus. Vö. Cicero Tusc. Disp. I,116,89. Kivándoroltak: Szolón, Lükurgosz, P. Scipio Africanus Major.

¹²⁷ Feltehetően a római keresztények között előfordult esetekre gondol.

ennek az asszonynak a kezébe adatott Holofernész. 6. Nem kisebb mértékben volt tökéletes a hitben Eszter, aki a veszélyek közé vetette magát, hogy Izrael tizenkét törzse a közelgő pusztulástól megmeneküljön. Böjtöléssel és alázatosságban kérlelte a mindenekeket látó Uralkodót, az aiónok Istenét, aki látván lelkének alázatát, megszabadította a népet, és kegyelme folytán messze űzte a veszedelmet.

LVI. Mi pedig imádkozzunk mindazokért, akik bármiféle bűnben élnek, hogy az Isten adja meg nekik a jobb belátást, az alázatos lelkületet, és így ne előttünk, hanem az Isten akarata előtt hajoljanak meg, akkor majd számunkra is tökéletes gyümölcsöző lesz az Istennél és a szenteknél az irgalmas megemlékezés.¹²⁸ 2. Vegyük csak magunkra azt a fenyítéket szeretteim, amely ellen úgy sem tiltakozhat senki! Az a figyelmeztetés, amit mi megteszünk egymás iránt, jó és szerfelett hasznos is, mert az Isten akaratahoz kapcsol bennünket. 3. A szent ige ugyanis ilyenképpen szól: „Megfenyítvén megfenyített engem az Úr, ám a halálnak mégsem adott át engemet” (vö.: Zsolt 117,18). 4. Akit szeret az Úr, azt meg is fenyíti, megostoroz minden fiát, akit magához fogad (vö.: Péld 3,12). 5. „Megfenyített engemet” – mondja -, „aki igaz az irgalmasságban, és megfeddett engem. Ne a bűnösök olaja legyen kenet a fejemen!” (vö.: Zsolt 140,5). 6. Majd másutt ezeket mondja: „Boldog az az ember, akit megfedd az Úr, a Mindenható intelmei nem lebecsülendők, fájdalmat okoz 6., de helyreállít. 7. Ha szétzúz is, meggyógyít keze. 8. Hatszor is kiragad a szükségek közül, s hetedszerre sem hagy ott a rosszban. 9. Éhségben is megment a halálból téged, a harcban kiragad a kard éle elől; 10. a nyelv ostorcsapásaitól elrejt tégedet, a közeledő bajtól nem kell félned. 11. Az igaztalant és a törvény elvetőit kinevetheted, a mezei vadaktól nem kell rettegned; 12. mert a mezei vadak megbékélnek veled. 13. Akkor majd megtudod, hogy házad békeességben fog élni, sátrad lakhelyén nem vétkeznek. 14. Megtudod majd, hogy magvad sok leszen, gyermekeid olyanokká lesznek, mint a mezőség fűszálai. 15. Sírodba úgy térsz meg, mint a megérett gabona, melynek eljött az aratás ideje; vagy minta gabonakéve a begyűjtés idején” (vö.: Jób 5,17-26). 16. Láthatjátok, szeretteim, milyen nagy támogatást élveznek azok, akiket megfenyít az Úr. Jóságos atya ő, aki irgalmassága folytán fenyít meg bennünket méltó fenyítésével.

LVII. Ti pedig, akik a lázadás alapjait megvetettétek, rendeljétek alá magatokat a presbitereknek, fogadjátok el a fenyítést megtéréstek érdekében, hajtsátok meg szívetek térdeit! 2. Tanuljatok meg engedelmeskedni, vessétek el magatoktól nyelvetek fennhéjázó és gögös hengegését, mert jobb az tinéktek, ha Krisztus nyájában kicsiknek és jó hírben állóknak találtatok, minthogy látszatra tündöklésben, de kivetnek benneteket annak reménységéből. 3. Így beszél erről a minden erényt magában foglaló bölcsesség: „Íme kiöntöm elétek leheletem beszédét, megtanítalak benneteket ígéimre. 4. Szólítottalak ugyan benneteket, de nem hallgattatok reám, kinyilvánítottam igéimet, de nem fogadtátok meg, semmibe vettétek tanácsaimat, feddéseimmel mit sem törődtek; mindezek miatt kinevetem pusztulásotokat, ujjongok, ha hatalmába kerít benneteket a rettegés, de még ennél is jobban, ha rátok tör a remegés, a romlás, mely hirtelen jön, mint a szélvihar érkezése, vagy ahogyan a szorongattatás, és a hosszan tartó ostromzár szakad rátok. 5. Amikor majd mégis szólítani fogtok, nem hallgatok rátok, amikor majd kerestek, nem fogok válaszolni tinéktek. Gyűlölték ők a bölcsességet, az Úr félelmét lebecsülték, nem fogadták meg tanácsomat, kigúnyolták korholásaimat. 6. Ezért övéké lesz útjuknak gyümölcse is, és betelnek majd istentelenséggel. 7. Mert a kicsikkel igaztalanul elbántak, megölik őket, elrendeli ezért az istentelenek kipusztítását; de mindaz, aki reám hallgat, reménységben verheti le sátrát, félelem nélkül nyugodhat, távol minden gonosztól” (vö.: Péld 1,23-33).

¹²⁸ Kiknek a közbenjáró imájára gondol Kelemen? Gondolhat az elhunyt szentekére vagy az angyalokéra (Zak 14,5 a LXX szerint!; 1Tessz 3,13; 1Tim 5,21; Hénoch 9,3 15,2; Tób 12,15).

LVIII. Engedelmeskedjünk tehát az ő szent és mindenek fölött dicsőséges nevének, de meneküljünk fenyegetései elől, amiket bölcsessége által fentebb mondott az engedetleneknek, hogy mint neki engedelmesek lakjunk felségének tiszteletet érdemlő nevében. 2. Fogadjátok meg tanácsunkat, és nem fogjátok megbánni! Mert él az Isten, ahogyan él Jézus Krisztus, a Szentlélek, a választottak hite és reménysége¹²⁹, úgy mindaz, aki alázatos lelkületben türelemmel és szerénységben teljesíti az Istentől kapott ítéleteket és rendelkezéseket, az ilyeneket a Jézus Krisztus által megváltottak számára állítják és sorolják, aki által neki legyen a dicsőség örökkön örökké. Ámen.

LIX. Ha pedig valaki nem fogadná el azt, amit ő mondott általunk, tudja meg, nem kis veszélynek teszi ki magát! 2. Mi ugyan ártatlanok leszünk ettől a bűntől, szünet nélkül végezzük imáinkban a könyörgéseket és esdekléseket¹³⁰, hogy választottaink meghatározott számát az egész világban épségben megőrizze ő, a mindenség alkotója, szeretett szolgálja, Jézus Krisztus, a mi Urunk által,¹³¹

általa hívott ki bennünket a sötétségből a világosságra,
a tudatlanságból dicsőséges nevének ismeretére,
3. hogy reménykedjünk nevedben,
amely minden teremtésnek forrása,
szívünk szemeit megnyitván megismerjük tégedet,
a magasságbeliek között egyetlen Magasságbelit,
a szentekben nyugvó Szentet,
aki megalázod a dölyfösök gögjét,
aki meghiúsítod a pogányok terveit,
aki nagygyá teszed az alázatost,
de a felfuvalkodottat megalázod,
aki gazdaggá teszel és megszégyenítesz,
aki pusztítasz és életet fakasztasz,
aki a szellemeknek egyedüli jótevője
és minden testnek Istene vagy,
aki betekintesz a mélységekbe,
aki megvizsgálod az emberek tetteit,
aki segíted a veszélyekben hányódót,
aki a kétségbeesettnek üdvössége vagy,
aki az összes szellem teremtője és gondviselője vagy,
aki megsokasítod a föld népeit,
aki minden közül kiválasztod azokat,
kik téged szeretnek szeretett szolgád Jézus Krisztus által,
általa neveltél bennünket, szeretted és megtiszteltél.
4. Kérünk téged, Uralkodónk,
legyél hát segítőnk és oltalmazónk;
a közülünk a szorongattatásban levőket szabadítsd meg,
a megalázotthoz legyél könyörületes,
az elesettet emeld fel,
az ínségesekre tekints le,
gyógyítsd meg a betegeket,

¹²⁹ „mint él az Isten” ... ószövetségi esküforma (vö. 1Sám 14,39; Rut 3,13), amelyet trinitariussá alakít Római Kelemen. Az első doxológia, amelyben a „di hu”, „aki által” feltűnik.

¹³⁰ LIX,1 (-LX,3-ig) ima-szövegeket fűz a levélbe Kelemen. Ezeket feltehetően a római liturgiából vette.

¹³¹ Vö. Didakhé IX,2 és X,2.

a népedből eltévelyedetteket térítsed vissza,
 az éhezőket tápláld,
 foglyaikat szabadítsd ki,
 az erőtlenekeket támogasd,
 a kislelkűeket vigasztald,
 hadd tudja meg minden nemzet,
 hogy egyedül te vagy az Isten, és Jézus Krisztus a te szolgád,
 mi pedig a te néped és legelőd nyája vagyunk (vö.: Zsolt 94,7).

LX. Te a világnak örök rendjét
 a teremtményeid által hoztad nyilvánosságra,
 te teremtetted, Uram, a földkerekséget,
 ki hűséges vagy minden nemzedéken át,
 igazságos az ítéleteidben,
 csodálatos erődben,
 nagy szépségedben,
 bölcs mindabban, amit létrehoztál,
 értelmes azzal, ahogyan ezeket megszilárdítottad,
 jóságos mindazokban, ami látható,
 hűséges azokhoz, akik követnek;
 irgalmas és könyörületes,
 bocsásd meg törvényszegéseinket,
 igazságtalanságainkat, botlásainkat és vétkeinket,
 2. ne említsd fel szolgálóidnak és szolgálóidnak bűnét,
 hanem tegyél tisztává minket igazságod tisztításával,
 irányítsd lépteinket az igazságosságban
 és abban, ami méltányos, hogy szívünk alázatosságában járjunk,
 azt tegyük ami szép,
 ami előtted tetszésre talál
 és vezetőink előtt.

3. Igen, Uralkodónk, mutasd meg arcodat felettünk, hogy békeességben a jót tegyük, hatalmas kezed oltalmazzon bennünket, fölséges karoddal szabadíts meg minden büntől, ments meg bennünket mindazoktól, akik igazságtalanul gyűlölnék bennünket! 4. Adj békeességet, egyetértést nekünk, és mindenkinek, akik ezt a földet lakják, ahogyan megadtad atyáinknak, a kik hitben és igazságban méltó módon hívtak segítségül téged, így add meg nekünk, kik engedelmeskedünk a te mindenható és dicsőséges Nevednek, de éppúgy földi előljáróinknak és kormányzóinknak is!

LXI. A királyság hatalmát te adtad nekik, Uralkodónk, nagyszerű és elmondhatatlan erő által, azért, hogy a dicsőséget és méltóságot megismervén, melyet nekik ajándékoztál, engedelmeskedjünk nekik is, és így semmiképp se ellenkezzünk akarattal; adjál nekik, Uram, egészséget, békeességet, egyetértést, boldogulást, hogy a kormányzás munkáját, amit te adtál nekik, háborgatás nélkül végezhessek!¹³² 2. Te pedig Urunk, időknék mennyei királya, ki az emberek fiainak hatalmat és méltóságot adsz a földiek feletti uralkodásban, Te, Uram, igazgasd szándékainkat arra, ami színed előtt szép, és tetszésre talál, hogy békeességben és egyszerűségben, istenfélő módon használják a tőled kapott hatalmat, és így tenálad irgalomra leljenek! 3. Mindezeket egyedül te teheted meg mivelünk, mi tégedet vallunk meg, lelkünk

¹³² Már a zsidók is imádkoztak a római hatóságokért. Az Újszövetségben is megvannak ennek nyomai, vö. Róm 13,1; 1Tim 2,1; Tit 3,1; 1Pét 2,13-17. Jusztinosz, 1 Apológia XVII,3 (Óker. írók 8,78. old.); Tertullianus Védőbeszéd XXX,1; Scapulához 3 (Óker. írók 12,118. és 359. old.).

főpapja és pártfogója, Jézus Krisztus által¹³³, és általa tiéd a dicsőség és a magasztalás most és nemzedékről nemzedékre, és örökkön örökké. Ámen.

LXII. Azon dolgokról, melyek Istennel kapcsolatos szokásainkra vonatkoznak, amelyek mindazok számára hasznosak, kik istenfélően és az igazságnak megfelelőképpen erényekben bővelkedő életet akarnak élni, úgy gondolom, mindezekről eleget elmondottunk néktek, férfiak, testvéreim! 2. Érintettük a hit, a megtérés, az egyszerűségben való szeretet, az önmegtartóztatás, a mértékletesség és a türelem egyes területeit, mindezek után figyelmeztetnünk kell titeket, hogy igazságban és igazságosságban, meg türelemben illő módon az Isten tetszésére legyetek, elfeledvén a kapott sérelmeket, békében, szeretetben és állandó türelmességben éljete, miként az előbbieken már említett atyáink is alázatos lelkülettel fordultak Atyánkhoz, az Istenhez és Teremtőnkhez, valamint minden egyes emberhez. 3. Ezeket annál is szívesebben említjük fel tinéktek, mivel nagyon jól tudjuk, hogy hitünkben élő, kiváló férfiaknak írjuk, akik az Istennek nevelésre irányuló ígéire tekintettel vannak.

LXIII. Méltányos lenne, hogy ilyen sok, és ennyi nagyszerű példaképet követve, mi is meghajtsuk nyakunkat, és az engedelmesség nekünk rendelte helyén meghajoljunk azok előtt, akikre lelkünk vezetését bízták, hogy így végre megnyugvásra találjunk az ostoba lázongásokból, és mindenféle gyalázkodás nélkül igazságban haladjunk az elénk állított cél felé. 2. Örömet, igaz örvendezést ajándékoztok nekünk azzal, ha engedelmesek lesztek azok iránt, akikről a Szentlélek által írtunk most nektek; és ha tövestül kiirtjátok féltékeny haragotokat a kérés értelmében, amit a békesség és az egyetértés végett ezen levelünkben vázoltunk. 3. Néhány megfontolt és hitben hűséges férfit küldünk hozzátok, akik ifjúságuktól fogva idős korukig feddhetetlenül éltek itt közöttünk, ők tesznek tanúbizonyságot köztetek és közöttünk. 4. Mindezeket azért tesszük, hogy megtudjátok, minden gondunk arra irányult, és irányul, hogy rövid időn belül megbéküljete.

LXIV. Ezen túlmenően pedig, hogy a gondviselő Isten, a minden szellem uralkodója, és minden testnek ura, aki az Úr Jézus Krisztust kiválasztotta, minket pedig általa tett értékes néppé, adja meg minden léleknek, aki csak az ő szent, és mindenek felett nagy Nevét segítségül hívja, a hitet, a félelmet, a békességet, a megnyugvást, a türelmességet, az önmegtartóztatást, a tisztaságot, a megfontoltságot, hogy Nevének tetszését elnyerjük, főpapunk és pártfogónk, Jézus Krisztus által, általa neki legyen a dicsőség, magasztalás, erő és tisztelet most és mindörökkön örökké. Ámen.

LXV. Elküldjük hozzátok Klaudiosz Ephéboszt, és Valériosz Bitót, velük Fortunatuszt, de rövid időn belül, már békességben és örvendezésben küldjete vissza hozzánk, hogy a várva várt és a nagyon óhajtott megbékülés és egyetértés hírét meghozzák; minél előbb örvendezhessünk annak, hogy helyreállt a rend közöttetek.

2. A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen veletek, de mindenkivel, akiket az Isten – bármerre is lennének –, általa választott ki, őáltala neki legyen a dicsőség, tisztelet, erő és magasztalás, az örökkétartó uralom öröktől fogva, és örökkön örökké. Ámen.

---

¹³³ vö. Zsid 2,17; 3,1; 4,14; 1Pét 2,25.

A római Szent Kelemen neve alatt ránk maradt korintusiakhoz írt második levél (fordította Ladocsi Gáspár)

Ez a levél a római szent Kelemen neve alatt maradt ránk, de Caesareai Euszebiosz óta nyomom követhető, hogy senki sem tartotta az övének. Euszebiosz ugyan beszél arról, hogy kell lenni egy másik korintusiakhoz írt levélnek is, de ezt, mivel a régiek nem használták, ő nem ismeri¹³⁴, Jeromos ennek ismeretében utasítja vissza ezt a levelet¹³⁵. Az alexandriai és jeruzsálemi kódex viszont a hiteles Kelemen-levél után hozza másodikként ennek szövegét. Mindenesetre ez a pszeudo-irat, ha nem is tudta szerzőjéül Római Szent Keleмент elfogadtatni, mégis becses maradt, olyannyira, hogy a szír egyházakban több évszázadon keresztül a kánoni könyvek közé sorolták.

A levelet belső érvek alapján sem mondhatjuk Római Szent Kelemenének, tartalmában és stílusában egészen különbözik az övétől, bár mindkettő zsidó-keresztény szerző munkájának tekinthető. Mindezek mellett nem elhanyagolható az sem, hogy az irat tulajdonképpen nem is levél, benne egy korabeli homíliát ismerhetünk meg, mely a keresztény ókor irodalmi hagyatékából a legrégebb. Gazdag képvilágánál és megnyerő beszédformájánál fogva az egyik legszebb korakeresztény irodalmi emlék.

Teológiai képei között külön figyelmet érdemel a tizennegyedik fejezetben leírt mennyei Egyház alakja. Arról az egyházzól beszél, amely minden más előtt megteremtettetett, amely szellemi, Isten első gondolata, mely Krisztus testében megjelent, és azóta itt a földön lassan magába foglalja az egész teremtett világot. Ez a kép a messiási országot váró zsidóság és a korai keresztény egyházak egyik legkedveltebb elgondolása volt, amely meg-megcsillan Pál apostol leveleiben (vö.: Ef 1,4; 3,9-10), a Jelenések könyvének mennyből alászálló Jeruzsálemében (vö.: Jel. 21,2), vagy Hermasz idős matrónájában (vö.: Past 8,1).

Az irat az apostoli atyák korának utolsó évtizedeiben keletkezett, mivel egyházképe mellett a bűnbánati fegyelemről alkotott elgondolása ugyancsak közel áll a Pásztoréhoz. Ezeket figyelembe véve A. v. Harnack római keletkezésűnek mondja, szerinte nem Kelemen, hanem Szótér pápa (vö.: Kr.u. 165-173) küldte a korintusi egyháznak¹³⁶. Mások, tradícióanyaga miatt, és mivel idézi az Ebionita evangéliumot (vö.: II. Clem. 12,2), alexandriai írást látnak benne¹³⁷, egy harmadik vélemény szerint Korintusból származtatható, mivel benne Pál apostol első Korintusiakhoz írt leveléhez hasonlóan (vö.: 1Kor 9,25) megtalálható a versenyfutó atléták képe (vö.: II. Clem. 7,1-6), és ezek mögött a Korintus közelében lezajló iszthmoszi játékokra való utalást vélnek felismerni¹³⁸.

Római Szent Kelemen második levele a korintusiakhoz

¹³⁴ Eusebius: *Historia Ecclesiastica* III, 38, 4;

¹³⁵ Hieronymus: *De vicis illustribus* 15.

¹³⁶ A. v. Harnack: *Geschichte der Altchr. Lit.* II.1. 440. o. kk,

¹³⁷ Harrison és Streeter véleménye; összefoglalóan lásd: Quasten: *Patrologia I.* (Marietti, 2. Ed.), 55. o. II. Kelemen-levél címszó alatt.

¹³⁸ Lightfoot, Funk és Krüger véleménye; összefoglalóan lásd: Quasten.

I. Testvéreim, nekünk úgy kell gondolkodnunk Jézus Krisztusról, mint Istenről, mint az élők és holtak bírójáról¹³⁹, és nem szabad keveset gondolnunk megváltásunk felől. 2. Azzal, hogy mi keveset gondolunk felőle, keveset remélünk, és akik kevésre értékelik, bünt követnek el; mi meg azzal vétkezünk, ha nem tudjuk, hogy honnan nyertük a meghívást, és kitől, és hova¹⁴⁰, meg hogy mekkora szenvedést kellett elviselnie Jézus Krisztusnak érettünk. 3. Ellenszolgáltatásképpen ugyan mit is adhatnánk neki¹⁴¹, vagy miféle méltó gyümölcsöt mindazért, amit ő adott nekünk? Ugyan mekkora lehetne a mi viszonzásunk? 4. Világossággal ajándékozott meg bennünket, mint atya a fiait, úgy hívott minket, és mint már elveszetteket mentett meg minket. 5. Miféle dicséretet adhatunk mi neki, vagy miféle fizetséget mindazok ellenszolgáltatásaként, amit tőle kaptunk? 6. Elménkben nyomorúságosak voltunk, köveket, fát, aranyat, ezüstöt meg különféle érceket imádtunk, emberek alkotásait¹⁴²; egész létünk nem volt más, mint maga a halál¹⁴³. A körülöttünk levők elvakítottak, homály töltötte be az egész látásunkat, de az ő akaratából a minket körülvevő felhőt levette feltekintettünk. 7. Irgalmasságot gyakorolt felettünk, könyörületességében megszabadított minket, letekintett a bennünk levő sok tévelyre és romlottságra, és arra, hogy a megmenekülésnek semmi más reménye nem maradt számunkra, mint az, amit tőle várunk. 8. Meghívott bennünket, akik semmik voltunk, és azt akarta, hogy a nemléből újra legyünk.

II. „Örvendezzél, te magtalan, aki nem szültél; tapsoljál és ujjongjál, te, aki nem vajúdtál, mert a terméketlennek sokkal több gyermeke lesz, mint annak, akinek férje van” (vö.: Iz 54,1). Amikor azt mondja: „Örvendezzél, te magtalan, aki nem szültél”, rólunk beszél, mert a mi Egyházunk volt a magtalan, mielőtt még ő nem adott neki gyermekeket. 2. Amikor pedig azt mondja: „ujjongjál, te, aki nem vajúdtál”, ezzel nem akar mást mondani, minthogy imáinkat egyszerűségben vigyük az Úr elé, és ne kínlódjunk úgy, miként azok az asszonyok, akik a szülési fájdalomtól szenvednek.¹⁴⁴ 3. Amikor pedig azt mondja: „mert a magányosnak¹⁴⁵ sokkal több gyermeke lesz, mint annak, akinek férje van”, mert Istentől elhagyottnak látszott népünk, most pedig mi, a benne hívők, sokkalta többen vagyunk azoknál, akik magukénak gondolják az Istent.¹⁴⁶ 4. Egy másik Írás¹⁴⁷ meg azt mondja, hogy „nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket” (vö.: Mt 9,13). 5. Ezzel azt mondja, hogy meg kell menteni az elveszetteket. 6. Igen nagy és csodálatra méltó dolog ez, mert nem azokat szilárdítja meg, akik állnak, hanem azokat, akik elestek. 7. Így tehát Krisztusnak az volt az akarata, hogy elveszetteket megmentse, és sokakat megmentett ő; eljött hozzánk és meghívott bennünket, akik már elvesztünk.

III. Így mutatkozott meg az ő nagy irgalmassága, amit velünk tett: elsőként, hogy mi, akik élők vagyunk, nem áldozunk, és nem is imádjuk a halott isteneket, hanem általa megismertük

¹³⁹ 148. old. I,1. „élők és holtak bírója” vö. 1 Pét 4,5; 2Tim 4,1 Barnabás-levél VII,2.

¹⁴⁰ „honnan nyertünk meghívást ... hová”. A „hely” már a Barnabás-levélben előforduló fogalom (XIX,1); Az igazság evangéliuma 22 és 40-42; Excerpta ex-Theodoto 78.

¹⁴¹ Az ellenszolgáltatás, a viszonzás igen jellegzetes fogalom ebben az írásban, a IX,7-ben és XV,2-ben is előfordul az intelem motiválására szolgál.

¹⁴² Vö. Bölcs 13,10; Hénoch 99,7; Diognétosz-levél II,2.

¹⁴³ „... egész életünk nem volt más, mint maga a halál” vö. Mt 8,22; Lk 9,60; Jn 5,24; Ef 2,1 és 5; 5,14; Kol 2,13; 1Tim 5,6; Jel 3,1; Poimandrész I,15,19,20.

¹⁴⁴ Az alázatosságban az Úr elé vitt imának mi köze van a vajúdo asszony jajgatásához? A magyarázat és az idézett szöveg összefüggése nem világos. Az ima áldozatként való felajánlása (anapherein) (Zsid 7,27; Jak 2,21; 1Pét 2,24) szakkifejezés már újszövetségi iratokban, sőt a „szellemi áldozat felajánlása (1Pét 2,5), „a dicséret áldozatának felajánlása” (Zsid 13,15). Az „egyszerűség” lehet a kulcsfogalom, aminek tartalmilag a „szellemi” felel meg.

¹⁴⁵ Az „eremosz” szót használja a „szteira” helyett. Az „eremosz” itt elhagyottat jelent.

¹⁴⁶ „... akik magukénak gondolják az Istent” a zsidókra vonatkozik, vö. Levél Diognétoszhoz III,2; Jusztinosz 1 Apológia LIII,5 (Óker. írók 8,106. old.).

¹⁴⁷ Az Újszövetséget mint „írást” idézi!

az igazság Atyját.¹⁴⁸ Melyik az a tudás, ami hozzá elvezet bennünket, mely által megismerjük őt, feltéve, ha nem tagadjuk meg? 2. Ő ugyanis azt mondja: „Aki megvall engemet az emberek előtt, én is megvallom őt Atyám előtt” (vö.: Mt 10,32). 3. A mi fizetségünk pedig ez: ha megvalljuk őt, aki által üdvözülünk. 4. De miben valljuk meg őt? Abban, ha megtesszük mindazt, amit mondott, és ha nem vetjük el magunktól parancsait, és ha nemcsak az ajkunkkal adjuk meg neki a tiszteletet, hanem egész szívünkéből és egész elménkéből.¹⁴⁹ 5. Izaiás próféta ugyanis ezeket mondja: „Ez a nép csak ajkával tisztel engemet, de szíve távol van tőlem” (vö.: Iz 29,13).¹⁵⁰

IV. Ne csak Urunknak szólítsuk őt, mert ez még nem üdvözít bennünket! 2. Azt mondja ugyanis: „Nem mindaz üdvözül, aki azt mondja nekem „Uram, Uram”, hanem az, aki az igazságosságot cselekszi” (vö.: Mt 7,21). 3. Ilyenféleképpen tehát, testvéreim, a cselekedeteink által valljuk meg őt, azzal, hogy szeretjük egymást, kerüljük a házasságtörést, nem rágalmazunk meg a másikat, és nem is irigykedünk a másira; inkább önmegtartóztatásban élünk, alamizsnát osztunk, és a jót tesszük, együttérzően egymás javát szolgáljuk, és hogy nem sóvárgunk a pénz után. Ezekben a cselekedeteinkben valljuk meg őt, és nem azokban, amelyek mindezekkel ellentétben állnak; 4. mert nekünk inkább kell félnünk az Istentől, mint az emberektől. 5. Ezért mondja minekünk, akik ilyenképpen cselekedünk, az Úr: „Ha ti a keblemre gyűltök, de nem teszitek meg parancsolataimat, kivétel onnét titeket és azt mondom: Távozzatok tőlem, nem ismerlek titeket, hogy honnét vagytok, törvényszegők” (vö.: ?)!¹⁵¹

V. Ennélfogva, testvéreim, mi adjuk fel ebben a világban levő tartózkodásunkat, tegyük meg annak akaratát, aki meghívott bennünket! És ne féljünk kivonulni ebből a világból! 2. Az Úr ugyanis azt mondotta: „Olyanok lesztek, mint a bárányok a farkasok között” (vö.: Lk 10,3). 3. Péter pedig ezt válaszolta neki: „És ha a farkasok széttépik a bárányokat?” (vö.: ?).¹⁵² 4. Jézus ezt felelte Péternek: „A bárányok ne féljenek a farkastól, akkor, ha már meghaltak, és ti se féljete azoktól, akik megölnék benneteket, és mit sem árthatnak nektek; féljete inkább azoktól, akik úgy ölnek meg benneteket, hogy van hatalmuk testeteket és lelketeket egyaránt a gyehenna tüzére vetni” (vö.: Lk 12,4-5). 5. Tudjátok meg tehát, testvéreim, hogy ennek a testnek ebben a világban való tartózkodása jelentéktelen, rövid ideig tartó; de Krisztus ígérete hatalmas és csodálatos, ugyanúgy az eljövendő ország és az örök élet nyugalma is. 6. Mit kell tennünk ahhoz, hogy mindezeket elnyerjük? Mindig igazként és istenfélelemmel eltelve élni, a világ dolgait pedig magunktól idegennek kell tartanunk, meg az ezekre irányuló vágyódásokat is. 7. Ha mindezek birtoklására vágyódunk, az igaz úttól messze elvettünk.

VI. Az Úr ugyanis azt mondja: „Egyetlen szolga sem képes két úrnak szolgálni” (vö.: Lk 16,13). Ha mi egyszerre akarunk szolgálni az Istennek is és a Mammonnak is, nem válik majd javunkra. 2. „Mit használ az, ha az egész világot megnyeri valaki, ha a lelke kárt szenved” (vö.: Mt 16,26). 3. Ez a világ és az eljövendő ellenségek. 4. Ez a házasságtörést, a

¹⁴⁸ „Az igazság atyja” csak az apokrifekben megtalálható cím, más korakeresztény írásban nem találkozunk vele, legfőljebb gnósztikusban. A levél szerzője azonban nem gnósztikus, mert a felismerés nála együtt jár a megvallás kötelezettségével.

¹⁴⁹ vö. MTörv 6,5; Mt 12,30

¹⁵⁰ Az Iz 29,13 valamilyen apokrif közvetítésével átvett idézet, nem felel meg a Septuaginta szövegének.

¹⁵¹ IV,5. Az idézet a Jn 11,52 és Mt 7,23 valamint a Lk 13,25 összevonásának tűnik, valójában azonban az ún. Nazarénus-evangélium 6. töredékében olvasható hasonló; „Ha a keblemen vagytok, és mennyei Atyám akaratát nem teszitek meg, el foglak taszítani benneteket keblemről” (E. Hennecke-W. Schneemelcher, Neutestamentliche Apokryphen I,95. old.).

¹⁵² V,3-5. Jézus idézett szavai hasonlítanak a Lk 10,3 és Mt 10,16-hoz, a Lk 12,4 és Mt 10,28-hoz, a különböző mondásokat a levél írója olvasztotta össze. Hasonló mondást idéz az Egyiptomiak evangéliumából Alexandriai Kelemen Strm III,13,92-ben.

romlást, a pénzsóvárságot, az ármánykodást hirdeti, amaz pedig ezeknek éppen ellenkezőjét. 5. Így nem lehetünk mindkettőnek barátai; szükséges, hogy ettől távol tartsuk magunkat, amaz után pediglen sóvárogjunk. 6. Mi úgy vélekedünk, hogy jobb az itteni dolgokat gyűlölnünk, mivel azok romlottak és rövid ideig tartanak, az odaátiakat pedig szeretnünk, mivel azok romolhatatlanok és jók. 7. Ha megteesszük Krisztus akaratát, nyugalomra találunk, ha pedig nem, senki sem szabadít ki minket az örök bűnhődésből, ha nem tartjuk meg parancsolatait. 8. Ezekielnél ugyanis azt mondja az Írás; „ha feltámadna Noé, Jób és Dávid, gyermekeik nem szabadulnának ki a fogságból” (vö.: Ez. 14,14). 9. Ha pedig ezek az igazak saját igazságosságuk révén sem képesek gyermekeik szabadítására, akkor mi, ha nem őrizzük meg tisztán és szeplőtlenül keresztségünket, miféle bizakodással juthatnánk be az Isten országába? Vagy kiben találhatnánk ott pártfogóra, ha nem találnak nálunk istenfélő és igaz cselekedeteket?

VII. Mindezek miatt, testvéreim, olyannak láttok bennünket, mint akik a versenypályán küzdenek, mert ahogyan egy versenyző a kezeivel küzd meg, és ahogyan a mulandó küzdelmekben sokan törik magukat, de nem mindnyájan nyernek koszorút, csak azok, akik sokat gyötrik magukat és szabályszerűen versenyeznek. 2. Mi mindnyájan azért küzdünk, hogy mindannyian koszorút nyerjünk. 3. Ahogy előbbre jutunk az egyenes úton, a romlatlan pályán, rajta haladunk és küzdünk, hogy a végén koszorút nyerjünk, és ha nem is fogunk mindannyian koszorút nyerni, mégis mindannyian közelében leszünk a koszorúnak. 4. Úgy tekintetek mireánk is, mint azokra a versenyzőkre, akik mulandó küzdelmekben versenyeznek. Aki közülük vesztésként kerül ki, azt megvesszőzik, és kilökik maguk közül, sőt még a stadionból is kidobják. 5. Mit gondoltok? Mit kell elszenvednie annak, aki a romolhatatlanság küzdőterén bukik el? 6. Azokról, akik nem őrzik meg a pecsétet¹⁵³, ezt mondja: „a férgük nem pusztul el, tüzik ki nem alszik, minden testnek látványosságává lesznek” (vö.: Iz 66,24).¹⁵⁴

VIII. Addig tartsunk bűnbánatot, amíg itt élünk a földön! 2. Agyag vagyunk ugyanis a mester kezében, és olyan, amit még formára alakít a fazekas; ha az egy edényt formáz, kezei között ha elgömbül és szétmállik, újra megformázza, utána a kemence tüzebe tesz, és mindezek után már nem tud többet alakítani rajta; ugyanígy vagyunk mi is, amíg ebben a világban vagyunk, minden rosszat, amit csak ebben a testben elkövetünk, teljes szívünkben megbánhatjuk, hogy az Úr üdvözítsen bennünket, mindaddig megtehetjük, ameddig csak itt van a megtérés ideje.¹⁵⁵ 3. Ha már kijutottunk ebből a világból, többé nem lesz módunkban bűneinket megvallani vagy még egyszer bűnbánatot tartani.¹⁵⁶ 4. Ezért, testvéreim, tegyük meg Atyánk akaratát, testünket pedig őrizzük meg tisztán, tartsuk meg az Úr parancsolatait, és így elnyerjük az örök életet. 5. Az Úr ugyanis ezeket mondja az evangéliumban: „ha a keveset nem őrizitek meg, ugyan ki ad nektek valami nagyot? Ezért mondom nektek, aki a kevésben hűséges, az a sokban is hűséges.” (vö.: Mt 25,21-23). 6. Másutt pedig ezt mondja: „Őrizzétek meg tisztán a testeteket, a pecsétet épségben, hogy elnyerjétek az örök életet” (vö.: ?).

IX. Ne mondja azt senki közületek, hogy ez a test nem jut ítéletre, és nem is fog feltámadni. 2. Tudjátok meg: benne jutottatok az üdvösségre, benne nyílt meg szemetek is, hát nem ebben a testben éltek? 3. Ezért mint az Isten templomát kell őriznetek a testet! 4. Ahogyan testben nyertétek el a meghívást, úgy testben nyertétek el az üdvösséget is. 5.

¹⁵³ „akik nem őrzik meg a pecsétet” ugyanazt jelenti, mint megőrizni a keresztségi kegyelmet, megőrizni a keresztséget a VI,9-ben.

¹⁵⁴ Az Iz 66,24 szövszerinti idézet, a szerző saját hozzáadása a „minden test látványossága”.

¹⁵⁵ VIII,1-2 vö. Jer 18,4-6; Antiochiai Theophilosz, Autolükoszhoz II,26-ban is (Óker. írók 8,482. old.).

¹⁵⁶ A szerző kizárja a halál utáni megtérés lehetőségét, amit Hermasz Pásztora (Látomás III,7,5) lehetségesnek tart.

Ahogy Krisztus, a mi Urunk és Megváltónk előbb lélek volt, majd testté lett, és így hívott meg bennünket, ugyanúgy mi is ebben a testben fogjuk elnyerni bérünket.¹⁵⁷ 6. Szeressük tehát egymást, hogy mindannyian bejuthassunk az Isten országába! 7. Mint akiknek elérkezett a gyógyulás ideje, adjuk át magunkat a gyógyító Istennek¹⁵⁸, adjuk meg neki az ellenszolgáltatásunkat! 8. Hogyan tegyük meg ezt? Tartsunk őszinte szívvel bűnbánatot! 9. Ő ugyan mindent előre tud, és látja a mi szívünket is. 10. Adjuk meg neki a dicsőítést, de ne csak a szájunkkal, hanem a szívünkkel is, hogy úgy fogadjon bennünket, miként fiait! 11. Az Úr ugyanis ezt mondotta: „Az én testvéreim azok, akik megteszik Atyám akaratát” (vö.: Mt 12,50).

X. Mindezek miatt, testvéreim, tegyük meg Atyánk akaratát! Ő választott ki bennünket az életre, és egyre inkább törekedjünk az erények után, a rosszat pedig üzzük el magunktól, mert ez bűneink előtt halad; meneküljünk az istentelenség elől, nehogy bűnbe vigyen bennünket! 2. Ha pedig törekedünk arra, hogy a jót tegyük, ott lesz nyomunkban a békesség. 3. Mindezek miatt nem lesz mentség az olyan emberek számára, akik emberi félelmek szerint járnak, és inkább az itteni gyönyöröket választják, mint az eljövendő ígéreteket. 4. Nem tudják ugyanis mekkora gyötrődésekkel járnak majd az itteni gyönyörök, és mekkora örömet tartogatnak számunkra az eljövendő ígérek. 5. Akik ilyenképpen cselekedtek, ez még csak elnézhető volt, de mindezek fölött olyanok, akik az oktalan lelkeket gonoszságra tanítják, és nem tudják ők, hogy kétszeres elítélésben lesz majd részük, nekik is, meg azoknak is, akik hallgatják őket.

XI. Mi pedig tiszta szívvel szolgáljunk az Istennek, és így igazak leszünk; ha nem szolgálunk neki, mivel nem hiszünk Isten ígéreteiben, boldogtalanokká válunk. 2. A prófétai szó ugyanis ezt mondja: „Boldogtalanok a kételkedők, a szívükben megosztottak, akik azt mondják: Ezeket mind régen hallottuk, még atyáink idejében, mi pedig nap mint nap vártunk reá, és mégsem láttunk meg semmit sem belőlük! 3. Esztelenek, vessétek össze magatokat a gyümölcsfákkal! Vegyétek példának a szőlőt; először leveleket hajt, azután hajtást növeszt, majd éretlen termést hordoz, és csak utána mutatkozik meg a szőlőfürt. 4. Hasonlóan az én népem is még alakulóban van, és üldözéseket szenved, de mindezek után elnyeri majd a javakat!” (vö.: ?; I. Clem. 23,3-4).¹⁵⁹ 5. Mindezek miatt, testvéreim, mi ne legyünk kételkedők, inkább maradjunk meg reménységünkben, hogy elnyerjük egykoron bérünket! 5. Hűséges az, aki az ígéretet tette, és a minden művéért járó ellenszolgáltatást megadja ő. 7. Ha tehát Isten színe előtt az igazságosságot tesszük, bejuthatunk országába, és megkaphatjuk azokat az ígéreteket is, amelyekről „sem a fül nem hallott, sem a szem nem látott, és az emberi szív föl nem foghatta” (vö.: 1Kor 2,9).

XII. Szeretetlenben és igazságosságban várakozunk nap mint nap az Isten országára, mivel nem ismerjük azt a napot, amelyen megjelenik az Isten. 2. Magát az Urat kérdezte meg valaki, hogy mikor jön el az ő országa, mire ezt válaszolta: „Ha majd a kettő egy lesz, és a külső mint a belső, a férfi pedig az asszonnyal, sem férfi, sem nő” (vö.: Egyipt. ev. in.: Strm. III. 13,92).¹⁶⁰ 3. „A kettő egy lesz”, ha majd egymás között az igazat mondjuk, és két testben minden képmutatás nélkül egy lélek lesz. 4. A „külső mint a belső”-vel azt mondja: a belső a lelket jelenti, a külső pedig a testet. Amilyen formában megmutatkozik a tested,

¹⁵⁷ Az ún. pneuma-krisztológia felfogása.

¹⁵⁸ Az Ószövetség is gyógyítónak vallotta Istent, vö. Zsolt 40,5 (LXX szerint!); „Könyörülj rajtam, gyógyítsd meg lelkemet, mert vétkeztem ellened!” Hasonló szöveg Theophilosz Autolükoszhoz I,7-ben (Óker. írók 8,449. old.).

¹⁵⁹ „Írásként” idéz apokrifet, mint az 1 Kelemen-levél XXIII,3.

¹⁶⁰ A Jézus-mondás hasonlít az Egyiptomiak evangéliuma 5. töredékéhez, de más apokrifvel is összevonja, erről árulkodik a „külső és belső egygyé tétele”, amit vehet a Tamás-evangéliumból (22. logion Óker. írók 2,296 és 301. old.). Ebben az apokrifben a „külső és belső”, a „férfi és női” együtt szerepel!

olyanféléképpen legyen a lelked jótettekben nyilvánvalóvá. 5. A „férfi pedig az asszonnyal, sem férfi sem nő” azt mondja, hogy egy testvér sohasem néz úgy a nővéreére mint asszonyra, sem az órá mint férfira. 6. Ha ti megteszitek ezeket – mondja ő –, akkor elérkezik Atyám országa.

XIII. Testvéreim, egyszer már jussunk el a megtéréshez, figyelmeink a jóra irányuljon, tele vagyunk ugyanis mindenféle tudatlansággal és rosszal. Vessük el magunktól korábbi bűneinket, és ha szívünkbelől megtérünk, üdvözülünk. Ne legyünk a másik ember iránt hízelgők, és ne csak a másik ember szemében igyekezzünk megnyerőnek mutatkozni! Az igazságosságnak megfelelően közeledjünk a nem közülünk való emberek felé, nehogy miattunk káromolják a Nevet! 2. Az Úr ugyanis azt mondja: „Nevemet mindegyiktek miatt káromolja az összes pogány nép” (vö.: Iz 52,5); vagy másutt: „Jaj annak, aki miatt nevemet káromolják” (vö.: ?). Miben éri káromlás? Abban, hogy nem tesszük meg mindazt, amit hirdetünk. 3. Szájunkból ugyan hallották a pogányok az Isten szavait, mint jó és nagy dolgokat csodálják, de megismerik azt is, hogy cselekedeteink nem méltóak azokhoz a szavakhoz, amelyeket hirdetünk; és innen van az, hogy káromlásra fakadnak mikoron azt mondják: mindez csak mese meg tévedés! 4. Ha pedig hallják tőlünk, hogy az Isten azt mondja: „Nem érdem az nektek, ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, hanem abban találtok érdemekre, ha az ellenségeiteket és gyűlölőiteket is szeretitek” (vö.: Lk 6,32, 35). Ha ezeket hallják, csodálkoznak a jóságnak ilyen túlradásán; ám, ha látják, hogy mi nemcsak a gyűlölőinket nem szeretjük, de még azokat sem, akik szeretnek bennünket, kinevetnek minket, és káromolják a Nevet.

XIV. Így hát, testvéreim, mindnyájan, akik Atyánknak, az Istennek az akaratát megteesszük, abból az Egyházból valók leszünk, mely első, szellemi, mely még a Nap és a Hold előtt megteremtett¹⁶¹; de ha nem tesszük meg Istennek az akaratát, azok közé számítanak bennünket, akikről az Írás ezt mondja: „Az én házam rablók barlangjává lett” (vö.: Jer 7,11). Mindezek miatt az élet egyházból valók legyünk, hogy üdvözüljünk. 2. Nem hinném, hogy tudatlanságban lennétek afelől, az élő Egyház Krisztusnak a teste (vö.: Ef 1,22). Azt mondja ugyanis az Írás: „Isten az embert férfinak és nőnek teremtette” (vö.: Ter 1,27), a férfi Krisztus, a nő pedig az Egyház. A könyvek és az apostolok nem mostaninak mondották az Egyházat, hanem felülről valónak¹⁶², mert szellemi ő, ahogyan a mi Jézusunk is, a végső napokban jelent meg, hogy üdvözítsen bennünket. 3. Az Egyház, mely szellemi, megjelent Krisztus testében, és kinyilatkoztatta nekünk, hogy ha valaki őt megőrzi testében, és nem juttatja a romlásba, felveszi azt a testet a Szentlélekben; az ilyen test ugyanis a lélek képmása, és a hiteles kép felveszi magába a meg nem romlott képmást. Ő maga is mondotta, testvéreim, őrizzétek meg a testet, hogy a lelket is megkapjátok hozzá.¹⁶³ 4. Ha pedig azt

¹⁶¹ Az egyház a Nap és a Hold előtt megteremtett, tehát létében megelőzi az égi testeket is. A preegzisztens egyház eszméje megtalálható Hermasz Pásztorában (Látomás II,IV,1; I,I,6 és II,4). A szakaszban a Nap és Hold mellett még a „fény” és „élet” (phósz/zóé) fogalmakat is használja a szerző. A fény és élet fogalmakat elsősorban gnóosztikus írások társították előszeretettel, a 2 Kelemen-levél gnóosztikus interpretációját azonban tiltja az a tény, hogy mindig pozitív értelemben nyilatkozik az Ószövetségről.

¹⁶² A „felülről valónak” (anóthen einai) fordítás a szellemi karaktert veszi figyelembe, ha a Ter 1,27-re való utalást vesszük figyelembe, akkor az „anóthen einai” értelme: „kezdettől való”. Lehet, hogy a szerző a „kezdeti”, „eredeti” teremtést szelleminek gondolja. A preegzisztens Krisztus szellemi létét is úgy jellemzi, mint amely az idők végén jelent meg.

A Ter 2,24-et már az Ef 5,29-32 Krisztusra és az egyházra vonatkoztatta (vö. Didakhé XI,11 „kozmosz misztérium”). Irenaeus szerint (AH I,11,1) a valentinianusoknál az „ekklészia” nő-principium és az „anthróposz” férfi-principium az első „ogdoasz” utolsó párosa.

¹⁶³ Jellegetes kifejezések: „képmás” (antitüposz), „hiteles kép” (to authentikon). Az „antitüposz” a Zsid 9,24 és 1Pét 3,20 jellegetes kifejezése. Az „authentikosz logosz” a Nag-Hammadi VI. kódex egyik írásának a címe. Az „authentész” nyelvtani alak általánosan elterjedt volt, az „authentikosz” alak azonban csak keresztény írásokra

állítjuk, hogy a test az Egyház, a lélek pedig Krisztus, így aki testét meggyalázza, az Egyházat gyalázza meg, és az ilyen nem kaphatja meg a lelket, aki maga Krisztus. 5. Ez a test oly nagy életet és romlatlanságot képes magába fogadni a Szentlélek segítségével, melyet senki sem képes sem elmondani, sem kimondani, amelyeket maga az Úr készített választottainak (vö.: 1Kor 2,9).

XV. Nem gondolnám, hogy keveset beszéltünk volna az önmegtartóztatásról¹⁶⁴, mivel aki ezt teszi, az nemcsak nem is fogja azt megbánni, hanem inkább saját magát segíti az üdvösségre, meg engemet is, aki azt ajánlja. Az érte járó fizetés ugyanis nem csekély, mert a tévelygő, vagy már elveszett lelkét visszatéríti az üdvösséghez. 2. Ekkorra ellenszolgáltatást adunk mi az Istennek, aki megteremtett bennünket, azzal a feltétellel, hogy mindaz, aki csak róla beszél vagy hall, hitben és szeretettel beszéljen és halljon róla. 3. Maradjunk meg istenfélő és igaz embereknek mi, akik hittünk benne, hogy nyílt bizalommal kérjük az Istent, aki azt mondta: „Míg te beszélsz, én azt mondom: Íme itt vagyok” (vö.: Iz 58,9). 4. Ezek a szavak ugyanis a nagy ígéretekre vonatkoznak, és hogy adjon, az őt kérőnél készségesebbnek mondja magát az Úr. 5. Ne irigykedjünk egymásra, ha olyan mértékben részesednek mások is a javakban, mint amilyen mértékben mi is megkapjuk. Továbbá: amekkora gyönyörűséget adnak ezen ígék azoknak, akik ezeknek megfelelően cselekednek, ugyanakkora büntetés vár azokra, akik ezeket elmulasztják megtenni!

XVI. Mindezek miatt, testvéreim, ne éljünk olyan szűkösen a megtérés lehetőségével, mivel annak most van itt az ideje, hogy odaforduljunk az Istenhez, aki meghívott bennünket, és addig tegyük meg ezt, ameddig ő elfogad minket! 2. Ha a gyönyörökben való tobzódástól távol tartjuk magunkat, és ha a lelkünket legyőzzük abban, hogy nem engedünk az ezekre irányuló vágyódásainknak, akkor megkapjuk Jézus irgalmát. 3. Hiszen tudjátok ti is, hogy elérkezik az ítélet napja, mint egy befűtött kemence, és akkor majd az ég egy részét tűz fogja megemészteni (vö.: Mal 4,1), az egész föld pedig olyanná lesz, mint a feltüzesített ólom, ekkor majd nyilvánosságra jut az embereknek mind rejtekben, mind nyilvánosságban véghezvitt cselekedete. 4. Az alamizna éppenúgy javunkra válik, mint a bűnök feletti bánkódás, a bőjtölés jobb, mint az imádság, de az alamizna mindkettőnél jobb. A szeretet elrejtja a bűnök sokaságát, a tiszta lelkiismerettel végzett imádság megszabadít bennünket a haláltól. Boldogok mindazok, akik ezekben töltekeznek, az alamizna pedig a bűnök könnyítője.¹⁶⁵

XVII. Teljes szívünkben tartunk bűnbánatot, nehogy valaki is elveszen közülünk. Ha pedig kezünkben vannak a törvények, cselekedjünk ilyenképpen, a bálványokat otthagytuk, sőt tanítunk másokat is, mennyivel inkább nem szabad elvesznie annak a léleknek, amely már ismeri az Istent? 2. Karoljuk fel azokat, akik már elerőtlenedtek a jóra irányuló törekvésekben, hogy így mindannyian eljuthassunk az üdvösségre, legyen gondunk a másikra és figyelmeztessük egymást! 3. Ne csak hívőnek mutassuk magunkat, és ne csupán a presbiterek figyelmeztetései alatt magunkat, hanem vonuljunk vissza házukba, ott is Isten parancsaira emlékezzünk, és ne epekedjünk a világ dolgai után, hanem gyakrabban jöjjünk össze, törekedjünk előbbre jutni az Úr parancsolataiban, hogy mindannyian, kik az életre gyűltünk egybe, ugyanazt gondoljuk.¹⁶⁶ 4. Azt mondja ugyanis az Úr: „Eljövök, hogy egybegyűjtsem az összes nemzetet, törzseket és nyelveket” (vö.: 66,18), és ezt a

---

jellemző, főként gnóosztikus művekre. A szerző azonban a test „megőrzését” szorgalmazza, ami kizárja a gnóosztikus gondolkodásmódot.

¹⁶⁴ „önmegtartóztatás” sokszor visszatérő fogalom a levélben (homíliában), de nem valószínű, hogy szélsőséges enkratita jelentést tulajdonít neki a szerző. Általában a bűnöktől való megtartóztatást jelenti.

¹⁶⁵ A cselekedetek nagyra értékelése nem gnóosztikus vonás. A felsorolás megfelel a Tób 12,8-nak. A Tamás-ev. 6. és 14. logionja elutasítja ezeket a vallási gyakorlatokat.

¹⁶⁶ vö. Didakhé XVI,2. Az „összejövétel” és az eszkatológikus „összegyűjtés” kapcsolatban áll egymással.

megjelenésének napjáról mondja, mikor eljön, hogy minket megszabadítson, mindenkit tetteinek megfelelően. 5. A hitetlenek látni fogják dicsőségét és hatalmát¹⁶⁷, elámulnak majd, ha meglátják a világ feletti uralmat Jézus Krisztusban, és azt fogják mondani: – Jaj nekünk, mert valóban te vagy az, és mi nem hódoltunk előtted, nem hittünk benned, és nem engedelmeskedtünk a presbitereknek, akik üdvösségünk hirdetői voltak, és a férgük nem fog elpusztulni, tűzük ki nem alszik, látványosságára lesznek minden testnek (vö.: Iz 66,24).¹⁶⁸ 6. Az ítélet napjaiként pedig azt a napot mondotta, mikoron majd láthatóvá lesznek közöttünk istentelenek, és lesznek olyanok is, akik félremagyarázzák Jézus Krisztus parancsolatait. 7. Az igazak pedig megmaradnak a helyes cselekedetekben, szorongattatásokat viselnek el, a lélekben feltörő élvezetvágyat megvetik, akkor látni fogják, hogy azok, akik nem keresték, vagy pedig szavaikkal és cselekedeteikkel elárulták Jézust, büntetésül rettenetes szenvedések közepette el nem égő tűzre kerülnek, ők viszont dicsőíteni fogják az Istent, mondván: Lesz reménye annak, aki teljes szívéből szolgált az Istennek.

XVIII. Minket pedig azok közé számítsanak, akik hálát adnak az Istennek, és szolgálnak neki; és ne azok közé, akik istentelenségük miatt elítéltetnek! 2. Én magam ugyan mindenben vétkezek, a kísértéseket nem tartom távol, ezzel szemben, még akkor is, ha az ördög mesterfogásai között vagyok, törekszem az igazságosság után, amennyire erőmből telik, megközelítem, mivel félelemmel tölt el az eljövendő ítélet.¹⁶⁹

XIX. Mindezek miatt, testvéreim és nővéreim, miután hallottuk az igazság Istenét, buzdítalak titeket, figyelmeteket arra irányítsatok, ami megíratott, és ezzel magatokat segítitek az üdvösségre, meg azt is, aki köztetek felolvasó; én pedig fizetségképpen kérem, hogy teljes szívetekből térjete meg, munkáljátok egymás életét és üdvösségét! Mindannyian, kik ilyenképpen cselekedünk, példát mutatunk minden fiatalnak és mindazoknak, akiknek szándékában áll Istennek tetsző módon, és annak jósága szerint élni. 2. Ne legyünk zúgolódók és veszekedők, miként az oktalanok, ha valaki figyelmeztetne bennünket, vagy az igazságtalanságból az igazságosság felé fordítana minket! Olykor rosszat teszünk, kételkedéseink, meg a bennünk levő hitelenség miatt nem látunk tisztán magunkban, elménk elsötétült a hiábavalóságok utáni vágyakozásainkban. 3. Az igazságosság tetteit cselekedjük, hogy majdan üdvösségre jussunk! Boldogok mindazok, akik hallgatni fognak ezekre a figyelmeztetésekre, mert ha rövid ideig szenvedniük is kell ebben a világban, de a föltámadás halhatatlan gyümölcsét mégis szüretelni fogják! 4. Ezért hát ne váljék szomorúvá az, aki istenfélelemben él, még akkor sem, ha a mostani időkben szerencsétlenség érné őt; a boldogság ideje reá fog köszönteni, az ilyen ember odafönn, atyáink mellett örvendezésben él majd, szomorúságot nem ismerő századokon át.

XX. Ne zavarja meg elméteket, ha Isten szolgálói között látunk olyanokat, akik szükségét szenvednek, és akik igazságtalanság árán gazdagodtak meg. 2. Legyen meg bennünk a hit, testvéreim és nővéreim! Mindannyian az élő Isten versenypályáján küzdünk, ebben az életben végezzük edzéseinket, hogy az eljövendőben koszorút nyerjünk. 3. Az igazak közül senki sem nyeri el gyümölcsét idő előtt, hanem csak reméli. 4. Az igazak bérét ha Isten mindenkinek azonnal megadná, igyekeznénk mindannyian megkötni a jó üzletet, mintsem jámbor módon élni. Igazaknak látnának bennünket, mikor nem a jámborságot, hanem a

¹⁶⁷ A „hitetlenek” itt nem a pogányok, hanem a Jézus második eljövételében kételkedők, akikről a XI,2-ben már beszélt.

¹⁶⁸ Az Iz 66,24-3-t ugyanúgy idézi mint a VII,6-ban.

¹⁶⁹ „mindenben vétkeztek” a görögben a „panamartolosz” szó áll, amely a Didakhé V,2-ben és a Barnabás-levél XX,2-ben a halál útjának jellemzésére szolgál. A „mesterfogások” itt a kínzó hóhér tevékenységére vonatkoznak. A görög „organon” szót a szerző a Septuagintából vette át, ahol a legtöbb helyen zeneszerszámot jelent, a 2 Makk 12,27-ben harci gépet, a 4. Makk 6,5-ben, 9,20-26-ban, 10,5-ben pedig kínzó eszközt. Ez utóbbi jelentésben alkalmazza a szerző. Az eljövendő ítélettől való félelem motívuma Hermasznál is megtalálható (Látomás III,IX,5).

nyereséget hajszoljuk? Mindezek miatt zavarja össze az isteni ítélet az olyan lelket, mely nem igaz, és bilincsekkel terheli meg.¹⁷⁰

5. Egyedül a láthatatlan Istennek, az igazság Atyjának, aki elküldötte nekünk a Megváltót, a romolhatatlanság szerzőjét, és általa nyilvánvalóvá tette előttünk az igazságot és a mennyei életet, neki legyen dicsőség örökkön örökké. Ámen.

---

¹⁷⁰ A büntetett, megbilincselte lélekkel valószínűleg a bukott angyalok megbilincselésére utal. A kiindulási pont a Ter 6,1-4; ezt a részt részletezték a késői zsidó írások, mint a Jubileumok könyve V,6; X,5; VII,11; Hénokh 10,4; 54,3. Az újszövetségi írásokban megtalálható Júdás-levél 6 és 2Pét 2,4-ben.

Antiochiai Szent Ignác hét levele (fordította: Vanyó László)

Ignációl, az antiochiai egyház második püspökétől reánk maradt hét levél szinte elválaszthatatlan egységbe fűződik. Keletkezésüknél és tartalmuknál fogva egyaránt egységeseknek mondhatjuk ezeket a leveleket, mert mindegyiket egyazon időben írta meg, életének végén, utolsó utazásának egy rövidke szakaszán, mikor öt tíz katona kíséretében, elítélten vittek Rómába. Hét levelét Ázsia provincia két állomáshelyén írta meg: Szmirnában az efezusi, tralleszi és magnésziai egyházakhoz, melyekben köszönetet mond nekik iránta tanúsított figyelmességükért, itt írta meg a római egyházhoz címzett levelét is, amelyben arra kéri a főváros Krisztus-hívőit, ne használják fel összeköttetéseiket kiszabadítása érdekében; amikor pedig átvitték őt Troászba, innét küldte leveleit a filadelfiai és a szmirnai egyházakhoz, azon kéréssel fordult hozzájuk, hogy menesszenek hírnököket Antiochiába, karolják fel ezen egyházak antiochiai testvéreiket, akik tudomása szerint most már háborítatlanul élhetnek, csak püspöküket nem láthatják többé. A két egyházon kívül ezen állomáshelyéről írt Polikárpnak, a szmirnai egyház fiatal korban levő püspökének, bensőséges hangon buzdítja őt mindarra, amit a maga életében maradandónak tartott.

Mindegyik levélben, árnyalatnyi különbségekkel ugyan, de mégis ugyanazok a gondolatok ismétlődnek: egy pályafutását befejező ember búcsúzása és elégedettsége, töretlen ragaszkodás Krisztushoz, az ittmaradottak iránt érzett mély szorongás, a félbeszakadt ügyek elrendezését sürgető buzgalom, és e vezérlő gondolatok alá rendeződik minden más kijelentése, amelyekből az Istenre, Jézus Krisztusra, eukharisziára vonatkozó hitét megtudhatjuk. Különösképpen idézett mondatai azok, amelyeket az egyház berendezkedésével kapcsolatban hagyott ránk, levelei a reánk maradt szövegelemek közül a legkorábbiak, amelyek az egyházi rend ma is meglévő hármasságát tükrözik, vagyis minden részegyházat a püspök vezeti, aki mellett ott áll a presbiter-kollégium, és neki segédkezik a diakónusok csoportja. Ugyanilyen gyakran hivatkoznak a római egyházhoz írt levelének köszöntő soraiban található egyik mondatára, ahol ezen egyházat a „szeretet előljárójának” mondja. A kifejezés értelmezése körül különböző vélemények születtek meg, a katolikus felfogású teológusok benne a pápai primátus egyik legkorábbi igazolását látták, míg mások csak morális tartalmat tulajdonítanak neki. Annyi bizonyos, hogy az egyház kifejezés helyett többször is alkalmazza a „szeretet” (= agapé) megjelölést, és ezt fordításunkban is így, a szóhasználatának megfelelően adtuk vissza.

Antiochiai Szent Ignác levelei a szerző életpéldája és a bennük adott tanítás miatt a katolikus egyházon belül mindenkor megbecsült iratok voltak, kiemelkedő tekintélyük miatt ez a tisztelet az évszázadok folyamán vadhajtásokat is növesztett, ami leginkább abban mutatkozott meg, hogy a levelek számát hamisítványokkal megnövelték, a meglévőket pedig betoldásokkal bővítették, és bizonyos fokig átsimították, és legendás iratokká torzították. Így az Ignác-levelek a negyedik századtól fogva kétféle szövegváltozatban terjedtek, a rövidebb változat – amelyben ma már az eredetét látjuk –, és a hosszabb változat, amely az előbbinek apollinarista átdolgozása. Az elmúlt évszázad közepén egy szír nyelvű változata is napvilágra került, de ez voltaképpen nem más, mint a rövidebb változat fordítása.

A két változat okozta nehézségek mellett a levelek eredetiségét elsősorban fejlettnek mutató egyházképük miatt vonták kétségbe, de Harnack, Lightfoot, Zahn és Funk

szövegkritikai munkássága igazolta szerzőjük tekintélyét¹⁷¹, ma már komolyabb ellenvetések nem merülnek fel e kérdésben. A hét levél stílusában megőrizte a körülmények adta frissességet, mindenféle későbbi csiszolást kizáró kötetlenséget mutat, amihez hozzájárul írójuknak sajátos, utánozhatatlan retorikai adottsága, és mindezek a levelek hitelét kétséget kizáróan szavatolják.

Antiochiai Szent Ignác leveleinek meglétéről már fiatal barátja, szmirnai Szent Polikárp is megemlékezik (vö.: Pol. 13,2), nem sokkal később Ireneusz, Órigenész és Euszebiosz¹⁷². A levelek fordításához pedig a Didakhé bevezetőjében említett Bihlmeyer-féle szövegkiadást vettük alapul.

Szent Ignác levele az efezusiakhoz

A Theophorosznak (= Istenhordozónak) is nevezett Ignatiosz mind nagyobb örömet kíván az Atyaisten nagyságában teljességgel megáldott, az idők előtt mindenkorra a maradandó, változatlan dicsőségre egyesített, és az igazi szenvedésben, az Atya, és Istenünk Jézus Krisztus akaratában kiválasztott, a boldogságra méltó egyháznak, mely Efezusban van, szeplőtlen örömben és Jézus Krisztusban.¹⁷³

I. 1. Istenben értesültem hön szeretett nevedről, mely valóban méltán a tiéd Üdvözítőnkben, Jézus Krisztusban a hitnek és szeretetnek megfelelően, mert Isten utánzóí vagytok, tökéletesen vive végbe a rokon művet Isten vérében feltüzesítve.¹⁷⁴ 2. Miután meghallottátok, hogy a közös név és közös reménység miatt jövök Szíriából fogolyként, mint aki reméli, hogy imáitok által Rómában vadállatokkal küzdhet, hogy ennek elnyerése által tanítvány lehessen, siettetek látni engem. 3. Közben Oneszimosz személyében¹⁷⁵, aki testben püspökötök, Isten nevében egész sokaságotokat fogadtam, kimondhatatlan szeretettel, akiért imádkozom, hogy őt Jézus Krisztus szerint szeressétek, és hogy mindannyian hozzá hasonlók legyetek. Áldott legyen, aki azt a kegyelmet, hogy ilyen püspökötök legyen, nektek, rá méltóknak, megadta!

II. 1. Szolgatársamat, Burroszt illetően¹⁷⁶, aki Isten szerint minden tekintetben megáldott diakónusotok, azért imádkozom, hogy a ti és a püspök tiszteletében maradjon meg; Krokosz is továbbá, aki Istenhez és hozzátok méltó, akit szeretetközösségtek példaképeként fogadtam, ki engem minden tekintetben felüdített¹⁷⁷, akit ugyanígy üdítsen fel Jézus Krisztus Atyja Oneszimoszal és Burrosszal és Euplusszal és Frontoval együtt, akinek személyében mindannyiotokat láthattam a szeretetben. 2. Bárcsak méltó lennék rá, hogy mindörökre boldog legyek veletek! Valóban méltó minden módon Jézus Krisztust dicsőíteni, aki

¹⁷¹ Az említett szerzők szövegkritikai munkáját és annak bibliográfiáját lásd: Quasten: Patrologia, I. 73-75. o. Antiochiai Szt. Ignác címszó alatt.

¹⁷² Ireneus: Adversus Haereses V, 28. 4; Origenes: in. Cant. Prolog. III, 30; Eusebius: Historia Ecclesiastica 3,36,4.

¹⁷³ Az „Istenhordozó” (theophorosz) jelentését megvilágítja Ignác III. században írt szenvedéstörténetének következő sora: „Trajanus ezt kérdezte: Ki az Istenhordozó? Ignatiosz ezt válaszolta: Akinek Krisztus van a szívében” (Óker. írók 7,27. old.). A levél feliratának gondolatai visszhangozzák Szent Pál Ef 1,3-23 és 3,19 gondolatait, tartalmaz továbbá egy rövid, antidoketista krisztológiai hitvallást.

¹⁷⁴ A „név” itt nem Krisztus, vagy a keresztény név, hanem az „efezusiak” név. A görög „ephesisz” igyekezetet, tördést, törekvést jelent. A „valóban méltó” kifejezés a görögben (phüszei dikaia) többet rejt magában, mert az elnevezés és „természet” „karakter” megfelelését fejezi ki, így a „hit és szeretet” az efezusiak természetéből következik szinte, következésképpen „Isten utánzóí”. Vö. Szent Pál Ef 5,1.

¹⁷⁵ vö. Róm 15,5.

¹⁷⁶ A „szolgatárs” Páltól kölcsönzött kifejezés vö. Kol 1,7 és 4,7.

¹⁷⁷ A „felüdítés” vö. 2Tim 1,16.

megdicsőített benneteket, mert az egy engedelmisségben megszilárdultan, a püspöknek és presbitériumnak alávetve, minden szempontból megszentelődtek.

III. 1. Nem parancsokat osztogatok nektek, mintha lennék valaki. A Név miatt vagyok ugyan bilincsekben, de még nem váltam tökéletessé Jézus Krisztusban. Most kezdek tanítvány lenni, úgy is szólok hozzátok, mint tanítványtársaimhoz. Nektek kell engem támogatni hittel, bátorítással, kitartással, nagylelkűséggel.¹⁷⁸ 2. Mivel a szeretet nem hagy hallgatni engem titeket illetően, hát feltettem magamban, hogy intelek benneteket, legyetek egyetértők Isten akaratában. Jézus Krisztus ugyanis, életünk, akitől nem lehet elválasztani bennünket, szintén az Atya akaratában, ahogyan a püspökök is, akik a föld határáig rendeltettek, Jézus Krisztus akaratában vannak.¹⁷⁹

IV. 1. Illő ezért, hogy ti is egyetértsetek a püspök akaratával, ahogyan teszitek is. Említésre méltó presbitériumotoknak éppúgy, mely Istenhez méltó, olyan összhangban kell lenni a püspökökkel, mint a lant húrjainak.¹⁸⁰ Egyetértésetek és harmonikus szeretetközösségetek ad alkalmat Jézus Krisztus dicséretére. 2. Mindannyian kórusba tömörüljétek, hogy az egyetértésben összhangban legyetek, az egységben Isten hangszínét véve fel, egy hangon énekeljétek az Atyának Jézus Krisztus által, hogy meghallgasson titeket, jó cselekedeteitek által felismerje, hogy Fiának tagjai vagytok. Azért hasznos nektek feddhetetlen egységben lenni, hogy mindenkor részesedjétek Istenben.

V. 1. Nekem ugyancsak rövid ideig volt meghitt kapcsolatom püspökötökkel, nem is emberi kapcsolat, hanem kapcsolat a Lélekben, mennyivel inkább mondjalak boldognak titeket, akik oly szoros kapcsolatban vagytok vele, mint az egyház Jézus Krisztussal, és mint Jézus Krisztus az Atyával, hogy az egységben minden összhangban legyen. 2. Senki ne legyen tévedésben! Aki nincs az oltár kerületén belül, az megfosztja magát Isten kenyerétől. Ha egyik vagy másik imádságának akkora ereje van, mennyivel több a püspök és az egész egyház imájának?¹⁸¹ 3. Aki ugyanis nem ugyanoda jár, azt már elfogta a fennhéjázás és megítélte önmagát.¹⁸² Írva van ugyanis: „Isten a kevélyeknek ellenáll” (vö.: Péld 3,34; Jak 4,6; I. Pét. 5,5). Arra törekedjétek tehát, hogy ne álljatok ellen a püspöknek, azért, hogy engedelmesek legyünk Isten iránt.

VI. 1. Ha valaki hallgató püspököt lát, őt annál inkább tisztelje!¹⁸³ Mindazokat ugyanis, akiket a házigazda saját birtokába küld, úgy kell fogadnunk, mint azt, aki őt küldte. Nyilvánvaló, hogy a püspököt úgy kell tekintenünk, mint magát az Urat. 2. Istenben való fegyelmezettségeket bizony maga Oneszimosz magasztalta fölöttébb, mert mindannyian az igazságnak megfelelően éltek, és nincs közöttetek semmilyen pártütés¹⁸⁴; de senki másra ne hallgassatok, csak Jézus Krisztusra, aki az igazságban szól hozzátok!

VII. 1. Egyesek álnokul viselik a Nevet, de olyan dolgokat művelnek, melyek nem méltók Istenhez. Kerülnőtök kell őket, mint a vadállatokat. Veszett kutyák ugyanis, nem nyíltan marnak. Vigyáznatok kell tőlük, mert betegségük nehezen gyógyítható. 2. Egy orvos van,

¹⁷⁸ „Nem parancsokat osztogatok ...” az iskola képét idézi. A „név” itt Jézus Krisztus neve. vö. ApCsel 5,41. „Nektek kell engem támogatni” szó szerint: „felkenni”, ahogyan az atlétákat megkenték olajjal a küzdelem előtt. Az iskola képét felváltja az agón-kép.

¹⁷⁹ „a föld határáig rendeltettek” eszerint Ignác a püspökséget Krisztus egyetemes rendelkezésének tartotta.

¹⁸⁰ Mivel sokszor él a lant-képpel, feltehető, hogy az antiochiai keresztények énekeltek liturgia alatt.

¹⁸¹ vö. Mt 18,19

¹⁸² „ugyanarra jár”, azaz nem ugyanott, nem egy helyen vesz részt az eukharishtián. vö. ApCsel 1,15 és 2,1; 1Kor 11,20; 14,23; 1 Kelemen-levél XXXIV,7; Barnabás-levél IV,10. Az „epi tó autó” szakkifejezés az egy helyen összegyülekező egyházra.

¹⁸³ a hallgató püspök a hallgató Isten és a preegzisztens Krisztus képmása. Vö. Mt 21,33-43; Mk 12,1-12; Lk 20,9-19; Mt 10,40; Jn 13,20.

¹⁸⁴ A „pártütés” (hairészisz) az eretnokség.

testi és lelki,
 aki született és születetlen,
 a testben levő Isten,
 a halálban igazi élet,
 aki Máriától és Istentől való,
 először szenvedő,
 majd szenvedéstől mentes,
 a mi Urunk Jézus Krisztus.¹⁸⁵

VIII. 1. Nehogy félrevezessen bárki is benneteket, mint ahogyan eddig valóban nem is vezetett félre, egészen Istenéi vagytok. Mivel semmilyen viszály nincs köztetek, mely gyötörne benneteket, ezért Istennek megfelelően éltek. Áldozatotok vagyok, és értetek áldozom magam, efezusiak, a mindörökké hírnévvel hirdetett egyházért. 2. Akik testiek, azok nem képesek a Lélek cselekedeteire, sem a lelkiek a testiekre, ahogyan a hit nem teszi a hitetlenség cselekedeteit, ugyanúgy nem teszi a hitetlenség a hitét. Még amit testileg tesztek, azok is lelki cselekedetek, mivel mindent Jézus Krisztusban tesztek.

IX. 1. Tudomásomra jutott, hogy ide jöttek egyesek, kiknek tanítása rossz. Ne hagyjátok, hogy elhíntek köztetek, dugjátok be a fületeket, nehogy befogadjátok azt, amit széthintenek, mint akik az Atya templomának kövei vagytok, az Atyaisten épületéhez odakészítve, Jézus Krisztus emelőszerkezetén, mely a kereszttel magasba emeléstekhez kötésként szolgál a Szentlélek, felvonótok a hit legyen, felvonópályátok pedig Istenhez a szeretet. 2. Útitársak legyetek mindannyian, Isten-hordozók, a templom-hordozók, a szentség-hordozók, Krisztus-hordozók, minden szempontból Jézus Krisztus parancsaiban felékesítettek.¹⁸⁶ Afölött is ujjongok, hogy a veletek való érintkezésre és örvendezésre méltattam azáltal, hogy írok nektek, hogy másféle életet nem szerettek, csak azt, mely megfelel Istennek.

X. 1. A többi emberért is szüntelenül imádkoztatok (vö.: 2Tessz 5,17). Bennük is megvan a megtérés reménye, hogy Istenre találjanak. Adjatok nekik lehetőséget, hogy legalább tetteitekből okuljanak. 2. Haragjukkal szemben ti legyetek szelídek, nagyozolással szemben ti alázasak, káromlásaikkal szemben legyen nálatok az imádság, tévelygéseikkel szemben ti legyetek szilárdak a hitben (vö.: Kol 1,23; Róm 4,20; 1Kor 16,13), vadságukkal szemben ti legyetek csendesek, ne akarjátok utánozni őket. 3. Mutakozzunk testvéreiknek az illemben, a szeretetreméltóságban, de az Úr utánczóit akarjunk lenni, hiszen kivel bántak valaha is igazságtalanabban, kit fosztottak ki annyira, kit gyaláztak meg jobban? Ne lehessen megtalálni köztetek a Sátán üszkét, hanem testileg és lelkileg tökéletes tisztaságban és mértékletességben maradjatok Jézus Krisztusban!

XI. 1. Végső idők!¹⁸⁷ Különböznél megcsüggenülünk, tartsuk tiszteletben Isten türelmét, nehogy ítéletünkre váljon! Féljünk akár az eljövendő haragtól (vö.: Mt 3,7), szeressük akár a jelen kegyelmet, vagy egyiket a kettő közül: az a fontos csak, hogy Jézus Krisztusban méltónak találjunk az igazi életre. 2. Rajta kívül nincs semmi, ami méltó hozzáátok, kiből bilincseket hordok, a lelki gyöngysort, bennük adassék meg nekem a feltámadás imáitokra, melyeknek bár mindig részese lennék, hogy az efezusi keresztények örökrészében lehetnék, akik Jézus Krisztus erejében az apostolokkal is mindig összhangban voltak.¹⁸⁸

XII. 1. Tudom ki vagyok, és kiknek írok. Én elítélt vagyok, ti, akik irgalmat találtatok; én veszélyben vagyok, ti biztonságban. 2. Átmenő útja vagytok azoknak, akiket Isten miatt öltek

¹⁸⁵ A részlet szimmetrikus felépítésű himnikus hitvallási szöveg, tartalmilag antidoketista. A „születetlen” és „szüneteltől mentes” (agennétosz, apathész) a filozófiai nyelvből kölcsönzött kifejezések.

¹⁸⁶ A szakasz esetleg lehet célzás az Artémisz-körmenetekre (vö. ApCsel 19,24).

¹⁸⁷ „végső idők” vö. 1Jn 2,18; Kor 7,29; 10,11.

¹⁸⁸ „az apostolok” itt Pált és Jánost jelentik.

meg, beavatott társai Pálnak, a megszenteltnek és tanúsítottnak, a boldogságra méltatottnak, – akinek nyomában lépni bárcsak méltatnék, amikor elnyerem Istent -, aki egy teljes levélben emleget titeket Krisztus Jézusban.¹⁸⁹

XIII. 1. Törekedjete rá, hogy gyakrabban egybegyűljete Isten dicsőségére és eukharisztijára. Ha ugyanis gyakran összegyűltök, lerombolódnak a Sátán hatalmasságai, hitetek egyetértésében megsemmisül rontása.¹⁹⁰ 2. Nincs jobb dolog a békénél, melyben az égiek és földiek minden csatája megszűnik.¹⁹¹

XIV. 1. Mindezekből semmi sem marad rejtve számotokra, ha Jézus Krisztusban tökéletes hitetek és szeretetetek, ami az élet kezdete és teljessége; kezdete a hit, teljessége pedig a szeretet (vö.: 1Tim 1,5). A kettő egyesülésében van az Isten, és minden más, ami szép és jó az életre.¹⁹² 2. Aki hitet hirdet, nem vétkezik, akinek szeretete van, nem gyűlöl. A fát gyümölcséről lehet megismerni (vö.: Mt 12,33). Így, akik Krisztust hirdetik, cselekedeteik által ismerhetők meg. Nem a hirdetés ugyanis most a dolog, hanem az, hogy valaki a hit erejében találtasson mindvégig.

XV. 1. Jobb hallgatni és lenni, mint beszélvén nem lenni. Szép dolog a tanítás, ha az, aki mondja, meg is teszi, amit tanít. Egy tehát a tanító, az, „aki szólott és lett” (vö.: Zsolt 32,9 és Zsolt 148,5), és mindaz, amit hallgatásban tett, méltó az Atyához.¹⁹³ 2. Akiben megvan tényleg Jézus igéje, az még hallgatását is meg tudja hallani, hogy tökéletes legyen, hogy beszédét cselekedje, és hallgatásáról felismerjék. 3. Semmi sincs rejtve az Úr előtt, sőt, még elrejtett dolgaink is közel vannak hozzá. Mindent úgy tegyünk tehát, hogy ő lakik bennünk, és az ő templomai legyünk, s maga Istenünk van közöttünk, aki valóban van, s aki meg fog jelenni előttünk, mindezek miatt méltó szeretnünk őt.¹⁹⁴

XVI. 1. Ne áltassátok magatokat, testvéreim. Akik a családjukat megromtják, nem fogják örökölni Isten országát (vö.: 1Kor 6,9-10; Ef 5,5). 2. Ha azokat, akik testileg tettek ilyet, megölték, mennyivel inkább azt, aki Isten hitét, melyért Jézus Krisztus megfeszítettett, rossz tanítássá torzítja? Az ilyen szennyessé válva a kiolthatatlan tűzre kerül (vö.: Mt 9,43), hasonlóképpen az is, aki hallgatta őt.

XVII. 1. Azért kapott kenetet fejére az Úr, hogy a romolhatatlanságot lehelje az Egyházra. Ne engedjete, hogy e világ fejedelme tanításának bűzével kenjenek fel titeket, foglyul ne ejtsen az előttünk álló élet elől.¹⁹⁵ 2. Miért ne legyünk mindannyian okosak, miután megkaptuk Isten ismeretét, aki Jézus Krisztus? Miért vesznénk el bolondokként, félreismerve az ajándékot, melyet az Úr valóban elküldött?

XVIII. 1. Az én lelkem a kereszt gyalázata¹⁹⁶, mely kereszt botrány a hitetleneknek, nekünk azonban üdvösség és örök élet. Hol van a bölcs, hol az okos? (vö.: 1Kor 1,19-20; Róm 3,27). Hol van az értelmeseeknek tartottak dicsekvése? 2. Mária hordozta ugyanis méhében Istenünket, Jézust, a Khrisztoszt (= Felkentet, Messiást) Isten rendelkezésének

¹⁸⁹ „egy teljes levélben”, de a szöveget úgyis lehet érteni, hogy „minden levélben”, ez utóbbi azonban túlzás, mert az efezusiakat Pál a következő helyeken említi: 1Kor 15,32; 16,8; 1Tim 1,3; 2Tim 1,16; 4,19.

¹⁹⁰ vö. Didakhé XVI,2.

¹⁹¹ „az égiek és földiek” azaz a levegőig démonjai, vö. Szent Pál Ef 2,2 és 6,12; a pogányok és szektások, vö. 1Kor 15,40 és 48; Jn 3,12; Ef 1,10; Kol 1,16.

¹⁹² „szép és jó életre” a „kalokagathia” szót használja a görög szöveg, valószínűleg a 4. Makkabeus könyvből kölcsönözte Ignác (vö. 4. Makk 1,10; 3,18; 11,22; 13,25; 15,9). A szó Szókratész óta az erényes életet jelenti.

¹⁹³ Vö. Róm 2,21; Didakhé XI,10; „Egy a tanító ...” vö. Mt 23,8; Judit 16,14; 1Kor 8,6; Kol 1,16; Jn 1,3.

¹⁹⁴ Vö. 1Kelemen-levél XXVII,3 és XXI,3 azzal a különbséggel, hogy Kelemen Istenről, Ignác Krisztusról mondja mindezeket.

¹⁹⁵ Vö. Mt 26,7; Mk 14,3; 1Kor 2,14 kk; 2,6 és 8; Jn 12,31; 14,30; 16,11.

¹⁹⁶ „lelkem a kereszt áldozata”, Ignác a lélekre a „pneuma” szót használja, az áldozatra a „peripszéma” kifejezést. A szót az engesztelő áldozat értelmében is használták, magán levelekben önmegalázó, megalázkodó jelentéssel (vö. a levél VIII,1-ben, Tób 5,19-ben, 1Kor 4,13-ban, Barnabás-levél IV,9 és VI,5-ben).

megfelelően, aki Dávid magjából való (vö.: Jn 7,42; Róm 1,3), de mégis a Szentlélektől; aki született és megkereszteltetett, hogy szenvedésével tisztítsa meg a vizet.¹⁹⁷

XIX. 1. Rejtve is maradt e világ fejedelme előtt Mária szüzessége és szülése, hasonlóképpen az Úr halála is: három kiáltó misztérium, mely Isten csendjében ment végbe.¹⁹⁸ 2. Hogyan vált nyilvánvalóvá az aiónok előtt? Minden csillagot túlragyogó csillag gyulladt fel az égen, fénye kimondhatatlan volt, csodálatot keltett újdonsága, a többi csillag pedig, a Nappal és a Holddal együtt kórust alkottak eme csillaggal, hiszen ez fényével mindegyiket felülmúlta; zavar támadt, honnan eme újdonság, mely nem is hasonlítható hozzájuk?¹⁹⁹ 3. Ettől kezdve megszűnt minden varázslás és megsemmisült a rossz minden bilincse.²⁰⁰ Leronttatott a tudatlanság, a régi királyság összeomlott, amikor megjelent Isten emberi módon az örök élet újdonságában (vö.: Róm 6,4). Elkezdődött az, ami Istennél már eldöntött volt. Ettől fogva minden a halál lerombolására szövetkezett.

XX. 1. Ha imáitok által Jézus Krisztus méltatna rá, szándékomban állna egy másik könyvben, melyet írnék majd nektek, részletesebben kifejteném benne az új ember Jézus Krisztusra vonatkozó üdvrendjét, melyet elkezdtem, ami az ő hitében és az ő szeretetében, szenvedésében és feltámadásában áll.²⁰¹ 2. Kiváltképpen, ha az Úr tudtomra adja, hogy a Név iránti szeretetből mindannyian egy emberként egyesültök az egy hitben és Jézus Krisztusban, aki test szerint Dávid nemzetségéből való, az Emberfiában és Isten Fiában, osztatlan lélekkel a püspök és a presbitérium iránti engedelmisségben, egy kenyeret törve, mely a halhatatlanság orvossága, ellenszer a halál ellen, hogy ne haljunk meg, hanem mindörökké éljünk Jézus Krisztusban.²⁰²

XXI. 1. Áldozat vagyok értetek és azokért, akiket Isten tiszteletére Szmirnába küldtetek, ahonnan nektek is írok, hálát adva az Úrnak, úgy szeretvén Polikárpot, mint titeket. Emlékezzetek meg rólam, ahogyan Jézus Krisztus is megemlékezik rólatok! 2. Imádkozzatok Szíria egyházáért, ahonnan megbilincselve visznek Rómába, utolsót az ottani hívők között, mint aki Isten tiszteletére méltónak találtatott! Üdv nektek az Atyaistenben és Jézus Krisztusban, közös reménységünkben!

Szent Ignác levele a magnésziaiakhoz

A Theophorosznak is nevezett Ignatiosz a Maiandrosz folyó menti Magnészia egyházának, mely az Atyaisten kegyelmében, Krisztus Jézusban, Megváltónkban áldott,

¹⁹⁷ „szenvetésével tisztítsa meg a vizet” – a keresztség vízét ugyanis erejét Krisztus kereszthalálának köszönheti. A kereszten oldalából kifolyó vizet és vért a II. századi szerzők az eukharisztia és keresztségre magyarázták, ugyanakkor Jézus Jordánba való alámerülését szenvedésére, felmerülését feltámadására értelmezték.

¹⁹⁸ Azaz nem tudta megtámadni és keresztezni az üdvrendet. Nem a nyilvánosság előtt ment végbe mindez. Krisztus kereszthalála annyiban maradt rejtve evilág fejedelme előtt, hogy annak üdvözítő tartalmát nem látta be. A „kiáltó misztérium” az apostoli igehirdetésre, a kérügmára utal. Ignác sorait a Sátán becsapására lehet érteni, aki azért nem vette észre az Ige alászállását, mert az rejtekben ment végbe. A Megváltó rejtett alászállásának gondolatát ismeri az Ascensio Isaia 9,15 és 10,11, más apokrifek is, mint az Epistula Apostolorum. A gnóztikusok is ismerték a világ végét jelentő „kiáltást”. Az „Isten csendje” előfordult már a XV,1-ben, említi a Magn. VIII,2-ben is. A „csend” és „nyugalom” a „pléróma” tulajdonsága.

¹⁹⁹ Vö. Mt 2,2-9. A rész himnuszszerű. A részletet feldolgozza a Jakab-ősevangélium XXI is. Ignác talán egy kész költeményt illesztett be, amely a gnózis és a mágia elleni polémiában kristályosodott ki.

²⁰⁰ A mágiától irtóztak a keresztények. Vö. ApCsel 8,9-11; 13,6-8; Barnabás-levél XX,1; Didakhé II,2; V,1.

²⁰¹ Vö. Polükarposzhoz VIII,1.

²⁰² „egy kenyeret törve” – Vö. 1Kor 10,16; 11,24; ApCsel 2,42 és 46; 20,7 és 11; 27,35; Didakhé XIV,1; 11,3. „a halhatatlanság orvossága”, a „halál ellenszere” egy olyan elixír volt, amelynek feltalálását Izisnek tulajdonították. Ennek a varázsszernek nagy szerepe volt a mágiában, a szinkretista vallásokban. A zsidó világban ez az elixír az élet fájának olaja, mint az Ádám (Mózes)-apokalipszisben.

akiben üdvözlöm őt, s a lehető legtöbb kegyelmet kérem számára az Atyaistenben, és Jézus Krisztusban.

I. 1. Miután tudomást szereztem Isten szerinti szeretetek nagy fegyelméről, örömmel határozta el, hogy Jézus Krisztus hitében szólok hozzátok. 2. Az Istenhez leginkább illő névre méltatva, melyet bilincsekben hordok, magasztalom az egyházakat, azért imádkozom, hogy bennük Jézus Krisztus – aki életünk mindörökké – testének és Lelkének egysége legyen meg, a hité és szereteté, melynél előbbrevaló nincsen, s a legfontosabb legyen meg bennük: Jézus és az Atya egysége.²⁰³ Benne kiálljátok e világ fejedelmének támadásait, és azokat kikerülve Istent nyeritek el.

II. 1. Látástokra méltattam püspökötök, az Istenhez méltó Damaszk és a tisztelendő presbiterek, Basszus és Apollóniosz, valamint szolgatársam, a diakónus Zotinosz által, kibem örömet leltem, mert úgy engedelmeskedik a püspöknek, mint Isten kegyelmének, a presbitériumnak pedig, mint Jézus Krisztus törvényének.

III. 1. A püspök fiatalkorával azonban nem illik visszaélnetek, hanem az Atyaisten erejének megfelelően meg kell adni neki minden tiszteletet, tudomásomra is jutott, hogy a szent presbiterek sem használták ki szemmel látható fiatalságát, hanem, mint Istenben bölcsék, engedelmeskedtek neki, de nem is neki, hanem Jézus Krisztus Atyjának, aki mindenki püspöke. 2. Képmutatás nélkül illő engedelmeskedni annak tiszteletére, aki szeret bennünket. Nem azért, mert eme látható püspököt téveszti meg valaki, hanem, mert a láthatatlan megtévesztésére merészkedik. Az efféle azonban nem testtel kapcsolatos számvetés, hanem Istennel, aki a titkokat ismeri.

IV. Illő, hogy ne csak keresztényeknek hívjanak minket, de azok is legyünk²⁰⁴; minthogy egyesek emlegetik ugyan a püspököt, de mindent nélküle cselekednek. Rossz az ilyenek lelkiismerete, úgy tűnik nekem, mert nem szigorú értelemben vett parancsnak megfelelően gyülekeznek össze.

V. 1. Mivel tehát a dolgoknak kimenetelük van, s előttünk áll egyszerre a kettő, az élet és a halál, és mindenki a saját helyére fog jutni (vö.: ApCsel. 1,25)...²⁰⁵ 2. Ahogyan kétféle pénzérme van, egyik Istené, másik a világé, s mindegyiken rajta van a megfelelő véset, a hitetlenekén ezen világé, a hívőkén a szeretetben az Atyaisten vésete Jézus Krisztus által, akiért ha önként nem vállaljuk a halált, az ő szenvedésére való tekintettel, nincs bennünk az ő élete.²⁰⁶

VI. 1. Az említett személyekben mindnyájukat szemléltem és szerettem a hitben, intellektet, hogy mindent Isten egyetértésében törekedjete tenni, mert a püspök Isten helyettese, a presbiterek pedig az apostolok tanácsa helyét foglalják el, a számomra oly igen kedves diakónusokra Jézus Krisztus szolgálata van bízva, aki öröktől fogva az Atyánál volt, és az idők végén megjelent.²⁰⁷ 2. Isten egyetértését vegyétek fel mindannyian²⁰⁸, tiszteljétek egymást, és felebarátját senki ne tekintse test szerint, hanem mindenkor szeressétek egymást Jézus Krisztusban. Semmi ne legyen köztetek, ami megoszlást idézne elő, hanem egyesüljete a püspökkel és az előljárókkal, tekintettel a romolhatatlanság tanítására és mintájára.

²⁰³ Vö. Jn 17,21 kk. – azaz, az egység oly szoros legyen az egyházak között, mint amilyen egység volt Jézus isteni és emberi természete között, sőt az Atya és a Fiú között.

²⁰⁴ „ne csak kereszténynek hívjanak” ... Az ApCsel 11,26 szerint Antiochiában nevezték először így a keresztényeket „krisztianoi”, de az apostoli atyák közül csak Ignác nevezi így őket!

²⁰⁵ Vö. MTörv 30,15; Sir 15,17; Didakhé I,1. A „saját hely” vö. ApCsel 1,25; Jn 14,2; 1 Kelemen-levél V,4 és 7.

²⁰⁶ 2. A kétféle „pénzérme” utalás a Mt 22,19 kk-re, csak Ignác már az emberekre vonatkoztatja a „képmást”. A Róm 6,5-11 gondolatait idézi Szent Pál nyomán.

²⁰⁷ „öröktől fogva az Atyánál volt ...” vö. Jn 1,1; Zsid 1,2; 9,26; 1Pét 1,20.

²⁰⁸ „Isten egyetértését” úgy is lehet érteni; „az Istentől adott egyetértést” vegyétek fel.

VII. 1. Ahogyan az Úr sem tett semmit az Atya nélkül, egy volt vele, sem egymagában, sem apostolai által, úgy ne tegyetek ti se semmit a püspök és a presbiterek nélkül; ne próbáljatok semmi olyat tenni, ami nektek külön jónak látszik, hanem egy legyen az egybegyűltek imádsága, egy legyen könyörgése, szelleme, egy a reménye a szeretetben, a szeplőtlen örömben, mely Jézus Krisztus, akinél jobb nincsen. 2. Mindnyájan Isten egy templomává tömörüljétek, mint egy áldozati oltárra, az egy Jézus Krisztusban, aki az egy Atyától jött, és az egy Atyánál volt, s őhozzá tér vissza.

VIII. 1. Idegen tanokkal meg ne tévesszenek titeket, sem régi mítoszokkal, melyek haszontalanok. Ha mind ez ideig a judaizmus szerint élnénk, azzal megvallanánk, hogy nem kaptuk meg a kegyelmet. 2. A legihletettebb próféták Jézus Krisztus szerint éltek. Ezért is üldözték őket, akiket az ő kegyelme lelkesített, hogy meggyőzzék a hitetleneket: egy az Isten, aki magát Fia, Jézus Krisztus által megjelentette, aki az ő hallgatásból származó Igéje, aki mindenben tetszett küldőjének.

IX. 1. Ha tehát azok, akik a régi életrendben nevelkedtek, eljutottak a remény újdonságára, ne a szombatot tartásuk, hanem éljenek az Úr napja szerint, mely napon felkelt életünk általa és halála által, amit egyesek tagadnak, mely misztérium által nyertük el a hitet, és ezért tartunk ki, hogy Jézus Krisztus, egyetlen tanítónk tanítványainak találtassunk.²⁰⁹ 2. Hogyan élhetnének nélküle, akinek a próféták is tanítványai voltak a Lélekben, és mint tanítót várták? És ezért ő, akit méltán vártak, mikor eljött, feltámasztotta őket halottaiból.²¹⁰

X. 1. Ne legyünk hát érzéketlenek jóságosságával szemben. Ha ugyanis minket utánozna, azok szerint, amiket teszünk, már nem volnánk. Tanítványainak válva ezért, tanuljunk meg a kereszténység szerint élni. Akit ezen a néven kívül más néven is neveznek, az nem Istentől való.²¹¹ 2. Tegyétek félre a rossz kovászt, mely előregedett, és megsavanyodott, váljatok új kovásszá, mely Jézus Krisztus.²¹² Őbenne válhatok sóssá, nehogy egy is megromoljon közületek, hiszen a szagról már megbizonyosodtok. 3. Helytelen Jézus Krisztust mondani, közben zsidó szokások szerint élni. Nem a kereszténység hitt ugyanis a judaizmusban, hanem a judaizmus a kereszténységben, melyben minden Istenben hívő nyelv egyesült.

XI. Nem azért írom nektek ezeket, szeretteim, mintha arról értesültem volna, hogy köztetek akadnak ilyenek, hanem mint nálatok kisebb, aki eleve óvni kívánlak titeket, nehogy a hiábavaló tanítás horogjára akadjatok, hanem bizonyosodjatok meg tökéletesen a Poncius Pilátus helytartósága idején történt születésről, szenvedésről és feltámasztásról. Valóban ez történt bizonyossággal Jézus Krisztussal, a mi reményünkkel, nehogy közületek egyet is elfordítsanak eme reménytől.²¹³

XII. Mindenben élvezném támogatástokat, bár méltó lennék arra. Bár megkötozött vagyok, de egyiketekhez sem vagyok hasonlítható, akik szabadok vagytok. Tudom, nem fuvalkodtok fel. Jézus Krisztus legyen bennetek. Sőt tudom, mikor dicsérlek titeket, szégyenkeztek, amint meg van írva: az igaz önmaga vádlója (vö.: Péld 18,17).

XIII. 1. Arra törekedjétek, hogy az Úr és az apostolok rendelkezéseiben szilárdak legyetek, hogy bármit tesztek testben és lélekben, azt sikeresen tegyétek (vö.: Zsolt 1,3.) a hitben és szeretetben, a Fiúban és Atyában és a Lélekben, a kezdetben és a végben, legtiszteletreméltóbb püspökötökkel és presbitériumotokkal, mely méltó a lelki koszorúra,

²⁰⁹ A „vasárnap” megülése igen korán elkezdődhetett. Vö. Jel 1,10; Didakhé XIV,1; Barnabás-levél Xv,9; 1Kor 16,2; ApCsel 20,7.

²¹⁰ Vö. Mt 23,8; „feltámasztotta őket halottaiból” – úgy tűnik, Ignác már tanítja a „descendit ad inferos”-t, a Mt 27,52-re alapozva.

²¹¹ Vö. Róm 2,4.

²¹² Vö. 1Kor 5,7 kk.

²¹³ XI. fejezet hitvallási formulára emlékezteti a magnésziaiakat. Rövid tételei hasonlóak az 1Kor 15,3 és 1Tim 6,13-hoz.

valamint az Isten szerinti diakónusokkal.²¹⁴ 2. Engedelmeskedjete a püspöknek és egymásnak, ahogyan Jézus Krisztus alávetette magát testileg az Atyának, az apostolok pedig Krisztusnak és a Atyának és a Léleknek, hogy az egyesülés mind testi, mind lelki legyen.²¹⁵

XIV. Tudva azt, hogy Isten tölt el benneteket, röviden intettelek titeket. Imáitokban emlékeztetek meg rólam, hogy elnyerjem Istent, valamint a szíriai egyházzól, amelynek nevére méltó sem vagyok; szükségem van ugyanis Istenben egyesült imádságotokra és szeretetetekre, hogy a szíriai egyház egyházatok felüdítésére méltasson.

XV. Szmirnából köszöntenek titeket az efezusiak, akik Isten dicsőségére itt vannak, ahonnan nektek is írok, amint ti is engem, mindannyian Polükarposszal, a szmirnaiak püspökével együtt, mindenben segítettek. Jézus Krisztus tiszteletében üdvözölnék titeket a többi egyházak is. Éljetek Isten egyetértésében, aki Jézus Krisztus, kétségtől mentes lélekkel.

Szent Ignác levele a trallésziakhoz

A Theophorosznak is nevezett Ignatiosz az Isten, Jézus Krisztus Atyja előtt kedves, szent egyháznak, mely Ázsia Trallész városában van, a kiválasztottnak és Istenhez méltónak, mely Jézus Krisztus szenvedésében testben és lélekben békét élvez, aki a benne való feltámadás által reménységünk; őt üdvözölöm teljességben és apostoli módon, és a lehető legtöbb kegyelmet kívánom neki.

I. 1. Úgy ismertelek meg titeket, mint akiknek gondolkodásmódja kétkedéstől mentes és feddhetetlen a kitartásban, nemcsak névleg, de természetetek alapján is, mint erre nekem püspökötök, Polübiosz rávilágított, aki Isten és Jézus Krisztus akaratában Szmirnába jött, s így együtt örült velem, Krisztus Jézusban megbilincselttel, ily módon egész sokaságotokat szemlélhetem benne.²¹⁶ 2. Miután Isten szerinti jóakarotokat az ő közvetítésével megkaptam, hálát adtam, mert úgy találtam, amint megtudtam, hogy Isten utánczóit vagytok.

II. 1. Minthogy a püspöknek úgy engedelmeskedtek, mint Jézus Krisztusnak, úgy tűnik nekem, nem emberi szempontok szerint éltek, hanem Jézus Krisztus szerint, aki meghalt értünk, hogy az ő halálában híve elkerüljétek a halált. 2. Szükséges tehát – így is cselekedtek –, hogy a püspök nélkül ne tegyetek semmit, de a presbitériumnak is engedelmeskedjete, mint Jézus Krisztus – a mi reményünk – apostolainak, életformánk legyen Jézus Krisztus.²¹⁷ 3. Jézus Krisztus titkai diakónusainak is mindenben tetszeni kell mindenkinek, hiszen nem az étel és ital szolgálai, hanem Isten egyházának sáfárai. Óvakodniok kell minden vétségtől, mint a tüztől.²¹⁸

III. 1. A diakónusokat hasonlóképpen mindenki úgy tisztelje, mint Jézus Krisztust, ahogyan a püspököt is, mert az Atya képmása, a presbitereket pedig Isten tanácsaként és az apostolok testületeként. Nélkülük nem lehet egyházzól beszélni. 2. Meg vagyok győződve róla, hogy ez így van nálatok. Szeretetek példaképét fogadtam ugyanis, és velem van püspökötökben, akinek már magatartása is nagy tanúság, szelídsége pedig erő. Gondolom, még az istentelenek is tisztelik. 3. Keményebben is írhatnék erről, de, mivel szeretlek

²¹⁴ „hitben, szeretetben, a Fiúban és Atyában és Lélekben, a kezdetben és a végben” vö. Ef XIV,1.

²¹⁵ vö. Ef 5,21; 1Pét 5,5; 1 Kelemen-levél XXXVIII,1.

²¹⁶ Kérdéses, hogy a „természet” szónak itt gnóosztikus jelentése van-e, és a kegyelem elveszítetlenségét fejezi-e ki, avagy a „khrészisz”, a merő névlegességgel szemben a ténylegességet jelöli. Ez utóbbi valószínű.

²¹⁷ „életformánk legyen Jézus Krisztus” szó szerint; „hogy benne járónak találtassatok”. „szeretetek példaképét” – Ignác az „exemplum” latin kölcsönzót használja.

²¹⁸ Az utolsó mondat szövege romlott, csak hozzávetőlegesen fordítható. A keményebb hang oka az lehet, hogy valamilyen vándorapostol állhat szemben itt Ignáccal. A vándortanítók és vándorapostolok még mindig nagy tekintélynek örvendtek, ugyanakkor már nem mindig voltak az ortodoxia képviselői.

benneteket, kíméllek. Nem gondolok arra, hogy mivel bilincsből vagyok, apostolként parancsolgassak nektek.

IV. 1. Istenben sok gondolatom van, de mérséklelem magamat, nehogy elveszsek a dicsekvésben. Most ugyanis nekem is vigyázni kell, nehogy azokra hallgassak, akik felfuvalkodottá tesznek. Akik azonban beszélnek velem, azok ostoroznak.²¹⁹ 2. Valóban szeretnék szenvedni, de nem tudom, méltó vagyok-e rá. Sokak számára nem nyilvánvaló buzgalommal, de annál jobban dül bennem. Szükségem van a szelídségre, melyben megsemmisül e világ fejedelme.

V. 1. Nem tudnék tán égi dolgokról írni nektek? Félek azonban, hogy mivel kiskorúak vagytok, kárt tennék benneték. Bocsássátok is meg nekem ezt, hiszen ha nem tudnátok felfogni, megfojtana benneteket.²²⁰ 2. Nem azért van tudomásom az égi dolgokról, az angyalok rendjéről, a mennyei fejedelemségek felállításáról, a láthatókról és láthatatlanokról, mert meg vagyok bilincselve; ezért még nem vagyok tanítvány. Sok minden hiányzik még nekünk ahhoz, hogy Istent el ne veszítsük.

VI. 1. Kérlek hát titeket, nem is én, hanem Jézus Krisztus szeretete: csak keresztény táplálékkal éljétek, tartózkodjatok az idegen fűszertől, mely az eretnekség. 2. Akik saját magukkal keverik össze Jézus Krisztust, hogy így hitelre méltóknak tűnjenek, olyanok, mint akik borral kevert halálos mérget kínálnak, melyet, ha valaki nem ismer, a gyönyörűséggel a halált veszti.²²¹

VII. 1. Őrizkedjétek az ilyenektől. Így is lesz nálatok, ha nem fuvalkodtok fel, ha elszakíthatatlanok lesztek az Isten Jézus Krisztustól és az apostolok rendelkezéseitől. 2. Aki áldozati oltár kerületén belül van, az tiszta, aki az oltár területén kívül van, nem tiszta; azaz, aki a presbiter, diakónus és a püspök tudta nélkül tesz bármit is, az nem tiszta lelkiismeretében.

VIII. 1. Nem mintha valami efféléről tudnék köztetek, csak óvjak benneteket, szerettem, előre látva a Sátán incselkedéseit. Ti azonban a szelídlelkűségbe öltözve teremtsétek újjá magatokat a hitben, mely az Úr teste, és a szeretetben, mely Jézus Krisztus vére.²²² 2. Senkinek ne legyen semmi kifogása felebarátja ellen körötökben. Ne szolgáltatassatok alkalmat a pogányoknak, nehogy néhány esztelen miatt az Istenben levő többséget káromolják. Jaj annak, aki miatt hiábavalósággal vádolják nevemet egyesek (vö.: Iz 52,5).

IX. 1. Ha valaki Jézus Krisztust kihagyva tanítana benneteket, aki Dávid nemzetségéből való, aki Máriától valóságosan született, evett és ivott, akit valóban üldöztek Poncius Pilátus alatt, valóságosan megfeszítették és meghalt, miközben látták a mennyeieket, a földiek és földalattiak, dugjátok be a fületeket! 2. Jézus valóban feltámadt halottaiból, mert Atyja feltámasztotta őt, aki hasonlóképpen feltámaszt minket is, benne hívőket, így támaszt fel az Atya Krisztus Jézusban, aki nélkül nincs igazi életünk.²²³

X. Ha azonban néhányan, istentelenek, azaz hitetlenek, azt mondják, csak látszólag szenvedett, hát ők maguk a látszat, miért vagyok akkor én megbilincselve, miért is kérem, hogy vadállatokkal küzdhessek? Hiába halok meg akkor, meghazudtolom tehát az Urat.²²⁴

XI. 1. Óvakodjatok a rossz hajtásoktól, melyeknek gyümölcse halált hozó (vö.: Mt 15,13), ha azt valaki megízleli, tüstént belehal. Az ilyenek nem az Atya ültetvénye (vö.: 1Kor 9,27).

²¹⁹ Vö. 1Kor 10,12 kk.

²²⁰ Az előző fejezetben hangoztatott szerénység ellenére karizmatikus adományaira hivatkozik. Vö. 1Kor 3,1 kk.

²²¹ A szöveg romlott.

²²² A hitnek az Úr testével és a szeretetnek az ő vérével való azonosítása alapvető jelentőségű Ignác erénytanában. Az eukharishtiában azt az egyház-közösséget tartja szem előtt, amely az Úr teste és vére nélkül elképzelhetetlen.

²²³ IX,1-2. Hitvallási formula, vö. Róm 1,3; 2Tim 2,8; Jn 7,42; ApCsel 2,24; Róm 4,24; 1Kor 15,15; Gal 1,1; Kol 2,12; 1Pét 1,21; 1 Kelemen-levél XXIV,7.

²²⁴ Az érvelés lényege: csak annak van igazi élete, akinek hite van.

2. Ha azok lennének, akkor a keresztségük jelennének meg rajtuk, és romolhatatlan lenne gyümölcsük; a keresztség által hívogat minket szenvedésében, akik tagjai vagyunk. A fő nem lehet tagok nélkül, mert Isten megígérte az egyesülést, mely ő maga.²²⁵

XII. 1. Szmirnából köszöntelek benneteket, Isten jelen levő egyházaival együtt, melyek minden tekintetben, testben és lélekben egyaránt, felüdítettek. 2. Bilincseim kérlek titeket, melyeket Jézus Krisztusért hordok, miközben könyörgök, hogy Istent elnyerjem: maradjatok meg egyetértésekben és a kölcsönös imádságban. Illik ugyanis mindannyioknak, kiváltképpen a presbitereknek, hogy a püspököt az Atya és Jézus Krisztus, valamint az apostolok tiszteletére felüldítsék. 3. A szeretetben kérlek titeket, hallgassatok rám, nehogy írásom ellenetek szóló tanúsággá váljon! Érettem is imádkozzatok, aki Isten irgalmasságában rászorulok szeretetetekre, hogy az örökrészre méltó legyek, melynek elnyerése előtt áll, nehogy alkalmatlannak bizonyuljak!

XII. 1. Üdvözlök titeket az efezusiak és szmirnaiak szeretete. Imáitokban emlékeztek meg a szíriai egyházzal, amelynek nevére is méltatlan vagyok, aki az ottaniak közül az utolsó vagyok. 2. Boldoguljatok Jézus Krisztusban, engedelmeskedve a püspöknek, mint a parancsnak, a presbitériumnak is ugyanúgy. Osztatlan szívvel, egy emberként szeressétek egymást is! 3. Lelkem nemcsak most áldozat értetek, de akkor is, amikor Istenhez jutok. Most még veszélyben vagyok. Hűségben azonban az Atya Jézus Krisztusban, hogy beteljesítse az én és a ti kéréseket, akiben ti is feddhetetlennek bizonyuljatok.

Szent Ignác levele a rómaiakhoz

A Theophorosznak is nevezett Ignatiusz a szeretett egyháznak, mely a magasságbeli Atya és egy Fia Jézus Krisztus fenségében irgalmat talált, melyet az, aki minden létezőt akart, Jézus Krisztus Istenünk hite és szeretete szerint megvilágosított²²⁶, a rómaiak területén előjáró egyháznak, mely Istenhez méltó, dicséretes, boldogságra méltó, dicsőséges, a cél elnyerésére érdemes, méltó a szentségre és a szeretet vezetője, krisztusi törvényű, az Atya nevével ékes, melyet én is Jézus Krisztusnak, az Atya Fiának nevében köszöntök! Feddhetetlen öröm Jézus Krisztusban azoknak, akik az ő parancsaival egységben vannak, kegyelemmel telve, akik Istentől elszakíthatatlanok és minden idegen színezettől mentesek.

I. 1. Miután Istenhez imádkoztam, elnyertem Istenhez méltó színetek látását – mennyire kértem ennek elnyerését –, remélem, Jézus Krisztusban megbilincselve foglak üdvözölni benneteket, amennyiben az az elhatározása, hogy engem a vég elérésére méltat. 2. A kezdet jól rendezett, ha egyébként elnyerem a kegyelmet, hogy akadálytalanul kapjam meg örökrészemet. Félek, hogy szeretetetek netán igazságtalanságot követ el velem szemben. Nektek könnyű az, amit tenni akartok, nekem azonban nehéz elnyerni Istent, ha nem lesztek kíméletesek irántam.

II. 1. Nem akarom, hogy emberek tetszését keressétek, hanem tessetek Istennek, ahogyan tetszetek is neki. Sem nekem, sem nektek nem lesz többé ilyen alkalmas idő arra, hogy Isten legyen részem, ha hallgattok, akkor egy jobb műhöz adjátok hozzájárulásokat.²²⁷ Ha ugyanis hallgattok rólam, én Isten igéje leszek. Ha ellenben testem iránt viseltetek szeretettel, ismét emberi hanggá válok.²²⁸ 2. Számomra többről nem gondoskodhattok, minthogy

²²⁵ Vö. Levél a Szmirnaiakhoz I,2. A keresztség képe itt tűnik fel először az ókeresztény irodalomban.

²²⁶ A feliratban „Jézus Krisztus Istenünk hite és szeretete” érthető; 1. mint Jézus Krisztustól származó szeretet és hit; 2. Jézus Krisztusba vetett hit és iránta tanúsított szeretet.

²²⁷ Ignác a maga és a római keresztények közös alkotásának tartja életművét.

²²⁸ „csak (emberi) hanggá válik” – az ige (logosz) és a hang (phóné) ellentéte pogány szerzőknél is megtalálható (Plutarkhosz, De animae procr. 27; Corpus Hermeticum XII,12,13).

feláldoztassam Istennek, mert az áldozati oltár már készen van, hogy ti a szeretetben kórust alkotva éneket zengjétek az Atyának Jézus Krisztusban, mert Szíria püspökét Isten arra méltatta, hogy keletről nyugatra küldje. Jó a világból Istenhez lenyugodni, hogy benne keljek fel.

III. 1. Soha senkire nem irigykedtetek, másokat tanítottatok.²²⁹ Én azt akarom, az is szilárduljon meg, amit tanítványokként másoknak meghagyatok. 2. Csupán a külső és belső erőt kérjétek számomra, hogy ne csak mondjam, hanem akarjam is, ne csak kereszténynek hívjanak, hanem annak is bizonyuljak. Ha ugyanis annak bizonyulok, akkor kereszténynek is lehet engem nevezni, és akkor lehetek hűséges, ha a világ számára nem vagyok már látható. 3. Semmiféle látszat nem jó.²³⁰ Istenünk, Jézus Krisztus még inkább ragyog, miután az Atyában van. Nem rábeszélés dolga a kereszténység, hanem akkor nagy, amikor a világ gyűlöli.

IV. 1. Minden egyháznak megírom és mindenkinek meghagyom, hogy önként halok meg Istenért, ha meg nem akadályozzátok! Kérlek titeket, jószándékokkal ne legyetek alkalmatlanok nekem! Hagyjátok, hogy a vadállatok eledele legyek, melyek által lehetséges számomra Isten elérése! Isten gabonája vagyok, akit a vadállatok fogai örölnek meg, hogy Krisztus tiszta kenyérének bizonyuljak²³¹ 2. A vadállatokat inkább ösztökéljétek, hogy sírommá váljanak, és semmit ne hagyjanak meg testemből, nehogy halottként bárkinek terhére legyek. Akkor leszek igazán Jézus Krisztus tanítványa, amikor testemet sem látja majd a világ. Kérleljétek Krisztust érettem, hogy eme eszközök által áldozatnak találtassam Isten előtt! 3. Nem úgy parancsolok nektek, mint Péter és Pál, ők apostolok, én elítélt; ők szabadok, én mind ez ideig szolga.²³² Ha azonban szenvedek, Jézus Krisztus szabadosává válok és szabadként fogok feltámadni őbenne. Bilincsekben most tanulom meg, hogy semmit se kívánjak

V. 1. Szíriától Rómáig, szárazon és vízen, éjjel és nappal, vadállatokkal küzdök, tíz leopárdhoz kötözve, azaz egy katonai osztaghoz²³³; a jótékonyásra ezek csak rosszabbakká válnak. Sértegetéseik közepette még inkább tanítványává válok, de nem ezért igazulok meg (vö.: 1Kor 4,4). 2. Örvendek a vadállatok fölött, melyek számomra készítettek, kívánom, hogy röviden végezzenek velem; csalogatni is fogom őket, hogy gyorsan faljanak fel, nehogy, mint néhány esetben megtörtént, megijedve hozzám se érjenek. Ha netán maguktól nem akarnák, kényszeríteni fogom őket. 3. Bocsássatok meg nekem, én tudom, mi használ nekem! Most kezdek tanítvány lenni. A látható és a láthatatlan lények közül senki se féltékenykedjék rám²³⁴, mert Jézus Krisztust elnyerem! Jöjjön tűz, kereszt, harc a vadállatokkal, szétszabdaltatás, feldarabolás, a csontok összetöretése, a test tagjainak levágása, az egész test felórlése, a Sátán gonosz kízásai, csak Jézus Krisztushoz érjek!

VI. 1. Semmit sem használnának nekem a föld határai, sem evilági királyságai. Jobb nekem Jézus Krisztusért meghalni, mint uralkodni a föld határain. Őt keresem én, aki értünk halt meg, őt akarom, aki értünk feltámadt. A születés vár reám. 2. Bocsássatok meg nekem testvérek! Ne akadályozzátok meg, hogy éljek, ne akarjátok, hogy meghaljak, ne a világgal és anyagiakkal ajándékozzatok meg, megcsalván engem, aki Istené akarok lenni; hagyjátok a tiszta fényt vennem! Oda eljutva leszek ember. 3. Engedjétek, hogy Istenem szenvedésének

²²⁹ Római Szent Kelemen 1Kor V kk is hivatkozik erre a példára.

²³⁰ „semmiféle látszat sem jó” vö. 2Kor 4,1?.

²³¹ A „tiszta kenyér” a koinéban a keveretlen búzalisztból készült kenyeret jelentette.

²³² Nem írásos utasításra gondolhat, hanem csak a két apostol római tartózkodására, mint az I Kelemen-levél V kk. A két apostol „szabad”, azaz már túl vannak a vértanúságon.

²³³ A „leopárd” szó itt fordul elő először a görög-római irodalomban (vö. 4 Makk 9,28). Lehet, hogy a katonai egység (tized) neve volt.

²³⁴ „láthatók és láthatatlanok” mint a Kol 1,16-ban. A gondolatot, hogy a vértanú küzdelme harc a Sátánnal, örökli majd a vértanú-kor irodalma, mindenekelelt Tertullianus.

utánzója legyek! Akiben ő van, az megérti, mit akarok, érezzen együtt velem, tudván, mi ösztönöz engem.

VII. 1. E világ fejedelme el akar rabolni engem, meg akarja rontani Istenre irányuló szándékomat. Közületek, jelen levők közül senki se segítsen neki! Inkább az én pártomon, vagyis Isten pártján álljatok! Ne szónokoljatok Jézus Krisztusról, ha közben a világra áhítoztok. 2. Ne fészkelje be magát közétek az irigység. Még ha én kérnélek is benneteket, amikor nálatok leszek, akkor se higgyetek nekem, annak higgyetek inkább, amit most írok nektek. Élve írok nektek, a halál után vágyódva. Az én vágyam megfeszítettett, nincs bennem tűz, mely a földi dolgokat szeretné; az élő víz szólal meg azonban bennem, belül ezt mondja: jöjj az Atyához! (vö.: Jn 6,33). 3. Nem lelem örömet a romlandó táplálékban, sem ezen élet gyönyörűségeiben. Isten kenyerét akarom, mely Jézus Krisztus teste, aki Dávid magjából való, azt az italt kívánom, mely az ő vére, ami a romolhatatlan szeretet (vö.: Jn 7,42; Róm 1,3; 2Tim 2,8).

VIII. 1. Nem akarok immár úgy élni, mint az emberek. Ez azonban akkor valósul meg, ha ti is akarjátok. Akarjátok, hogy irántatok is jóakaratot tanúsítsanak! 2. Néhány sorban írtam nektek, hogy kérjelek benneteket: higgyetek nekem! Jézus Krisztus fogja nektek kinyilatkoztatni, hogy igazat szólok, a meghazudtolhatatlan száj, mely által az Atya igazságot beszélt. 3. Kérjétek számomra, hogy célomat elérjem! Nem a test, hanem Isten elhatározása szerint írtam nektek. Ha szenvedek, akkor megnyertem tetszéséteket, ha nem, akkor gyűlöltetek engem.

IX. 1. Imáitokban emlékeztetek meg a Szíriában levő egyházzól, melynek pásztora helyettem Isten! Egyedül Jézus Krisztus ügyel rá és a ti szeretetetek. 2. Szégyenkezem, hogy közülük valónak mondanak, mert nem vagyok méltó hozzájuk én, közülük az utolsó, torzszülött. Ha azonban irgalmat találok, leszek valaki, amennyiben Istenhez jutok. 3. Köszönt titeket az én Lelkem és ama egyházak szeretete, melyek engem Jézus Krisztus nevében, nem is mint átutazót, befogadtak.²³⁵ Még azok az egyházak is elémbe jöttek, melyek nem estek test szerint megtett utamba.

X. 1. A boldogságra legméltóbb evezusiak által írom nektek ezeket Szmirnából. A többiekkel együtt itt van mellettem Krokosz is, a nekem oly kedves név. 2. Úgy gondolom, megismerkedtetek azokkal, akik engem megelőzve érkeztek Szíriából Rómába, adjátok tudtukra, már közel vagyok. Mindannyian ugyanis méltók Istenhez és hozzátok, illő, hogy őket mindenben felüldítsétek.²³⁶ 3. Szeptember kalendái előtt kilenc nappal (= augusztus 24), írom nektek mindezeket. Boldoguljatok mindvégig Jézus Krisztus állhatatosságában.

Szent Ignác levele a filadelfiaiakhoz

A Theophorosznak is nevezett Ignatiosz az Atyaisten és az Úr Jézus Krisztus egyházának, mely Ázsia Filadelfia városában van, mely irgalmat talált, és szilárd az Istennel való egyetértésben; örvend az Úr szenvedésében, a feltámadásban összes irgalma erejében teljessé vált, ezt az egyházat köszöntöm Jézus Krisztus vérében, mely az örök és maradandó öröm, legfőképpen, ha a püspökkel és a körülötte levő presbiterekkel és diakónusokkal egységet alkotnak, akik Jézus Krisztus akaratában levőknek bizonyultak, akiket tulajdon akarata szerint az erősségben Szentlelkével megszilárdított.

²³⁵ Azaz a szokásos átutazónál nagyobb szeretettel fogadták.

²³⁶ Ezek feltehetően antiochiai klerikusok voltak, akik igyekeztek püspökük előtt Rómába érkezni, hogy ügyéről részletesen tájékoztassák a római egyházat.

I. 1. A püspök, akit megismertem, a közösségre kiterjedő szolgálatát nem magától, nem is emberektől nyerte, nem hiú dicsőségvágyból gyakorolja, hanem az Atyaisten és az Úr Jézus Krisztus szeretetében. Rendkívül csodálom elnézését, aki hallgatagon is többre képes, mint azok, akik hiábavalóságokat fecsegnek.²³⁷ 2. Olyan összhangban van ugyanis a parancsokkal, mint a húrok a lanttal.²³⁸ Ezért boldognak mondja őt lelkem, az ő Istenre irányuló szándékát, miután megtudtam, hogy erényes és tökéletes, hajthatatlan és haragtól mentes az élő Isten minden szelídségében.²³⁹

II. 1. Igaz fény gyermekei (vö.: Ef 5,8), kerüljétek tehát a megosztást, a rossz tanokat; ahol a pásztor van, oda kövessék őt a juhok is. 2. Számos hitelt érdemlőnek látszó farkas akarja ugyanis gonosz gyönyörrel fogságba ejteni azokat, akik Istenhez igyekeznek.²⁴⁰ A ti egységetekben azonban ne legyen helyük.

III. 1. Óvakodjatok az ártalmas növényektől, melyeket nem Jézus Krisztus gondozott, mert azok nem az Atya ültetvényei!²⁴¹ Nem azért mondom ezt, mert nálatok megosztást találtam, ellenkezőleg, tisztaságot. 2. Akik Istenéi és Jézus Krisztuséi, a püspökkel tartanak; azok, akik megtértek, jöjjenek az egyház egységébe, s ők is Istenéi lesznek, hogy Jézus Krisztus szerint éljenek. 3. Ne hagyjátok megteveszteni magatokat testvérek, aki a szakadással tart, az nem örökli Isten országát (vö.: 1Kor 6,9). Aki álnok szándékban sántikál, nem híve a szenvedésnek.²⁴²

IV. Arra törekedjétek, hogy eukharisziátok egy legyen. Egy ugyanis a mi Urunk Jézus Krisztus teste, és egy a kehely az ő vérének egységére, egy az áldozati oltár, ahogyan egy a püspök a presbitériummal és a diakónusokkal, hogy Isten szerint cselekedjétek, amit cselekedtek.²⁴³

V. 1. Mivel szeretlek titeket, testvérek, nagyon kiöntöttem a lelkemet, és fölöttébb örvendezve megerősítelek benneteket; nem is én azonban, hanem Jézus Krisztus, akiért láncra verve még jobban félek, mert a teljességet még nem nyertem el. Imátok azonban tökéletessé tesz engem Istennél, hogy benne irgalomra lelvén az örököszt elnyerjem, az evangéliumhoz és Jézus testéhez, az apostolokhoz, mint az egyház presbitériumához menekedve. 2. Szeretjük továbbá a prófétákat is, mert az evangéliumra irányult igehirdetésük, abban volt reményük, azt várták, abban híve üdvözültek, a csodálatos és hitelt érdemlő szentek, akik egységben voltak Jézus Krisztussal, akiket Jézus Krisztus tanúsított, és az egyetemes remény evangéliumához sorolt.²⁴⁴

VI. 1. Amennyiben valaki a judaizmusról magyarázna nektek, ne hallgassátok meg! Jobb ugyanis körülméltől kereszténységet tanulni, mint körülméletlentől judaizmust. Amennyiben sem egyik, sem másik nem Jézus Krisztusról beszél, számomra csak temetői oszlopok és sírok, melyekre emberek nevei vannak felírva. 2. Óvakodjatok tehát e világ fejedelmének fondorlatosságaitól és cseleitől, nehogy az üldözések következtében, az ő szándékának megfelelően, gyöngékké váljatok a szeretetben! Oszatlan szívvel gyűljetek össze ugyanazon a helyen. 3. Hálát adok Istenemnek, hogy veletek kapcsolatban jó a lelkiismeretem, senki nem hánytorgathatja fel, sem nyilvánosan, sem titokban, hogy kicsi

²³⁷ Vö. ApCsel 1,7; 1,25.

²³⁸ Vö. Ef IV,1.

²³⁹ A haragtól való mentesség, szenvedélymentesség a sztoikus etikából vett fogalmak. Megtalálhatók már a 4 Makk 11,5-ben, 1 Kelemen-levél XIX,3-ban és LXII,1-ben is.

²⁴⁰ „Istenhez igyekvő” a görög „theodromosz” fordítása, szó szerint; „Isten versenyzői”-t jelent. A kifejezés az agonisztika szótárából való.

²⁴¹ Az „ültetvény” célzás a paradicsomi növényekre, de újszövetségi vonatkozásai is vannak (vö. Mt 15,13). A Trall XI,1-ben is ezt a kifejezést használja.

²⁴² Akik Krisztus szenvedésének nem hívei, gnóosztikus doketisták.

²⁴³ Az eukharisztia itt nemcsak „szó-áldozatot” jelent, hanem konkrét cselekményt.

²⁴⁴ Az ószövetségi próféták értékelése állásfoglalás a gnóosztikus irányzatokkal szemben.

vagy nagy dologban valakinek terhére beszéltem, nehogy úgy fogjátok fel, mint ellenetek szóló tanúságot.

VII. 1. Ha egyesek félre is akartak vezetni engem test szerint, a Lelket mégsem tudják megtéveszteni, mert Istentől van. Tudja ugyanis, honnan jön és hová megy (vö.: Jn 3,8), és felfedi a rejtett dolgokat. Közöttük hangos szóval, Isten hangján kiáltottam: tartsátok magatokat a püspökhöz és a presbitériumhoz, valamint a diakónusokhoz! 2. Egyesek meggyanúsítottak, hogy azért mondtam ezeket, mert előzőleg megtudtam valamit néhány személy elszakadásáról; tanúm azonban az, akiért meg vagyok bilincselve, hogy ezt nem emberi testtől tudtam meg! A Lélek nyilatkoztatta ki, amikor így szólt: a püspök nélkül semmit se tegyetek, testeteket Isten templomaként őrizzétek, szeressétek az egységet, kerüljétek a szakadást, legyetek Jézus Krisztus utánzóik, ahogyan ő az Atyáé!

VIII. 1. Én a saját dolgomat tettem, mint egyesülésre rendeltetett ember. Ahol ugyanis széthúzás és harag van, ott Isten nem lakik. Az Úr megbocsájt minden megtérőnek, ha az Istennel való egységre a püspök tanácsához tér meg. Hiszek Jézus Krisztus kegyelmében, aki leold rólátok minden bilincset. 2. Óvlat benneteket, viszálykodva semmit se tegyetek, csak a krisztusi tanításnak megfelelően! Aztán hallottam, hogy egyesek azt mondták: ha a régiéknél nem találom, nem hiszem az evangéliumban sem. Amikor azt válaszoltam nekik, hogy megíratott, azt mondták rá: ez a kérdés. Az én okmányom azonban Jézus Krisztus, sértetlen okiratom keresztje, az ő halála, feltámadása, és az általa való hit, melyben imáitok által meg akarok igazulni.²⁴⁵

IX. 1. Jók a papok, de még jobb a főpap, akire a szentek szentje van bízva, akire egyedül vannak bízva Isten rejtett dolgai.²⁴⁶ Ő az Atyára nyitó kapu²⁴⁷, rajta lépnek be: Ábrahám, Izsák, Jákob, a próféták és apostolok, az egyház is. Mindezek az Istennel való egységre. 2. Az evangéliumnak megvan a maga különlegessége²⁴⁸: az Üdvözítő, Urunk Jézus Krisztus eljött, szenvedése, feltámadása. A szeretett próféták is őrá való tekintettel tanítottak. Az evangélium azonban már a romolhatatlanság beteljesedése. Mindez együtt jó, amennyiben hisztek a szeretetben.

X. 1. Mint tudomásomra jutott, imáitok és könyörületes szeretetetek eredményeként, a szíriai Antiochia egyháza békét élvez²⁴⁹, nektek, mint Isten egyházának illik egy diakónust kiválasztani és Isten követségéért oda elküldeni, hogy az ottaniakkal összegyűlve örvendjen és dicsőítse a Nevet. 2. Boldog az Jézus Krisztusban, aki erre a szolgálatra méltatik, és nektek is dicsőségetekre válik. Ha akarjátok Isten nevéért, nektek sem lesz ez lehetetlen, ahogyan a közeli egyházak közül is egyesek püspököket, mások presbitereket és diakónusokat küldtek.

XI. 1. A kilikiai diakónusra, Philónra vonatkozóan annyit: tanúsított férfiú, aki Isten igéjében most is nekem szolgál Rheosz Agathopodossal együtt, a választott férfiúval, aki életéről lemondva kísér engem Szíriából, akik tanúsítják előttetek, hogy én is hálát adok Istennek értetek, mert fogadtátok őket, ahogyan titeket ez Úr. Akik tiszteletlenül bántak velük, találjanak üdvösséget Jézus Krisztus kegyelmében! 2. A Troaszban levő testvérek szeretete köszönt titeket, ahonnan nektek is írok Burrosz által, akit a szmirnaiak és efezusiak megiszteltetésünkre küldtek el velem együtt. Tisztelje meg őket az Úr Jézus Krisztus, akiben testben és lélekben, szellemben és hitben, egyetértésben remélnek! Éljetek Krisztus Jézusban, közös reményetekben!

²⁴⁵ A „régiek”, „régik okmányok” itt az ószövetségi könyvek. A „megíratott” mint az evangéliumban az Ószövetségre vonatkozik.

²⁴⁶ A „papok” az ószövetségi levitikus papság, a „főpap” Jézus Krisztus a Zsidókhoz írt levél szerint. Vö. 1 Kelemen-levél XXXIII,1; LXI,3; LXIV.

²⁴⁷ Krisztus mint „kapu” vö. Jn 10,7 és 9; 14,6; 1 Kelemen-levél XLVIII,4.

²⁴⁸ Az „evangélium” itt átfogó fogalom, jelenthet írott és szóban hirdetett tanítást.

²⁴⁹ Úgy látszik, Ignác elfogatása után megszűnt a keresztények zaklatása Antiochiában.

Szent Ignác levele a szmirnaiakhoz

A Theophorosznak is nevezett Ignatiosz az Atyaisten és a szeretett Jézus Krisztus egyházának, mely minden kegyelmi adomány tekintetében irgalmat talált, telve van hittel és szeretettel, nincs hiánya semmilyen kegyelmi ajándékban, Istenhez a leginkább illő, a szentség hordozója, mely Ázsia Szmirna városában van, neki az egyre csak fokozódó örömet kívánom Isten feddhetetlen Lelkében és Igéjében.

I. 1. Az Isten Jézus Krisztust dicsőítem én²⁵⁰, aki oly okossá tett titeket; egyesített ugyanis benneteket tökéletesítve a megingathatatlan hitben, mintegy az Úr Jézus Krisztus keresztyére szegezve testben és lélekben, és a Krisztus vérében levő szeretetben megerősített, teljesen bizonyossá téve titeket Urunkra vonatkozóan, aki test szerint valóban Dávid nemzetségéből való (vö.: Róm 1,3), Isten ereje és akarata szerint azonban Isten Fia, aki valóban Szűztől született, akit János megkeresztelt, hogy általa beteljesedjék minden igazságosság (vö.: Mt 3,15). 2. Poncius Pilátus és Heródes negyedes fejedelem alatt valóban testben felszögeztetett (mely isteni és boldog szenvedésének gyümölcse mi vagyunk), hogy feltámadása által mindörökre felemelje zászlaját a szentek és a benne hívők előtt, legyenek a zsidók vagy a pogányok közül valók, egyháza egy testében.

II. Érettünk szenvedte el mindezt, hogy üdvözlünk; és valóságosan szenvedett, ahogyan valóságban fel is támasztotta önmagát, nem úgy, ahogyan néhány hitetlen mondja, hogy csak látszólag szenvedett, ahogyan ők léteznek látszólag. Ha ők kísérteties és testetlen lények, történjék velük majd úgy, ahogyan gondolják.

III. 1. Én tudom és hiszem, hogy a feltámadás után is testben van. 2. Mikor eljött Péterhez és társaihoz, ezt mondta nekik: „Fogjatok meg, tapintsatok meg, és lássátok, nem vagyok testetlen démon” (vö.: Héberék szerinti evangélium; fragm. in: Hieron. Comm in Is. 18. Praef). Tüstént meg is tapintották és hittek, miután áthatotta Őket teste és Lelke. Ezért is vetették meg a halált, s a halálnál erősebbnek bizonyultak. 3. A feltámadás után testi lényként velük együtt étkezett és ivott, noha a Lélekben már az Atyával egyesült.²⁵¹

IV. 1. Ezek után pedig figyelmeztetek benneteket, szeretteim, tudván, hogy ti is így tartjátok. Óvlat benneteket az emberformájú vadállatoktól, akiket nemcsak befogadnotok nem szabad, de lehetőleg ne is találkozzatok velük, csak imádkozni tudtok értük, hátha netán megtérnek, ami azonban nehéz dolog. Ilyen hatalma a mi igazi életünknek, Jézus Krisztusnak van. 2. Ha Urunk mindezt csak látszólag cselekedte, akkor én is látszólag vagyok megbilincselve. Minek szolgáltattam ki magamat akkor teljesen a halálnak, tűznek, kardnak, vadállatoknak? A kardhoz közel azonban Istenhez vagyok közel, a vadállatok között Isten környezetében vagyok: egyedül Jézus Krisztus nevében, mindent elviselek, hogy vele együtt szenvedjek, mert ő tesz képessé rá, aki teljesen emberré lett.²⁵²

V. 1. Néhány tudatlan tagadja őt²⁵³, de inkább ő fogja megtagadni őket, mert a halál ügyvédjei inkább, mint az igazságé, akiket sem a mózesi törvény, sem a próféciák, de ez ideig az evangélium sem győzött meg, sem a mi személyenkénti szenvedéseink. 2. Ugyanazt gondolják rólunk is. Mit használ nekem bárki, aki engem dicsér, Uramat azonban káromolja, mert nem vallja, hogy teste volt? Aki ezt nem állítja, az egészen megtagadja őt, ő maga pedig

²⁵⁰ I-III. fejezetek: antidoketista hitvallási szövegek. A II. fejezetben hangsúlyozza: „valóságban fel is támasztotta önmagát”, ez a megfogalmazás Krisztus istenségét hangsúlyozza. Ilyen hitvallási formulák; Mag XI; Trall IX; 1 Kelemen-levél XXXVIII,1-ben, XLVI,7-ben.

²⁵¹ Vö. Jn 21,5 és 12; ApCsel 10,41; Lk 24,39; Jn 20,20 és 27.

²⁵² vö. Trall X és 1Kor 15,12-34.

²⁵³ A „tudatlan” a gnóosztikus büszkén viselt címének visszafordítása.

hullahordozó. 3. Nevük, mert hitetlenek, nem látszik leírhatónak. Távollégyen tőlem, hogy emlegetsem őket, míg nem térnek meg ahhoz a szenvedéshez, mely a mi feltámadásunk.²⁵⁴

VI. 1. Ne áltassa magát senki: még az égiek és az angyalok dicsősége, a látható és láthatatlan fejedelemségek is ítéletre kerülnek, ha nem hisznek Krisztus vérében! Aki fel tudja fogni, fogja fel! (vö.: Mt 19,12). Senkit ne tegyen felfuvalkodottá tisztsége, mert a hit és a szeretet minden, melyeknél előbbrevaló nincsen! 2. Gondolkozatok el rajta, mennyire ellentétesek Isten akaratával azok, akik másként vélekednek Jézus Krisztus ránk szálló kegyelméről! Nincs gondjuk a szeretetre, az özvegyre, árvára, üldözöttekre, a fogolyra vagy felszabadítottokra, az éhezőre vagy szomjazóra.²⁵⁵

VII. 1. Távollégyen magukat az imádságtól és eukharisziától, mert nem vallják, hogy az eukharisztia Megváltónk Jézus Krisztus bűneinkért szenvedett teste, melyet az Atya jóságában feltámasztott. Akik Isten ajándékának ellentmondanak, vitatkozva hálnak meg. Hasznukra válna a szeretet, hogy fel is támadjanak. 2. Az ilyenektől tartózkodni illik, sem egyénileg, sem közösségileg nem kell róluk beszélni, a prófétákhoz kell tartanunk magunkat, különösen az evangéliumhoz, melyben nyilvánvalóvá válik számunkra a szenvedés, és a feltámadás tökéletesen feltárul. Meneküljétek a szakadásoktól, mint minden rossz eredetétől.

VIII. 1. Kövessétek mindannyian a püspököt, ahogyan Jézus Krisztus az Atyát, a presbitériumot pedig úgy, mint az apostolokat; a diakónusokat úgy tiszteljétek, mint Isten rendelkezését. A püspök nélkül semmi olyat ne tegyetek, ami az egyházzal kapcsolatos. Azt tartásatok érvényes eukharisziának, melyet a püspök, vagy megbízottja végez. 2. Ahol a püspök megjelenik, ott legyen a sokaság, ahogyan, ahol Jézus Krisztus van, ott van a katolikus (egyetemes) egyház.²⁵⁶ A püspök nélkül nem lehet sem keresztelni, sem szeretetlakomát tartani; amit azonban jóváhagy, az Istennek is tetsző, hogy biztos és szilárd legyen mindaz, amit tesznek.

IX. 1. Helyes egyébként észhez térnünk, hogy addig forduljunk Istenhez, amíg időnk van rá.²⁵⁷ Istent és a püspököt ismerni jó. Aki a püspököt tiszteli, azt Isten is megbecsüli; aki a püspök tudta nélkül tesz bármit is, az a Sátánnak szolgál. 2. Bőségetek legyen minden kegyelemben, hisz méltók vagytok rá. Minden szempontból felüdítettétek, titeket pedig Jézus Krisztus. Szerettétek jelenlétemben, távollétemben. Isten fizessen meg nektek, hogy akiért mindent elviseltek, azt elnyerjétek.

X. 1. Jól tettétek, hogy Philónt és Rheosz Agathopedoszt Krisztus Isten diakónusaiként fogadtátok, akik Istenért kísérték engem. Hálát is fognak adni értetek az Úrnak, mert mindenféleképpen felüdítettétek őket. Semmi nem megy veszendőbe számotokra. 2. Bilincseim és lelkem a viszonzás nektek²⁵⁸, melyeket meg ne vessetek, és ne szégyelljétek. Titeket sem fog szégyellni akkor a tökéletes remény, Jézus Krisztus.²⁵⁹

XI. 1. Imádságotok elhatolt a szíriai Antiochiában lévő egyházhoz, ahonnan, az Istenhez legillőbb bilincsekbe verve köszöntelek benneteket, aki nem is vagyok méltó az ottaniakra, mert az utolsó vagyok közülük. Nem lelkiismeretem miatt, hanem akaratának megfelelően találtattam méltónak, csupán Isten kegyelméből, mely kegyelem tökéletes megadását kérem

²⁵⁴ Úgy tűnik, az ilyenek Krisztus szenvedése tagadásával mentesítették magukat a tanúságtétel kötelezettsége alól.

²⁵⁵ Áruló jel; a doketisták alapvető evangéliumi kötelezettségeket hanyagolnak el.

²⁵⁶ A keresztény irodalomban itt fordul elő először a „katolikus egyház” fogalma.

²⁵⁷ Az „Istenhez fordulás”-ra a „metanoia” szót használja.

²⁵⁸ „lelkem a viszonzás” (antipszükhon hümón to pneuma mu) szó szerint; „lelkem a váltságdíj értetek”. Az „antipszükhon” jelentése ugyanaz, mint a „peripszéma”-é. Szavai arra céloznak: ha vértanú lesz, akkor közben fog járni a hívőkért.

²⁵⁹ „... a tökéletes remény, Jézus Krisztus” – a kéziratok egy részében itt a „hit” (pisztisz) áll, ez a lectio difficilior. Ha „pisztisz”-t olvasunk, akkor az itt is „hűséget” jelent, mint 1Kor 1,9; 10,13; 2Kor 1,18; 1Tessz 5,24; 2Tessz 3,3; Ignác Trall XIII,3.

magam számára, hogy imátok által Istent elérjem. 2. Hogy művetek mind a mennyben, mind a földön teljes legyen, illő, hogy egyházatok Isten tiszteletére isteni küldöttet válasszon, hogy az Szíriába érve köszöntse őket, mert megbékéltek, és egykori nagyságukat visszanyerték, helyreállt közöttük a megfelelő állapot.²⁶⁰ 3. Istenhez méltó dolognak tűnt nekem, hogy közületek követ menjen levéllel, aki a köztük Isten szándéka szerint létrejött derűt velük együtt dicsóíti, és azt, hogy az az egyház imádságotokra már kikötőbe ért. Tökéletesek vagytok, arra is gondoljatok, ami tökéletes! Isten is kész nektek adni, akik jót akartok tenni.

XII. 1. Köszönt titeket a troaszi testvérek szeretete, ahonnan Burrosz által írok nektek, akit nekem testvéreitekkel, az efezusiakkal együtt, kíséromül adtatok, aki engem mindenfelől megnyugtatott. Hasznos, ha mindannyian őt utánozzátok, aki Isten diakónusának mintapéldája. Viszonozzon neki mindent a kegyelem! 2. Üdvözlöm az Istenhez méltó püspököt és presbitériumot, a velem együtt szolgatárs diakónusokat, külön-külön és mindenkit együtt, Jézus Krisztus nevében, testében és vérében, szenvedésében, valamint testi és Lélekben való feltámadásában, Isten és a ti egységetekben.

XIII. 1. Köszöntöm testvéreim családjait az asszonyokkal, gyermekekkel és a szűzekkel együtt, akiket özvegyeknek mondanak.²⁶¹ Éljetek a Lélek erejében! Üdvözlő benneteket Philón, aki velem van. 2. Üdvözlöm Tavia házanépét, kívánom, erősödjön a hitben, és a testi és lelki szeretetben! Üdvözlöm Alkét, a nekem kedves nevet és Daphnoszt, kihez nincs hasonló, valamint Euteknoszt és mindenkit név szerint. Éljetek Isten kegyelmében!

Szent Ignác levele Szent Polikárphoz

A Theophorosznak is nevezett Ignatiosz Polükarposznak, a szmirnaiak egyháza püspökének, akire méginkább felügyel az Atyaisten és az Úr Jézus Krisztus, sokszoros üdvözléssel.

I. 1. Miután Istenre irányuló gondolkodásmódomról értesültem, mely mintegy megingathatatlan sziklán nyugszik, szerfölött dicséretet mondok, mert elmarasztalhatatlan személyed látására méltattam, akit bárcsak mindig élvezhetnék Istenben. 2. A kegyelemben kérlek téged, melybe öltöztél, gyorsítsd meg futásodat, ints mindenkit, hogy eljusson az üdvösségre. Nagy gondossággal szerezz érvényt tisztségednek, testileg és lelkileg egyaránt! Legyen gondod az egyesülésre, melynél nincs jobb dolog! Viselj el mindenkit, mint téged az Úr; a szeretetben viselj el mindenkit, ahogyan teszed is! 3. Idődet szüntelenül imában töltsd (vö.: Ef 4,2)! Kérj magadnak nagyobb belátást, mint amivel most rendelkezel! Virrassz, mint akinek álmatlan a lelke! Olyan érzülettel beszélj az emberekkel egyenként, ahogyan Isten; tökéletes atlétaaként viseld mindenki gyöngeségét! Ahol több munka van, ott több a nyereség is.

II. 1. Ha a jó tanítványokat szereted, mi a te érdemed; inkább szorítsd engedelmességre a romlottabbakat is.²⁶² Nem lehet minden sebet ugyanazzal a kenőccsel gyógyítani. A lázrohamokat vizes borogatással csillapítsd. 2. Mindenben légy okos, mint a kígyó, és szelíd, mint a galamb (vö.: Mt 10,16). Azért vagy egyszerre testi és lelki lény, hogy mindazt, ami szemed elé kerül, kedvesen kezeld; kérjed viszont magad számára a láthatatlan dolgok

²⁶⁰ „... helyreállt a megfelelő állapot” a görögben a „szómateion” szót használja, ami testi valóságot, állapotot jelent. A „szómateion” Epiktetosznál (Dissz. I,1,10 és 24; 9,2) „nyomorult testet” jelent. A kifejezéssel Ignác feltehetően Krisztus szenvedő testéhez akarja hasonlítani az antiochiai egyházat.

²⁶¹ A hely szerint az „özvegyek” a szűzek osztályába tartoztak a korai egyházban. A VI,2-ben az özvegyek támogatásra szoruló személyek voltak. Ignác mondata nagyon hasonlít az 1Tim 5,9 és Polükarposz Fil IV,3-hoz. Tertullianus A szűzek fátyláról IX-ben (Óker. írók 12,239. old.) ezzel a nézettel vitatkozik.

²⁶² Vö. Lk 6,32.

kinyilatkoztatását, hogy semmi ne hiányozzék neked, bővelkedj minden kegyelemben. 3. Az idő téged kíván, mint kormányosok a szelet, mint viharban hánykolódó a kikötőt, hogy Istenhez érj. Isten atlétájaként légy éber! A romolhatatlan és örök élet a díj, mely felől te is megbizonyosodtál. Mindenben áldozat vagyok érted én és bilincseim, melyeket szeretettel illetél.

III. 1. Ne félemlítsenek meg azok, akik idegen dolgokat tanítanak, s látszólag hitelt érdemlőek! Szilárdan állj, mint az üllő a kalapácsütések alatt! A nagy atléta sajátossága, hogy noha ütések kap, mégis győz. Nekünk legfőképpen Istenért kell eltérni mindent, hogy ő is elviseljen bennünket. 2. Törekedj még többre, mint amire most törekszel. Tanuld meg felismerni az időket. Azt várjad, ami az időn túl van, az időtlent, láthatatlant, az értünk láthatóvá váltat, a megtapinthatatlant, a szenvedéstől mentest, aki értünk szenvedékennyé vált, aki értünk minden módon türt!

IV. 1. Nem szabad elhanyagolni az özvegyeket, az Úr után te légy gondviselőjük!²⁶³ Akaratod nélkül semmi se történjék, te se tégy semmit Isten nélkül, mint ahogyan nem is teszel. Légy állhatatos! 2. Gyakoribbak legyenek összejöveteleitek!²⁶⁴ Mindenkit keress név szerint! 3. Ne nézd le a rabszolgákat és rabszolganőket! Ők se legyenek viszont beképzelték, hanem annál inkább szolgáljanak Isten dicsőségére, hogy jobb szabadságot nyerjenek Istentől. Ne sóvárogjanak azután, hogy a közösség kiváltsa őket, nehogy a sóvárgás szolgálóinak bizonyuljanak!²⁶⁵

V. 1. A gonosz mesterkedéseket kerüld el, tarts inkább beszédet róluk!²⁶⁶ Nővéreimnek mondd meg, hogy miközben az Urat szeretik, elégedjenek meg élettársaikkal testben, lélekben egyaránt. Hasonlóképpen hirdesd testvéreimnek Jézus Krisztus nevében: házastársaikat úgy szeressék, mint az Úr szerette az egyházat (vö.: Ef 5,25 és 29). 2. Ha valaki az Úr teste iránti tiszteletből meg tud maradni szüzességben, maradjon meg, de ne dicsekedjék! Ha dicsekedni fog, el fog veszni, s ha a püspöknél többre tartja magát, már a romlás áldozata.²⁶⁷ Úgy illik, hogy a vőlegények és menyasszonyok a püspök helybenhagyásával keljenek egybe, hogy a házasság az Úr szándékának megfelelően, és ne az ösztönös kívánczóság szerint történjék. Minden Isten tiszteletére legyen.

VI. 1. A püspökhöz tartsátok magatokat, hogy Isten is figyeljen rátok. Áldozat vagyok én azokért, akik alávetik magukat a püspöknek, a presbitereknek és diakónusoknak. Velük együtt legyen részem Istenben! Együtt fáradozzatok, versenyezzetek együtt, fussatok együtt, szenvedjétek együtt, nyugodjatok le együtt, keljétek fel együtt, mint Isten sáfárai, házanépe és szolgálói! 2. Annak a hadvezérnek a tetszését keressétek, akitől a zsoldot kapjátok, senki ne legyen pártütő közöttetek! Maradjon meg keresztiségték fegyvernek, hitetek sisak, szeretetetek dárda, kitartástok teljes harci felszerelésetek; tetteitek legyen a letétemény, hogy megérdemelt jutalmatokat megkapjátok!²⁶⁸ Legyetek nagylelkűek egymás iránt szelídségben, ahogyan Isten is az irántatok! Mindenkor örömet szeretnék lelteni bennetek.

VII. 1. Miután, mint tudomásomra jutott, a szíriai Antiochia egyháza imáitok eredményeként megbékélt, már én is derűsebb vagyok, mert Istenbe vetett bizalmamat nem

²⁶³ Vö. Zsolt 67,6; 145,9.

²⁶⁴ Vö. Jak 2,2; Zsid 10,25; Didakhé XVI,2.

²⁶⁵ A rabszolgákra vonatkozó utasításhoz 1Tim 6,2; 1Kor 7,21 kk.

²⁶⁶ A mágiára célozhat. – A „beszédre” a „homília” Szót használja, ami az ApCsel 20,11 után itt fordul elő először keresztény írásban.

²⁶⁷ Eszerint Ignác még nem tekintette kötelezőnek a nőtlenséget a püspökre vonatkozóan, bár ebből a helyből inkább csak annyi következik: megengedhetetlen, hogy valaki a nőtlenség miatt a püspöknél többre tartsa magát.

²⁶⁸ „megérdemelt jutalmatokat megkapjátok” – a római hadsereg gyakorlatára gondol, a leszerelt katonáknak a szolgálati idő végén fizették ki végkielégítésként a közben javukra írt összeget. Ezzel az eljárással a dezertálást akarták megakadályozni.

terhelik gondok, hátha a szenvedés által elérem Istent, méltónak bizonyulok rá, hogy a feltámadásban tanítványotok legyek. 2. Illő lenne, Istenben legboldogabb Polükarposzom, hogy Istennek tetsző tanácsot hívjatok össze, válasszatok ki valakit, akit nagyon szerettek, aki gyors, akit isteni futárnak lehetne nevezni; az lenne a tiszte, hogy Szíriába menjen és Isten dicsőségére dicsőítse késlekedés nélküli szereteteteket. 3. A keresztény nem rendelkezik önmagával, hanem Istennek szenteli magát. Ez Isten és a ti dolgotok, mikor teljesítitek. Bízom a kegyelemben, hogy készek vagytok az Istenhez illő, szép cselekedet teljesítésére. Mivel ismertem buzgalmatokat az igazság iránt, csak rövid levélben intettem benneteket.

VIII. 1. Minthogy minden egyháznak nem írhattam, mert Troaszból hirtelen Neapoliszba kellett hajózni, ahogyan azt a felsőbb akarat elrendelte, te, aki Isten akaratát teszed, írd az előző egyháznak, hogy ők is ugyanazt tegyék, ha tudnak, küldjenek egyesek követet, mások leveleket a futár révén, akit te küldtél, hogy az örökre szóló munkában megdicsőüljete, amint meg is érdemlitek. 2. Név szerint is üdvözlök mindenkit, Epitroposz feleségét és gyermekeit²⁶⁹; köszöntöm Attaloszt, aki kedves nekem. Azt is köszöntöm, akinek feladata lesz, hogy Szíriába utazzon! Legyen vele a kegyelem mindenkor és azzal, aki Őt küldi, Polükarposszal! 3. Imádkozom érte, hogy mindenkor erősek legyetek Istenünkben Jézus Krisztusban, akiben ti is maradjatok meg Isten egységében és az ő felügyelete alatt! Üdvözlöm Alkét, a nekem oly kedves nevet. Boldoguljatok az Úrban!

---

²⁶⁹ Epitroposz lehet személynév, de jelenthet „gondnokot”.

Szmirnai Szent Polikárp levele a filippiekhez (fordította: Vanyó László)

Antiochiai Szent Ignác hét leveléhez egészen szorosan kapcsolódik Szmirnai Szent Polikárpnak a filippi egyházhhoz írt levele. A filippi egyház ugyanis kérte Szent Polikárpot, hogy az antiochiai vértanú püspök általa összegyűjtött leveleit másoltassa le, és küldje át hozzájuk. Kérésük teljesítésével küldte el a maga levelét az Ignác-levelek mellé csatoltan. Így Polikárpnak ez a rövid levele megírásánál fogva nem ad semmiféle kidolgozott tanítást, nem őrizte meg számunkra korábban felmerült nehézségek megoldását, mindössze buzdítást ad a hitre, a keresztényekhez méltó életre, és az egyház belső rendjének megőrzésére. Mondatszerkesztési jellegzetességei hasonlóak Római Szent Kelemen Korintusiakhoz írt leveléhez.

Szerzője tekintélyét nem annyira ezzel a levelével szerezte meg, hanem inkább sok évtizedes munkájával, és vértanúhalálával. Ez utóbbiról nem sokkal halála után keletkezett vértanúaktából hallhatunk, az előbbiről pedig a későbbi századok történelemírói írnak; ismert ugyan egy életrajza, amely szerzőjének a száz évvel később élő Pioniosz szmirnai presbitert mondja, de ez az irat semmiképpen sem mondható hitelesnek.

Polikárp levele részben maradt ránk eredeti nyelvén a görög kéziratokban, teljes szövegét csak latin fordításából ismerjük, fordításához pedig a Didakhé bevezetőjében említett Bihlmeyer-féle szövegkiadás szolgált alapul.

Szent Polikárp levele a filippiekhez

Polükarposz és presbitertársai Isten Filippiben levő egyházának; a mindenható Isten és Üdvözítőnk Jézus Krisztus bőséges irgalma és békéje legyen veletek.

I. 1. Urunk Jézus Krisztusban fölöttébb örvendeztem veletek, mert az igaz szeretet utánzatait befogadtátok, ahogyan illett is, elkísértétek azokat, akiket a szenteknek kijáró láncokra vertek, mely láncok az Istentől és Urunktól valóban kiválasztottak diadémjai.²⁷⁰ 2. Hitetek gyökere is erős, ősidők óta hirdetik²⁷¹, megmaradt mindezideig, és gyümölcsözik Urunkban, Jézus Krisztusban, aki bűneinkért egészen a haláláig minden szenvedést vállalt, akit Isten feltámasztott, megoldva az alvilági fájdalmaikat (vö.: ApCsel. 2,24; I. Pét. 1,8); 3. anélkül, hogy látnátok őt, benne hisztek azzal a dicsőséges és kimondhatatlan örömmel, melybe sokan kívánnak bejutni, mert tudják, hogy nem a cselekedetek által, hanem kegyelemben vagytok megváltva (vö.: Ef 2,5 és 8,9), Isten akaratából Jézus Krisztus által.

II. 1. Övezzétek fel ezért csípőtököt és igazságban és félelemben szolgáljatok Istennek (vö.: Pét. 1,13; Ef 6,14; 2. Zsolt 11 v.), elhagyván az üres, hiábavaló beszédet, és sokak tévelyét, bízva abban, aki Urunk Jézus Krisztust feltámasztotta halottaiból, és dicsőséget és trónt adott neki jobbján (vö.: 1Pét 1,21). Neki vetett alá minden mennyeit és földit, neki szolgál minden lélegzetével²⁷², aki el fog jönni élők és holtak bírójaként (vö.: Fil 3,21 és 2,10; ApCsel. 10,42; 2Tim 4,1; 1. Pét 4,5), akinek vérét Isten számonkéri azokon, akik nem hisznek benne. 2. Aki őt halottaiból feltámasztotta, feltámaszt bennünket is (vö.: 2Kor 4,14;

²⁷⁰ Ignác leveleinek gondolatait tükrözik a sorok.

²⁷¹ „ősidők óta hirdetik” – vö. 1 Kelemen-levél I,2; XLVII,6; Szent Pál Fil 1,5; 4,10-18; 2Kor 8,1. Filippi volt az első európai területen Pál által alapított egyház.

²⁷² „neki szolgál minden lélegzetével” – vö. Zsolt 150,6; Iz 57,16; 2Sám 15,29.

1Kor 6,14; Róm 8,11), ha akaratát teljesítjük és parancsait követjük, s szeretjük azt, amit ő is szeretett, ha tartózkodunk minden igazságtalanságtól, kapzsiságtól, harácsolástól, megszólástól, hamis tanúskodástól. A rosszért rosszal ne fizessetek, vagy az átokért átokkal, ökölcsapásért, ökölcsapással, szidalomért szidalommal (vö.: I. Pét 3,9). 3. Emlékezzetek rá, mit mondott az Úr: ne ítéljetek, hogy meg ne ítéltessetek (vö.: Mt 7,1-2; Lk 7,36-38)! Bocsássatok meg, hogy ti is bocsánatot nyerjétek, irgalmazzatok, hogy nektek is irgalmazzanak! Amilyen mértékkel mértek, nektek is olyan mértékkel mérnek majd vissza. Arra is emlékezzetek: Boldogok a szegények, s akik üldöztetést szenvednek az igazságosságért, mert övék Isten országa (vö.: Mt 5,3 és 10; Lk 6,36-38, 6,20).²⁷³

III. 1. Nem önszántamból írom nektek ezeket testvérek, hanem azért, mert előzőleg ti kértetek rá, hogy írjak nektek az igazságosságról. 2. Hiszen sem én, sem más nem léphet a boldog és dicső Pál bölcsességének nyomába se, aki nálatok volt, az akkor élő emberek színe előtt tanította az igazság igéjét, pontosan és biztosan, aki, amikor tőletek távol volt, akkor is írt nektek leveleket²⁷⁴, melyekbe ha beleolvastok, a nektek adott hit épülésére fog szolgálni; 3. ez a hit mindannyiunk anyja (vö.: Gal 4,26 és 1Kor 13,13), melyet követ a remény, miközben az Isten, Krisztus és a felebarát iránti szeretet jár elől. Aki ezeket követi, az teljesíti az igazságosság parancsolatát. Akiben a szeretet nagy, az távol van minden büntől.

IV. 1. A pénzsóvárgásban van minden rossz eredete (vö.: 1Tim 6,10). Hiszen tudjátok, nem hoztunk magunkkal semmit erre a világra, nem is fogunk elvinni innen magunkkal semmit (vö.: 1Tim 6,7; Jób 1,21), fegyverkezzünk fel az igazságosság fegyvereivel, először magunk tanuljuk meg az Úr parancsainak követését; 2. azután asszonyaitokat tanítsátok, hogy a nektek adott hitben, szeretetben és szentségben, mindenkor őszintén és egyformán szeressék férjüket, minden megtartóztatásban, és gyermekeiket az Úr félelme fegyelmére neveljék; 3. az okos özvegyeket is tanítsátok az Úr hitére, hogy mindenkiért szüntelen imádkozzanak²⁷⁵, tartózkodjanak minden rágalomtól, megszólástól, hamis tanúskodástól, kapzsiságtól és minden rossztól; tudják meg, hogy Isten oltára ők, hogy Isten mindent világosan és élesen átlát, semmi sincs rejtve előtte, sem gondolat, sem elképzelés, de még a szív rejtett dolgai sem (vö.: 1Kor 14,25).

V. 1. Mivel tudjuk, hogy Isten nem hagyja megcsúfolni magát (vö.: Gal 6,7), járjunk parancsához és dicsőségéhez méltóképpen. 2. A diakónusoknak is feddhetetleneknek kell lenniök igazságossága színe előtt, akik nem emberek, hanem Isten és Jézus Krisztus szolgálói; ne rágalmazzanak, beszédjük ne legyen kétértelmű, ne legyenek pénz-sóvárok, hanem mindenben mértéktartók legyenek, irgalmasak, gondosak, akik az Úr igazságának megfelelően élnek, aki mindenki szolgája lett; ha a jelen világban elnyerjük tetszését, akkor elnyerjük majd a jövőt is, ahogyan megígérte nekünk, hogy feltámaszt halottaiból, és ha hozzá méltó módon élünk, ha hiszünk, vele is fogunk uralkodni. 3. Hasonlóképpen legyenek kifogástalanok az ifjak is minden szempontból, mindenek előtt a tisztaságra legyen gondjuk, zabolázzák meg magukat és tartózkodjanak minden rossztól. Szép és jó dolog ugyanis a világ vágyainak féken tartása, mert minden vágy a lélek ellen hadakozik, és sem paráznák, sem kéjencek, sem fajtalanok nem öröklék Isten országát (vö.: 1Pét 2,11; Gal 5,17; 1Kor 6,9-10), de azok sem, akik illetlent művelnek. Tartózkodni kell tehát mindezekről, engedelmeskedve a presbitériumnak és diakónusoknak, mint Istennek és Krisztusnak; a szüzek szeplőtelen és szent lelkiismerettel éljenek.

VI. 1. A presbiterek pedig legyenek készségesek, könyörületesek mindenki iránt, fordítsák vissza az eltévelyedetteket, látogassák meg a betegeket, ne hanyagolják el az

²⁷³ A bűnkatalógus hasonlít a Róm 1,29 kk-höz és az 1 Kelemen-levél XXXV,5-höz.

²⁷⁴ „leveleket” Polikárp többes számban írja, esetleg ő több levélről tudott?

²⁷⁵ A „szüntelen ima” talán célzás arra, hogy az özvegyek kötelességének tartották azt az ókeresztény egyházban, mert ők is az oltáron felajánlott áldozati adományokból részesültek.

özvegyeket, vagy árvákat, szegényeket; mindenkor, mindenekelőtt azzal törődve, ami jó Isten és az emberek előtt (vö.: Péld 3,4; 2Kor 8,21; Róm 12,17), tartózkodjanak minden haragtól, személyválogatástól, igazságtalan ítélettől, minden fősvénység legyen távol tőlük, ne adjanak könnyelműen hitelt akkor, ha valakit vádolnak, ne legyenek kemények az ítéletben, abban a tudatban, hogy mindannyian tartozunk bűneinkért. 2. Ha az Urat kérjük, ő megbocsájt nekünk²⁷⁶, ezért nekünk is meg kell bocsájtani. Az Úr és Isten szeme előtt vagyunk, és mindegyikünknek oda kell majd állni Krisztus ítélőszéke elé, és mindannyiunknak számot kell adnia magáról (vö.: Róm 14,10; 2Kor 5,10). 3. Úgy szolgáljunk hát neki félelemmel és teljes tisztelettel, ahogyan ő parancsolta, és az evangéliumot nekünk hirdető apostolok meghagyták, és a próféták, akik előre hirdették Urunk eljövetelét; a jóra törekedve, kerülve a botrányt és az álnok testvéreket, akik képmutatóan viselik az Úr nevét, és tévedésbe rántanak üres embereket.

VII. 1. Mindaz, aki nem vallja, hogy Jézus Krisztus testben jött el, az antikrisztus (vö.: 1Jn 4,2-3; 2. Jn 7); aki a kereszt bizonyosságát nem vallja, az a Sátántól való; aki az Úr szavait saját igényeinek megfelelően elferdíti és azt mondja, nincs sem feltámadás, sem ítélet, az a Sátán elsőszülöttje. 2. Hagyjuk el hát sokak hiábavalóságait és a hamis tanokat, forduljunk a kezdettől fogva a nekünk adott tanításhoz, virrasszunk imádságban (vö.: 1Pét 4,7), tartsunk ki a böjtölésben, könyörgésekkel kérlelve Istent, aki mindent lát, ne vigyen minket kísértésbe (vö.: Mt 6,13), az Úr szava szerint ugyanis: a lélek ugyan készséges, de a test erőtlen (vö.: Mt 25,41; Mk. 14,38).

VIII. 1. Szüntelenül tartsunk ki tehát reménységünkben és igazságosságunk foglalójában, aki Jézus Krisztus, aki bűneinket saját testében a fára vitte, aki bűnt nem követett el és álnokság nem volt ajkán (vö.: 1Pét 2,24), de mindent elviselt értünk, hogy őbenne éljünk (vö.: 1Pét 2,22). 2. Az ő türelmének utánzóit legyünk, s ha nevéért szenvedünk, megdicsőítjük őt. Ő példát adott nekünk, mi pedig hittünk benne.

IX. 1. Kérlek mindannyiokat, engedelmeskedjete az igazságosság szavának, legyetek kitartóak minden tűrésben, ezt a kitartást saját szemetekkel láttátok, nemcsak a boldog Ignatioszban és Zoszimoszban, Rufoszban²⁷⁷, de másokban is, akik közületek valók voltak, sőt, magában Pálban és a többi apostolban. 2. Meg vagytok győződve róla, hogy mindezek nem hiába futottak (vö.: Fil 2,16; Gal 2,2), hanem a hitben és igazságosságban, s hogy a nekik kijáró hely megvan az Úrnál, akivel együtt szenvedtek. Bizony nem ezt a világot szerették, hanem őt, aki miattunk halt meg és akit értünk Isten feltámasztott (vö.: 2Tim 4,10).

X. 1. Álljatok erősen mindezekben, kövessétek az Úr példáját, szilárdan és megingathatatlanul a hitben, az egymás iránti testvéri szeretetben (vö.: 1Pét 2,17, 3,8; Jn 13,34, 15,12; Róm 13,8), egyesülve az igazságban, szolgáljátok egymást az Úr szelídségében, senkit meg ne vessetek. 2. Ha jót tehettek, el ne mulasszátok, mert az adakozás megment a haláltól (vö.: Tób. 4,10; 12,9). Vessétek alá magatokat egymásnak, legyen kifogástalan életformátok a pogányok előtt, hogy jó tetteitekért dicsérjenek titeket (vö.: 1Pét 5,5; Fi. 5,21; 1Pét 1,12), és ne káromolják az Urat köztetek. 3. Jaj annak, aki miatt az Úr nevét káromolják (vö.: Iz 52,5)! Józanságra tanítsatok mindenkit, melyben magatok is éltek.

XI. 1. Nagy a szomorúságom Valens miatt, aki presbiter volt nálatok, mert nem ismerte fel, milyen tisztséget kapott. Figyelmeztetek ezért titeket, tartózkodjatok a fősvénységtől, legyetek tiszták és őszinték, tartózkodjatok minden rossztól. 2. Ha valaki ezekben a

²⁷⁶ VI,2-VII. Markion-ellenes polémia. Markion 138/139-ben útban Róma felé, sikeresen hirdette tanait Filippiben. Talán már Kis-Ázsiában találkozott Markion Polikárpossal, akinek elismerését szerette volna megszerezni. (vö. Euszebiosz Egyháztörténet IV,14,7 Óker. írók 4,160. old.; Irenaeus, AH III,3,4; Harvey II,12 kk.); Szent Polükarposz vértanúsága Epilógus 3 (Óker. írók 7,54. old.).

²⁷⁷ Zoszimosz és Rufosz talán Ignác útítársai lehettek, akik ugyancsak vértanúkként haltak meg. Eszerint a filippii egyháznak is voltak már ekkoriban vértanúi.

dolgokban nem tud uralkodni önmagán, hogyan tudja ezeket másoknak hirdetni? Aki nem tartózkodik a fősvénységtől, az a bálványimádással is bepiszkolja magát, és már szinte pogánynak számít, mint aki nem ismeri az Úr ítéletét. Vagy nem tudjuk, hogy a szentek ítélik a világot, mint Pál tanítja (vö.: 1Kor 6,2; vö.: Jer 5,4)? 3. Nem hallottam, nem értesültem semmi ilyesmiről köztetek, akiknél a boldog Pál is munkálkodott, akiket megemlít levele kezdetén. Veletek dicsekszik minden egyházban (vö.: 2. Thessz. 1,4), melyek akkor egyedül ismerték Istent, mi azonban akkor még nem ismertük meg őt. 4. Nagyon bánkódom hát miatta és felesége miatt, testvérek, akiknek bárcsak megadná az Úr az igazi megtérést (vö.: 2Tim 2,25). Józanok legyetek tehát ezen a téren is, az ilyeneket ne tekintsétek ellenségeteknek (vö.: 2. Thessz. 3,15), hanem mint szenvedő tagokat és megtévedteket hívjátok vissza, hogy egész testetek üdvözljön. Ha így cselekedtek, önmagatok építését szolgáljátok.

XII. 1. Hiszem, hogy alapos jártasságotok van a szent írásokban, nincs elöttetek rejtve semmi; nekem ez nem jutott osztályrészül. Csak azt mondom, ami az írásban áll: haragudjatok, de ne vétkezzetek és ne nyugodjon le a nap haragotok fölött (vö.: Ef 4,26). Boldog az, aki erre emlékezik, s gondolom, nálatok így is van. 2. Az Isten, Urunk Jézus Krisztus Atyja, és az örök főpap, az Isten Fia, Jézus Krisztus építsen titeket a hitben és igazságban, és minden szelídségben, haragtól mentesen és türelemben, nagylelkűségben és tűrésben, tisztaságban; adjon nektek részt és örökséget szentjei között, és nekünk is veletek együtt, s mindenkinek, aki az ég alatt van, akik hinni fognak Urunkban Jézus Krisztusban és Atyjában, aki feltámasztotta őt halottaiból (vö.: Ef 6,18)! 3. Imádkozzatok az összes szentekért! Imádkoztatok a királyokért és fejedelmekért, még az üldözőkért is, azokért is, akik gyűlölnék titeket, a kereszttel ellenségeiért is, hogy gyümölcsötök nyilvánvaló legyen mindenki előtt és tökéletesek legyetek őbenne, (vö.: 1Tim 2,1-2; Mt 5,44; Lk 6,27; Fil 3,18; Jn 15,16; 1Tim 4,15; Jak 1,4; Kol 2,10).

XIII. 1. Ti is írtatok nekem és Ignatiosz is, hogyha valaki Szíriába menne, vigye el a nálatok levő írásokat, amiről gondoskodni is fogok, mihelyst alkalmas idő mutatkozik rá, vagy én, vagy pedig egy futár, akit nevetekben is küldeni fogok. 2. Ignatiosz leveleit, s más írásokat is, melyek itt vannak nálunk, el fogunk küldeni nektek, nagy hasznatok lehet belőlük. A hitről, kitartásról és mindenféle másról szólnak, ilyen dolgokról, melyek a mi Urunk Jézus Krisztusban való épüléstelekre szolgálnak. Ha magáról Ignatioszról, vagy azokról, akik vele voltak, megtudtok valami biztosabbat, jelezzétek.²⁷⁸

XIV. Ezeket írtam nektek Kreszkensz által, akit eddig is, most is ajánlok nektek. Feddhetetlenül élt ugyanis köztünk, hiszem, hogy köztetek is hasonlóképpen fog élni. Nővérét is ajánlom, fogadjátok be, ha hozzátok érkezik. Urunk Jézus Krisztusban, a kegyelemben éljétek együtt mindenkivel, aki csak hozzátok tartozik.

²⁷⁸ XIII,1-2. Ezt a fejezetet tekinti J. A. Fischer az I. Polikárp-levélnek (Die Apostolischen Vater Griechisch-deutsch, München, 8. Aufl., 1981, 246. old.). Ignác leveleinek számáról Polikárp nem mond semmit.

Hierapoliszi Papiasz írásaiból ránk maradt töredékek és a Quadratus-töredék (fordította: Ladocsi Gáspár)

Papiaszról, Hierapolisz püspökéről, az ókeresztény irodalom összefoglaló munkáiban úgy emlékeznek meg, mint aki öt könyvet írt az Úr mondásainak magyarázataképpen, és ezekben – mint ahogyan ő maga is állítja –, azt akarta lejegyezni, hogy mit tanított egy-egy apostol, vagy ezeknek közvetlen követői. Elégé terjedelmesnek sejtethető munkájából mindössze néhány töredék maradt fenn, a róla megemlékező szövegtanúknak hasonlóan gyér száma miatt arra következtethetünk, hogy Papiasz munkájáról néhány évszázad alatt elfeledkeztek. Mindent összevetve, csupán tizenhárom kisebb-nagyobb fennmaradt töredékből igazoltnak látjuk a Caesareai Euszebiosz értékelését, hogy szerzőjüknek „igen szerény tehetsége volt”, ma talán úgy fogalmazhatnánk meg, hogy Papiasznak sem kritikai, sem stílusérzéke nem volt.

Munkáját Kr. u. 130 körül írhatta, róla Ireneusz emlékezik meg először, János apostol tanítványának, és Polikárp kortársának mondja. Írása afféle rendezetlen hagyománygyűjtemény lehetett, a megmaradt töredékek csak a későbbi egyházírók válogatási szempontjait tükrözik. Ireneusz a millenarizmus eszméjével kapcsolatban idéz tőle, Caesareai Euszebiosz az apostoli tekintélyű férfiak személyével és írásaival kapcsolatban – és a pár töredék között ez a legterjedelmesebb és talán a legfigyelemreméltóbb is –, Maximosz Confessor a szerzetesség kialakulásával kapcsolatban. Ebben a pár töredékben egészen rendkívüli tradíciószálakat ismerhetünk meg, így a többé-kevésbé már ismert két János kérdésen túl, Júdás haláláról és János apostol vértanúságáról, mindezek eltérnek az általunk elfogadott hagyomány világától.

Ugyanebben az időben látott napvilágot a kereszténység első Apológiája, melyet írója, az athéni Quadratus püspök a görög világ fővárosában időző Hadrianus császárnak nyújtott be. Quadratus írását a patrisztikus kézikönyvek az apologéta atyák írásainak keretén belül tárgyalják, de a szövegkiadások jelentős része – mivelhogy csak egyetlen töredék maradt ránk belőle, melyet Euszebiosz egyháztörténete őrizett meg –, a vele egyidős Papiasz töredékeihez kapcsolják.

A két szerző mintegy tizennégy töredékének fordításához ugyancsak a Bihlmeyer-féle szövegkiadást vettük alapul.

Hierapoliszi Papiasz írásaiból ránk maradt töredékek

I.

1. Akkor majd a megújított, és szabaddá lett teremtett világ mindenféle eledelből bőségben fog teremni az ég harmata és a föld termékenysége folytán, miként erről azok a presbiterek is említést tesznek, akik még látták Jánost, az Úr tanítványát, és tőle hallották azt, amit ezen idővel kapcsolatban tanított az Úr.

2. „Eljönnek majd azok a napok, mikor majd olyan szőlőtövek sarjadnak, melyeknek mindegyike ezer ágat hordoz, és egy-egy ágán tíz-tízezer venyige lesz majd, és minden venyigén tíz-tízezer hajtás, és minden egyes hajtáson tízezer szőlőfürt, és minden fürtön tízezer szőlőszem, és minden egyes szőlőszem huszonnégy metrét (40 liter) bort fog adni. 3. Ha pediglen a szentek közül bárki megfog egy szőlőfürtöt, a másik fürt akkor így fog kiáltani: – Én sokkalta jobbízű vagyok, szakíts le engemet, általam mondj áldást az Úrnak! Hasonló lesz ehhez a gabona is, mert minden egyes kalász tízezer búzaszemet fog hordozni, és minden

egyes szem négyszer kétfontnyi lesz, egyformán kiváló minőségű; sőt az almák, meg a különféle magvak, a fűfélék is mind-mind ilyenek vagy ezekhez hasonlók lesznek, és minden állat mindazzal táplálkozni fog, amit a föld megterem. Békesség és egyetértés lesz majd közöttük, és az embernek való tökéletes alávetettségben fognak élni”.

4. Mindezeket Papiasz a négy könyvében leírtakban tanúsítja, ő még hallgatta János apostolt, Polükarposszal jól ismerték egymást, a kezdeti időkből való férfiú volt, és mintegy öt könyvet írt életében.²⁷⁹ Mindezekhez hozzáfűzi: 5. „A hívők szemében ezek hitelre találnak. De Júdás – mondja ő – hűtlenül és hitetlenül kérdegeti: Hogyan fogja megvalósítani az Úr ezt a nagy bőséget? – Az Úr pedig ezt mondotta: – Meglátják mindazok, akik majd részesednek benne.”

(Irenaeus Adv. Haer. V, 33,3-4)

II.

1. Papiasztól öt könyvet tudunk felmutatni, ezekben az Úr mondásainak magyarázatát írta meg. Ireneusz is megemlékezik róla, hogy a szerzőnek egyetlen műve ez, ahogyan ezt ő mondja: „Mindezeket Papiasz... (Iren. Adv. Haer. V, 33,3-4). 2.... ilyenképpen Ireneusz. Maga Papiasz, a bevezető soraiban egyáltalán nem úgy tünteti fel magát, mintha ő a szent apostolokat hallgatta volna, vagy korabeli szemtanú lenne, hanem azt tanítja, hogy a hittel kapcsolatos dolgokat olyanoktól vette át, akik ezeket még ismerték, mert ezt mondja ő:

3. „Nincs semmiféle kétségem előtted azokkal kapcsolatosan, amit a presbiterektől helyesen ismertem meg, az emlékezetemben jól megőriztem, magyarázatokkal láttam el, és megerősítem azoknak igazságát. Nem azoknak örültem én, akik sokat mondanak, mint ezt oly sokan teszik, inkább olyanoknak, akik az igazságot tanították; olyanoknak sem örültem, akik valami más parancsolatokról beszéltek, inkább azoknak, akik az Úrtól származó hitelesen áthagyományozott, az igazságnak megfelelő parancsokat emlegették. 4. Ha valaki azzal jött oda hozzám, hogy ő még beszélt a presbiterekkel, tőlük a presbiterek mondásai után érdeklődtem: – Mit mondott András, és mit Péter, vagy Fülöp, Tamás, Jakab, mint János vagy Máté, vagy más valaki az Úr tanítványai közül. Miket mondott Arisztión, vagy a presbiter János, az Úr tanítványai, én ugyanis azt tartottam, hogy nincsen akkora hasznomra az, ami a könyvekben van, mint az, amit élő és maradandó szavakból ismerhetek meg.”

5. Érdemes itt megfigyelnünk azt, hogy kétszer is említi János nevét, először együtt Péterrel, Jakabbal, Mátéval meg a többi apostollal, világosan rámutat itt az evangélistára; a másik Jánost külön veszi a mondatában, az apostolok felsorolásán kívül, mások között említi meg, és elibe teszi Arisztión, világosan presbiternek mondja őt. 6. Mindezek miatt a valóságot tükröző elbeszélésnek bizonyulnak azok is, amik azt beszélnek, hogy Ázsiában két ilyen nevű ember élt, és hogy Efezusban két olyan sírbolt van, melyeket még a mostani időkben is Jánoséknak tartanak. Mindezekhez hozzá kell tennünk azt is, hogy valószínűleg ezen második János – bár van aki az elsőt gondolja –, nevéhez fűzhetjük a Jelenések könyvét. 7. Az említett Papiasz azt állítja, hogy ő az apostolok ígéit azoktól vette, akik követőik voltak, Arisztion és János presbiter pedig magát azok „követőinek” mondja, sok ízben név szerint megemlékezik róluk, könyveiben gyakran idézi a tőlük merített hagyományt.

8. Papiasz írásainak méltányolásához hozzátartoznak még más elbeszélések is, melyekben csodálatos dolgokat mond el, különféleképpen, ahogyan azok hozzá eljutottak a hagyományból. 9. Szerinte Fülöp apostol leányaival együtt Hierapoliszban tanított, ahogy erre már az előzőekben utaltunk, elbeszélésében megemlékezik velük kapcsolatban azokról a csodatettekről, amelyeket Fülöp leányai tettek, melyekre ma is hivatkoznak. Lejegyzett egy

²⁷⁹ vö. Euszebiosz Egyháztörténet III,39,1.

történetet a halott feltámadásáról, vagy egy másik rendkívüli eseményt Justusszal kapcsolatban, akit másképpen Barzabásznak is mondanak, hogy ő halálos mérget ivott meg, de Isten kegyelméből semmi ártalmat nem szenvedett. 10. Ez a Justus az Úr mennybemenetele után Mátyással együtt ott volt a szent apostolok között, közösen imádkoztak, hogy az áruló Júdás helyére sorsvetés útján betöltsék a maguk számát; a Cselekedetek könyve mindezt elmondja: „Előállítottak kettőt, a Barzabásznak nevezett Józsefet, akit Justusnak is mondanak, és Mátyást, imádkoztak és azt mondták” (vö.: ApCsel. 1,23). 11. Ő ugyan azt állítja, hogy mindezekhez íratlan tradícióból jutott hozzá, meg másokhoz is, a Megváltó példabeszédeihez és tanításaihoz, meg más, mesésebb történetekhez is. 12. Ezek között beszél egy ezer esztendő korszak eljövételéről, mikor majd a halottak fel fognak támadni, és Krisztus országa a testi értelemben valósul meg ezen a földön. Véleményem szerint mindez az apostoli mondások félreértéséből származik, melyeket ők csak képletesen, misztikus módon mondtak el. 13. Írásaiból ítélve igen szerény tehetség volt, mégis hivatkozási alapot nyújtott számos hasonlóan gondolkodó egyházi író számára, akik a férfiú ösiségére hivatkoztak, mint Ireneusz, és mások, akik ugyanígy gondolkodtak. 14. Különféle dolgokat hagyományoz Arisztión fent említett, az Úr mondásait magyarázó művében, és János presbiter hagyományát, amelyekre az érdeklődők figyelmét felhívjuk. A fentebb említett szavaihoz szükséges hozzátennünk azt a hagyományt is, amelyet Márk evangélistáról írt le:

15. „A presbiter ezt mondotta: – Márk Péter szavainak magyarázója volt, és mindazt pontosan lejegyezte, amire csak emlékezett. Az Úr mondásait és tetteit nem egymás utáni sorrendben írta le, mivel ő maga nem hallgatta az Urat, és nem is tartozott a kísérői közé, hanem – mint ahogyan már mondtam – Péter kísérője volt, aki a tanítást a szükség követelménye szerint alakította, és így nem az Úr mondásainak rendszerezését állította össze; ezért nem hibázott Márk, amikor úgy írt le mindent, ahogyan ő arra emlékezett, mert egyedül csak arra fordított gondot, hogy semmit se hagyjon el azokból, amit hallott, és hogy semmiféle hamis tanítás ne kerüljön közéje.”

Ezeket közölte Papiasz Márkról. 16. Mátéről pedig ezt mondja:

„Máté a héber gondolkodásmódnak megfelelően írta le a mondásokat, magyarázattal is ellátta ezeket, amennyire csak tudta, mindegyiket.”²⁸⁰

17. Tanúskodik még János apostol első levele mellett is, és a Péteré mellett hasonlóan. Lejegyzett egy másik történetet is, egy bizonyos asszonyról, akit sok büntől megvádoltan az Úr elé vittek, és ezt a Héberék szerinti evangélium tartalmazza. Szükségesnek láttuk, hogy mindezeket hozzátegyük a fentebb említettekhez.

(Euszebiosz H. E. III, 39)

III.

1. Apollinariosztól: – „Júdás nem kötél által halt meg, mert túlélte az akasztást, mivelhogy levették őt még mielőtt megfulladt volna.”²⁸¹ Említést tesz erről még az Apostolok Cselekedetei is: „A felfüggesztett ropogott, minden bele kiömlött” (vö.: ApCsel 1,18), vagy még világosabban mondja el Papiasz, János tanítványa, az Úr mondásainak magyarázatát tartalmazó negyedik könyvében:

²⁸⁰ A Mátéra vonatkozó helyben U. H. J. Körtner (Papias von Hierapolis, Göttingen, 1985, 59. old.) a kifejezést „magyarázattal ellátta, amennyire tudta” már nem Mátéra, hanem a görög fordítóra érti. A sokat vitatott „en hebraidi dialektó” kifejezést úgy érti, hogy Máté valóban héberül írta meg evangéliumát.

²⁸¹ A töredék szerint az öngyilkossági kísérlet után Júdás életben maradt. Halálának körülményei Heródeséhez hasonlóak.

2. Az istentelenség igen nagy mintapéldáját szolgáltatta ebben a világban Júdás, egész testével utálattá vált. Mert ahol egy szekér könnyedén áthaladt, ő nem tudott átmenni; még akkor sem tehetné volna meg, ha csak a fejének tömegéről lett volna szó. Szemhéjai – mint mondják –, annyira megdagadtak, hogy a világosságot egyáltalán nem láthatta, szemévelágát az orvosok még szemvizsgáló tükörrel sem tudták megnézni, annyira beestek. Szeméremteste minden szégyellnivalónál undokabb és nagyobb lett, testének minden részét elárasztotta a genny, meg a férgek, és ezek váladékaiban minduntalan előtörtek kínsásra. 3. A magában hordozott gyötrődés és fájdalom után – mint mondják –, egy elhagyatott tanyán halt meg, mely bűze miatt puszta és lakatlan vidékké változott egészen a napjainkig, és rajta még senki sem tudott átmenni anélkül, hogy az orrát ne tömte volna be kezeivel. Ekkora bűz áradata lepte el teste miatt azt a földet.

(Anecd. Graec. in: Theophylact. in Act. 1,18 f.)

IV.

Papiasz pedig ezeket mondta szó szerint: „Néhányat közülük, az egykoron szent angyalok közül, a föld szolgálatára rendelt vezetőkül, és annak helyes irányítására ítélte őket.” Ezenkívül még azt is mondta: „Megtörtént, hogy rendjük semmivé lett.”

(Andreas Caes. in Apoc. Serm. 12. PG 106, 326)

V.

A könyv (ti.: János Jelenések könyve) sugalmazott voltáról bővebben is fogunk majd tárgyalni, és megemlékezünk a kiváló tanítókról, a teológus Grégorioszról, Kürilloszról, vagy a még náluk is korábbi időkben élő Papiaszról, Ireneuszról, Methodioszról, és Hippolitoszról, akinek írásai érdemeltek legnagyobb megbecsülést ezen szövegtanúk között.

(Andreas Caes. Praef in Apoc. PG 106, 217)

VI.

Tanításunk alapját a kezdeti időkben élő Papiasztól vettük, Hierapoliszban élt ő, gyakran látogatta azt, aki az Úr keblén nyugodott, továbbá Kelementől és Pantainosztól, az alexandriaiak papjától, és Ammoniosztól, a legbölcsebb embertől, és mindattól, akik a legkorábbi időkben éltek, akik még a zsinatok előtt magyarázták az Írást, ők Krisztusra és az Egyházra vonatkoztatták az egész hatnapos teremtéstörténetet.

(Anast. Sinait. in Hexaem. I. PG 89, 860)

VII.

Az Egyház legkorábbi írásmagyarázóit, ahová én sorolom a filozófus Philónt, aki az apostoloknak kortársa volt, a legkorábbi időkben élő Papiasz, aki János evangélistát gyakran látogatta, Hierapoliszban élt... és azok akik hozzájuk hasonlóan a Lélektől ihletetten a paradicsommal kapcsolatos dolgokat úgy szemlélték, mint ami Krisztus Egyházára vonatkozik.

(Anast. Sin. in Hexaem. I. PG, 89, 962)

VIII.

Akiket Isten szerinti ártatlanságban élő ifjaknak hívtak, mint Papiasz is világosan beszél erről az Úr mondásainak magyarázatát tartalmazó első könyvében; és Kelemen, az alexandriai, a Paidagogoszban.

(Maximus Conf. Schol. in Dionys. Areop. De coel. hier, 2,32)

IX.

Ezeket mondja ő, akit én a legtalányosabbnak tartok, Papiasz, az ázsiai Hierapoliszban élt, itteni püspök, és életének virágában együtt volt Jánossal, az Isten evangélistájával. Ez a Papiasz az Úr mondásainak magyarázatát tartalmazó negyedik könyvében beszél arról, hogy az ételek élvezete megmarad a feltámadásban is ... a lugdunumi (lyoni) Ireneusz az eretnekek ellen írt ötödik értekezésében ugyanazt mondja, és hivatkozik arra, hogy mit mondott Papiasz, mivel többek között még vele is beszélt.

(Maximus Conf. Scholia De eccl. hier. c. 7)

X.

... mert másokat sem, sem Hierapolisz püspökét, Papiaszt, a vértanút, sem Ireneuszt Lugdunum (Lyon) szentéletű püspökét (Ti: nem fogadja el István pápa), akik írásaikban arról tanítanak, hogy a mennyek országában is megmarad az ételek nyújtotta élvezet.

(Stephanus Gobarus, in Phot. Biblioth. 232)

XI.

Papiasz, Hierapolisz püspöke, aki a teológus Jánost még hallgatta, Polükarposszal jól ismerték egymást, az Úr mondásaihoz négy könyvnyi értekezést írt. Ezekben számba vette az apostolokat Pétert, Jánost, Fülöpöt, Tamást és Mátét, az Úr tanítványai sorába írja még Arisztiont és egy másik Jánost is, akit presbiternek mond, egyesek azt tartják, hogy ennek a Jánosnak tulajdonítható a két kis terjedelmű katolikus levél, melyek János neve alatt szerepelnek, a legkorábbi időkben élő tanítók viszont csak az elsőt fogadják el; mások viszont – tévesen ugyan –, de neki tulajdonítják még a Jelenések könyvét is. Papiasz pedig azokban téved, amiket az ezer esztendővel kapcsolatban mond, tőle merítve éppúgy Ireneusz. 2. Papiasz a második értekezésében azt mondja, hogy a teológus Jánost, és Jakabot, annak testvérét, a zsidók ölték meg. Papiasz azt is lejegyezte, amit Fülöp leányaitól vett át, hogy Barzabást, akit Justusnak tartottak, ellenségei viperaméreg ivására kényszerítették Krisztus nevében, és megmenekült a szenvedésektől. Más csodálatos eseményekről is beszámol, kiemelkedőbb közöttük az, amit Manimosz anyjának a halottaiból való feltámadásáról mond. Attól fogva, hogy őt Krisztus halottaiból feltámasztotta, egészen Hadrianus uralkodásáig élt.

(Philippus Sidetes H. E. in: TU 5,2)

XII.

1. A Domitianust követő Nerva, uralkodásának első évében, előhívatta Jánost a szigetről (ti.: a patmoszi száműzetésből), és megengedte neki, hogy Efezusban lakjon. Abban az időben már csak ő volt egyedül életben a tizenkét tanítvány közül, megírta az általa összeállított evangéliumot, majd kiérdemelte a vértanúhalált. 2. Papiasz Hierapolisz püspöke volt, saját szemével látta még Jánost. Az Úr mondásairól szóló második könyvében azt írja, hogy az apostolt a zsidók ölték meg, beteljesedett ugyanis rajta és testvérén az, amit Krisztus mondott meg előre velük kapcsolatban; az Úr ugyanis ezt mondta nekik: „Meg tudjátok inni

azt a kelyhet, amelyet én fogok kiüríteni?” azok készségesen beleegyeztek, mire ő hozzátette: „A kelyhet ugyan inni fogjátok – mondotta – és a keresztséggel, mellyel én megkeresztelkedem, ti is meg fogtok keresztelkedni” (vö.: Mk. 10,38-39); az pedig nyilvánvaló, hogy lehetetlen az Istent hazugságon érni. 3. Hasonlóképpen megerősíti ezeket a nagyon tanult Órigenész is, a „Máté szerinti”-hez írt magyarázatában (ld.: XVI c.6), azzal, hogy János vértanúhalált halt, és ezt ő az apostolok követőitől lejegyezve tanulta; a sok mindenben jártas Eusebiosz pedig ezt írja Egyháztörténetében: Tamás a párthurokhoz ment, János Ázsiába, közöttük élt, ott tanított, Efezusban halt meg.

(G. Hamartolus: Chronicon, Theologische Quartalschrift, 44 (1862), 466. kk.)²⁸²

XIII.

1. Kezdődik a „János szerinti” ismertetése. A János szerinti evangéliumot maga János még testben való élete idején hozta nyilvánosságra, és bocsátotta az Egyházak rendelkezésére, ahogyan ezt Papiasz, a „hierapoliszinak” nevezett, János jeles tanítványa magyarázataiban, vagyis a legjelentősebb öt könyvében mondja. 2. Az evangéliumot közvetlenül János diktálta neki. Martion²⁸³, az eretneket pedig elfogadhatatlan véleményei miatt kárhóztatta, és János távol tartotta magától, ő pediglen különböző írásokat meg leveleket küldött hozzá azoktól a testvérektől, akik Pontuszban éltek.

(Pitra: Analecta Sarca, II. 160. o.)

Quadratus írásaiból ránk maradt töredék

1. Trajanus a kezdeti nehézségek hat hónapján túl mintegy húsz esztendeig uralkodott. Aelius Hadrianus követte őt a kormányzásban, neki nyújtotta át Quadratus a hozzá címzett beszédet, mely az általunk végzett istentisztelet apológiája volt; bizonyos rosszindulatú emberek ugyanis háborgatásunkat szorgalmazták. A testvérek közül sokan ismerik, így nekünk is megvan egy irat, melyből láthatjuk az ember gondolkodását és az apostoli igaz tanítás világos bizonyítékait. 2. Saját elbeszélése alapján a legkorábbi időkben élt; és amit ezekről maga mond el:

„A mi Megváltónk művei mindig szem előtt voltak, mivel azok igazak; – akiket betegségekből meggyógyított, vagy akiket feltámasztott a halottak közül, akik nemcsak meggyógyultaknak, és feltámadottaknak látszottak, mindenkor láthatók is voltak, mert nemcsak addig éltek ők, amíg a Megváltó itt élt a földön, hanem annak eltávozása után is még jóideig, úgy annyira, hogy voltak olyanok, akik még a mi időnkben is életben voltak.”

(Eusebius, H. E. IV, 3)

²⁸² A XII. töredék szövege Theologische Quartalschrift 1862, 44,466. old. kk.

²⁸³ „Martion” feltehetően azonos Markionnal. Szövege; Pitra; Analecta Sacra II,160. old.

A Barnabás-levél (fordította: Vanyó László)

A kéziratok, és néhány ókeresztény egyházi író a levél szerzőjéül Barnabás apostolt jelöli meg, de a levél nem származhat Barnabás apostoltól. Alexandriai Kelemen és Órigenész a Barnabáséknak tartotta²⁸⁴, de nem sokkal később Eusebiosz, és az ő nyomán Jeromos már az apokrifek között tartja számon²⁸⁵. Az irat már tartalmánál fogva sem lehet az Apostolok cselekedeteiből jól ismert, Pál apostol kísérőjéül rendelt Barnabás írása, mivel ő a nemzetek apostola mellett a zsidó hagyomány megtartójának bizonyult, míg a levél szerzője a zsidósággal való szakításnak a híve.

A levél írója mindenesetre elég jól ismerhette a zsidó hagyományt, maga is zsidó-keresztény lehetett. Az ószövetségi eseményeket meglehetősen leértékeli, szerinte a zsidóság gonosz angyalától félrevezetve félreértette az Isten parancsolatait, és ezért követte a szellemi (pneumatikosz) értelmezés helyett a szó szerintit (szarkikosz). Allegorikus szentírásmagyarázata, és a kabbalisztikus szövegértelmezés fel-felbukkanása következtében legtöbbször alexandriai, illetve az alexandriai diaszpóra hatása alatt álló szerző munkájának tekintik. A Barnabás-levél olvasásakor különös figyelmet érdemel, hogy tartalma ugyanazt a zsidó eredetű hagyományanyagot öleli fel, mint a hozzá talán legközelebb álló Bárukh-apokalipszis, vagy éppen a XII. Pátriarka Végrendeletei és a Hénokh könyve, a korakeresztény iratok közül pedig Hermasz, Ps-Kelemen-levél, de amíg ezek az iratok alapjában véve mentesek minden hellenizált zsidó, vagy gnosztikus kifejezésformáktól; addig a Barnabás-levél ezt a tradícióanyagot ilyen színezetben tárja elénk. A levél szelleme nem gnosztikus. Az Ószövetség és az Újszövetség között nincsen ellentmondás, de van bizonyos feszültség. Az Ószövetségben Isten tervét meghiúsította Izrael hűtlensége. Az isteni terv az Újszövetségben valósult meg, a jövendölések Jézusban teljessé váltak.

A levél keletkezési idejének meghatározásához felhasználták a szerző allegóriáinak egyes elemeit, de ezekkel igen óvatosan kell bánnunk. Mindenképpen a jeruzsálemi templom profanizálása után keletkezett, Harnack az egyik utalásában (vö.: Barn. 16,3-4), Hadrianus által a szentély helyén emelt Jupiter Capitolinus templomra gondol, így a levél valamivel 135 után keletkezett; Funk egy másik allegorikus utalásból indul ki, a Dániel-könyv három vadállatot legyőző negyedik uralkodására való utalásában (vö.: Dán, 7,7-8; Barn. 4,5-7) a három Flavius császárt követő Nervát látta (vö.: Kr. u. 96-98), ilyenképpen a levél megírása az első század végére tehető; Lietzmann a Bar Kokhba-féle lázadás idejére teszi²⁸⁶, és ezzel Harnackhoz áll közel. Legnagyobb valószínűséggel a II. század második negyedében keletkezett.

A Barnabás-levél nagyjából egységes iratnak tekinthető, legalábbis a 17. fejezettel bezárólag mindenképpen. A szövegéből merített belső érvek alapján is feltételezhető, hogy az utolsó négy fejezet, amely a Didakhéból és a Pásztorból jól ismert két útról szóló tanítást foglalja magában, későbbi hozzáadás lehet. Teljes szövegét csak a Tischendorf által 1859-ben megtalált Sínai kódex tartalmazza, mely a Jelenések könyve után hozza, a nem sokkal később megtalált Brüenniosz-féle jeruzsálemi kódex – ebben találták meg a Didakhét is – nem tartalmazza a levél említett utolsó négy fejezetét; a két kódex megtalálása előtt mindössze néhány fejezetét ismerték (vö.: Barn. 5,7-ig), de ezeket is csak a III. századból származtatható latin fordításokból.

²⁸⁴ Alexandriai Kelemen: Strm. II. 6,31 stb. Origenes: C. Cels. 1,63; in Philocal. 18.

²⁸⁵ Eusebios: Hist. Eccl. VI, 13,6. Jeromos: Kiváló férfiakról, VI.

²⁸⁶ Az egyes szerzők véleményei; összefoglalóan lásd: Quasten: Patrologia, Barnabás-levél címszó alatt.

A Barnabás-levélfordításához a Didakhé bevezetőjéből említett Bilhmeyer-féle szövegkiadást vettük alapul.

Barnabás levele

I. 1. Üdvözlét néktek, fiaim és leányaim az Úr nevében, aki szeretett minket, békességben! 2. Mert Isten igazságos rendelkezései irántatok oly nagyszerűek és gazdagok, ezen szerfölött és mérhetetlenül örvendezek boldog és dicsőséges szellemetekben; annyira megkaptátok a lelki ajándékok beplántált kegyelmét. 3. Ezért méginkább örvendezek magamban, remélve, hogy üdvözülök, mert valóban látom, hogy az Úr gazdag forrásából kiáradt rátok a Lélek. Annyira megkapott engem látástok, melyre vágytam. 4. Meg vagyok róla győződve és tudom, sok dolgot tudok megértetni veletek, ha hozzátok szólok, mert velem jár az Úr az igazságosság útján, kényszerülök is rá, hogy titeket tulajdon lelkenél is jobban szeresselek, mert nagy hit és szeretet lakozik bennetek az ő életének reményében (vö.: Tit. 1,2; 3,7). 5. Erre gondolva hát, hogyha törekszem nektek juttatni valamit abból, amit én kaptam, meglesz jutalmam azoknál, akik ilyen szellemekkel sáfárkodtok²⁸⁷, igyekeztem rövid írást küldeni nektek, hogy hitetek mellett tudásotok is tökéletes legyen. 6. Az Úrnak három rendelkezése van: az élet reménye hitünk kezdete és vége, az igazságosság az ítélet kezdete és vége, az öröm és örvendezés az igazságosság tetteinek tanúsítása.²⁸⁸ 7. Az Úr ugyanis kinyilatkoztatta nekünk prófétái által a múlt-, jelen- és jövő dolgokat²⁸⁹, megízleltette velünk a jövő dolgok zsengeit. Látjuk, hogy ezek mind megvalósultak egyenként, ahogyan mondotta, fenségesebben és gazdagabban kell ezért félelmében járnunk. 8. Felhívnam figyelmeteket néhány dologra, nem is annyira tanítótként, hanem mint egy közületek, melyek által a jelenvalókban örvendezni fogtok.²⁹⁰

II. 1. Mivel rossz idők járnak és a kísértőnek hatalma van, vigyáznunk kell magunkra, keresni kell az Úr igazságos ítéleteit! 2. Hitünknek segítői a féltő tisztelet és a kitartás, támogat minket a nagylelkűség és megtartóztatás. 3. Ha ezek szilárdak maradnak az Úr ügyében szeplőtelenül, akkor velük együtt örvend a bölcsesség, belátás, tudomány és tudás.²⁹¹ 4. Minden prófétája által ugyanis azt adta tudunkra, hogy nincs szüksége sem véres, sem eléggő áldozatokra, sem adományokra, amikor ezt mondja: 5. „Minek nekem megannyi véráldozatotok? – mondja az Úr. Jóllaktam már kosokból készült égő áldozataitokkal és a hizlalt borjak hájával. A bikák és bakok véreben nem lelem kedvemet. Ha elém járultok színem látására, ki kér rá benneteket, hogy udvaraimat tapodjátok? Ne hozzatok nekem többé értéktelen ételáldozatot, mert füstje utálattal tölt el, újholdjaitokat és szombatjaitokat nem szenvedhetem” (Iz 1,11-13). 6. Eltörölte tehát ezeket, hogy Urunk Jézus Krisztus új törvényének, mely nem kényszerű iga, ne olyan áldozata legyen, mely emberi alkotás. 7. Ezt mondja nekik továbbá: „Mert, amikor kihoztam atyáitokat Egyiptom földjéről, én beszéltem nekik égő és véres áldozatokról?” (Jer 7,22-23). 8. „Ezt is parancsoltam viszont nekik:

²⁸⁷ „olyan szellemekkel sáfárkodtok” annyit jelent: akik ilyen szellemi adományokkal rendelkeztek. (Vö. I,2-ben „örvendezem ... szellemetekben”). A „szellem” itt nem antropológiai értelemben veendő, inkább úgy, ahogyan Hermasz beszél szent lelkekről.

²⁸⁸ A kor írásainak erénykatalógusaiban első helyen a hit áll, vagy a szeretet (vö. 1Kor 13,13; Kol 1,4; 1Tessz 1,3; 5,8; Ignác Ef XIV,1; Pol. Fil. III,3). A Barnabás-levél felsorolása megfelel a szir Barukh-apokalipszis (57,2) felsorolásának.

²⁸⁹ A „próféták” itt általában az ószövetségi könyvek szerzőit jelentik. A Barnabás-levél írója Mózeset is habozás nélkül prófétának mondja (V,3; XVII,3). Hasonló felfogás tanúja Jób testamentuma 47,9; Jubileumok könyve 1,4 és 26.

²⁹⁰ A szerző nem tekinthető a Didakhé XI-ben említett vándortanítónak.

²⁹¹ II,2-3. Erénykatalógusa, felsorol teoretikus és praktikus erényeket. A szerző felfogása szerint azonban a teoretikus erények a praktikusak nélkül nem érnek semmit.

Szívetekben ne forraljatok gonoszsgot egymás ellen, hogy ne szeressétek a hamis esküt” (vö.: Zak 8,17).²⁹² 9. Meg kell értenünk tehát, hiszen nem vagyunk esztelenek, Atyánk jószágának szándékát, mert minket nem akar olyan tévutakon keresni, mint őket (a zsidókat), nekünk megmondta, hogyan járuljunk hozzá. 10. Hozzánk így szól: „Áldozat az Úrnak a megtört szív, jó illat az Úr számára a Teremtőjét dicsérő szív” (vö.: Zsolt 50,19. v.). Nagy gonddal kell tehát kutatnunk testvéreim, mi az, ami üdvösségünkkel kapcsolatos, a gonosz nehogy tévelyt lopjon közénk, s messzire hajítson életünköt.²⁹³

III. 1. Ismét máskor így szólt hozzájuk mindezekről: „Minek böjtöltök nekem²⁹⁴, mondja az Úr, hogy ma hallani lehessen hangotok a kiabálásban? Nem ilyen böjtöt választottam, mondja az Úr, nem a lelkét megalázó embert, 2. még akkor sem, ha lehajtjátok fejeteket, mint a káka és zsákot húztok magatokra, és hamut teríttek magatok alá, ezt se nevezzétek olyan böjtnek, mely tetszik az Úrnak” (vö.: Iz 58,4-5). 3. Hozzánk viszont így szól: „Tudjátok, milyen az a böjt, melyet én kedvelek? Ezt mondja az Úr: Törd össze a jogtalan bilincseket, és oldd meg az iga köteleit! Bocsásd szabadon az elnyomottakat, törj össze minden ígát! Törd meg az éhezőnek kenyeredet, és a hajléktalan szegényt fogadd be házádba! Ha mezítelel látsz, öltöztess fel, és ne fordulj el embertársad elől! 4. Akkor majd felragyog világosságod, mint a hajnal, és a rajtad ejtett seb gyorsan beheged. Előtted halad majd igazságosságod, és az Úr dicsősége lesz hátvéded. 5. Akkor, ha szólítod, az Úr válaszol, könyörgő szavadra így felel: Íme itt vagyok! Ha eltávolítod körödből az ígát, az ujjal mutogatást és a gonosz beszédet, ha lelkedből adod kenyeredet az éhezőnek, és a megalázott lelken könyörölsz” (vö.: Iz 58,6-10). 6. Erre vonatkozóan még annyit, testvéreim, hogy a Hosszantűró előre látta, hogy az a nép, melyet Szeretettjében készített, őszinte szívvel fog hinni, minderről bennünket előre fel is világosított, nehogy jövevényekként szétforgácsolódjunk az ő törvényükben.²⁹⁵

IV. 1. A jelenben bekövetkezett dolgokat illetően gondos vizsgálatot kell tartanunk, hogy kikutassuk a törvénytelenég minden cselekedetét, melyek azok, nehogy a törvénytelenég cselekedeteinek fogságába kerüljünk; a jelen kor tévedését azért kell gyűlölnünk, hogy szeretetet találjunk a jövőben. 2. Ne hagyjuk elernyedni lelkünket, hogy a bűnösökkel és gonosztevőkkel való együttműködésre tehessen szert, nehogy hasonlónak váljunk hozzájuk! 3. Elközelgett a tökéletes botrány ideje, ahogy meg van az írva, így mondja Hénokh.²⁹⁶ Erre való tekintettel rövidítette meg az Úr az idöket és napokat, hogy gyorsítsa Szeretettje lépteit és elérkezzen örökségébe (vö.: Hénokh 89,61-64 és 90,17). 4. A próféta is így mondja: „Tíz királyság uralkodik majd a földön, és ezután kél majd egy kicsiny király, aki egyszerre három királyt fog megalázni” (vö.: Dán 7,24). 5. Szintén Dániel mondja ugyanerről: „És én láttam a negyedik vadállatot, gonosz és erős volt, kegyetlenebb volt a tenger többi vadállatánál, tíz szarva nőtt, belőlük még kinőtt egy kicsiny szarvacska, mely a többi három nagy szarvat megalázta” (vö.: Dán 7,7-8). 6. Mindezt értenetek kell. Azonban ezt is úgy kérem tőletek, mint egy közületek, aki titeket egyenként és együttesen jobban szeret, mint tulajdon lelkét, hogy most vigyázzatok magatokra, és ne váljatok hasonlónak bizonyos emberekhez, akik bűneiket bűneikre halmozzák, majd azt mondják, íme ez a ti és a mi szövetségünk!²⁹⁷ 7. A szövetség valóban a miénk, ők azonban mindörökre elvesztették a szövetséget, melyet Mózes átvett. Az Írás ugyanis azt mondja: „És Mózes negyven nap és negyven éjjel böjtölt a

²⁹² Jer 7,22 23a és Zak 8,17-ből összevont idézet.

²⁹³ Az 50. Zsoltár és a Mózes (Ádám) apokalipszise 13. fejezetének gondolatai.

²⁹⁴ III,1 kk. A Didakhéval ellentétben a Barnabás-levél szerzője szerint Isten a böjtöt nem akarta. A böjtnek ilyen radikális elutasítása az Illés-apokalipszisz 22,2-23,16-ban található.

²⁹⁵ a „jövevények” (prozeliták) itt már negatív példaként szolgálnak a keresztényeknek.

²⁹⁶ A Hénokh könyvére való utalás nem szolgál kielégítő magyarázattal a helyhez. A levél szerzője feltehetően tévedett. Az idök megrövidítése a választottak kedvéért viszont megtalálható szír Bárukh 20,1; V. Ezdrás II,13; Ábrahám apokalipszise XXIX,13; Mt 13,20.

²⁹⁷ A bűnök halmozása – vö. Péter-evangélium IV,18 (Óker. írók 2,265. old.).

hegyen, és átvette a szövetséget az Úrtól, a kőtáblákat, melyeket az Úr ujjá írt” (vö.: Kiv 31,38; 34,28). 8. A szövetséget eljátszották azonban, amikor a bálványokhoz fordultak.²⁹⁸ Az Úr ugyanis így szól: „Mózes, Mózes, menj le gyorsan, mert néped, melyet kivezettél Egyiptomból törvénytelenéget cselekedett” (vö.: Kiv 32,7 és MTörv 9,12). Mózes megértette és elhajtotta kezéből a két kőtáblát; szövetségük összetört, hogy a szeretet, Jézus szövetsége pecsételődjön meg szívünkben, az ő hűségének reményében. 9. Sok mindenről akartam írni, nem mint tanító, hanem mint olyan, aki szeret titeket, írás közben arra törekedvén, hogy semmit ki ne hagyjak én, aki köztetek az utolsó vagyok. Vigyázzunk hát a végső napokban! Életünk egész tartamának és hitünknek nem lesz ugyanis haszna, ha a jelen törvénytelen időknek és a jövő botránnyoknak nem állunk ellent, mint Isten fiaikhoz illik. 10. Kerüljünk tehát minden hívságot, nehogy a Fekete csellel beszivárogon közénk; teljesen gyűlöljük a gonoszság útjának minden művét! Ne vonuljatok magatokba, ne maradjatok egyedül, mintha már megigazultatok volna, hanem egy helyen gyülekezzetek össze, közösen törekedjétek rá, ami a közösségnek hasznos! 11. Az Írás mondja ugyanis: „Jaj azoknak, akik bölcses önmaguknak, és okosak önmaguk előtt” (vö.: Iz 5,21). Válgjunk szellemiekké, legyünk Isten tökéletes templomává! Amennyire rajtunk áll, törődjünk az istenfélelemmel (vö.: Iz 33,18), törekedjünk parancsai megtartására, hogy igazzá tevő ítéleteiben örvendjünk! 12. Az Úr személyválogatás nélkül ítél a világ fölött (vö.: 1Pét 1,17; Róm 2,11; Gal 2,6). Mindenki cselekedeteinek megfelelően kapja a viszonzást, aki jó volt, az előtt igazságossága jár majd, aki rossz volt, gonoszsága bére lesz előtte. 13. Vigyázzunk, nehogy bűneinkben elszunyókáljunk választottakként, és a gonoszság fedelme hatalmat nyerjen fölöttünk, s eltaszítson bennünket az Úr királyságától!²⁹⁹ 14. Gondoljátok meg még azt is, testvérek, hogy annyi jel és csoda után, melyek Izraelben történtek, mégis elhagyatott lett, vigyázzunk, nehogy az történjék velünk, amit az Írás mond: Sokan vannak a meghívottak, de kevesen találhatunk választottaknak (vö.: Mt 20,16; 22,14)!³⁰⁰

V. 1. Az Úr azért vállalta testének romlásra való átadatását, hogy mi a bűnbocsánatban megszentelődjünk, mely a vérben való meghintésben áll.³⁰¹ 2. Egyes dolgok Izraelre vonatkozóan, más dolgok ránk vonatkozóan írtak meg róla. Így szól tehát: „Törvénytelenégeink miatt sebesített meg és bűneink miatt töretett meg; az ő sebeiben gyógyultunk meg. Mint leölésre vitt juh, és mint szótlan bárány nyírója előtt” (vö.: Iz 53,5-7). 3. A lehető legnagyobb hálaadással tartozunk tehát az Úrnak, mert kinyilatkoztatta nekünk az elmúlt dolgokat, és tanítást adott nekünk a jelen dolgokra vonatkozóan, sőt a jövő dolgokkal kapcsolatban is van belátásunk. 4. Azt mondja ugyanis az Írás: „Nem joggalanul feszítenek hálót a madaraknak” (vö.: Péld 1,17). Ezzel azt mondja, méltán vész el az az ember, akinek tudása van az igazságosság útjáról, de a sötétség útjára tér le.³⁰² 5. Még annyit, testvérek: ha az Úr, aki az egész világ Ura, vállalta a szenvedést lelkünkért, akinek Isten a világ teremtésekor így szólt, „alkossunk embert képünkre és hasonlatosságunkra” (vö.: Ter 1,16), hogyan vállalhatta, hogy emberi kezek által szenvedjen? Tudjátok meg! 6. A próféták tőle nyerték a kegyelmet és rá vonatkozóan prófétáltak; ő pedig, mert testben kellett megjelenie, szenvedett, hogy lerontsa a halált, és megmutassa a halottaiból való feltámadást, 7. hogy az atyáknak beváltsa az ígéretet, s maga magának új népet készítve földi életében

²⁹⁸ A szerző szerint a szövetséget a zsidók már Mózes korában elveszítették.

²⁹⁹ Qumrani hatás feltételezhető.

³⁰⁰ A pusztában vándorló Izraellel történt csodákra utal az 1Kor 10,1-10; Zsid 3,7-11; Júdás-levél 5. „Sokan vannak a meghívottak...” szó szerinti Mt-idézetnek látszik, de nem biztos, hogy az. Késői zsidó írásokban is találunk hasonló mondásokat, pl. 4. Ezdrás 8,3-ban; „Sokan megteremtettek, de kevesen üdvözülnek”.

³⁰¹ „vérben való meghintésben” helyett a jeruzsálemi kéziratban ez áll; „sebeiben való ...”. Ez utóbbi változat a Septuagintát követi.

³⁰² A Péld 1,17-hez fűzött magyarázata a szír Bárukh XV,6-ra, XIX,3-ra és a 4 Ezdrás 7,72-re támaszkodik.

bebizonyítsa, hogy megvalósítja a feltámadást, és ítélni fog. 8. Végül oly nagy jeleket és csodákat téve tanította Izraelt, hírnökként lépett fel, és nagyon szerette őt. 9. Amikor kiválasztotta apostolait, akiknek majdan az evangéliumot kell hirdetni, olyan embereket választott ki, akik minden bűnt meghaladó módon törvénytelenek voltak, hogy bebizonyítsa, nem az igazakat jött hívni, hanem a bűnösöket (vö.: Mt 9,13)³⁰³, akkor nyilatkozta ki, hogy ő Isten Fia. 10. Ha ugyanis nem testben jött volna el, hogyan maradtak volna az emberek életben, akik rátekintettek, akik képtelenek a Napba, keze alkotásába belenézni, mely most van, egykor azonban nem lesz, de sugaraiba az ember nem bír belenézni?³⁰⁴ 11. Azért jött el tehát Isten Fia testben, hogy azok körében, akik prófétáit halálra üldözték, teljessé tegye a bűn mértékét.³⁰⁵ 12. Ezért szenvedett tehát. Az Ő testének megveretését Isten rájuk, a zsidókra vonatkoztatja: „Amikor megverik a pásztort, elszélednek a nyáj juhai” (vö.: Zak 13,6-7; Mt 26,31). 13. Ő maga akart így szenvedni, mert a fán kellett szenvednie, hisz aki róla prófétál, ezt mondja: „Mentsd meg lelkemet a kardnak életől” (vö.: Zsolt 21,6-7), és: „átszegeztek testemet, mert a gonoszok zsinagógája felkelt ellenem” (vö.: Zsolt 118,12. Zsolt 21,17; Zsolt 26,12; Iz 21,17). 14. Ezt mondja ismét: „odatartottam hátamat az ostromozásra, arcomat az ütlegetésre. Arcomat megkeményítettem, mint a sziklát” (vö.: Iz 50,6-7).

VI. 1. Ha egyszer parancsot adott, miért mondja: Ki ítél nekem? Álljon ki velem! Vagy ki az, aki igaz előttem? Járuljon az Úr szolgájához! 2. Jaj nektek, mert mindannyian, mint a ruha, ócskává fogtok válni, és moly fog megemészteni benneteket (vö.: Iz 50,8-9). És a próféta ismét ezt mondja: Miután így erős kőként helyeztetett el ő az összetöretésre: Íme követ vetek le Sionra, az alapvetésben kiválasztottat, értékeset, szegletkövet (vö.: Iz 28,16; Róm 9,33; 1Pét 2,6). 3. Mit mond még? Aki benne hisz, mindörökké élni fog (vö.: Iz 28,16). A kőben van hát reménységünk? Távolságra legyen! Ez inkább annyit jelent: „Erős sziklává tett engem” (vö.: Iz 50,7). 4. A próféta ismét ezt mondja: „A kő, melyet az építők elvetettek, szegletkövé lett” (vö.: Zsolt 117,22), másutt így szól: „Ez a nagy és csodálatos nap, melyet az Úr alkotott” (u.o.). 5. Egyszerűbben írok nektek, hogy megértsétek, én, szeretetetekre nem is méltó. 6. Mit mond még a próféta? Körülvett engem a gonoszok gyülekezete, mint a méhek a lépet, és, köntösömre sorsot vetettek” (vö.: Zsolt 21,19; és Zsolt 117,12). 7. Mert testben akarta kinyilatkoztatni magát és szenvedni, így előre kinyilatkozta a szenvedést is. A próféta ugyanis ezt mondja Izraelnek: „Jaj azok lelkének, akik gonosz tanácsot tartottak önmaguk ellen, eképpen szólva: „Kötözzük meg az igazat, mert terhünkre van” (vö.: Iz 3,9-10; Bölcs 2,12). 8. Mit mond nekik Mózes, a másik próféta?³⁰⁶ „Íme, ezt mondja az Úr Isten: „Menjetek be a jó földre, melyet az Úr esküvel ígért Ábrahámnak és Izsáknak és Jákobnak, és osszátok fel az országot, mely tejjel-mézzel folyó” (vö.: Kiv 33,1-3; Lev 20,24). 9. Tanuljátok meg, amit a tudás mond: Reméljétek, mondja, a köztetek majdan testben megjelenő Jézusban! A föld ugyanis a szenvedő ember, hiszen Ádám is a föld színéből teremtetett.³⁰⁷ 10. Miért mondja azt, hogy „a jó földre, a tejjel-mézzel folyóra”?

Dicsértessék, testvéreim, a mi Urunk, aki bölcsességet, és titkai megértését megadta nekünk!

³⁰³ Ugyanez a gondolat meg van Órigenész *Contra Celsum* I,62-63-ban, Kelszosz feltehetően hagyományból idézte.

³⁰⁴ Az emberréválás nem csupán az emberi gyengeség miatt tett engedmény (vö. *Acta Thomae* 80; Irenaeus, *AH* I,15,2), mélyebb oka abban keresendő, hogy Isten közvetlen jelenléte az ember halálát jelenti ószövetségi felfogás szerint (vö. *Ter* 32,31; *Kiv* 33,20; *Iz* 6,5). A Nap-hasonlat megtalálható Theophilosznál (*Autolükoszhoz* I,5 Óker. írók 8,488. old.), Alexandriai Kelemennél (*Protrept*, VI,71,3 kk.).

³⁰⁵ Vö. *1Tessz* 2,16; *Mt* 23,32; Péter-ev. V,17.

³⁰⁶ „Mózes, a másik próféta” – a kifejezés feltételezi az Ószövetség felosztását „törvényre” és „prófétákra”, ezt a hagyományos felosztást a szerző azonban igen sajátosan kezeli, számára a törvény könyveinek is csak prófétai jellege lehet.

³⁰⁷ Valószínűleg a „szenvető anyag” filozófiai eszméje volt hatással a szerzőre.

A próféta ugyanis az Úr egyik hasonlatát mondja. Ki érti meg, ha nem bölc valaki, ha nem tudós, és nem szereti Urát? 11. Miután tehát megújított minket a bűnbocsánattal, másfélvé alakított minket, mint akiknek lelke a gyermekek lelke, mintegy újjáteremtett bennünket. 12. Rólunk mondja az Írás, amikor Isten így szól benne Fiához: „Alkossunk embert képünkre és hasonlatosságunkra, s uralkodjon a föld vadjain, az ég madarain és a tenger halain” (vö.: Ter 1,26).³⁰⁸ Az Úr pedig, miután látta, hogy szép alkotásai vagyunk, így szól: „Sokasodjatok és szaporodjatok, és töltsétek be a földet” (vö.: Ter 1,28.). Ezeket mondta Fiának. 13. Ismét megmutatom neked, hogyan mondja ezt nekünk. A második teremtést a végső napokban hajtotta végre. Az Úr mondja: „Íme, az utolsókat úgy teremtem, mint az elsőket!” (vö.: Mt 19,30 és 20,16). Erről jövendölte a próféta: „Menjetek be a tejjel-mézzel folyó földre és uralkodjatok rajta” (vö.: Kiv 33,3). 14. Láthatjátok, újjáteremtettünk, ahogyan egy másik prófétánál mondja: „Íme elveszem tőlük”, azaz azoktól, akikről ezt az Úr Lelke előre látta, „a kőszíveket és hússzíveket adok nekik” (vö.: Ez 11,19; 36,26), mert testben akarta kinyilatkoztatni magát, és bennünk akart lakozni. 15. Szívünk hajléka ugyanis, testvérek, szent templom, hajlék az Úrnak. 16. Az Úr újra szól: „Miben jelenjek meg Uram, Istenem előtt, hogy dicsőítsem őt” (vö.: Zsolt 41,3). Ezt mondja: „Meg foglak vallani téged testvéreim egyházában, és zsoltárt zengek neked a szentek egyházában” (Zsolt 21,23). Mi vagyunk tehát azok, akiket a jó földre bevezetett. 17. Mit jelent a „tejjel-mézzel folyó”? A gyermeket is először a méz, majd a tej tartja életben; úgy mi is, az ígéletbe vetett hittel, az ígélet szavával táplálva maradunk életben, és uralkodunk a földön. 18. Fentebb már előre megmondta: „Növekedjenek és sokasodjanak, és uralkodjanak a halakon”. Ki tud már most uralkodni a vadakon, a halakon, vagy az ég madarain? Észre kell vennünk, hogy az uralkodás hatalom kérdése, hogy aki parancsol, az uralkodik. 19. Ha most még nem ez a helyzet, megmondta talán nekünk, mikor lesz így? Amikor mi magunk is tökéletesekké válunk, és az Úr szövetségének örökösei leszünk.³⁰⁹

VII. 1. Fontoljátok meg, örvendezésnek gyermekei, hogy az Úr nekünk előre kinyilatkoztatott mindent, azért, hogy tudjuk, kinek tartozunk mindenben dicsérettel és hálaadással. 2. Ha tehát Isten Fia, aki ugyan Úr, és ítélni fog eleveneket és holtakat, szenvedett, hogy sebe éltesen minket, higgyük, hogy Isten Fia csak érettünk szenvedhetett. 3. Keresztre feszítve is azonban ecettel és epével itatták (vö.: Mt 27,34 és 48). Halljátok, hogyan nyilatkoztak erről a templom papjai, mert megíratott a parancs: „Aki a bűnt nem tartja meg, az halállal irtassék ki” (Lev 23,29); így parancsolta az Úr, mert a Lélek edényét ő maga akarta felajánlani áldozatul bűneinkért, hogy az Izsákban létrejött előkép beteljesedjék, akit az áldozati oltárra helyeztek. 4. Hogyan is mondja a prófétánál? „És egyenek a bakból, melyet minden bűnért ajánlanak fel a böjti napon” (vö.: Szám 29,11?). Vegyétek fontolóra nagy gonddal: „És csak a papok egyék a mosatlan belső részeket ecettel” (uo. ?). 5. Miért? Mert engem, aki testemet új népemért akarom felajánlani, ti majd ecettel kevert epével akartok megitatni, egyétek ti, egyedül, miközben a nép böjtöl, szőrzsákban és hamuban szomorkodik, hogy kitűnjön, miattuk kell szenvednie. 6. Figyeljétek, mit parancsol: „Vegyetek két szép, egymáshoz hasonló kecskebakot, ajánljátok fel, s a pap vegye az egyiket egészen elégő áldozatul a bűnökért” (vö.: Lev 16,7 és 9). 7. Mit tegyenek a másikkal? „A másik átkozott”, mondja. Figyeljétek, hogyan világosodik meg Jézus előképe! 8. „Köpjétek le mind, és verjétek, és fejére vörös gyapjút tegyetek, így vessétek ki a pusztába”. Amikor ez megtörtént, az, aki a pusztába vitte a bakot, vegye le róla a vörös gyapjúszalagot, tegye azt a rakhénak nevezett vörös bozóra, melynek gyümölcsét mi fogyasztjuk, ha a mezőn rátalálunk; ez a tüskés bozót az egyedüli, melynek gyümölcse édes. 9. Mit jelentsen ez? Figyeljétek: az

³⁰⁸ A Ter 1,26-ot az Atya és Fiú párbeszédéként fogja fel.

³⁰⁹ Vö. szír Bárúkh LXXIII,6; Irenaeus, AH V,33,4 (Harvey II, 418-19. old.). Az alap Iz 11,6-9.

egyiket az oltárra, a másikat elátkozottként, s miért az elátkozottat koszorúzták meg? Mert amikor majd ama napon meglátják őt, akinek testét skarlátvörös palást fed, ezt kérdezik majd: Nemde, ő az, akit egykor megfeszítettünk, megvertünk, leköpdöstünk? Valóban ő az, aki akkoriban azt mondta, hogy ő az Isten Fia. 10. Hogyan hasonlít ahhoz? Ezért voltak hasonlóak a bakok, szépek, egyforma természetűek, hogy amikor eljönni látják őt, csodálkozzanak majd a bak hasonlóságán. Lásd tehát Jézus jövőendő szenvedésének előképét. 11. Mit jelent az, hogy a gyapjút a tövisek közé akasztották? Az egyházba helyezett Jézus-előkép ez, azt jelenti, hogyha valaki meg akarja szerezni a skarlátvörös gyapjút, annak sokat kell szenvednie, mert a bozót félelmet kelt, s csak szenvedés árán birtokolhatja. Akik engem látni, és országom részesei akarnak lenni, ezt mondja, azoknak szenvedés és üldöztetés árán kell venniök engem.³¹⁰

VIII. 1. Mit gondoltok, minek az előképe lehet, hogy Izrael a parancsot kapja, hogy olyan férfiak, akik teljesen bűnösök, borjút áldozzanak fel, vágják le és égessék el; gyermekek gyűjtsék össze hamuját, és tegyék edénybe, a skarlátvörös gyapjút erősítsék egy fára – íme, újra a kereszt előképe és a skarlátvörös gyapjút! –, és izsópra, így hintsék meg a gyermekek a nép minden egyes tagját, hogy megtisztuljanak bűneiktől? 2. Fontoljátok meg, mily egyszerűen beszél hozzátok. A borjú Jézus³¹¹, a bűnös férfiak azok, akik leölésre vezetik. Ne legyen több szó a férfiakról, nem a bűnösöké immár a dicsőség! 3. A meghintést végző gyermekek azok, akik a bűnbocsánat örömhírének és a szív megszentelésének hirdetői, akik az evangélium hatalmát kapták, akik tizenketten voltak, a törzsek tanúsítására. 4. Miért három gyermek végezte a meghintést? Ábrahám, Izsák, Jákob tanúsítására, mert ők nagyok voltak Isten előtt. 5. Miért tették a fára a gyapjút? Mert Jézus királysága a fán van, s akik benne bíznak, mindörökké élni fognak.³¹² 6. Miért gyapjú és izsóp egyszerre? Mert királyságában lesznek majd gonosz és sötét napok, melyeken mi megmenekülünk; az izsóp ugyanis levél gyógyítja a fájó testet. 7. Számunkra mindezek világossá válnak, nekik azonban homályosak, mert nem hallgattak az Úr szavára.

IX. 1. Ismét: füleinkről mondja, hogyan kell körülmetélni szívünket. „Fülük hallatára engedelmessé váltak nekem” (vö.: Zsolt 17,45), majd ismét: „Hallván hallani fogják, akik messze távol vannak, meg fogják ismerni, amiket cselekedtem” (vö.: Iz 33,13). És: „Metéljétek körül szíveteket, mondja az Úr” (vö.: Jer 4,4). 2. Ezt mondja továbbá: „Halljad, Izrael, ezt mondja Urad, Istened” (vö.: Jer 7,2-3). Az Úr lelke prófétálja továbbá: „Ki az, aki mindörökké élni akar? Az hallván hallja szolgám hangját” (vö.: Zsolt 33,13; Kiv 15,26). 3. Majd ismét: „Halljad ég, és vedd füledbe föld, mert az Úr mondta mindezeket tanúságul” (vö.: Iz 1,2). Megint így szól: „E nép vezérei, halljátok az Úr igéjét!” (vö.: Iz 1,10), majd újra: „Halljátok, gyermekeim, a pusztában kiáltó hangját!” (vö.: Iz 40,3). Hallásunkat metélte tehát körül, hogy szavát hallván, higgyünk. 4. A körülmetélés is azonban, melyben bíztak, eltöröltetett, mert nem azt akarta, hogy testi körülmetélés legyen, de megszegették parancsát, mert gonosz angyal félrevezette őket. 5. Így szólt ugyanis hozzájuk: „Ezt mondja az Úr, Istenetek (itt találok a parancsot): ne vessetek a tövisek közé, metélkedjétek körül Uratoknak” (Jer 4,3-4). Mit is akar ezzel mondani: „Keményszívűségeteket metéljétek körül, és nyakatokat meg ne keményítsétek!” (vö.: MTörv 10,16). Vedd hozzá még: „Íme, az Úr mondja, minden pogány nép körülmetéletlen előbőrében, ez a nép azonban szívében körülmetéletlen” (vö.: Jer 9,25-26). 6. Azt fogod azonban mondani: Ez a nép tényleg körülmetélkedett a szövetség megpecsételéseire. Ezzel szemben, minden szír, arab, a

³¹⁰ Vö. Hermasz, Pásztor, II. Hasonlat, II.

³¹¹ A levél görög szövegében a szerző a „damalisz” szót „moszkhosz”-ra cseréli (borjút jelent), mert az utóbbi hímnemű szó, ebben a formában jobban tudja alkalmazni.

³¹² „Jézus királysága a fán van” – Vö. Jusztinosz, 1 Apológia XLI; Párbeszéd LXXIII,1-4 (Óker. írók 8,95 és 228-29. old.); Tertullianus, Markion ellen III,19 (Óker. írók 12,584. old.).

bálványok papjai is körül vannak metélve. Tán ezek is szövetségükhöz tartoznak? Még az egyiptomiak is körülmetélkedtek.³¹³ 7. Értsétek hát gyermekei a szeretetnek, mindenben bőségesen, hogy aki először körülmetélkedett, Ábrahám, azért tette, mert a Lélekben előretétekintett Jézusra, miután megkapta a három betű tanítását! 8. Ezt mondja ugyanis az Írás: „És Ábrahám házából háromszáztizennyolc férfit metélt körül” (vö.: Ter 17,23 és 27; 14, 14). Mi volt tehát a tudás, melyet kapott? Tudjátok meg, hogy először tizennyolcra van szó, azután a háromszázról. Két betű jelöli a tizennyolcat, az „ióta” (I = 10), és az „éta” (H = 8), így Iézuszt kapod. Mivel azonban a „tau”-ban a kereszt a kegyelmet jelképezi, háromszázat is (T = 300) mond. A két betűvel Jézust teszi nyilvánvalóvá, az egy betűben a keresztet. 9. Tudta ezt az, aki tanításának ajándékát belénk öntötte és belénk ültette. Valódiabb tanítást tőlem senki más nem kapott, de tudom, ti méltók vagytok rá.³¹⁴

X. 1. Amikor Mózes ezt mondta: „Disznóhúst ne egyetek, se sast, se ölyvet, se hollót, olyan halat sem, melynek nincs pikkelye” (vö.: Lev 11; MTörv. 14), ezzel szellemi értelemben hármast tanítást adott. 2. A Másodtörvénykönyvben újra csak ezeket mondja nekik: „Feltárom e nép előtt rendelkezéseimet” (vö.: MTörv 4,1 és 5). Az evés tiltása tehát nem Isten parancsa valóságosan, hanem Mózes szellemi értelemben beszélt. 3. A disznótól ilyen értelemben szólt: ne érintkezz olyan emberekkel, akik disznókhöz hasonlítanak, azaz akik bővelkedvén megfélemedeznek az Úrról, amikor szűkölködnek, felismerik Urukát, mint a sertés is, amíg van mit falnia, nem ismeri urát, de ha éhes, visít, s amikor ismét enni kap, elhallgat. 4. „Sast se egyél, se keselyűt, se kányát, se hollót” (vö.: Lev 11,13 és 16). Ezzel azt mondja: ne érintkezz és ne hasonlíts az olyan emberekhez, akik nem tudják fáradságukkal és verejtékükkel megkeresni kenyerüket, hanem törvénytelenységükben másokét rabolják el, úgy járnak vadászni, mintha egyszerűen csak sétálnának, körültekintgetve, hogy kapzsiságukban kit fosszanak ki, mint ahogyan ezek a madarak sem maguknak gondoskodnak eleségről, hanem tétlenül üldögélnek, kutatva, miként falhatnak fel az idegen húst, gonoszságuk miatt pestisesek. 5. „Ne edd meg a murénát, mondja, sem a polipot, sem a tintahalat” (vö.: Lev 11,10).³¹⁵ Ezzel azt akarja mondani: ilyen emberekkel érintkezve nehogy hasonlóvá válj hozzájuk, akik már halálra vannak ítélve, végképp istentelenek, mint ahogyan csak ezek azok a halak, melyek átkozottak, a mélységben úszkálnak, nemcsak alámerülnek, mint a többi hal, hanem a mélységben, a tenger fenekén laknak. 6. „Nyulat se egyél” (vö.: Lev 11,5). Miért? Azt akarja mondani, hogy ne legyél fajtalan, sem azokhoz hasonló, mert a nyúl végbélnyílásainak száma évei arányával növekszik, minden évvel több nyílása van. 7. „Hiénát se egyél” (vö.: ?).³¹⁶ Annyit akar mondani, hogy ne legyél házasságtörő, sem fiúk meggyalázója, ne is légy hasonlatos azokhoz. Miért? Mert ez az állat évente váltogatja nemét, hol hím, hol nőtény. 8. Méltán gyűlölte a menyétet is. „Ne legyél olyan – mondta – akik szájukkal követnek el tisztátalanságot a törvény ellen, ne is érintkezz olyanokkal, akik szájukkal tisztátalankodnak, romlott nőekkel, a menyét ugyanis a száján keresztül fogan. 9. Amikor Mózes eme három étkezési előírást kapta, a Lélekben szólott, ők azonban, a testi vágyaknak megfelelően fogták fel az étkezésre vonatkozó parancsokat. 10. Dávid is ismerte a három előírást, ő is hasonlóképpen szólt: „Boldog az a férfi, aki nem jár az istentelenek tanácsában” (vö.: Zsolt 1,1), mint a sötét mélységekben úszkáló halak, és „nem áll a bűnösök tanácsában” (u.o.), mint akik látszatra félik az Urat, s sertésekként vétkeznek, és „a pestisesek katedrójára nem ült le”, mint a zsákmányra leső ragadozó madarak. Az étkezésre vonatkozóan is elegendő tanítást kaptatok. 11. Mózes még azt is mondja: „Minden állatot, melynek hasított körme van, villás patája van, és amely kérődzik, megehettek” (vö.: Lev

³¹³ Vö. Órigenész Contra Celsum V,41.

³¹⁴ Vö. Hénokh 37,4.

³¹⁵ A Septuaginta nem sorolja fel a „pikkely nélküli” víziállatokat.

³¹⁶ Ez a tilalom sem található meg a Septuagintában.

11,3). Mit mond? Ezek az állatok megismerik azt, aki abrakot ad nekik, s ha be is fejezték az evést, örvendezni látszanak neki. Mit jelent hát ez? Azokhoz kapcsolódjatok, akik félik az Urat, akik szívükben elmélkednek a kapott parancsok fölött, akik megtartják az Úr igazságos rendelkezéseit és beszélnek azokról, akik tudják, hogy az elmélkedés az öröm műve, s az Úr szavát visszakérődzik. Mit jelent az, hogy „hasított körmű”? Azt jelenti, hogy az igaz ugyan ezen a világon él, de ugyanúgy várja a boldog örökkévalóságot is. Látjátok, milyen remekül törvénykezett Mózes. 12. Honnan tudhatták volna meg ők ezt, és érthették volna meg? Mi ezzel szemben helyesen értjük a parancsokat, úgy beszélünk róluk, ahogyan az Úr akarta. Azért metélte körül szívünket és fülünket, hogy megértsük azokat.

XI. 1. Most pedig azt kutassuk, volt-e gondja rá az Úrnak, hogy valamit a keresztről és a vízről is előre kinyilatkoztasson. A vízzel kapcsolatban Izraelről megíratott, hogy hogyan nem fogják elfogadni a bűnbocsánatot hozó keresztséget, hanem más szertartásokról gondoskodtak maguk számára. 2. A próféta ugyanis ezt mondja: „Szörnyülködj ég és irtózz föld, mert e nép két gonoszságot követett el: elhagytak engem, az élet forrását, s a halál vermét ásták meg maguknak” (vö.: Jer 2,12-13). 3. „Nemde, elhagyott szikla szent hegyem, Sión? Olyanok lesztek, mint a kifosztott fészek körül repdeső madárfiókák” (vö.: Iz 16,1-2). 4. A próféta mondja továbbá: „Előtted fogok járni én, hegyeket fogok elegyengetni és érckapukat fogok összetörni és vas záratokat fogok szétzúzni, titkos, elrejtett, láthatatlan kincseket fogok adni neked, hogy megtudd, én vagyok az Úr, az Isten” (vö.: Jer 45,2-3). 5. Továbbá: „Erős szikla magasan fekvő barlangjában fogsz lakni, s megbízható lesz vize, látni fogjátok a királyt dicsőségében és lelketek az Úr félelméről fog elmélkedni” (vö.: Iz 33,16-18). 6. Egy másik prófétánál ezt mondja: „És aki mindezeket megteszi, olyan lesz, mint a víz partjára ültetett fa, mely gyümölcsét idejében megadja és levelei nem hullanak le, s minden, amit csak tesz, sikeres lesz”. 7. „Nem így az istentelenek, nem így, hanem mint a pelyva, melyet felragad a szél a föld színéről. Ezért az istentelenek nem támadnak fel az ítéletre, sem a bűnösök az igazak tanácsában, mert az Úr az igazak útját ismeri és a gonoszok útja elvész” (vö.: Zsolt 1,1-6). 8. Vegyétek észre, egyszerre írta le a keresztet és a vizet. Azt mondja ugyanis: boldogok, akik a kereszttben remélve alászálltak a vízbe, mert egykor megfizetem bérüket, amit „a maga idejében” szavakkal jelez. Az, hogy „levelei nem hullnak le”, most azt jelenti: minden szó, mely hitben és szeretetben hagyja el ajkatokat, sokak megtérésére és reményére válik. 9. Egy másik próféta mondja: „És Jákob földje dicséretes volt minden föld fölött” (vö.: Szof 3,19).³¹⁷ Ez annyit jelent: megdicsőíti Lelkének edényét. 10. Mit mond még? „Folyó folyt jobb felől és belőle szépséges fák sarjadtak; s aki róluk eszik élni fog mindörökké” (vö.: Ez 47,1. és 12). 11. Azt mondja, hogy mi bizony bűnnel és szennyel teli szálltunk alá a vízbe, s úgy jöttünk fel belőle, mint gyümölcsöt hozók, akiknek szívében ott van a féltő tisztelet és a Jézusba vetett reménység a Lélekben. „Aki eszik róla, élni fog mindörökké” (vö.: Ez 47,9), azt jelenti: ha valaki hallja, hogy ezekről beszélnek és hisz, az élni fog mindörökké.

XII. 1. Egy másik prófétánál is a keresztről szól hasonlóképpen, amikor ezt mondja: „És mikor teljesedik be mindez?” Az Úr mondja: „Amikor a fa lehajlik, és ismét felegyenesedik és a fából vér patakszik” (vö.: 4Ezd 4,33; 5,5).³¹⁸ Itt ismét a keresztről van szó, és arról, akit meg fognak feszíteni. 2. Mózesnél mondja ismét, amikor Izrael idegen seregekkel küzdött, s hogy emlékeztesse a harcosokat, bűneik miatt vannak kiszolgáltatva a halálnak (vö.: Kiv 17,8), a Lélek szólal meg ekkor Mózes szívében, hogy a kereszt előképét formálja, és azt, akinek szenvednie kell, mert örök háború a sorsuk, ha nem benne remélnek, mint mondja. Mózes pajzsot pajzsra helyezett a csata kellős közepén, és mindenkinél magasabbra állva

³¹⁷ Az idézet nincs a Septuagintában!

³¹⁸ Ismeretlen eredetű idézet, ehhez csak hasonló olvasható a IV. Ezdrás könyvben.

kitárta karjait, és ismét győzött így Izrael. Majd, valahányszor karjai lehanyatlottak, életükbe került.³¹⁹ 3. Miért? Azért, hogy tudják meg, nem menekedhetnek meg, csak ha benne bíznak. 4. Egy másik prófétánál találjuk ismét: „Egész nap kitártam kezemet az engedetlen nép felé, mely ellentmondott igaz utamnak” (vö.: Iz 65,2). 5. Ismét Mózes az, aki Jézus előképét szolgáltatja, hogy szenvednie kell, és ismét életre támad majd, akiről azt hitték, elveszett a jelben, miközben Izrael bukott. Az Úr bizonyos kígyókkal maratta meg őket és meghaltak (Évával ugyanis egykor a kígyó által jött létre a törvényszegés), hogy megmutassa nekik, törvényszegésük miatt esnek áldozatul a halálos veszedelemnek. 6. Noha Mózes rendelkezett így: „Ne legyen nektek sem öntvény, sem faragvány istenetekként” (vö.: MTörv 27,15), ő maga mégis ilyet készített, hogy Jézus előképét bemutassa. Rézkígyót készített Mózes és jól láthatóan felállította, majd hírvivők által összehívta a népet.³²⁰ 7. Amikor egybegyűltek, kérelték Mózeset, hogy ajánljon fel imádságot gyógyulásukért. Mózes ezt mondta nekik: „Ha valakit közületek kígyó mart meg, jöjjön a kígyóhoz, mely a fán van, mégha halott is, hittel remélje, hogy életben maradhat, és tüstént megmenekül” (vö.: Szám 21,8-9). Így is tettek. Újra Jézus dicsőségét találod mindezekben, akiben van minden, akiért minden van. 8. Mit mond még Mózes Nave fiának, Jézusnak (Jozsuének), akinek ezt a nevet adta, mert próféta volt, csak azért mondta, hogy hallja meg az egész nép; az Atya mindent kinyilatkoztat Fiáról, Jézusról!³²¹ 9. Azt mondja tehát Mózes Jézusnak, Nave fiának, akinek ezt a nevet adta, amikor a föld kikémlelésére küldte: „Tekercset végy kezedbe és írad, ezeket mondja az Úr: a végső napokban Isten Fia gyökerestől fogja kiirtani Amalek egész házát” (vö.: Kiv 17,14). 10. Íme, ismét Jézust nyilatkoztatja ki, nem emberfiaként³²², hanem Isten Fiaként, de mint testi valóság nyilvánul meg. Mert azt mondhatják majd, hogy a Felkent (Khrisztosz) Dávid fia, ezért prófétálja maga Dávid, aki megérti, és fél a bűnösök tévedésétől: „Mondá az Úr az én Uramnak, jobbam felől foglalj helyet, míg lábad zsámolyává teszem ellenségeidet” (vö.: Zsolt 109,1). 11. Izaiás az ismét, aki így szól: „Mondta az Úr a Felkent Uramnak, kinek jobbát én megragadtam, neki engedelmeskedjenek a nemzetek, és meg fogom törni a királyságok erejét” (vö.: Iz 45,1). Látod, hogy Dávid őt Urának és nem fiának mondja.

XIII. 1. Lássuk azonban, hogy a mi népünk, vagy az ő népük az örökös, a szövetség a miénk, vagy az övék? 2. Halljátok, mit mond az Írás a népről: „Imádkozott Izsák feleségéért, Rebekkáért, mert magtalan volt; és ő fogant”. Majd: „És elment Rebekka érdeklődni az Úrnál, s az Úr ezt mondta neki: Két nép, két törzs van méhedben, egyik nép legyőzi a másikat, s a nagyobb szolgálni fog a fiatalabbnak” (vö.: Ter 25,21 és 22-23; Róm 9,10-12). 3. Fel kell fognotok, ki Izsák, ki Rebekka, kire utalt, hogy egyik nép nagyobb lesz, mint a másik. 4. Egy másik jövendölésben világosabban kimondja Jákob ezt fiának, Józsefnek, amikor így szól: „Íme, nem fosztott meg engem az Úr arcodtól; hozd ide fiaidat, hogy megáldjam őket” (vö.: Ter 48,11). 5. És hozzá vezette Efraimot és Manasszeszt, azt akarta, hogy Manasszeszt áldja meg, mert ő volt az idősebb. József őt atyja jobb kezéhez vezette. Jákob azonban a lélekben előre látta a jövendő népet. Hogyan is mondja? „Jákob keresztbe tette kezét, jobbát tette Efraim fejére, a másodikra és a fiatalabbra, és megáldotta őt. József pedig így szólt Jákobhoz: Tedd át jobbodat Manasszesz fejére, mert ő elsőszülöttem. Jákob így válaszolt Józsefnek: Tudom, gyermekem, tudom; de az idősebb szolgáljon a kisebbnek,

³¹⁹ A Kiv 17,8-13-hoz írt midrást használt fel.

³²⁰ Ugyanez az érvelés Juszinosz Párbeszéd XCIV,1ben (Óker. írók 8,256. old.).

³²¹ A Szám 13,16-ban Hóseának nevezte el Mózes Jósua fiát, Návét. A Hósea a Septuagintában „Auszé”, a Jósua pedig Jézusz. Ez a névadás krisztológiai spekulációk kiindulási pontja lett (vö. Juszinosz Párbeszéd LXXV, 2; CXIII; CXXXII,1-3; Ireneusz, Az apostoli igehirdetés feltárása 27 Óker. írók 8,231; 276-77; 300; 591. old.).

³²² Az „emberfia” itt nem jelent címet, rangot, mint az evangéliumokban, hanem „csak” embert. A szerző számára az Isten Fia kinyilatkoztatása a fontos.

és ő is megáldatik” (vö.: Ter 48,13-19).³²³ 6. Látjátok, kiről döntött úgy, hogy az első nép legyen, és a szövetség örököse? 7. Ha még Ábrahámról is megemlékezünk, akkor tudásunk teljességét értük el. Mit mond Isten Ábrahámnak, amikor hitét megigazulására tudta be? „Íme, Ábrahám, téged népek atyjává tettelek, melyek körülmetélkedés nélkül hisznek Istenben” (vö.: Ter 15,6).

XIV. 1. Igen, de lássuk, vajon azt a szövetséget, melyről esküvel ígérte az atyáknak, hogy a népnek fogja adni, megadta-e, azt kutassuk. Megadta nekik, de ők nem voltak rá méltók, hogy megkapják bűneik miatt. 2. A próféta ugyanis azt mondja: „És Mózes negyven nap és negyven éjjel böjtölt a Sinai hegyen, hogy megkapja az Úr néppel kötött szövetségét. És Mózes átvette a két kőtáblát az Úrtól, melyeket az Úr kezének ujja írt a Lélekben” (vö.: Kiv 24,18); miután pedig átvette, lehozta azokat, hogy átadja a népnek. 3. Az Úr ezt mondta Mózesnek: „Mózes, Mózes, menj le gyorsan, mert néped, melyet kivezettél Egyiptomból, törvényszegő lett. Mózes meg is értette azonnal, hogy ismét bálványt készítettek maguknak, elhajtotta kezéből a táblákat, s az Úr szövetségének táblái összetörték” (vö.: Kiv 32,7-19; MTörv 9,12-17). 4. Mózes valóban átvette, ők azonban nem voltak méltók rá. Tudjátok meg azonban, hogyan kaptuk meg mi! Mózes megkapta, mert Isten barátja volt, az Úr azonban nekünk adta, öröksége népének, melyért szenvedett. 5. Megjelent az Úr azért, hogy egyrészt beteljen bűneik mértéke, másrészt, hogy mi kapjuk meg az örökség szövetségét az Úr Jézus által, aki arra rendeltetett, hogy megjelenése által a haláltól már elemésztt és a tévely törvényszegésének kiszolgáltatott szíveinket kimentse a sötétségből, Igéje által kötve szövetséget velünk. 6. Megíratott, hogyan hagyta meg neki az Atya, hogy bennünket mentsen ki a sötétségből, és így szent népet készítsen neki. 7. A próféta mondja: „Én az Úr, Istened, igazságosságban hívtalak meg téged, és fogom a kezedet, megerősítelek és a nép szövetségéül adtalak téged, hogy a pogányok világossága légy, hogy megnyisd a vakok szemét, hogy kivezess a börtönből a bilincsben levőket, és a fogság házából a sötétségben ülőket” (vö.: Iz 42,6-7). Tudjuk tehát, honnan váltattunk meg. 8. Ugyanaz a próféta mondja: „Íme, a népek világosságává tettelek, üdvösségül a föld végső határáig, így szól az Úr, az Isten, aki téged megvált” (vö.: Iz 49,6-7).³²⁴ 9. Ismét a próféta mondja: „Az Úr Lelke rajtam, azért kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, elküldött a megtört szívűek gyógyítására, hogy megbocsájtást hirdessenek a foglyoknak, látást a vakoknak, hirdetni az Úr kedves esztendejét, és a visszafizetés napját, megvigasztalni minden szomorkodót” (vö.: Iz 61,1-2).

XV. 1. A tízparancsolatban, melyek az Úr a Sinai hegyen személyesen mondott Mózesnek, írva van a szombatról: „És szenteljétek meg az Úr szombatját tiszta kézzel és tiszta szívvel” (vö.: Kiv 20,8; MTörv 5,12; Zsolt 23,4.). 2. És más helyen ezt mondja: „Ha fiaim megtartják a szombatot, rájuk árasztom irgalmamat” (vö.: Jer 17,24). 3. Azt a szombatot (= hetedik napot) említi, mely a teremtés kezdetén van: „Hat nap alatt teremtette Isten kezének műveit, és a hetedik napon beteljesítette, és megpihent ezen a napon, és megszentelé ezt” (vö.: Ter 2,2).³²⁵ 4. Figyeljete gyermekeim, mit jelent az, hogy „hat nap alatt bevégezte”. Annyit jelent, hogy az Úr hatezer év alatt mindent beteljesít. Egy nap nála ezer esztendő jelent. Ő maga tanúsítja, amikor ezt mondja: „Íme, az Úr egy napja annyi lesz, mint ezer esztendő” (Zsolt 98,4. vö.: 2Pét 3,8). A mindenség tehát, gyermekeim, hat nap alatt,

³²³ XIII,4-5. Genesis-midrást idéz. Jákob is „próféta”.

³²⁴ Az Iz 49,6-7 szinte szó szerinti idézet, csak a levél írója – rá jellemző módon – elhagyja a „ho theosz Iszrael”-t.

³²⁵ A szerző fogalmazása „a hetedik napon beteljesítette” megfelel a héber szövegnek, a targumnak, a Vulgatának és Philón Vita Mosis I,207-nek. A Septuagintában „a hatodik napon” olvasható, a samaritánus Pentateuchusban, a szír fordításban, a Jubileumok könyvében, Philón Leg. Áll. I,2 kk-ben, Irenaeus AH V,28,3-ban (Harvey II, 402. old.).

azaz hatezer év alatt be fog teljesedni.³²⁶ 5. „És megpihent a hetedik napon”, az annyit jelent: amikor eljő az ő Fia, eltörli a törvénytelenység idejét, megítéli az istentelenekeket, és a Napot, Holdat, csillagokat elváltoztatja, akkor majd szépen meg fog pihenni a hetedik napon.³²⁷ 6. Ezt is mondja továbbá: „Tiszta szívvel és tiszta kézzel szenteld meg azt” (vö.: Kiv 20,8). Ha valaki azt a napot, melyet az Úr megszentelt, most meg tudja szentelni, akkor teljesen tévedés áldozatai vagyunk. 7. Látod tehát: akkor szenteljük meg azt nyugalmunkkal helyesen, mikor mi magunk is már igazakká váltunk, és megkaptuk az evangéliumot, amikor már megszűnt a gonoszság, mert az Úr által minden újjá teremtettet; akkor leszünk képesek megszentelni, ha előbb már mi magunk is megszentelődtünk.³²⁸ 8. Ezt mondja még nekik: „Újholdjaitokat és szombatjaitokat ki nem állhatom” (vö.: Iz 1,13). Látjátok, hogyan beszél: nekem nem a mostani szombatjaitok kedvesek, hanem az, melyet alkottam, melyen mindentől megpihelve, a nyolcadik nap kezdetét hozom létre, azaz egy másik világ kezdetét. 9. Ünnepejük ezért örömmel a nyolcadik napot, melyen Jézus is feltámadt halottaiból, és megjelent, és felment a mennyekbe.³²⁹

XVI. 1. Szólok nektek még a templomról is, arról, hogy a nyomorultak tévesen mennyire az épületben reménykedtek, mert Isten háza, és nem az őket teremtő Istenben. 2. Már csaknem úgy tisztelték őt a templomban, mint a pogányok. Halljátok azonban, hogyan szól az, aki leromboltatta azt: „Ki mérte fel arasszal az eget, és vékával a földet? Hát nem én? – mondja az Úr. Az ég az én trónom és a föld lábam zsámolya. Miféle házat akartok építeni nekem, vagy micsoda hely nyugodalmam helye?” (vö.: Iz 40,12; 66,1). Értsétek meg, reményük hiábavaló! 3. Ezt mondja továbbá: „Íme, akik lerombolták eme templomot, azok építik újjá” (vö.: Iz 49,17). 4. És ez történik most. Mivel háborút viseltek, ellenségük lerombolta; most meg éppen az ellenség sáfárai építik azt. 5. Kinyilatkoztatást adott arról is ismét, hogy a város, a templom, Izrael népe pusztulásra kerül. Az Írás mondja ugyanis: „S lesz majd a végső napokban, hogy az Úr átadja a legelő juhait, aklukkal és tornyukkal együtt a pusztulásra” (vö.: Hénoch 89,56; 66-67). Úgy is történt, ahogyan az Úr megmondta. 6. Azt vizsgáljuk meg azonban, vajon van-e Istennek most valamilyen temploma. Van ott, ahol ő mondja, hogy építi és beteljesíti. „És történik majd, amikor a hét befejeződik, hogy Isten temploma dicsőségesen épül az Úr nevére” (vö.: Dán 9,24-27). 7. Úgy találom tehát, hogy van templom, tudjátok meg, hogyan épül majd fel az Úr nevére. Mielőtt Istenben hittünk volna, szívünk romlandó és gyöngye hajlék volt, kézzel épített templom, mert bálványimádással volt telve, a démonok lakóhelye volt azáltal, hogy azt tettük, ami Istennel ellentétes volt. 8. Az Úr nevére fog épülni. Vigyázzatok tehát, hogy az Úr temploma dicsőségesen épüljön! Tudjátok meg hogyan. Miután megkaptuk a bűnbocsánatot, és reméltünk a Névben, újjá lettünk, mintegy kezdetben teremtettek. Hajlékunkban ezért igazán Isten lakik bennünk.³³⁰ 9. Hogyan? Hűsége Igéje, ígéretének hívása, igazzá tevő rendelkezéseinek bölcsessége, tanításának utasításai által, sőt ő maga prófétál bennünk, ő maga lakik bennünk, aki nekünk, a halál szolgáinak megnyitotta a templom ajtaját, mely az ő ajka, megadta nekünk a megtérést, bevezet a romolhatatlan templomba. 10. Aki üdvözülni akar, ne emberre tekintsen, hanem arra, aki benne lakik és beszél, csodálkozva azon, hogy ilyen szavakat soha nem hallott beszélő szájából, nem is vágyott rá, hogy ilyen ígéretet halljon. Ez az Úrnak épülő szellemi templom.

³²⁶ Itt viszont a hatodik napon való beteljesítésről beszél. Hasonló utalások 1Pét 3,8-ban; Jusztinosz Párbeszéd LXXXI,3 (Óker. írók 8,240. old.); Irenaeus, AH V,23,2 és 28,3-ban.

³²⁷ Vö. Ascensio Mosis X,5.

³²⁸ Vö. Hénoch 107,1.

³²⁹ Vö. Tertullianus Védőbeszéd XVI,11 („ha mi a vasárnapot örömmel szenteljük...” Óker. írók 12,93. old.); Jusztinosz 1 Apológia LXVII,8; Párbeszéd XLI,4; CXXXVIII,1 (Óker. írók 8,118; 183; 306. old.).

³³⁰ Vö. József végrendelete X,2 kk; Benjámin végrendelete VI,4; Hermasz Pásztor, Parancsolat III,1.

XVII. 1. Amennyiben lehetséges volt egyszerű felvilágosítást adni nektek, reméli a lelkem, nem hagytam ki semmit abból, ami az üdvösséget szolgálja, mint szándékomban állt. 2. Ha a jelen és jövő dolgokról írnék nektek, nem értenétek meg, mert az példázatokban van elrejtve. Ennyit ezekről.

XVIII. 1. Térjünk át azonban most a másféle tudásra és tanításra. A tanításnak és hatalomnak két útja van. A két út között nagy különbség van. Az egyikre Isten angyalai rendeltettek, akik a fényre vezetnek, a másakra a Sátán angyalai. 2. Az egyik öröktől fogva mindörökké Úr, a másik a jelen kor törvénytelenységének vezére.

XIX. 1. A fény útja ez: ha valaki a meghatározott helyhez vezető utat akarja járni, cselekedeteivel igyekezzék.³³¹ Az eme úton való járás tudása, melyet megkaptunk, a következő: 2. szeresd Teremtődöt, félve tiszteld azt, aki téged alkotott, dicsőítsd őt, aki téged a halálból megváltott; légy egyszerű szívedben és gazdag a Lélekben; ne érintkezz azokkal, akik a halál útján járnak, gyűlöld mindazt, ami nem tetszik Istennek, gyűlölj minden képmutatást; ne hagyd el az Úr parancsait! 3. Fel ne fuvalkodjál, hanem légy mindenben alázatos! Ne tulajdonítsd magadnak a dicsőséget! Ne legyen gonosz szándékod felebarátod ellen, lelkedben ne légy fennhéjázó! 4. Ne paráználkodj, ne törj házasságot, ne rontsd meg a gyermekeket! Mások tisztátalanságában ne beszéld Isten szavát! A bukott megdorgálásában ne légy személyválogató! Légy szelíd, légy nyugodt, féld az ígéket, melyeket hallottál! Bocsáss meg testvéreidnek! 5. Ne kételkedj, beteljesedik-e, vagy nem! Az Úr nevét ne vedd hiába! Felebarátodat jobban szeresd tulajdon lelkednél! A magzatot ne hajtsd el, az újszülöttet ne öld meg! Ne vedd le kezedet fiadról vagy lányodról, hanem fiatalságuktól fogva az Úr félelmére oktasd őket! 6. Ne kívánd el azt, ami felebarátodé, ne légy kapzsi! Lelkedből ne kapcsolódj a gőgösökhöz, hanem érintkezz az alázatosakkal, igazakkal! Ami veled történik, azt úgy vedd, mint jót, abban a tudatban, hogy Isten nélkül semmi sem történik. 7. Ne légy kétértelmű, nyelved se legyen kétélű, a halál csapdája ugyanis a kétélű nyelv! Tisztelettel és félelemmel vesd alá magad uradnak, mint Isten képmásának; szolgálj és szolgálódnak ne parancsolj haragodban, akik ugyanarra az Istenre tekintenek reménységgel, nehogy megtörténjék, hogy nem a mindkettőtök fölött levő Istent félik; mert nem azért jött, hogy a személyre tekintve hívjon, hanem hogy azokat hívja, akiket a Lélek előkészített. 8. Mindened közös legyen felebarátoddal, semmire se mondd: „az enyém”! Ha ugyanis a romolhatatlan javak közösek, mennyivel inkább a romlandók. Ne légy hangoskodó, a száj a halál csapdája ugyanis! Amennyire lehetséges, légy tiszta lelked miatt! 9. Ne légy olyan, aki kinyújtja kezét, hogy kapjon, de visszahúzza, ha adni kell! Szemed fényeként szeresd azokat, akik neked az Úr szavát hirdetik! 10. Éjjel-nappal gondold az ítélet napjára, mindennap keresd a szentek színélátását, vagy beszédben fáradozva, vagy odamenve, vagy vigasztalva, vagy azon gondolkodva, hogyan menthetsz meg egy lelket beszédeddel, vagy kezéd által tevékenykedj bűneid megváltására! 11. Ne vonakodj, ha adni kell, ha adsz, ne zúgolódj! Hiszen tudod, ki lesz béred jó visszafizetője. Őrizd meg, amit kaptál, se ne tégy hozzá, se el ne végy belőle (vö.: MTörv 1,16; Péld 31,9). 12. Ne okozz szakadást, sőt békítsd ki a viszálykodókat! Bűneidet valld meg! Rossz lelkiismerettel ne menj imádkozni! Ez a fény útja.

XX. 1. Görbe a sötétség útja és átokkal van teli. Büntetéssel van teli ugyanis az örök halál útja, rajta járnak azok, akik elveszejtik lelküket: bálványimádás, fennhéjázás, a hatalom gőgje, képmutatás, kétszínűség, házasságtörés, gyilkosság, rablás, góg, törvénytelenkedés, álnokság, gonoszság, erőszakosság, méregkeverés, varázslás, bírvágy, az istenfélelem teljes hiánya. 2. Üldözik a jókat, gyűlölnek az igazságot, szeretik a hazugságot, az igazságosság

³³¹ A „helyről” beszél, vö. 1 Kelemen-levél V,4; XLIV,5; L,3; Pol. Fil. IX,2; Perpetua és Felicitás szenvedése 12 (Óker. írók 7,83. old.).

jutalmát nem ismerik, nem a jóhoz ragaszkodnak, nem az igazságot ítélik, nincs gondjuk az árvára és özvegyre, nem Isten félelme miatt, hanem a gonoszság miatt virrasztanak, távol van tőlük a szelídség és türelem, a hiábavalóságokat szeretik, a viszonzást hajszolják, nem könyörülnek a szegényen, nem szomorkodnak a szomorkodóval, gyorsak a megszólásban. Teremtőjüket nem ismerik, megölik a gyermekeket, Isten teremtményét elpusztítják, elfordulnak a rászorulótól, elnyomják az üldözöttet, a gazdagok szószólói, a szegények törvénytelen bírái, mindenestül bűnösök.

XXI. 1. Jó az, ha megtanuljuk Isten igazságosságának ítéleteit, melyek megíratottak, és azok szerint élünk! Aki cselekszi azokat, meg fog dicsőülni Isten országában; aki viszont a másikat választja, az cselekedeteivel együtt el fog veszni. Egyikért feltámadás jár, a másikért visszafizetés. 2. Titeket kérlek, előljárók, fogadjátok meg jótanácsomat! Van közöttetek olyan, akivel jót tehettek. El ne mulasszátok! 3. Közel az a nap, melyen a gonosz számára minden elveszik. Közel van az Úr és jutalma (vö.: Iz 40,10). 4. Ismét és ismét kérelek benneteket, maradjatok önmagatok jó törvénykezői, önmagatok hű tanácsadói, töröljétek el magatok körében minden képmutatást! 5. Isten pedig, aki az egész világ Ura, adjon nektek bölcsességet, belátást, tudományt, igazságos ítéleteinek ismeretét, kitartást! 6. Legyetek Isten tanítványai, azt kutatva, mit kíván az Úr tőletek, és azt tegyétek, hogy az ítélet napján tanítványoknak bizonyuljatok! 7. Ha valami jóra emlékeztek, miközben ezeken elméledtek, emlékezzetek meg rólam, hogy a vágy és az örökös jó véget érjen. Kegyelmet kérve kérlek titeket. 8. Amíg a jó edény veletek van (amíg testben éltek), ne lankadjatok semmiben, hanem folyton kutassatok, és teljesítsetek minden parancsot, mert méltó. 9. Én is egyre inkább törekedtem, hogy megörvendeztetésekre arról írjak, amiről csak tudok. Üdvösség néktek, szeretet és béke gyermekei! Legyen lelketekkel a dicsőség Ura, és minden kegyelem!

Hermasz: A Pásztor (fordította: Ladocsi Gáspár)

Hermasz Pásztor a ránk maradt korakeresztény egyházi iratok között a legnagyobb terjedelmű, és legösszetettebb munka. Az apostoli kort követő két nemzedék egyházának életével és tanításával kapcsolatban egyaránt jelentős forrásanyagot tartalmaz mindazok számára, akik ez első kereszténynemzedékek hitével és problémáival foglalkoznak.

A Pásztor – mint a zsidó–keresztény iratok általában –, nem tartozik az irodalmi szempontból elsőrendű alkotások közé. Nyelvezete köznapi, messze lemarad korának gondosan csiszolt remekeitől, stílusa terjengős, tele ismétlésekkel, sokszor nemcsak gondolati, hanem még nyelvtani következetlenségekkel is. Irodalmi tehetsége valóban nem nagy. Minden stilisztikai hiányossága ellenére a keresztény irodalom történetében mégis kiemelkedő jelentőséggel bír, mert egyike azoknak a ritka szövegeknek, amelyek megfogalmazásukban a kezdeti, nem irodalmi, köznapi stílusban megírt munkák, és a későbbi, irodalmi szabályok szerint megírt munkák között az átmenetet jelentik.

Megnyilatkozásai mögött ott lappang az apostoli atyák korának alapvető irodalmi problematikája, az történetesen, hogy ezek az írók anyanyelvük és teologikus gondolkodásuk révén a zsidóságban gyökereznek, és a görög nyelv köznapi vagy hiányos ismerete ellenére, mára görög–római világban, ilyen kultúrával rendelkező emberek számára igyekeznek a keresztény tanítást továbbadni, annak egyes tételeit kibontani, illetve a felmerülő nehézségekre válaszolni. A nyelvezetében kiütköző fogyatékoságok, és az idegen vallási műveltség adta korlátok mellett harmadikként számolnunk kell azzal, hogy a benne található tradícióanyag igen sokrétű, szinte kibogozhatatlanul szerteágazó, de ugyanakkor hiányosan árnyalt is, éppen ezért már a század elején M. Dibelius egy „tradíciókritikai tanulmány” szükségességét hangsúlyozta, amely egymástól elkülöníti és nyomon követi a különféle, és gyakran ellentétben álló tradíciószálakat, amelyek a Pásztorban összefolynak³³². A benne fellelhető tradícióanyag adta problémák mellett még bizonyos szerkesztési hibákat is találhatunk Hermasz egyes teológiai képeinek megfogalmazásában, ahogyan ezt J. Barbel például Hermasz „Isten Fia” képével kapcsolatban hangsúlyozza³³³.

E négy alapvető nehézség mellett a Pásztor szövegének olvasásakor szemünk előtt kell tartanunk az ötödiket, hogy a kezünkben levő szöveganyag nem egységes mű. Az egyes kódexekben vagy papiruszlapokon megtalált részletek, illetve töredékek ezt igazolják, amit aztán erőteljesen alátámasztanak magában a szövegben megmutatkozó ilyen jellegű nehézségek is; az összetettsége mellett szóló szövegtani érveken túl nem elhanyagolhatók a Hermasz személyéhez kapcsolódó vélekedések, amelyek némiképpen megvilágítják az összetettségéből fakadó nehézségeket.

A Hermasz Pásztor körül kibontakozott teológiai irodalomban általában elfogadott vélemény, hogy a kezünkben levő irat legalább három fejlődési szakaszon ment át. Így a legkorábbi része, mely az első négy látomást foglalja magában, az apostoli iratokkal egyidős – néhányan még korábbi, zsidó eredetűnek mondják –, Órigenész nyomán³³⁴ ennek szerzőjéül a Római levélben említett Hermaszt (vö.: Róm 16,14) jelölik meg; ehhez aztán a második század második negyedében valaki hozzácsatolta a III. Látomásban megígért (vö.: Past. 20,3) IX. Példázatot; lehetséges, hogy ő volt Pius pápa testvére, akit a Muratori–töredék említ szerzőjének³³⁵; a parancsolatot és a többi példázatot pedig a „pszeudo–Pásztor”

³³² M. Dibelius: *Der Hirt des Hermas*, Tübingen, 1923, 420. o.

³³³ J. Barber: *Christos Angelos*, *Theophania* 3, Bonn, 1941, 49. o.

³³⁴ Origenes: *Comm. in Rom. 16,14*; X,31.

³³⁵ *Fragm. Murat.* 73–75.

illesztette hozzá, de még Antoninus Pius császár uralkodása idejében (vö.: Kr. u. 138–161). A kérdést ilyenképpen válaszolja meg Stanislav Giet³³⁶, hogy három szerzőt mondhatunk a kezünkben levő szöveg írójának. R. Joly véleménye annyiban tér el Giet véleményétől, hogy ő ezt a hármas rétegződést egyetlen szerző hármas átdolgozásának tartja³³⁷. A hermaszi szerzőség körülötte egymással szembenálló vélemények között talán a legkiegyensúlyozottabb Jean Daniélou-é, aki szerint a Pásztor szövege Kr. u. 90 és 150 között több redakción ment át³³⁸.

Az irat szerzője – vagy talán szerzői –, többnyire elfogadott vélemény alapján Rómában élő zsidó–keresztény családban született, J.–P. Audet szerint a szülei Palesztinából Rómába vándorló esszénus közösség tagjai lehettek³³⁹. Zsidó–keresztény szerzőről feltételezhető, hogy elég jól ismerte a főváros népi vallásos világát és ugyanúgy a közművelődés egyes irodalmi irányait.

Mindezek alapján jogosan merül fel bennünk a kérdés, hogy ilyen összetettség mögött mi lehetett az a vezérlő gondolat, ami ezeket a szövegelemeket egybefűzte; ami azután magyarázatot ad arra is, hogy ez az apokaliptikus irat, csak egyes részleteiben, és bizonyos szempontok szerint mondható próféciónak – Hermasz magát nem tartja ilyennek –, inkább morális tanításnak. A Hermasznak átadott kinyilatkoztatás az, ami egységbe fűzi ezt az ókeresztény irodalmi emléket. A közeli második eljövétel lázában élő korai keresztény közösségek legégetőbb problémájára akar megoldást nyújtani: a hittagadás vagy bűnös élet következtében elbukott keresztények visszafogadhatók-e Isten élő egyházába. Hermasz korában, úgy tűnik, mintha ez lehetetlen lenne, mivelhogy az Úr eljövetele itt van a kapuban (vö.: Zsid 6,4); Hermasznak átadott kinyilatkoztatása éppen ezt akarta feloldani.

Megesküdtött ugyanis az Úr saját dicsőségére a választottjainak, hogy ezen esküvés napján túl, ha valaki még vétkezne, az már nem nyeri el az üdvösséget. A szentek számára már beteltek a megtérés napjai, a pogányok számára pedig egészen az utolsó napig tart a megtérés (6,5) ... az épülőfélben levő torony (Egyház) el fog készülni, megvan annak a határideje. Hamarosan megépül ... ez a figyelmeztetés elég neked, és elég a szenteknek is, hogy lelketek megújulását szolgálja (16,9).

Minden más látomás, parancsolat és példázat valamiképpen ezt a kinyilatkoztatást akarja erősíteni; ennek az üzenetnek a súlya miatt adja a Pásztor, a megtérés angyala, Hermasznak a gyakorlati életre vonatkozó parancsokat, az emberek megszentelődését elősegítő, példázatokban elmondott tanításokat. Ennek a nagy „amnesziának” a földi egyház keretén belül történő megvalósításában a Pásztor már nem ad egységes eligazítást, a szövegrétegződések egymásutániségének megfelelően enyhül írójának szigorúsága.

1. Van megtérés azoknak, akik a kinyilatkoztatás előtt vétkeztek, de a toronyba (= Egyház) már nem juthatnak vissza, hanem ennél „sokkal kisebb helyre”, így ezek megtérése nem hiábavaló (vö.: Past. 15,6).
2. Van megtérés azoknak, akik a kinyilatkoztatás előtt vétkeztek, és ha a bűneikért kirótt vezeklést még a torony megépülése előtt letöltik, lesz még ott hely számukra, így legalábbis egy részükben, de visszajuthatnak a toronyépületbe (vö.: Past. 13,5).
3. Van megtérés azoknak, akik a kinyilatkoztatás előtt vétkeztek, és mindannyian visszajuthatnak a toronyba, ha őszinte bűnbánatot tartottak (vö.: Past. 86,6).

³³⁶ St. Giet: *Hermas et les Pasteurs*, Paris, 1963.

³³⁷ R. Joly: *Hermas le Pasteur*, SCh 53, Paris, 1968.

³³⁸ J. Daniélou: *Théologie du judéo-christianisme*, Tournai, 1985.

³³⁹ J.–P. Audet: *Affinités littéraires et doctrinales du Manuel de Discipline*, RB, 1953. p: 43–82.

4. Van megtérés, amit a kinyilatkoztatás után is elnyerhet mindenki, aki egyszer vétkezett, de ha ez már több alkalommal megismétlődik, az „nehezen fog élni” (Past. 31,6).

Hacsak ezeket az alapvető nehézségeket vesszük figyelembe a Pásztor valóban igen sokrétűen összetett. Irodalmi szempontból kifogásolható nyelvezete mégis értékesebb számunkra, mivel így tudta megőrizni eredetibb formában az egyes tradíciórétegeket, így tükrözi az Egyháznak azt a valóban nehéz küzdelmét, amellyel az annyira népszerű és elterjedt apokaliptikus várakozásból tagjait fokozatosan átlendíti történelmi küldetésének tudatosítására.

A Pásztor kinyilatkoztatásának a kezdeti időkben sugalmazott könyv tekintélye volt, így idézi Ireneusz, a katolikus Tertullianus, Kelemen és Órigenész. Kánoni tekintélyét keleten a IV. századig megőrizte, nyugaton a Muratori–töredék már kirekeszti az egyház sugalmazott könyvei közül, Jeromos korában szinte ismeretlen. Tekintélyének köszönhető, hogy szövegét a szent iratok tartalmazó kódexek is megőrizték, köztük a Sinai kódex. Ha az Egyház nem is vette fel szent könyveinek kánonjába, mégis kiemelt tekintélynek örvendett – Harnack szerint Alexandriai Kelemen ennek gondolatvilágában élt, munkáit egészen átjárta annak szelleme³⁴⁰, Órigenész így nyilatkozik róla: „valde utilis mihi videtur”³⁴¹, hozzá hasonlóan századunk azon teológusai is, akik a kereszténység első századának problémáival foglalkoznak.

A Pásztor szövegének fordításához a Sources Chrétiennes patrisztikus sorozat 53. kötete szolgált alapul, a szövegkiadás és fordítása R. Joly munkája. A fordításban Hermasz Pásztorának régi és új számozása egyaránt megtalálható, mivel az irat idézése mindkét formában elterjedt. A régi számozás szerint az egyes Látomások, Parancsolatok és Példázatok latin megfelelőinek rövidítése (vö.: Vis. = Visio; Mand. = Mandatum; Sim. = Similitudo) után ennek sorszáma következik római számmal jelölve, majd az adott fejezetszám, és a fejezetszámon belüli sorszám arab számokkal feltüntetve; az új számozásban az egész Pásztor egyes fejezeteit tekintik alapnak, jelölésben a „Pastor” szó – vagy ennek rövidítése – után az adott fejezet és a vers egyaránt arab számmal szerepel.

I–V. látomások

I. látomás

1.

I. 1. Gondviselőm eladott engem egy Ródé nevű asszonynak Rómába. Sok esztendő elteltével viszontláttam őt, és kezdtem úgy szeretni, mintha csak a nővérem lenne.³⁴² 2. Bizonyos idő múltán a Tiberis folyóban láttam fürödni, kezemet nyújtottam feléje, és kivezettem a folyóból. Szépsége láttán a szívemben ilyenképpen gondolkodtam: Boldog lennék, ha a feleségem szépségében és viselkedésében hozzá hasonló lenne. Egyedül erre gondoltam, semmi másra.³⁴³ 3. Bizonyos idő múltán Cumaeba mentem³⁴⁴, dicsőítettem az

³⁴⁰ Strm. I, 29 = Vis., III, 4; Strm. II, 9 = Sim. IX, 16.

³⁴¹ De princ., III, 2; IV, 2; Hom. 8. in Num.; In Rom. Comm. 31 (PG 14; 1282 B)

³⁴² 251. old. I,1. „Rómában” – azaz a város környékére. A keresztény szeretet kifejeződése, hogy Hermasz Úrnőjét „nővéreként” szerette.

³⁴³ A fürdőző képe lehet utalás a keresztségre, mindenesetre Hermaszban kifogásolható képzeteket támaszt, amit ő itt kifejezetten tagad, de a későbbi látomások megerősítenek.

Isten teremtményeit, mivel azok oly nagyok, kiválóak meg erősek, és a sétálgatás közben elaludtam. A Lélek megragadott engemet³⁴⁵, majd olyan helyen vitt keresztül, amely úttalan volt, ahol ember még sohasem járhatott; szakadékos vízmosta terület volt az. Átkelvén a folyón, egy sík vidékre érkeztem, ott letérdeltem, az Úrhoz kezdtem imádkozni, és megvallottam bűneimet. 4. Imáim közben megnyílt az ég, és láttam azt az asszonyt, aki után vágyódtam³⁴⁶, az égből köszöntött ezekkel a szavakkal: Üdvözöllek, Hermasz. 5. Rátékittem és így szóltam hozzá: Úrnőm, mit csinálsz te ott? Ő pedig így válaszolt: Azért vétettem fel ide, hogy az Úr előtt bűneidért vádoljalak téged.³⁴⁷ 6. Azt mondtam neki: És most te a vádlóm vagy? Nem, – válaszolta – de hallgasd meg szavaimat, amelyeket neked akarok elmondani. Az Isten, aki az egekben lakozik (Zsolt 2,4; 122,1), a nem létezőkből a létezőket megteremtette, majd megsokasította és megnövelte azokat (Ter 1,28; 8,17; stb.) az ő szent Egyházáért³⁴⁸, megharagudott rád, mivel te vétkezél ellenem. 7. Ezt válaszoltam neki: Vétkeztem ellened? Hogyan? Mikor szóltam hozzád akár egy illetlen szóval is? Nem tartottalak mindenkor istennőnek? Nem úgy viselkedtem veled szemben minden esetben, mintha csak a nővérem lennél? Hogyan is hazudhattál rólam, ó, asszony, ilyen gonosz és tisztátalan dolgokat? 8. Erre ő elmosolyodott és így szólt: Szívedben támadt fel a gonosztól eredő vágyódás. Vagy talán te nem úgy látod, hogy az igaz ember számára gonosz cselekedet az, ha a rossz utáni vágyódás támad fel a szívedben? Bizony ez bűn – mondotta. Mert az igaz ember az igazság szerint gondolkodik, és aki az igazság szerint gondolkodik, annak dicsősége eléri az egeket, és minden tetteivel könnyen megengeszteli az Urat. Aki pedig a szívében gonoszságot forgat, halált és fogságot szerez magának, kiváltképpen, akik ezen világot akarják megnyerni, gazdagságukkal büszkélkednek és nem ragaszkodnak az eljövendő javakhoz. 9. Lelkük bűnbánatot fog tartani; azok akiknek nincsen már reményük, akik maguk miatt és az életük miatt reménytelenségben élnek. Te csak könyörögdél az Istenhez, ő pedig meggyógyítja bűneiteket (MTörv 30,3), a tiédet, egész házadét, valamint az összes szentekét.

2.

II. 1. Amint elmondotta ezeket a szavakat, bezárultak az egek. Egészen megrémültem és elszomorodtam. Azt mondtam magamban: Ha még ezt is mint bűnomet jegyzik fel³⁴⁹, egyáltalán hogyan üdvözülhetek? Hogyan tekintek az Istenre elkövetett bűneim miatt? Milyen szavakkal fogom kérlelni az Urat, hogy irgalmas legyen hozzám? 2. Amíg ezeken töprengtem, és a szívemben fontolgattam, magam előtt láttam egy nagy fénylő karosszékét, amely hófehér gyolccsal volt letakarva. Majd megjelent ott egy agg asszony ragyogó öltözetben, egy kis könyvvel a kezében, leült egymagában és köszöntött engem: Hermasz, üdvözöllek! Én pedig elszomorodtam és sírva szólaltam meg: Üdvözlény, Úrnőm.³⁵⁰ 3. Erre ő megkérdezte tőlem: – Miért vagy olyan szomorú, Hermasz? Te, aki olyan türelmes,

³⁴⁴ A helységnév a kéziratokban bizonytalan. Az etióp fordító „eisz kómasz”-t olvasott görög szövegében, a modern kritikai kiadások Cumae-t, a Rómától kb. 200 km-re fekvő neves jóshelyet. A szibillára való utalás biztos nem jelentéktelen Hermasz számára.

³⁴⁵ „A Lélek megragadott engem” vö.: Ez 8,3; Hénoch 52,1; Héberék szerinti ev. 5. töredék (Óker. írók 2,284. old.).

³⁴⁶ Az Úrnő azonos a Tiberisben fürdőzni látott asszonnyal.

³⁴⁷ Az égen megjelenő Úrnő azt a gondolatot is sugallhatta Hermasznak, hogy meghalt. Azért jelenik meg azonban az égen, mert le kell lepleznie Hermasz benső világát. A benső világ leplezése prófétai adomány, vö. 1Kor 14,23-25.

³⁴⁸ A gondolat, hogy Isten mindent népéért teremtett, jól ismert zsidó írásokban, vö.: Ezdrás 6,55 és 59; 7,11; Assumptio Mosis 1,13; Jubileumok könyve 2,19.

³⁴⁹ II,1. Zsidó felfogás, miszerint az emberek cselekedeteit felírják a mennyei könyvbe, vö. Hénoch 47,2 és 89,2.

³⁵⁰ Az idős asszony is ugyanaz, akit a Tiberisben fürödni látott Hermasz.

nyugodt és mindenkor vidám voltál; miért vált hát szomorúvá az arcod, és nem örömteli? Ezt válaszoltam neki: – Mert az az asszony, aki a legméltóbb a szeretetre, azt mondta nekem, hogy vétkeztem ellene. 4. Erre ő így szólt: Semmiképpen sem történt így Isten szolgájával, de szívedben vágyódás ébredt utána. Az ilyen gondolat Isten szolgálóinak bünt hordoz magával. Maga az a szándék, hogy gonosz dolgok után vágyódjon, rossz és utálatos egy ilyen nemes és megpróbált lélek számára; elsősorban pedig Hermasz számára, aki önmegtartóztató, aki minden rossz utáni vágyódástól távol tartja magát, teljesen egyszerű és egészen ártatlan.

3.

III. 1. De nem is azért támadt fel az Isten haragja ellened, hanem mert elvárja tőled, hogy visszatérítsd házadat, amely vétkezett az Isten ellen, és ellenetek, a szülők ellen. Gyermekeid iránti szeretetedben nem intetted meg házad népét, hanem hagytad azokat rettenetes romlásba jutni, és ezért haragudott meg rád az Úr, de meg fog gyógyítani minden elkövetett gonoszságot, ami csak a házadban történt! Bűneik és a törvénnyel ellenkező tetteik miatt romlottak le a mindennapi ügyeid is! 2. De az Úr nagy irgalma megkönyörült rajtad és házadon, erőssé tesz tégedet és dicsőségben megszilárdít! Te pedig ne legyél könnyelmű, légy inkább kitartó, és tedd erőssé a házadat! Mert ahogyan a kovács kalapácsütésekkel alakítja ki a munkáját azzá, amivé ő akarja, ugyanúgy a mindennap igaz Ige is legyőzi az összes gonoszságot. Ezért ne szűnjél meg figyelmeztetni gyermekeidet³⁵¹, mivel tudod, hogyha ők teljes szívükből megtérnek, akkor feliratnak az élet könyvébe együtt a szentekkel. 3. Ezen szavainak befejeztével így szólt hozzám: Szeretnéd meghallgatni azt, amit felolvasok? Én azt válaszoltam rá: – Igen, Úrnőm. – Mire ő ezt mondta: Legyél hát figyelmes – és hallgasd az Isten dicsőségét. Mindazt amit hallottam egyszerű volt és csodálatos; nem is tudtam megjegyezni. Minden szava súlyos volt, úgy hogy ember azt nem tudja befogadni, de a végső szavait már megjegyeztem, ezek hasznosak voltak és vidámmá tettek.

Íme a hatalmasságok Istene (Zsolt 58,6; stb.)
láthatatlan erejével,
hatalmával és nagy értelmével
megteremtette a világot,
és dicsőséges tervében
elrendezte alkotását,
erős szavával kifeszítette az eget
és megszilárdította a földet a vizek felett.
Bölcsességében és gondviselésében
megteremtette szent Egyházát,
majd megáldotta azt;
íme, áthelyezi az egeket,
a hegyeket és a halmokat,
valamint a tengereket
és minden síkká lesz választottjai előtt,
hogy megadja nekik az ígéretet,
amit megígért sok dicsóséggel
és örömmel együtt,
ha megtartják a törvényeit,

³⁵¹ Az állandó figyelmeztetés motívuma megtalálható pogány szerzőknél is (Cicero De oratore II,162; Juvenalis Sat., XIV, 116. kk; Ammianus Marcellinus Hist. Rom. XXVIII, 4,26 régi mondást idéz).

amelyeket ők nagy hitben fogadtak el.³⁵²

4.

1. Ezzel befejezte a felolvasást és fölkel a karosszékből. Majd négy ifjú jött oda, megfogták a karosszéket és elvitték kelet felé.³⁵³ 2. Engem pedig magához intett, megérintette a mellemet³⁵⁴ és ezeket mondotta: Tetszett neked amit felolvastam? Így válaszoltam: Úrnőm, az utolsó szavak tetszettek, de az előbbiek nehezek és kemények voltak. Ezt mondotta rá: Ez utóbbiak az igazak számára, az előbbiek pedig a pogányoké és a hitehagyottaké. 3. Amíg velem beszélt, két férfi jelent meg, karjukra emelték és kelet felé vitték, amerre a karosszéket. Vidáman távozott, miközben odaszólt hozzám: Embereld meg magadat, Hermasz!

II. látomás

5.

I. 1. Abban az időben Cumaeba mentem, ugyanúgy, mint az előző esztendőben; sétálgatás közben eszembe jutott az előbbi látomásom, és ismét megragadott a Lélek, elvitt ugyanarra a helyre, mint az előző alkalommal.³⁵⁵ 2. Amikor megérkeztem arra a helyre, letérdeltem és imádkozni kezdtem az Úrhoz³⁵⁶; dicsőítettem az ő nevét (Zsolt 85,9. 12; Iz 24,5; Tessz 1,12), mert arra méltatott, hogy megismertesse velem korábbi vétkeimet. 3. Amint az imádkozásból felálltam, magam előtt találtam azt az agg asszonyt, akit már azelőtt is láttam; sétálgatott és egy kis könyvet olvasgatott³⁵⁷, majd így szólt hozzám: Tudnád-e hirdetni mindezt az Isten választottainak? Azt válaszoltam rá: Úrnőm, ilyen sokat nem tudok megjegyezni. Add ide nekem a kis könyvet, hogy lemásolhassam! Fogd hát – mondotta –, de majd add is vissza nékem! 4. Én akkor átvettem és félrevonultam a szántó föld egyik részére, majd betúról betűre lemásoltam az egészet. Tagolást nem találtam benne. Amint befejeztem a kis könyv utolsó betűjének a leírását is, valaki kiragadta azt a kezeim közül; hogy ki tehette, nem láttam.³⁵⁸

³⁵² Az Úrnő felolvassa a „mennyei levelet”. A mennyei levél apokaliptikus motívum. A „felolvasás”, „anagnószisz” már liturgikus nyelvhasználatot is tükrözhet. A himnusznak is számos liturgikus eleme van, mint a Jelenések könyvének liturgikus himnuszai bizonyítják. A zsidó imádságokból vett kifejezés a „hatalmasságok Istene”, amely a hellenista-zsidó nyelvhasználatban sajátos jelentésárnyalatot kapott, amennyiben a „hatalmasságok” az anyagi seregeket, az égi, szellemi erősségeket jelentették. A mennyei hatalmasságok, anyagi erők már Philónnál (De spec. leg. I,46) a teremtő ideákat jelentik. A himnusz gondolatai hasonlóak az 1 Kelemen-levél XXXIII, 2 kk gondolataihoz.

Az Egyház megeremtése itt – a teremtés egyes mozzanatainak figyelembevételével – az ember (Ádám és Éva) megalkotásával azonosított isteni tett. Az egyház jelzője a „szent”, mint a 140 körülre datált Symbolum Romanumban.

³⁵³ A négy ifjú megfelel a négy égtájnak. – Kelet felé viszik, mert kelet a világosság hona, ahonnan jön az üdvösség.

³⁵⁴ A mell megérintése a bátorítás, a megerősítés gesztusa.

³⁵⁵ Az „összejönni ugyanarra a helyre”, „egy helyen összegyűlni” szakkifejezés az eukharisztikus közösségre. Ennek az „pneumatikus” jelentősége, hogy az egy helyen összegyülekezett egyháztagnak izoláltsága megszűnik, egy „lélekké”, egy testté válnak.

³⁵⁶ Hermasz mindig ima és böjt közben kapja a kinyilatkoztatást.

³⁵⁷ A „kis könyv” (biblidion) tulajdonképpen „levél”, ez a „mennyei levél”, amelyet az Úrnő felolvass.

³⁵⁸ Lemásolja ugyan az írást, de nem érti. A kibetűzés ugyanis későbbre marad. Az ókori kéziratokban a szavak között nem hagytak közt! Itt azonban nem csupán ezért nem érti még Hermasz az írást, hanem mert az apokaliptikában így „illik”, a magyarázata is mennyei!

6.

II. 1. Tizenöt napig böjtöltem, és igen sokáig kérleltem az Urat, amíg az írás értelme feltárult előttem.³⁵⁹ Ezek voltak benne leírva: 2. A te magvad, Hermasz, elpártolt az Istentől, káromolták az Urat, és szüleiket is kiszolgáltatták nagy gonoszsággal, hallgattak azokra, akik elárulták a szüleiket, de ez nem vált az árulók javára, hanem a bűneiket még csak növelték a kicsapongásokkal, meg mindenféle gonoszsággal, és így betelt romlottságuk mértéke! 3. Ezen szavakat mondd el majd minden gyermekednek és a feleségednek is, aki ezután már a nővéred lesz! Bár ő most még nem fékezi meg a nyelvét, és így gonoszságot művel vele. Ám ha ezeket a szavakat meghallja, abbahagyja, és irgalmat fog nyerni. 4. Akkor, ha már te megismertetted ezen szavakat velük, amelyekkel kapcsolatban megparancsolta nekem az Úr, hogy feltárja előtted, bocsánatot nyernek a korábban elkövetett összes bűneik, és mindazon szenteké is, akik a mai napig bünt követtek el³⁶⁰, feltéve, ha teljes szívükből megtérnek, és kivetik szívükből a kételkedést. 5. Megesküdött ugyanis az Úr saját dicsőségére a választottjainak, hogy ezen esküvés napján túl, ha valaki még vétkezne, az már nem nyeri el az üdvösséget. A szentek számára már beteltek a megtérés napjai, a pogányok számára pedig egészen az utolsó napig tart a megtérés.³⁶¹ 6. Mondd meg tehát az Egyház elöljáróinak, útjaikat javítsák meg az igazságban, hogy sok dicsőséggel részesedjenek az ígéretek teljességéből. 7. Legyetek tehát állhatatosak, ti, akik az igazság szerint cselekedtek (vö.: Zsolt 14,2; Zsid 2,33), és nem kételkedtek abban, hogy az utatok közös a szent angyalokéval!³⁶² Boldogok vagytok ti, akik az eljövendő nagy szenvedésben helytálltok, és nem tagadják meg az életeteket. 8. Mert Fiára esküdött meg az Úr, hogy mindazok életét elveti, akik megtagadják az Urukat, akik a most elközelgő napokban elárulják őt. Azok iránt meg, akik bár ezideig megtagadták, nagy irgalmasságában könyörületes lesz.

7.

III. 1. Te pedig Hermasz, ne emlékezzél meg többé gyermekeid gonoszságáról! Nővéredet se küldd el magadtól, hogy így megtisztulhasson korábbi vétkeitől! Az igaz fenyítéssel neveled őket, ha nem emlékezel meg gonoszságaikról.³⁶³ A gonoszságról való megemlékezés a halált eredményezi. Hárad bűnei miatt nagy szorongatásokban lesz majd részed, Hermasz, mert nem viselted gondjukat, elhanyagoltad őket, sőt még gonosz cselekedetekbe is belekeveredtél. 2. Mentségedre szolgál ugyan, hogy nem fordultál el az élő Istentől (vö.: Zsid 3,12), hasonlóképpen egyszerűséged és nagyfokú önmegtartóztatásod is. Ha megmaradsz bennük, ezek fognak majd megmenteni; és ez menti meg majd mindazokat, akik ugyanígy élnek, akik ártatlanságban és egyszerűségben járnak; legyőznek ők minden rosszat és megmaradnak az örök életre. 3. Boldogok mindazok, akik az igazság szerint cselekednek (vö.: Zsolt 105,3), mert nem pusztulnak el sohasem. Mondd meg Maximusnak: Íme, elközelgett a szorongatás, ha úgy látod, tagadj ismét. A megtérőkhöz pedig közel van

³⁵⁹ Két hét böjt és ima után fejt meg Hermasz a szöveg értelmét. Vö.: Clemens Alexandrinus Strm VI,131,3, ahol mindez a gnóosztikus írásmagyarázatra vonatkozik. Az olvasás és megértés közötti különbséget a gnóosztikusok mesterségesen növelték.

³⁶⁰ A „szentek” a megkereszteltek.

³⁶¹ A kinyilatkoztatásoknak ez a legfontosabb mondanivalója.

³⁶² „Utatok közös a szent angyalokéval” ... vö. Példázat IX,25 és Szent Polükarposz vértanúsága 2,3 (Óker. írók 7,46 old.) szerint az igazak a halál után angyalokká változnak?

³⁶³ Nem végleges kiközösítést, hanem folyamatos fenyítést ajánl.

az Úr, ahogyan ez Eldádnál és Modátnál írva van, ők azok, akik a pusztában profétáltak a népnek.³⁶⁴

8.

IV. 1. Álmomban, testvérek, egy szépséges ifjú kinyilatkoztatást adott át nekem; így szólt hozzám: Mit gondolsz, ki lehet az az agg asszony, akitől a kis könyvet kaptad? Szibilla – válaszoltam rá.³⁶⁵ Tévedsz – mondotta erre –, nem az. Akkor hát ki ő? – kérdeztem. Az Egyház – válaszolta. Miért olyan öreg? – kérdeztem tőle. Mert, mindenek előtt teremtetett, ezért olyan koros ő – válaszolta –, és a világmindenség érte állítatott fel.³⁶⁶ Majd a házamban láttam egy látomást. 2. Eljött hozzám az agg asszony és megkérdezte, hogy a kis könyvet odaadtam-e már a presbitereknek. Azt feleltem, hogy még nem. Helyesen tetted – válaszolta –, mert van még néhány ige, amit hozzá akarok tenni. Ha majd befejeztem minden egyes beszédet, te fogod megismertetni azt minden választottal. 3. Két könyvecskét fogsz majd megírni, az egyiket elküldöd Klémésznek³⁶⁷, a másikat pedig Grapténak³⁶⁸. Klémész a városon kívülre fogja azt eljuttatni, neki az a megbízatása; Grapté az özvegyeket és árvákat fogja inteni; te pedig ebben a városban olvasod majd fel az egyház élén álló presbiterekkel együtt.

III. látomás

9.

I. 1. Amit láttam, testvérek, ez volt. 2. Miután oly sokat böjtöltem és kérleltem az Urat, hogy tárja fel előttem azok kinyilatkoztatását, amit az agg asszony által megígért, hogy megmutatja nekem, azon az éjszakán megjelent előttem az agg asszony és ezt mondta: – Mivel szorgalmasan kérdezzetsz azért, hogy mindent megismerjél, gyere ki hát arra a szántóföldre, amit bevetettél, és az ötödik óra tájban megjelenek előtted, megmutatom neked mindazt, amit látnod kell. 3. Úrnóm, a föld melyik részén? – kérdeztem tőle. – Ahol te akarsz – válaszolta. Kiválasztottam egy szép, magányos területet, de mielőtt még megmondtam volna neki ezt a helyet, így szólt: – Oda megyek majd, ahová te akarsz. 4. Kimentem tehát, testvéreim, a szántóföldre, megnéztem az időt, és arra a helyre mentem, ahol szerettem volna, hogy ő megjelenjen nékem; és láttam ott egy elefántcsontból készült bírói széket, rajta egy lenből készült párna feküdt, felette pedig egy finom lenszöttes volt. 5. Amikor mindezt észrevettem, még senki sem volt ott, ezért nagyon meglepődtem, remegés fogott el, hajszálaim az égnek meredtek, és félelem szállt belém, mert egyedül voltam. Mikor végre magamhoz tértem, megemlékeztem az Úr dicsőségéről, bátorság szállt belém, majd térdre estem, és ismételten megvallottam bűneimet az Úrnak, éppen úgy mint azelőtt. 6. Akkor ő megérkezett azzal a hat ifjúval, akiket már azelőtt is láttam; odaállt mellém, meghallgatta könyörgéseimet, az Úrnak tett bűnvallomásomat, majd megérintett és így szólt: – Hermasz, hagyd abba már a bűneid miatt való örökös könyörgéseidet, könyörögj inkább az

³⁶⁴ Maximus hitehagyó lehetett az üldözés idején. Eldad és Modad könyve zsidó apokrif, nem maradt ránk. Nikephorosz sztykometriája szerint terjedelme 400 vers volt. Ebből idéz a 2 Kelemen-levél XI,2 is.

³⁶⁵ 8,IV,1-3 Utólagos látomás, amely magyarázza az előzőt. Halikarnasszoszi Dionüsziosz szerint (Antiquitates IV, XLII) a cumaeai szibilla kilenc könyvből álló gyűjteményét elküldte Rómába.

³⁶⁶ Az egyháznak itt is kozmikus jellemvonásai vannak, vö. 2 Kelemen-levél XIV.1; Ezdrás 8,52; szír Bárukh apokalipszis IV,2.

³⁶⁷ Klémész azonos Római Szent Kelemennel, akiről mint ismert személyről beszél Hermasz.

³⁶⁸ Grapté esetleg az özvegyek és árvák gondozásával megbízott diakonissza lehetett?

igazságosságért, hogy abból a házadba visszakapjál valamennyit! 7. Kezemnél fogva felemelt engemet és a bírói székhez vezetett, az ifjaknak pedig ezt mondta: – Menjetek és építkeztek! 8. Az ifjak eltávozása után egyedül maradtunk ott, és így szólt hozzám: – Ül le ide! Azt mondtam neki: Úrnóm, engedd, hogy előbb a presbiterek üljenek le! – Neked mondtam, hogy üljél le! – felelte rá.³⁶⁹ 9. A jobb felőli oldalra akartam leülni, de azt nem engedte meg, hanem intett a kezével, hogy a bal oldalára üljek le. Elgondolkodtam rajta és elszomorodtam, mert nem engedte meg, hogy a jobbán foglaljak helyet. De ő így szólott hozzám: – Elszomorodtál, Hermasz? A jobb oldali hely másoké; azoké, akik elnyerték az Isten tetszését, mivel szenvedtek az ő nevéért. Sok minden hiányzik még nálad ahhoz, hogy velük egy helyre ülhess, de hogyha továbbra is megmaradsz az egyszerűségben – maradj is meg –, együtt ülhetsz velük te is, és mindazok akik hozzájuk hasonlóan cselekednek, és ugyanazt szenvedik végig, amit ők elviseltek.

10.

II. 1. Mit kellett elviselniük? – kérdeztem. Halljad hát – mondotta – nevéért megostorozásokat, börtönt, kínzásokat, keresztek, vadállatokat; és ezért az övéké a megszentelt jobbfelőli hely; tehát mindazoké, akik az ő nevéért szenvedtek. A többiek helye bal oldalon van, de mind a bal, mind a jobb oldalon ülőket ugyanaz az adomány és ígélet illeti meg, egyedül a jobb oldalon levők részesednek ezenfelül még valamiféle dicsőségben. 2. Te ugyan arra törekszel, hogy a jobb oldalon levőkkel ülhess együtt, bár még nagyon sok hiányosságod van. Majd megtisztulsz ezektől a hiányosságaidtól, és mindenki meg fog tisztulni egészen a mai napig elkövetett minden bűnétől, a kételkedők kivételével. 3. Ahogy ezeket elmondotta, távozni akart. Lábaihoz estem, úgy kérleltem őt az Úrra, hogy mutassa meg nekem a megígért látomást. 4. Ismét megfogta a kezemet, felállított, majd leültetett a bírói szék bal oldalára, ő pedig a jobb oldalon foglalt helyet. Ezek után egy fényes vesszőt emelt fel és így szólott hozzám: – Látsz valami egészen nagy dolgot? Azt mondtam neki: – Úrnóm, semmit se látok. Majd így folytatta: – Nem látod, ott veled szemben, a vizek fölött, négyszögletű, fényes kövekből épülő nagy tornyot? 5. Ezt a tornyot négyszögletű alapra építette az a hat ifjú, akik vele jöttek.³⁷⁰ Tízezrekre menő számú ember hordta oda a köveket, voltak akik a (vizek) mélységéből, voltak akik földből, majd átadták ezeket a hat ifjúnak. Ők pedig az építkezésnél felhasználták a köveket. 6. A vizek mélyéből kiemelt köveket mind belerakták az épületbe, ezek kivétel nélkül jó formájúak voltak, és a többi kövekkel egységbe lehetett foglalni; úgy kapcsolódtak egymáshoz, hogy az egybeillesztés nyomai nem is látszóttak, és a toronyépítmény olyannak tűnt, mintha egyetlen kőből épült volna fel. 7. Más köveket is hordtak oda, ezek a szárazföldből kerültek ki, közöttük volt olyan, amit félredobtak; és volt olyan, amit az épületbe raktak. Más köveket összetörtek, és a toronytól messzire elhajították. 8. Sok más kődarab feküdt a torony körül, ezek nem voltak megfelelőek ahhoz, hogy az építkezésnél felhasználják. Voltak közöttük érdes felületűek, repedtek, megcsönkítettak, fehérek, de lekerekítettek, és ezek nem illettek bele az építménybe. 9.

³⁶⁹ Az ülésrend liturgikus szokást tükröz.

³⁷⁰ Kérdés, mennyire azonosítható ez a „torony” a mennyei Jeruzsálemmel (vö. Ez 40; Tób 13,16; IV. Ezdrás 10,27; Oracula Sibyll., V,247 kk; Zsid 11,10; 12,22; 13,14; Jel 21,10-22,5). A torony lehetett gazdasági épület is, pl. raktár, magtár. Ez a „torony” négyszögletes, megfelel az ég formájáról vallott ókori elképzelésnek. Az ég ugyanis olyan széles, amilyen hosszú. A kocka továbbá a mindenség alapja (Galenos Protrept., III,5; Tabula Cebetis 18).

A „torony” a „vízre” épül, ami utalás a keresztségre, vagy az ösvízre a Teremtés könyvében, ha Hermasz az egyház ősiségére céloz. Az ifjak száma hat. A szám értelmezés itt nehéz. Talán megfelel a teremtés hat napjának, a teremtés napjai pedig évezredek jelentenek, így célzás rejlik benne, hogy a torony az idők végéig épül? Lehet.

Láttam ott más köveket is, amelyeket a toronytól messzire elvetettek, és az úton még messzebbre gördültek, de nem maradtak meg az úttesten, hanem legurultak onnan az úttalan területekre; akadtak olyanok, amelyek a tűzbe estek és égtek, míg mások a víz mellé estek, és nem tudtak belefordulni a vízbe, bár a vízbe szerettek volna belefordulni.

11.

III. 1. Amikor megmutatta ezeket, el akart menni. Így szóltam hozzá: – Úrnőm, mi hasznom van abból, ha láttam mindezt, de nem tudom, hogy mit jelent? Erre ő így válaszolt: – Kíváncsi ember vagy, amikor a toronnyal kapcsolatos dolgokat szeretnéd megismerni. – Valóban, Úrnőm – mondtam –, de azért, hogy a testvéreimnek hírül adhasam, ők ezeket hallván örvendezzenek, és nagy dicsőségben ismerjék meg az Urat. 2. Sokan fogják hallani – válaszolta erre –, de azok közül, akik hallották, lesznek akik örvendezni fognak, de lesznek olyanok is akik majd sírnak; ha ők ezeket hallván megtérnek, örvendezni fognak. Halljad hát a torony példázatát! Kinyilatkoztatok néked mindent, de ne alkalmatlankodjál tovább mindezek feltárásáért, mert e dolgok feltárásának megvan a határa, ezeknek ugyanis már megvan a bevégződése. De te azért mégsem szűnjél meg kérni a kinyilatkoztatásokat, mivelhogy még nem tudsz eleget. 3. A torony, amelyet épülni látsz, én vagyok³⁷¹, az Egyház, aki neked most, meg az előzőekben is, megjelentem. Amit csak kérdezni akarsz a toronnyal kapcsolatban, mind feltárom előtted, hogy a szentekkel együtt örvendezzel. 4. Én pedig kérleltem őt: – Ha egyedül engemet méltattál arra, hogy mindent feltárj előttem – tedd meg! Ő meg azt válaszolta: – Minden, ami csak kinyilatkoztatható számodra, feltárul előtted, de a szíved az Istennél legyen, és ne kételkedjél abban amit majd látni fogsz. 5. Megkérdeztem tőle: – Miért a vizek fölött épül a torony, Úrnőm? Mondtam már előbb is neked, hogy szorgalmasan kérdezz az Írások felől, és kitartóan keresel; ha pedig szorgalmasan keresed, akkor meg is találod az igazságot – válaszolta rá. Hogy miért épült a torony a vizek fölé, halljad! Mert a ti életeteket a víz mentette meg, és az is fogja megmenteni. A mindenható és dicsőséges Név szava által rakta le a torony alapját és az Úr láthatatlan ereje tartja fenn.

12.

IV. 1. Ezt válaszoltam neki: – Nagyszerű és csodálatos az ő műve, Úrnőm, és az a hat ifjú, akik építették, kik lennének Úrnőm? Az Isten szent angyalai ők, első teremtményei³⁷²; ha befejeződik a torony építése, mindnyájan örvendezni fognak a torony körül és dicsőítik az Istent, mert a torony építése befejeződött. Az Úr rájuk bízta az egész teremtést, hogy gyarapítsák, építsék, uralkodjanak rajta. Ők fejezik be a torony építését. 2. Kik a többiek, akik köveket hordanak? Azok is Isten szent angyalai, de többen vannak mint hatan. 3. Megkérdeztem tőle: – Úrnőm, szeretném tudni, mi történik a kövekkel, és mi azoknak a sorsa? Erre ő így válaszolt: Nem mintha mindenkinél méltóbb lennél arra, hogy ez feltáruljon előtted, mert vannak mások is, akik náladnál különbek, és jobbak is mint te, és nekik kellett volna megmutatni ezeket a látomásokat, de hogy az Isten neve megdicsőüljön, néked tárul fel, és fog feltárulni a kételkedők miatt, kik szívükben kétségbe vonják, hogy mindezek léteznek-e vagy sem. Mondd meg nekik: – Mindez igaz, és ezenkívül nincsen más igazság, minden erős, hatalmas és megalapozott.

³⁷¹ Az úrnő azonos az épülő toronnyal, hasonló eszme a IV. Ezdrás 10,27-ben, ahol Sion először siránkozó öregasszony, majd a mennyei város képében tűnik fel.

³⁷² Itt úgy tűnik, a hat ifjú a népek angyalait jelenti, mint Hénokh 20,1 kkk-ben.

13.

V. 1. Halljál hát azokról a kövekről, amelyek bejutottak az épületbe. Azok a kövek, amelyek négyszögletűek, fehérek, és az összeilleszkedésük olyan pontos, ezek az apostolok³⁷³, püspökök, tanítók és diakónusok. Ők az Isten szentsége szerint jártak, felügyelték, tanították és szolgálták az Isten választottjait, tisztán és szentül. Egyesek már elhunytak, mások még élnek, de minden időben egyetértésben voltak egymással, békesség volt közöttük, az egyik hallgatott a másakra; és ezért egységes az épületben való összekapcsolódásuk. 2. Kiket jelölnek azok, amelyeket a mélyből hoztak elő, majd az épületbe rakták, meg azokkal is, amelyeket már beépítettek? Ők azok, akik az Úr nevéért szenvedtek.³⁷⁴ – 3. Szeretném tudni, Úrnőm, azt is, hogy kik azok a kövek, amelyeket a szárazföldből hoztak elő! Ezt válaszolta: – Azok a kövek, amelyek bekerültek az épületbe úgy, hogy nem kellett megmunkálni, azok, akiket az Úr megpróbált, és ők az Úr igazsága szerint jártak, követték annak parancsolatait. 4. És amelyeket idehozta, majd az épületbe rakták, kik lennének? – A hűségesek ők, akik újonnan lettek hívökké. Az angyalok a jóra intik őket, és gonosztságot nem lehet találni bennük. 5. És azok, amelyeket elvetettek, sőt kidobtak, kik lennének? – Ők azok akik vétkeztek, és szándékukban volt, hogy megtérjenek, és ezért nem dobták őket messze a toronytól, mert ha valóban megtérnek, még alkalmasak lesznek az épületbe. Azok ugyanis, akiknek szándékukban áll megtérni, vagy már ezt meg is tették, megerősödnek a hitben, ha eljutnak a megtéréshez, míg a torony még épülőben van; de ha az építkezés befejeződik, akkor már nem marad ott hely számukra, és így kidobják őket. Csupán azt érik el, hogy a torony közelében maradhatnak.

14.

VI. 1. A széttört és a toronytól messzire eldobott kövek jelentését is ismerni akarod? Ők a bűn fia. Színlelve lettek hívökké, de egyetlen gonoszság sem hiányzott belőlük. Nincs mentség számukra, gonoszságuk miatt az épületbe alkalmatlanok, ezért összetörték őket, és az Úr haragja miatt messzire dobták. 2. Sok más követ is láttál ott heverni, amelyek nem kerültek be az épületbe. Vannak közöttük érdekesek, ők azok, akik megismerték az igazságot, de nem maradtak meg benne, a szentekhez sem kapcsolódtak, ezért használhatatlanná is váltak. 3. És azok a repedtek kik lennének? – Ők azok, akiknek a szívében egymás ellen van valami, és nem békülnek meg egymással (vö.: 1Tessz. 5,13; Mk 9,50). Ha együtt vannak, akkor békességet mutatnak, de ha elválnak egymástól, a gonoszság marad meg a szívükben; és ezt jelzik a köveken lévő repedések. 4. A megcsonkított kövek pedig azok, akik hittek, és nagyobb részben az igazságosság szerint éltek, de bizonyos részben bűnökben, ezért csonkák ők, és nem épek. 5. A fehér és kerek alakúak, amelyek nem illenek bele az építménybe, kik lennének, Úrnőm? – Ezt válaszolta nekem: – Ugyan meddig maradsz még balga és esztelen, hogy mindezt megkérdesz, és semmit sem értesz meg? Ők azok, akikben ugyan megtalálható a hit, de ennek a világnak a gazdagsága is az övéké. Amikor majd üldözés támad, gazdagságuk és a különféle ügyeik miatt megtagadják az Urukat. 6. Majd megkérdetem tőle: Úrnőm, mikor lesznek ők alkalmasak ebbe az épületbe? – Ha a gazdagságukat lefaragják róluk, mely most a lelküket irányítja, – mondotta – akkor majd az Isten számára is hasznosakká válnak. Ahogyan a kerek köveket, ha nem faragják meg, és így nem vetnek el belőlük semmit, sohasem lesznek négyszögletűvé, ugyanúgy azok, akik ebben a világban gazdagok, ha nem faragják le a gazdagságukat, nem lesznek hasznosakká az Úr

³⁷³ Az első rétegben az apostolok jelenthetik a történelmi értelemben vett apostolokat, de ugyanúgy a vándorapostolokat, a karizmatikusokat is. A történelmi értelemben vett apostolokról Hermasz keveset szól.

³⁷⁴ Ezek a vértanúk.

előtt. 7. Legelőször is magadból kiindulva értsd meg! Amikor még gazdag voltál, nem voltál hasznos, de most hasznos és alkalmas vagy az életre. Legyetek ti is hasznosak az Isten számára, mert magad is egy voltál ezen kövek között.

15.

VII. 1. Más köveket is láttál, amelyeket a toronytól messze elvetettek és az útra estek, de az útról legurultak az úttalan helyre. Ők azok, akik hittek, de a kételkedésük miatt az igaz utat elhagyták, azt gondolván, hogy majd jobb útra fognak találni³⁷⁵, de tévednek, mert úttalan helyeken járkálva gyötrődnek. 2. Amelyek pedig a tűzbe estek és égnek, ők azok, akik végképp elszakadtak az élő Istentől (vö.: Zsid 3,12), szívükben sohasem támadt fel a megtérés gondolata, a kicsapongás utáni vágyaik és az elkövetett gonoszságaik miatt.³⁷⁶ 3. Akarod tudni, hogy kik azok a kövek, akik a vízhez közel estek, de nem képesek a vízbe belefordulni? Ők azok, akik az Igét hallgatták (vö.: Mk 4,18; Mt 13,20.22), szándékukban állt az Úr nevére megkeresztelkedni (vö.: ApCsel 9.5; 2,38; 10,48), de akkor eszükbe jutott az igazsággal járó tisztaság, elpártoltak, és ismét vágyódásaik, meg a gonoszságaik után jártak. 4. Ezzel befejezte a torony magyarázatát. 5. De én tovább zaklattam és kérdeztem őt, hogy mindazon köveknek, amelyek elvetettek, és nem illettek bele a toronyépületbe, van-e számukra megtérés, és van-e még helyük a toronyban? 6. – Van számukra megtérés, de ebbe a toronyba már nem illenek bele. Más, sokkal kisebb helyre illenek ők, de csak azután, hogy gyötrődtek, ha a bűneikért járó napok már beteltek. Áthordják őket, mivel az igaz igéknek részesei voltak. Akkor sikerül majd kijutni a szenvedések közül, ha elhagyta szívüket minden gonosz cselekedet, amit ők elkövettek; de ha nem hagyja el szívüket, keményszívűségük miatt nem fognak megmenekülni.³⁷⁷

16.

VIII. 1. Miután ezekkel a dolgokkal kapcsolatos kérdezőtetést már abbahagytam, így szólt hozzám: – Szeretnél-e még valami mást is látni?³⁷⁸ Nagyon vágytam arra, hogy láthassak valamit, és örültem annak, hogy még látni is fogok. 2. Rám tekintett, majd elnevette magát, és azt mondta: Látod azt a hét asszonyt a torony körül? Látom, Úrnöm – válaszoltam. Ezt a tornyot ők hordozzák, az Úr parancsának megfelelően. Halld hát mostan ezeknek erejét. 3. Közülük az elsőt, akinek olyan erős kezei vannak, Hitnek hívják, általa üdvözülnek Isten választottai. 4. A másodikat pedig, aki olyan erőteljes, és felövezte magát, Önmegtartóztatásnak nevezik. Ő a Hit leánya. Mindaz, aki Őt követi, életében boldog lesz, mert minden gonoszság kerülni fogja, és ha még a gonosz vágyaktól is távol tartja magát, az örök élet lesz az öröksége. 5. A többiek, Úrnöm, kik lennének? – Egyik a másiknak leánya. Nevük: Egyszerűség, Tudás, Ártatlanság, Tisztaság és Szeretet³⁷⁹; hogyha az anyjuk szerint

³⁷⁵ „azt gondolván ... jobb útra fognak találni” ... azaz a kereszténységnél jobb vallás jelenti majd az üdvösségüket. A gnósztikusokhoz átpártoló keresztényekre gondolhat a szerző.

³⁷⁶ Nem megkereszteltekről beszél, nyilván olyanokról, akik a katekumenátus hosszabb ideje alatt teljesen elbuktak. Ezeknek egy másik csoportját esetleg az 5. szakaszban.

³⁷⁷ Valamelyest mérsékli az előző sorok rigorizmusát. Nehéz volna azonban megmondani, mit ért ezen a megtérési lehetőségen. Talán az 1Pét 3,18-21-re utal, amely szerint Krisztus az alvilágban prédikált. Hermasz azonban földi bánattartásra gondol inkább.

³⁷⁸ 16,VIII,1 kk. Erénykatalógussal egészíti ki a toronyépítés látomását.

³⁷⁹ Az erények sorrendje nem minden kéziratban azonos. Számuk sem mindig ugyanaz, a Példázat IX,15,2-ben tizenkét erényt sorol fel. Alexandriai Kelemen (Strm II,55,3) idézi a helyet, itt az erények sorrendje a Sinai-kódex sorrendjének felel meg. Ilyen erénylanc található az 1Pét 1,5-7-ben. Az erények megszemélyesítésére példa a Tabula Cebetis 20,3. Philón (De cherubim 43) szerint Isten és az erények kapcsolatát az ószövetségi

cselekszel, akkor majd képes leszel az életre. 6. Szeretném tudni Úrnóm, hogy miben is áll ezek ereje? – Halljál hát az erejükről – mondotta. 7. Az erők egymástól függenek, kötik egymást, mégpedig abban a sorrendben, ahogyan megszülettek. A Hitből született meg az Önmegtartóztatás, az Önmegtartóztatásból az Egyszerűség, az Egyszerűségből az Ártatlanság, az Ártatlanságból a Tisztaság, a Tisztaságból a Tudás, a Tudásból pedig a Szeretet. Mindegyiknek a cselekedete tiszta, szent és isteni. 8. Mindaz, aki szolgálja őket, cselekedeteik szerint él, ezért a toronyban lesz majd lakása a szentekkel együtt. 9. Ezután az idővel kapcsolatban megkérdeztem tőle, hogy a befejezés ideje már itt van-e? Ő erre hangos kiáltással válaszolt: – Esztelen ember, nem látod azt, hogy a torony még épülőben van? A vég akkor lesz, ha az épülőfélben levő torony elkészül. Hamarosan megépül. Többé már ne kérdezzél semmit se tőlem, ez a figyelmeztetés elég neked, és elég a szenteknek is, hogy lelketek megújulását szolgálja. 10. De nemcsak egyedül neked nyilatkoztattattott ki mindez, hanem hogy ismertesd meg mindenkivel ezt három nap elteltével. 11. Előbb ugyanis neked, magadnak kell megértened. Legelőször azt parancsolom meg Hermasz, azokat a szavakat, amelyeket majd mondani fogok néked, mindegyiket mondd a szentek fülébe. Mert ha majd meghallják ezeket, és követni fogják, minden gonoszságaikból megtisztulnak, és velük együtt te is megtisztulsz.

17.

IX. 1. Hallgassatok rám, gyermekeim! Fölneveltek benneteket igen nagy egyszerűségben, ártatlanságban és tisztaságban Isten irgalmából, ki az igazságot rátok hintette, hogy így gonoszságaitokból minden tévelygésetekből megigazuljatok és megszentelődjete, ám ti nem akarjátok elhagyni gonoszságaitokat. 2. Most már hallgassatok reám, béküljete meg egymással (vö.: 1Tessz 5,13), legyen gondotok egymásra (vö.: ApCsel 20,25), fogadjatek el egymást, és az Isten teremtményeit ne csak magatok élvezzétek, hanem adjatek belőle a rászorulóknak is. 3. Egyesek a sok evés miatt betegséget szereznek testük számára, míg másoknak ennivaló sem jut, és a testük ezért gyengül el; mivel nincs meg még a szükséges táplálékuk sem, a testük tönkremegy. 4. Az ilyen mértéktelenség káros nektek, akik bár bővelkedtek, de mégsem adtok a rászorulóknak. 5. Vegyétek figyelembe az eljövendő ítéletet! Ezért ti, akik bővelkedtek, addig keressétek fel a rászorulókat, amíg a torony építése be nem fejeződik, mert ha már befejeződött a toronyépítés, hiába akartok jót tenni, nem lesz helyetek abban. 6. Vigyázzatok hát, ti, akik tobzódtok a gazdagságban, nehogy siránkozzanak a szegények (vö.: Jak 5,4), mert ha ezek jajszavai feljutnak az Úrhoz, javaitokkal együtt kirekesztenek benneteket is a torony kapujából. 7. Most hát azt mondom néktek, az egyház előjáróinak, ne legyetek olyanok, mint a méregkeverők! A méregkeverők szelencékben hordozzák a mérgeiket, ti pedig mérgeiteket és varázsszereiteket a szívetekben.³⁸⁰ 8. Megkövesedtetek, és nem akarjátok megtisztítani a szíveteket, sem az elméteket a szívetekkel egyesíteni annak érdekében, hogy a nagy királytól irgalmat nyerjete (vö.: Zsolt 46,3) 9. Vigyázzatok tehát, gyermekeim, a széthúzástok elragadja tőletek az életeteket! 10. Hogyan is akarjátok ti az Isten választottjait nevelni, ha bennetek nincs meg ez a fegyelem? Intsétek egymást, és legyetek békességesek egymás között. (vö.: 1Tessz 5,13), hogy én vidáman állhassak meg az Atya előtt, és az Úrnak számot tudjak adni mindnyájatokról.

---

szent asszonyok házasságkötései illusztrálják. A Corpus Hermeticum szerint (13,8) az erények Isten erői (dünameisz theu). Az erények hetes száma megfelel a toronyépítő angyalok számának.

³⁸⁰ Vö. Ps-Lukianos, Lucius 9,9 kk.

18.

X. 1. Amint befejezte a hozzám intézett szavait, odajött hozzá az a hat ifjú, akik építkeztek, és a toronyhoz vezették őt, majd másik négy ifjú felemelte a bírői széket és a toronyhoz vitték. Ezeknek az arcát nem láttam, mert elfordultak tőlem. Távoztakor arra kértem, hogy tárja fel előttem a három alakban való megjelenésének a jelentését. Ezt válaszolta: – Ezekről majd mást kell megkérdezned ahhoz, hogy feltáruljon előtted. 3. Mert én az első, az egy évvel ezelőtti látomásomban úgy láttam őt, testvéreim, mint aki már igen előregedett, és a karosszékben ült. 4. A másik látomásomban az arca már fiatalabb volt, de a teste és a haja mint az aggoké, állva beszélt hozzám, és akkor már vidámabb volt, mint azelőtt. 5. A harmadik látomásomban egészen szépnek és fiatalnak mutatkozott, egyedül a haja volt olyan, mint az öregeké, egészen vidám volt, és a bírői széken ült. 6. Így egészen szomorúvá lettem amiatt, hogy ezt a kinyilatkoztatást megismertem. Majd éjszakai látomásomban láttam őt, és ezt mondotta: – Minden kérdésed alázatosságot követel. Bőjtölj tehát, hogy megkapd az Úrtól azt, amit kérsz tőle! 7. Egy álló napon keresztül bőjtöltem, és megjelent előttem azon az éjszakán egy ifjú, és így szólt hozzám: – Miért kéred könnyörgéseidben a kinyilatkoztatást olyan hamar? Vigyázz, nehogy a tested kárt szenvedjen, mivel sokat kérdezhetsz! 8. Elég neked az eddigi kinyilatkoztatás. Vajon képes lennél-e annál is hatalmasabb kinyilatkoztatásokat meglátni, mint amilyeneket már láttál? 9. Ezt válaszoltam rá: – Uram, csak egyet szeretnék, az agg asszony három alakjáról szólót, hogy a kinyilatkoztatás teljes legyen. Erre ő azt mondotta: – Ugyan meddig leszel még oktalan? A kételkedéseitek ugyanis esztelenné tesznek benneteket, és így a szívetek nincsen ott az Úrnál.³⁸¹ 10. Majd újra válaszoltam szavaira: – Tőled, Uram, pontosabban megtudhatjuk ezeket.

19.

XI. 1. Halljál hát arról a három alakról, amelyeket annyira szeretnél megismerni. 2. Hogy az első látomásban miért láttad őt olyan aggnak, és miért ült ő a karosszékben? Mert a ti lelketek is öreg, és már olyan megfáradt, nincsen benne erő elpuhultágtok és kételkedéseitek miatt. 3. Ahogyan a koros emberek nem reménykednek megfiatalodásban, és már semmi mást nem várnak, mint az elszenderedésüket, ugyanúgy ti is elerőtlenedtek a világ dolgaiban, átadtátok magatokat az elpuhultágnak, és nem hagytátok az Úrra aggódásaitokat (vö.: Zsolt 44,23; 1Pét 5,7), ezért az értelmetek eltompult, szomorkodásaitok miatt pedig már megvénültetek. – Szeretném tudni, Uram, miért ült ő karosszékben? 4. – Mert minden elgyengült ember a gyengesége miatt karosszékben ül, mivel visszatartja őt testének erőtlensége. Íme most már tiéd az első látomás magyarázata.

20.

XII. 1. – A második látomásban már állva láttad őt³⁸², fiatalabb és vidámabb volt az arca az előbbinél, de a teste meg a haja olyan volt, akár az aggoké. Halljál most tehát erről a példázatról is. 2. Amikor már valaki öreg, reménytelenné lesz gyöngesége és szegénysége miatt, semmi mást nem vár, mint az élete végső napjait; de ha egyszer, úgy váratlanul, valami örökséget hagynak rá, meghallván ezt, nagyon megörül, erőre kap, és már nem fekszik többé, hanem talpraáll, a lelke megújul – mely már leromlott az előbbi dolgok miatt –, többé már

³⁸¹

³⁸² „szívetek nincs ott az Úrnál”... szavak lehetnek liturgikus eredetűek (Sursum corda! Habemus ad Dominum!).

nem ül, mivel erőteljessé lett. Így lesz majd veletek is, ha meghalljátok a kinyilatkoztatást, amit az Úr feltár előttetek. 3. Mert ő megkönyörül rajtatok, és a lelketek ezáltal megújul. Vessétek le tehát gyöngeségeiteket, hogy eljuthasson hozzátok az erősség, öltsetek magatokra a hitet, és így az Úr meglátja a ti erősségeteket, igen megörül annak. Ezért tárult fel előttetek a torony építése, és még más is feltárul majd, ha teljes szívetekből megbékültök egymással (1Tessz 5,13).

21.

XIII. 1. A harmadik látomásban úgy láttad őt, mint aki fiatal, szép és vidám, akinek megjelenése egészen széppé vált. Ahogyan egy szomorkodóhoz eljut valami jó hír, gyorsan elmúlik szomorúsága, és többé már nem is figyel másra, mint a hallott örömhírré, majd a jóban megerősödik, lelke pedig megújul a kapott örömtől. Ugyanígy ti is megkaptátok lelketek megújulását, mivel ezeket a jó dolgokat láttátok. 3. És hogy bírói széken ülve láttad őt? Mert igen erőteljessé vált az ő állapota. A bírói székeknek négy lába van, és ezáltal szilárdan áll, mint ahogyan a világ is négy alapelemből tevődik össze. 4. Akik megtérnek teljes egészében megfiatalodnak, és szilárdakká válnak, azok teljes szívükből megtérnek; és ezzel megkaptad a teljes kinyilatkoztatást, többé már semmit se kérdezzél a kinyilatkoztatás felől; ha valamire pedig még szükséged lenne, fel fog tárulni előtted!

IV. látomás

22.

I. 1. Amelyet, testvéreim, húsz nappal az előző látomásom után láttam³⁸³, az eljövendő szorongattatás előképeként. 2. A Via Canpanián mentem ki a szántóföldre, ez a közúttól mintegy tíz stadionnyira van, és eléggé elhagyatott hely.³⁸⁴ 3. Egyedül sétálgatva arra kértem az Urat, hogy tegye teljessé a szent Egyház által nekem megmutatott kinyilatkoztatásokat és látomásokat, erősítsen meg engemet, és adja meg a megtérést azon szolgálóknak, akik botrányokba sodródtak, hogy ezáltal megdicsőüljön az ő nagy és dicsőséges Neve (vö.: Zsolt 85,9.12; 98,3), mivel engem arra méltatott, hogy csodálatos tettei feltáruljanak előttem. 4. Amíg őt dicsőítettem és néki hálát adtam, mintha egy hang szólott volna hozzám: – Ne kételkedjél, Hermasz! Töprengeni kezdtem magamban, és azt mondtam: – Mi kételkedni valóm volna, hiszen az Úr annyira megszilárdított, és aki olyan dicsőséges dolgokat láttam?! 5. Kicsit előbbre mentem, testvéreim, és íme, egy szinte égig érő porfelleget láttam. Arra gondoltam magamban, talán valami barmok jönnek, és azok verik fel ezt a porfelleget. Ez mintegy mérföldnyire volt tőlem. 6. A porfelleget egyre nagyobb és nagyobb lett, úgyhogy már valami istenire gondoltam. Majd egy kissé kiviláglott a Nap, és íme, egy hatalmas vadállatot láttam ott, olyan volt mint egy nagy cethal, a szájából tüzes sáskák törtek elő. A vadállat hosszúsága mintegy tíz láb volt, a feje pedig mintha agyagból lett volna.³⁸⁵ 7. Sírni kezdtem,

³⁸³ A torony-látomás és az Úrnő-látomás megfelelnek egymásnak. A toronyépítés az egyház ideális képét nyújtja, az Úrnő-látomás az empirikus egyházképnek felel meg. Ez utóbbi szépsége az egyes egyháztagok bűnbánati készségétől függ.

³⁸⁴ A Via Campana-nak nincs semmi köze Cumaehoz, mert dél-nyugati irányba a tenger felé visz. Irodalmi emlékekben csak Suetonius, Augustus 94,7-ben tesz róla említést. Közútnak számított. Tíz „stadium” – 1,85 km.

³⁸⁵ A „cet” (kétosz) Jónás könyvéből (és Mt 12,40) azonosul a Jób 9,13 és 26,12 kk-ben említett tengeri szörnyeteggel (vö. továbbá Dán 7,3; IV, Ezdrás 11,1; Jel 11,7; 13,1). Az apokaliptikusok előtt az ósidő szörnyetege a tengerből merül fel a végső időben. Hossza 10 láb – kb. 30 méter. – Feje mintha agyagból lett volna. A kéziratokban megtalálható a „keramosz” és a „keramion” egyformán. A „keramosz” olvasási mód Dán

és kérleltem az Urat, hogy szabadítson meg tőle. Akkor eszembe jutott az imént hallott mondat: „Ne kételkedjél, Hermasz!” 8. Az Úrban vetett hitet öltöttem magamra testvéreim, és megemlékeztem azokról a nagy tettekről, amelyekre ő tanított meg engemet, ezáltal felbátorodva a vadállat felé közeledtem. A vadállat pedig akkora zúgással jött felém, hogy azzal még egy várost is képes lett volna elpusztítani. 9. Közelebb értem hozzá, és akkor az oly hatalmas cethal elnyúlt a földön³⁸⁶, csak a nyelvét dugta ki, de mozdulatlan maradt mindaddig, amíg elhaladtam mellette.³⁸⁷ 10. A vadállat feje négyszínű volt: fekete, majd vörös és vérszínű, majd aranszínű, majd fehér.³⁸⁸

23.

II. 1. Miután a vadállatot elkerültem, és már vagy harminc lépést megtettem, íme, szembe jött velem egy szűz, aki olyan ékes volt, mintha a nászágyáról szállt volna le (vö.: Zsolt 18,5; Jel. 21,2)³⁸⁹. Ruhája fehér volt, saruja is fehér, egészen a homlokáig lefátyolozva, fátyolát a mitrája fogta egybe, még a haja is fehér volt.³⁹⁰ 2. Felismertem az előző látomásaimból, mert az Egyház volt ő, és vidám lettem. Köszöntött engem: – Ember, üdvözöllek! Majd én is köszöntöttem őt: – Üdvözlégy, Úrnőm! 3. Senkivel sem találkozta? – kérdezte tőlem. Úrnőm, egy olyan hatalmas vadállattal – válaszoltam rá –, amely képes lenne népeket elpusztítani, de az Úr erejéből és nagy irgalmából megmenekültem tőle. 4. Bizony megmenekültél – mondotta –, mert aggódásaidat az Istenre bíztad (vö.: Zsolt 54,23), szívedet megnyitottad az Úr felé (vö.: Zsolt 61,9) és hitted, hogy senki másképpen nem képes megszabadítani téged, csakis a hatalmas és dicsőséges Név által. Ezért az Úr elküldötte angyalát, mely ezen vadállat felett áll – az ő neve Thegri³⁹¹ –, és becsukta annak száját, nehogy elnyeljen tégedet (vö.: Dán 6,23). Hited által nagy veszedelemtől szabadultál meg, mivel láttad a hatalmas vadállatot és mégsem kételkedtél. 5. Menj hát, és ennek nagyságát mondd el az Úr választottainak, mondd meg azt is nekik, hogy ez a vadállat az eljövendő szorongattatás előképe. Ha felkészültök rá, és teljes szívetekből az Úrhoz fordultok, akkor képesek lesztek elmenekülni előle, ha a szívetek tiszta és szeplőtelen lesz, és ha éleetek hátralevő napjaiban az Úrnak szolgáltok szeplőtelenül. Aggódásaitokat pedig bízzátok az Úrra, mert ő az, aki orvosolja azokat 6. Higgyetek az Úrnak, ti, kételkedők, hogy minden lehetséges, vagy a haragját fordítja el tőletek, vagy az ostorcsapásait küldi reátok,

---

2,33-ra és 41-re támaszkodik, ebben az esetben a szörnyeteg gyengeségét akarja kifejezni a szerző, a latin fordítás azonban „urnale”-t hoz, vagy „leguana”-t (korsó, butykos), és ilyen értelemben fordítja az etióp szöveg is. A papirusz-töredékek viszont a „keramion”-t tartják.

³⁸⁶ „Az oly hatalmas cethal „elnyúlt” – a görögben „ekteinei” olvasható, a latin fordítás „volvebat se” kifejezéssel adja vissza, vagy „extendit se”-vel fordítja A latin változatok azt mutatják, hogy a görögben már korai időben kétféle olvasási mód volt, az „eklinen” és az „ekülindei”.

³⁸⁷ „csak a nyelvét dugta ki, de mozdulatlan maradt” – hasonlóan viselkedik a „drakón” a Perpetua és Felicitas szenvedése 4,4 és 7-ben (Óker. írók 7,77-80. old.).

³⁸⁸ A négy szín hagyományos az apokaliptikában (vö. Zak 1,8; 6,1; Jel 6,1 kk). A színek jelenthetik a különböző népeket, égtájakat, a bolygókat. Az árnyalatok az egyes szerzőknél eltérőek. Apuleius (Átváltozások XI,3) hasonlóan írja le Izisz ruháját. A szörnyeteg-látomás az egyetlen hely a Pásztorban, ahol Hermasz eszkatologikus-apokaliptikus ábrázoláshoz nyúl.

³⁸⁹ A szűz természetesen azonos az Úrnővel. Itt nemcsak a leginkább ifjú, hanem egyenesen menyasszony. A leírásban bibliai és római elemek keverednek, vö. 2Kor 11,2; Ef 5,25; Jel 21,2.

³⁹⁰ A fehér haj itt nem az ősz haj, hanem a „csillogó” haj, a latin versio szerint „capillos nitidos”.

³⁹¹ A Thegri nevű angyal a „vadállat”, azaz az üldözések fölött áll. Az apokaliptikusoknál az angyalok a föld egyes részeinek felügyelői (vö. Hénokh 20,2; 40,9; 60,16 kk). A Thegri név etimológiája bizonytalan. A Dán 6,23-ban Szegri zárja be az oroszlánok száját. Jeromos Habakuk-kommentárjában (PL 25; 1386) apokrifre hivatkozva Tyri nevű angyalról beszél, aki a csűszómászók felett uralkodik. A Pásztor latin verisoja Hegrin-t vagy Egrin-t olvasott.

kételkedőkre. Jaj annak, aki hallja ezen ígéret és semmibe veszi; jobb lett volna neki, ha meg nem született volna!

24.

III. 1. Majd arról a négy színről kérdeztem őt, amely a vadállat fején volt. Ezt válaszolta: – Már megint olyan kíváncsi vagy ezekben a dolgokban. – Igen, Úrnóm, feleltem rá –, de mondd is el nékem ezeket! 2. Halljad hát – mondotta – a fekete szín jelöli ezt a világot, amelyben most laktok. 3. A tűzvörös és a vérvörös pedig azt, hogy ennek a világnak vérben és tűzben kell elpusztulnia. 4. Az aranyszínű rész ti vagytok³⁹², akik megmenekültetek ebből a világból (vö.: 2Pét 1,7). Ahogyan az aranyat tűzben próbálják meg (vö.: 1Pét 1,7; Préd 2,5; Péld 17,3; Jób 23,10), és ez a javára válik, ugyanúgy ti is ebben a világban élve kerültök próbára. Akik a tűzpróba után megmaradnak, azok megtisztulnak. Ahogyan az arany elveti salakját, úgy ti is vessétek el a szomorúságot és az aggodást, hogy így megtisztuljatok, és alkalmasak legyetek a torony épületébe. 5. A fehér rész pedig az eljövendő világot jelenti, amelyben az Isten választottai élnek. Az örök életben szeplőtelenek és tiszták lesznek majd az Isten választottai. 6. Ezért ne szűnjél meg a szentek fülébe mondani: Ez az eljövendő nagy szorongattatás előképe, de ha ti is azon lesztok, semmi sem lesz belőle. 7. Emlékezzetek mindarra, ami előre megíratott. Amint kimondta ezeket a szavakat, eltávozott, de nem láttam, hogy hová ment, mivel nagy zúgás támadt mögöttem, én meg félve megfordultam, mert arra gondoltam, hogy a vadállat közeledik.

V. kinyilatkoztatás

25.³⁹³

1. Amikor otthon a fekhelyemen imádkoztam³⁹⁴, odajött hozzám egy ragyogó arcú ember. A pásztorok öltözetét viselte, fehér kecskebőrt, a vállán tarisznya és bot a kezében. Köszöntött engem, és én is köszöntöttem őt. 2. Majd hirtelen leült mellém és így szólt: – A legszentebb angyal küldött engem³⁹⁵, hogy veled együtt lakjam életed hátralevő napjaiban. 3. Én pedig azt hittem, hogy a kísértésemre jött, és így szóltam hozzá: – Ki vagy te, uram? Mert én ismerem azt, akire rábíztak engem³⁹⁶. – Hát nem ismeresz meg engem? – felelte rá. Nem – mondtam. – Én vagyok, folytatta, a Pásztor, akire téged bíztak. 4. Amíg beszéltem, alakjában egészen megváltozott³⁹⁷, és így már felismertem őt, hogy ő az, akire rábíztak engem. Hirtelen zavar támadt bennem, és félelem fogott el, majd pedig nagyon elszomorodtam, hogy ilyen rosszul és ostobán válaszoltam neki. 5. Akkor ő így szólt: – Ne legyél zavarban, inkább erősödjél meg az én parancsolataimban, amelyeket parancsolni fogok! Mert azért küldtettem hozzád – mondotta –, hogy mindazt, amit már korábban láttál, ismét megmutassam neked; azokat az igen jelentős dolgokat, amelyek hasznosak számotokra. Mindenekelőtt a parancsolataimat és a példázataimat írd le. Mindazt ami ezután következik,

³⁹² Az arany szín itt a hagyományos sárgászöldet helyettesíti, mert a „csapás” tiszteletreméltó voltát akarja kifejezni.

³⁹³ V,25 kk. Ez a látomás már bevezetés a parancsolatokhoz.

³⁹⁴ Noha más látókok (Hénokh 83,3 és IV. Ezdrás 3,1) fekvő is kapnak látomásokat, ezt Hermasz esetében nem kell feltételezni, ő ágyán ülve imádkozott, összeszedettsége a látomás előtt hasonló Hermész Trismegisztozshoz (Poimandréz 1,1).

³⁹⁵ A dicsőséges angyal a IX. Példázat I,3 szerint Mihály.

³⁹⁶ Hermasz bizalmatlankodása azt kívánja kifejezni: ő ismeri saját mennyei védőjét!

³⁹⁷ Az alakváltozás a felsőbbrendűség jele.

úgy írd meg, ahogyan azt megmutattam neked. Ezért megparancsolom – mondotta –, hogy előbb a parancsolataimat és példázataimat írd le, és ezeket mindjárt olvasd is fel saját kezedből, és őrizd meg mind! 6. Leírtam a parancsolatokat és példázatokat úgy, ahogyan ő azt nekem meghagyta. 7. Ha ezeket halljátok és meg is tartjátok, általuk előbbre juttok; ha tiszta szívvel megteszitek, megkapjátok az Úrtól mindazt, amit megígért. Ha pedig halljátok ezeket, de nem tértek meg, hanem még a bűneiteket is gyarapítjátok, az ellenkezőjét kapjátok az Úrtól is. Mindezt a Pásztor, a megtérés angyala parancsolta meg nekem, hogy leírjam.

I–XII. parancsolatokat

I. parancsolat

26.

1. Mindenekelőtt hidd, hogy egy az Isten, aki mindent megteremtett és elrendezett (Ef 39), a nem létezőből alkotott meg minden létezőt (vö.: 2Makk 7,28; Bölcs 1,14), mindennek ő ad helyet, de ő az, aki helyhez nem köthető!³⁹⁸ 2. Higgyél hát benne, és féljed őt, őt félvén legyél önmegtartóztató!³⁹⁹ Ezeket pedig tartsd meg, akkor levetsz magadról minden rosszat, és felöltöd az igazság összes erényét! Istennek élsz, ha ezt a parancsolatot megtartod!

II. parancsolat

27.

1. Ezt mondta nekem: legyen meg benned az egyszerűség⁴⁰⁰, és legyél ártatlan, mert így olyan leszel, mint a kisgyermek, akik még nem ismerik a gonoszságot, amely az emberek életét tönkretesz. 2. Először is senkiről se mondjál rosszat, és ne is hallgasd szívesen a rágalmazókat (vö.: Jak 4,11), mert ha ezt megteszed, hallgatásoddal részese leszel a rágalmazó vétkének, hogyha a hallott rágalomnak hiszel. Ha hitelt adsz neki, akkor a te szívedben is megmarad valami a testvéred ellen, és így részese leszel a rágalmazó vétkének.⁴⁰¹ 3. A gonosz megszólás olyan, mint egy nyugtalan démon, sohasem lesz békés, hanem mindig a viszálykodásban lakozik. Tartsd távol tőle magad, és boldogan élsz mindenkor mindenkivel. 4. Öltsd magadra a megfontoltságot, mert ebben nincs semmiféle gonosz buktató, hanem mindenben egyenes és vidám. Tedd a jót, és a javaidból, amelyeket az Isten adott neked, adjál egyszerűségben minden szűkölködőnek. Ne tegyél különbséget abban, hogy kinek adsz, és kinek nem adsz, adj mindenkinek, mert az Isten mindenkinek akar adni a maga adományaiból.⁴⁰² 5. Akik pedig megkapják, Istennek adnak számot, hogy miért kapják és milyen célra, mert akik szorongattatásaik miatt kapták meg, nem ítéltetnek el, de

³⁹⁸ Hasonlít a Semoah-imára. Hasonló megfogalmazás Philón, De op. mundi 81,19-ben, Róm 4,17-ben, 2 Kelemen-levél 1,8-ban, Clemens Alex., Strm VI,39,3 (Péter kérésűmáját idézi).

³⁹⁹ A megtartóztatásnak itt nem a szigorú enkratita erény a tartalma, sokkal általánosabb: a rossztól való tartózkodást jelenti.

⁴⁰⁰ Az „egyszerűséget” (haplotész) az ártatlanság értelmében (akakosz) veszi, nem olyan értelemben, mint a Tamás-ev. szerzője (vö. 4., 21., 22., 37. logionok). Vö. Isszakár végrendelete III,3-4; Gád végrendelete III,3; V,4; Apocalypsis Baruchi graece VIII,13.

⁴⁰¹ Vö. Jak 4,11 kk; Róm 1,30; 2Kor 12,20; 1Pét 2,1; 1 Kelemen-levél XXX,3; XXXV,5; 2 Kelemen-levél IV,3; Barnabás-levél XX,2; Pol. Fil. II,2.

⁴⁰² Vö. Didakhé IV,7 és XII,3 kk; Barnabás-levél XIX,11.

akik képmutatásaik miatt kapták meg, azoknak ítéletben lesz részük.⁴⁰³ 6. Aki adja, az ártatlan marad, mert az Úrtól kapta ő is, és csak a szolgálatát teljesíti vele; de ezt egyszerűségben tegye, és ne döntse el, hogy kinek adjon és kinek ne. Isten előtt dicsőséges az ilyen egyszerűségben végzett szolgálat. Aki egyszerűségben szolgál, az Úrnak él. Tartsd meg tehát ezt a parancsolatot, amit most mondtam el neked, hogy a te megtérése, és házad megtérése őszintének, tisztának, ártatlannak és szeplőtelennek találtasson.

III. parancsolat

28.

1. Majd ezt mondotta: Szeresd az igazságot és szádat ne hagyja el más, csak az igazság, hogy a lélek, amelyet az Isten ott lakoztat ebben a testben, igaznak találtasson minden ember előtt, és ezáltal a bennetek lakozó Úr megdicsőüljön⁴⁰⁴; mert az Úr igaz minden szavában, és benne nincs semmiféle hazugság. 2. A hazugok elvetik maguktól az Urat, sőt még meg is rabolják őt, mert nem adják vissza neki a kölcsönt, amit tőle kaptak; ők ugyanis nem hazug lelket kaptak tőle, és a hazugok ezt adják vissza, beszennyezik az Úr parancsolatát, és így csalókká válnak. 3. Ezeket hallván nagy sírásra fakadtam, és amikor meglátta, hogy sírok, ezt mondotta: – Miért sírsz? – Mert nem tudom, Uram – válaszoltam –, hogy így egyáltalán üdvözülhetek-e. Miért? – kérdezte. Életemben sohasem az igazat mondtam, Uram – válaszoltam –, hanem mindig és mindenkiel szemben csalóként éltem⁴⁰⁵, és a hazugságaimat, mint igazat tüntettem fel minden ember előtt. Sohasem ellenkezett senki sem, hanem hittek a szavaimnak. Hogyan is tudnék élni, ha ezeket elkövettem? 4. Helyesen és az igazságnak megfelelően gondolkodol – mondotta –, neked, mint Isten szolgájának az igazságban kellett volna járnod, és nem közös lakhelyet adni az igazság lelkének és a rossz lelkiismeretnek, ezzel a tiszta és igaz lelket megszorítani. Uram, sohasem hallottam ezeket a szavakat ilyen világosan – mondtam. 5. De most hallottad – válaszolta rá. Tartsd meg tehát mindezt, hogy a tetteid hamisságai, amelyeket az imént elmondtál, megtalálván ezen igazságokat, hihetővé váljanak, mert úgy még azok is hitelt érdemelnek! Ha megtartod ezeket és mostantól fogva az igazságnak megfelelően fogsz majd beszélni, megszerezheted magadnak az életet; mindaz, aki meghallja ezt a parancsolatot, és távol tartja magát a hazugságtól, ettől a legnagyobb rossztól, az Istennek fog élni.

IV. parancsolat

29.

1. Megparancsolom neked – mondotta –, hogy őrizd meg a tisztaságot, és a szívedben ne vágyódjál idegen asszony után, vagy valami ehhez hasonló gonoszság után, mert aki ezt teszi, nagy bünt követ el, de ha mindenkor a magad feleségére gondolsz, sohasem vétkezel. 2. Ha a szívedben ilyen vágyódás támad fel, bünt követsz el, ha pedig valami ehhez hasonló gonoszság, vétkezel, mert az ilyenfajta vágyódás nagy bűn Isten szolgáinak. Ha valaki megtenné ezeket, saját halálán munkálkodik. 3. Vigyázz hát, és óvakodjál ettől a

⁴⁰³ Vö. Didakhé I,5. Az egész szakasz a Didakhétól, vagy közös forrástól függ.

⁴⁰⁴ Itt nem sajátos keresztény pneumatológiáról van szó, hanem zsidó hagyományt követ Hermasz. A mondottak elsősorban a Tizenkét patriarka végrendeleteinek egyes részeire emlékeztetnek (vö. Ruben III,9; Dán II,1).

⁴⁰⁵ „Önéletrajzi elem”, eszerint Hermasz kereskedő volt, „csalásai” ezzel függnek össze. A kereskedelem megítélésben a késői zsidó hagyománytól függ.

vágyódástól! Ahol ugyanis a szentség lakik, ott a bűn nem férközhet az ember szívébe. 4. Mire ezt mondtam neki: – Engedd meg, Uram, hogy még egy keveset kérdezhessenek tőled. Beszélj hát – válaszolta. – Uram, ha egy Úrban hívőnek van felesége, és ha azt házasságtörésen érte, vétkezik-e a férje, ha továbbra is együtt él vele?⁴⁰⁶ 5. Amíg nem tud erről, nem vétkezik – mondotta –, de ha a férj megtudja bűnét, és az asszony nem bánja meg, hanem megmarad a paráznaságban, ha így a férj együtt élne vele, bűnének részesévé válik, és a házasságtörésben a büntársa lesz. 6. Mit tegyen hát a férj, Uram – kérdeztem tőle –, ha az asszony megmarad ebben a szenvedélyében? Bocsássa el őt – válaszolta –, és a férfi maradjon magában; mert ha a feleségét elbocsátva más asszonyt venne el, akkor ő is házasságot tör (vö.: Mt 10,11; 5,32; 19,9; 1Kor 7,11). 7. Uram, ha az asszony az elbocsájtás után megbánná tettét, és szeretne visszatérni a férjéhez, már nem kell őt visszafogadni? – mondottam. 8. De igen – felelte ő –, ha nem fogadja vissza a férje, vétkezik, és nagy büntetést szerez magának, mert a megtérő bűnöst vissza kell fogadni, de nem sokszor⁴⁰⁷. Az Isten szolgálói számára csak egy megtérés lehetséges, és ezen megtérés miatt a férfi nem házasodhat újra. Mindez a férjre és a feleségre egyaránt vonatkozik. 9. Nemcsak egyedül az a házasságtörés, ha valaki a testét beszennyezi – mondotta –, hanem az is, aki a pogányokhoz hasonlóan tesz, házasságot tör; és ha valaki megmaradna az ilyen tettében, és nem térne meg, tartsd távol magadat tőle, ne éljél együtt vele, mert ha nem így cselekszel, úgy bűnének részese vagy. 10. Ezért áll parancsként előttem, akár a férjnek, akár a feleségnek, hogy megmaradjon magában, mert az ilyen állapotból még lehetséges a megtérés. 11. Én már nem adok lehetőséget ahhoz, hogy valaki az ilyen cselekedeteket folytassa, hogy senki ne vétkezhessen ezután, aki már büntetést követett el. Ami pedig a korábbi vétkeket illeti, van aki képes megadni a gyógyulást, ő pedig az, aki a mindennek feletti hatalom birtokosa.

30.

II. 1. Ismét megkérdeztem őt: – Mivel az Úr engem arra méltónak tartott, hogy te mindenkor nálam lakjál, engedd meg nekem még néhány szót, mert semmit sem értek meg, és a szívem is megkeményedett a korábbi tetteim miatt! Tegyéld engemet értelmessé, mert nagyon ostoba vagyok és semmit sem értek meg! 2. Erre ő így válaszolt: – Én a megtérés felett állok, minden megtérőnek értelmességet adok. Vagy te nem úgy látod – folytatta –, hogy aki megtér, értelmes? A megtérés nagyon értelmes cselekedet – mondotta –, mivel a bűnös így felfogja azt, hogy vétkezett, hogy rosszat cselekedett az Úr előtt (vö.: Bir 2,11; 3,12; 4,10,6; 13,1; stb.), a szívében felmerül az a tette, amit elkövetett, majd pedig megtér, és már soha többé nem tesz rosszat, hanem mindenképpen a jót, majd pedig megalázza és gyötri a lelkét, mivel mindenképpen az vétkezett. Láthatod tehát, hogy a megtérés igen értelmes cselekedet. 3. Ezért kérdezek, Uram, mindenről olyan pontosan – vetettem közbe. Legelőször is mivel bűnös vagyok, hadd tudjam meg, hogy mit kell tennem ahhoz, hogy éljek, mert sok és különféle bűnöm van. 4. Élni fogsz – válaszolt –, ha a parancsaimat megtartod, és azok szerint jársz el; és mindaz, aki meghallja ezeket a parancsolatokat, és meg is tartja azokat, az Istennek fog élni.

31.

III. 1. Hadd folytassam a kérdéseimet, Uram – kértem tőle. Beszélj hát – válaszolta. – Hallottam, Uram, néhány tanítótól, hogy nincsen más megtérés, csak az, amikor a vízbe

⁴⁰⁶ IV,29,4 kk. Fontos hely a házasság szentsége dogmatörténetének szempontjából!

⁴⁰⁷ Ezt a helyet támadta Tertullianus (De pudicitia X,12 és XX,2), mert túl engedékenynek ítélte.

leszállunk, és megkapjuk a korábbi bűneinkre a bocsánatot.⁴⁰⁸ 2. Jól hallottad – válaszolta –, így is van. Mert aki elnyerte vétkeire a bocsánatot, többé már nem vétkezhet, hanem tisztaságban kell élnie. 3. Mivel te mindent pontosan megkérdezel, én ezt is feltárom előtted, nehogy alkalmat adjak a bűnre azoknak, akik a jövőben hinni fognak, vagy azoknak, akik most hisznek az Úrban; mert azok számára, akik most hisznek, vagy majd hinni fognak, nincs már megtérés a bűneikből, mivel a régebben elkövetett bűneikre elnyerték a bocsánatot. 4. Ám azoknak, akik ezen napok előtt már meghívást nyertek, megadta az Úr a megtérést. Az Úr ugyanis ismeri szíveteket, és mindent előre tud, ismerte az emberek gyengeségét, az ördög csalárdságát, hogy ez ártani fog Isten szolgáinak, és gonoszat művel közöttük. 5. Ám az Úr irgalmas, megkönyörült teremtményein, megadta a megtérést, nekem pedig a megtérés feletti hatalmat adta. 6. Ezért én azt mondom neked, hogy ezen a nagy és szent meghíváson túl⁴⁰⁹, ha valaki az ördögtől megkísértetve vétkezne, de újra csak megtérne, ez már nem válik javára az ilyen embernek, és sohasem fog élni. 7. Újjáéleszt minket ez, amit ilyen pontosan meg tudtam tőled. Tudom, ha többé már nem vétkezek, megmenekülök. – Megmenekülsz – mondotta –, meg mindazok, akik ugyanígy cselekednek.

32.

IV. 1. Majd megkérdeztem tőle: Uram, ha már egyszer megengedted nekem, még ezt tárd fel előttem! Mondd hát! – válaszolta. – Uram, ha vagy az asszony, vagy a férje, ha valamelyikük meghal, és a másik házasságot köt, vétkezik-e az, aki a házasságot megköti? 2. Nem vétkezik – mondotta –, de ha valaki megmarad egyedül, több tiszteletet és dicsőséget szerez magának az Isten előtt (vö.: 1Kor 7,38.40), de ha házasságot köt, akkor sem vétkezik. 3. Őrizd meg tehát a tisztaságot és a szentséget, így az Istennek fogsz élni. Mindazt pedig, amit mondani fogok és mondani akarok, mostantól kezdve tartsd meg, ezektől a napoktól fogva, amelyeken átadattál nekem, és a házadban veled együtt élek. 4. A korábbi vétkeidre van bocsánat, ha megtartod parancsolataimat; és mindenki számára van bűnbocsánat, akik csak megtartják ezeket a parancsolatokat, és megmaradnak ebben a tisztaságban.

V. parancsolat

33.

I. 1. Legyél türelmes és okos! Így majd uralkodni fogsz minden rossz felett, és a teljes igazságot munkáld! 2. Ha türelmes leszel, a benned lakozó szent lélek⁴¹⁰ tiszta marad, és nem árnyékol be az a másik lélek, amely gonosz; hanem tágas lakása lesz, örvendezni és vigadni fog azzal az edénnyel együtt, amelyben lakozik, így az Úrnak fog szolgálni teljes vidámságban, mivel ott boldog egyedül. 3. Ha pedig valamiféle harag költözik oda, a Szentlélek azonnal összeszorul, mivel érzékeny ő, és így nem lesz tiszta helye. Keresi majd, hogy hogyan távozzon el erről a helyről, mivel a gonosz lélek fojtogatja őt, így nincs elég helye ahhoz, hogy úgy szolgálja az Urat, ahogyan szeretné, az indulatosság miatt beszennyezetté válik, mert az Úr a türelemben lakozik, az indulatosságban pedig az ördög. 4. Nem javára, sőt kárára lesz annak az embernek, akiben mind a két lélek lakást vesz. 5. Hogyha fogsz egy kevés ürmöt, és azt egy mézzel teli edénybe öntöd, ugye az egész méz

⁴⁰⁸ Ez a keresztségben kapott bűnbocsánat. Az itt említett tanítók nem eretnekek.

⁴⁰⁹ Vitás, hogy a „nagy és szent meghívás” a keresztségi bűnbánatra, vagy a Pásztor bűnbánati felhívására értendő.

⁴¹⁰ A „szent lélek” nem trinitarius értelemben veendő.

elvész, a sok mézet a kevés öröm elrontja, mert a méz édessége megszűnik, és az többé már nem lesz hasznára gazdájának, mivel az keserűvé vált, és elveszítette a használhatóságát; ha pedig nem vegyítesz ürmöt a mézbe, édesnek találsz azt, a gazdája számára pedig hasznos.⁴¹¹ 6. Vedd észre, a türelem még a méznél is édesebb, az Úr előtt pedig hasznos, mivel benne lakozik az Úr; de az indulatosság keserű és hasznavehetetlen. Ha pedig az indulatosságot és a türelmet összekevered, a türelem beszennyeződik, és ez a keveredés nem lesz hasznos az Úr előtt. 7. Szeretném tudni, Uram – vettem közbe –, az indulatosság erejét, hogy magamat távol tartsam tőle! Ha nem tartod távol tőle magadat meg házad népét, minden reményt elveszítesz. Óvakodjál tehát tőle! Én veled maradok. Mindazok, akik tiszta szívükből megtérnek, őrizkedjenek tőle! Velük leszek majd, és vigyázni fogok rájuk. Mindenkit a legszentebb angyal fog megigazulttá tenni.

34.

II. 1. Halljál hát az indulatosság erejéről – mondotta –, hogy milyen gonosz az, és hogyan téveszti meg az Isten szolgáit a maga erejével, és hogyan téríti el őket az igazságtól! Azokat nem tudja megtéveszteni, akik tökéletesek a hitben, erejét sem képes megmutatni velük szemben, mert az Úr ereje van velük; de tévedésbe viszi mindazokat, akik üresek és kételkedők. 2. Amikor szilárdan álló embereket lát, beférkőzik ezek szívébe, és minden ok nélkül megkeseríti őket, legyen az férfi vagy nő, – vagy a világ dolgai, étkezés, vagy valami csekélység, egy barát miatt, egy ajándék, vagy ajándékba kapott tárgy után, vagy valami más ostobaság miatt. Mert mindez Isten szolgálói előtt üres, haszontalan és ostoba.⁴¹² 3. A türelem ellenben nagy, maradandó és hatalmas ereje van, széles területen boldog, vidám, örömteli és gondtalan, minden időben dicsőíti az Urat (vö.: Tób 4,19; Zsolt 33,2), nincs benne semmiféle keserűség, mindig szelíd és nyugodt marad; és ez a türelem lakozik mindazokban, akikben a hit teljes. 4. Az indulatosság pedig elsősorban ostoba, könnyelmű és esztelen, az esztelenségből keserűvé válik, a keserűségből veszekedővé, a veszekedőből haragossá, s haragjában pedig engesztelhetetlen dühösség akkora mértékben lép fel, hogy nagy és gyógyíthatatlan bűnné válik.⁴¹³ 5. Ha mindezek a lelkek ugyanabban az edényben laknak, amelyben a szent lélek él, akkor nem fog megmaradni ott, hanem kiömlik belőle. 6. Mert érzékeny lélek ő, a gonosz lélekkel nem tud együtt élni, sem a keménységgel, eltávozik az ilyen embertől, és egy szelídebb, nyugodtabb lakhelyet keres magának. 7. Miután elhagyta azt az embert, akiben lakott, ez az ember az igazság lelkétől üressé válik, majd megtelik gonosz lélekkel, ingadozóvá lesz minden cselekedetében, így majd a gonosz lélek fogja irányítani, egészen elvakulttá válik a helyes gondolkodással szemben, és minden indulatosságában együtt él vele.⁴¹⁴ 8. Tartsd tehát távol magadat az indulatosságtól, a leggonoszabb lélektől; öltsd magadra a türelmet, az indulatosságtól és a keserűségtől óvakodjál, és az Isten előtt kedves, megszentelt életben találunk tégedet! Vigyázz, nehogy elhanyagold ezt a parancsolatot, mert ha ezen a parancsolaton uralkodni fogsz, a többi

⁴¹¹ A hasonlat gyakori a patrisztikus irodalomban. Vö. Fragmentum Muratorianum 67 (Kleine Texte 1,8 kk); Irenaeus, AH III,18,2 (Harvey II,93. old.); Tertullianus, De anima 3; Gregorius Naz., Or II,12 (PG 35; 421).

⁴¹² Hermasz szóhasználata filozófiai hatást tükröz, vö. Epiktetosz, Diss. IV,5,8 és 33.

⁴¹³ Vö. Diogenes Laert., VII,113; Stoicorum Veterorum Fragmenta III,397.

⁴¹⁴ Hermasz elképzelései materialista színezetűek. A lélek és tér fogalmát összekapcsolja. Gondolatmenetéhez a szentírási vonatkozások: Mt 12,43; Lk 11,24. Főleg a Tizenkét patriarka végrendeletei c. irat lélek-fogalmával mutat rokonságot (vö. Ruben végrendelete III,3; Simeon végrendelete III,5; Isszakár végrendelete VII,7; Nephtalim végrendelete VIII,6; Júda végrendelete XX,1; Lévi végrendelete V,6; Dán végrendelete VI,2). Hermasz azonban jobban hangsúlyozza, hogy az ember üressége szinte vonzza a démonokat. Hasonló demonológiát találunk a Ps-Clementinákban (Recognitiones IV,15 PG 1; 1336-37, Homília IX,911, Porphüriosznál, De abstinentia II,39 és 43).

parancsolatot is képes leszel megtartani, amelyeket parancsolni fogok neked. Erősödj meg tehát ezekben, és maradj meg szilárdan bennük! Erősödjenek meg mindazok, akik ezek szerint akarnak járni.

VI. parancsolat

35.

I. 1. Az előbbi parancsolatban elrendeltem – mondotta –, hogy őrizd meg a hitet, a félelmet és az önmegtagadást. – Igen, Uram – feleltem rá. Most pedig azt akarom, hogy feltároljon előtted mindezeknek az ereje, hogy megismerjed, közülük melyiknek miben áll az ereje, és hogy mit is eredményeznek ezek. Kettős, amit művelnek bennünk⁴¹⁵, igazat vagy gonoszat. 2. Te az igaznak higgyél, és ne a gonosznak, mert az igaz útja egyenes, a gonoszé azonban görbe! Te az egyenes és sík úton járjál, a görbe úttól pedig tartsd távol magadat! 3. A görbe útnak nincsenek ösvényei, hanem úttalan és akadályokkal teli, durva és tövises. Szomorúságot okoz mindannak, aki azon halad. 4. Akik pedig az egyenes úton járnak, veszélyes helyen is akadályok nélkül juthatnak előbbre, mert az útjuk sem nem durva, sem nem tövises.⁴¹⁶ 5. Beláthatod, hogy hasznosabb ezen az úton járni. Én is azt látom jónak, Uram – mondtam –, ha ezen az úton járok. Ezen fogsz járni – válaszolta –, és mindenki, aki teljes szívéből az Úrhoz fordul, ezen az úton fog járni.

36.

II. 1. Most a hitről halljál – folytatta. – Az emberrel két angyal van együtt⁴¹⁷, az egyik az igazságosságé, a másik pedig a gonoszságé. 2. Hogyan ismerhetem meg ezeknek az erejét – vettem közbe –, mivel mindkét angyal velem lakik? 3. Halljad hát – válaszolta –, és értsd is meg ezeket! Az igazságosság angyala érzékeny, szemérmes, szelíd és nyugodt. Amikor ezek az érzelmek kélnek a szívedben, és az igazságról beszélget el veled, vagy a tisztaságról, a szentségről, az önuralomról, meg mindarról, ami igaz, vagy a dicsőséges erényről, ha ezek merülnek fel a szívedben, felismerheted, hogy az igazságosság angyala van veled, mert ezek az igazságosság angyalának a tettei. Higgyél neki és higgyél a tetteinek is! 4. Most pedig ismerd meg a gonoszság angyalának tevékenykedéseit. Mindenekelőtt indulatos, majd keserű és esztelen tettei gonoszak, tévútra viszik az Isten szolgáit; ha majd feltámad a szívedben, tetteiről felismerheted. 5. Hogyan is tudnám megkülönböztetni, Uram, ha még nem ismerem ennek tetteit? Halljad hát – mondotta –, ha valamiféle indulatosság vagy keserűség támadna fel benned, ebből megismerheted, hogy ő van veled; vagy ha sokféle foglalatosság utáni vágyódás⁴¹⁸, ételben, italban, részegeskedésben, különféle gyönyörökben és nem a szükségességben való bővelkedés, vagy az asszonyok utáni vágyódás, vagy fősvénység, gőg, nagyzolás, meg mindaz, ami ezekhez közelálló, vagy hasonló. Ha a szívedben ilyen érzések támadnak fel, tudd meg, hogy a gonoszság angyala van benned. 6. Te, aki ismered már tetteit, hagyd el őt, ne neki higgyél, mivel tettei gonoszak és Isten szolgálóinak haszontalanok. Íme, ismered mindkét angyal erejét, ismerd fel ezeket, és higgyél az igazságosság angyalának! 7.

⁴¹⁵ A „kettős” hatáshoz vö. Ászer végrendelete I,3; Júda végrendelete XX,1.

⁴¹⁶ 3-4. A „két út” ismert téma a pogány irodalomban is, csak ott a gonoszság útja a könnyebb (vö. Mt 7,13 kk; Xenophon Memorabilia 11,1 ,20 és 23; Ps-Clementina, Hom VII,7 – itt a hit és hitetlenség útjáról van szó).

⁴¹⁷ A két útról szóló tanítást a két angyalról szóló tanítássá alakítja Hermasz. Hasonló gondolatokat találunk a Barnabás-levél XVIII. 1-ben; Júda végrendelete XX,1-ben.

⁴¹⁸ A „foglalatosság” kereskedelmi ügyleteket jelent. vö. Látomás III, III,1; Parancsolat III,3-5. A kapzsiság veszélye miatt rossz szemmel nézi a kereskedést Hermasz.

A gonoszság angyalától pedig tartsd távol magadat, mert minden tettében valami rossz tanítás van. Ha még egy erőshitű ember szívében ettől az angyaltól eredő vágyódás lép fel, legyen az férfi, vagy nő, vétkezni fog valamiben. 8. Ha pedig a leggonoszabb ember szívében emelkedik fel a jó angyaltól eredő vágyódás, szükségképpen valami jót fog tenni. 9. Láthatod, jobb az igazság angyalára hallgatni, a gonoszság angyalát pedig elutasítani.⁴¹⁹ 10. Ez a parancsolat megvilágítja a hittel kapcsolatos dolgokat, hogy te az igazságosság angyalának tetteiben higgyél, és ha te is megteszed azokat, az Istennek fogsz élni, hidd el, a gonoszság angyalának tettei elszomorítóak, ha kerülöd ezeket, az Úrnak fogsz élni.

VII. parancsolat

37.

1. Féld az Urat – mondotta –, és tartsd meg a parancsolatait (vö.: Préd 12,13)! Ha az Isten parancsait megtartod minden tetedben erős leszel, és cselekedeteid páratlanul kiválóak lesznek. Ha az Urat féled, mindig helyesen jársz el. Ez az a félelem, amit félned kell ahhoz, hogy megmeneküljél. 2. Az ördögöt ne féld, mert ha az Urat féled, az ördög felett is uralkodni fogsz, mivel az erőtlen. Ahol pedig nincsen meg az erő, oda a félelem se jár; de ahol a dicsőséges erő megvan, azt a félelem is megilleti. Mindazt, akinek van ereje, megilleti a félelem is, akinek pedig nincsen ereje, azt mindenki megveti. 3. Az ördög tetteitől ellenben már féljete, mivel ezek gonoszak. Ha féljete az Urat, akkor az ördög tetteitől is félni fogtok, és nem követitek azokat, hanem távol tartjátok magatokat tőlük. 4. Mert kétféle félelem van; ha rosszat akarnál tenni, féld az Urat, és nem fogod megtenni; ha pedig a jót akarod tenni, féld az Urat és meg is teszed azt, és ezek miatt az Úr félelme erős és dicsőséges. Féljete tehát az Urat és neki fogtok élni! Mindazok, akik félik őt, megtartják parancsolatait és az Istennek élnek.⁴²⁰ 5. Miért mondtad azt, Uram, hogy parancsolatainak megtartásával Istennek élnek? – Mert az egész teremtés féli az Urat, de a parancsolatait nem tartja meg. Azoknak, akik félik őt, és a parancsolatait is megtartják, élete az Istennél van; akik pedig nem tartják meg a parancsolatait, azokban élet nincsen.

VIII. parancsolat

38.

1. Mondottam neked, hogy az Isten teremtményei kétfélék⁴²¹, és így az önmegtartóztatás is kettős – mondotta –, van amiben szükséges az önmegtartóztatás, és van amiben nem. 2. Ismertesd meg velem Uram, hogy miben szükséges a megtartóztatás és miben nem! Halljad hát – válaszolta –, a rossztól tartsd távol magadat, de a jóban ne legyél önmegtartóztató, hanem inkább tedd meg azt, (ha önmegtartóztatásból nem teszed a jót, nagy bünt követsz el!), és ha önmegtagadásból nem teszed meg a rosszat, nagy igazságosságot művelsz. Tartsd távol magadat minden rossztól, és tedd meg a jót! 3. Mik lennének ezek a rossz dolgok – kérdeztem tőle –, amelyektől távol kell tartani magunkat? Halljad hát – válaszolta –: a

⁴¹⁹ Eszerint az angyalok nem determinálják az emberek cselekedeteit, mert sugallataikat el lehet utasítani. Az „elutasításra” az „apotasseszthai” szót használja, ami a keresztségnél a Sátánnak való ellene mondást fejezi ki. Vö. 2 Kelemen-levél VI,4-5; XVI,2.

⁴²⁰ A szöveg a kéziratokban meglehetősen romlott.

⁴²¹ „Isten teremtményei kétfélék” – ez a kétféleség már az előző parancsolatokban is feltűnő fogalom volt. Valószínűleg a Sirák 36,15-re utal Hermasz.

házaságtöréstől és a paráznaságtól, a bűnös italozástól és a parázna gyönyöröktől, a mértéktelen étkezésektől, a fényűző gazdagságtól, dicsekvésektől, nagyozólástól, hazugságtól, rágalomtól és kétszínűségtől, a gyűlölködéstől meg minden káromlástól. 4. Ezek mindennél rosszabb cselekedetek az ember életében. Mindezekről Isten szolgálóinak távol kell tartaniuk magukat! Aki pedig nem tartja távol magát ezektől, az nem lesz képes Istennek élni. Halljad most azokat is, amelyek ezeket követik. 5. Vannak még más gonosz cselekedetek is Uram? – Sok olyan van még, amelyekről Isten szolgálóinak távol kell tartanok magukat; így a lopás, a csalás, a rablás, hamis tanúskodás, fősვნყყყყ, gonosz vágyak, cselszövés, hiú dicsőségvágy, meg mindaz, ami ezekhez hasonló. 6. Te talán nem úgy látod, hogy mindezek rosszak? Nagyon is rosszak az Isten szolgálóinak – feleltem. Mindezekről távol kell tartani magát annak, aki az Istennek szolgál. Őrizd meg tehát magadat mindezekről, hogy az Istennek éljél, és följegyezzenek téged is azok közé, akik távol tartják magukat ezektől! Mindezekkel szemben önmegtartóztatónak kell lenned! 7. Amelyektől pedig nem kell távol tartanod magadat, hanem inkább cselekedned, halljad! A jóban ne legyél önmegtartóztató, hanem tedd meg azt! 8. Tárd fel előttem a jó dolgok erejét – kértem tőle –, hogy azokban járjak, velük a szolgálatomat megtegyem, és ezeket elvégezvén, elnyerjem az üdvösséget! Halljad hát – válaszolta –, a jó dolgokat tenned kell, és nem távol tartani tőlük magadat! 9. Mindenekelőtt a hit, az Úr félelme, a szeretet, az egyetértés, az igazságosság szerinti beszéd, az igazság és a türelem. Az ember életében nincs jobb ezeknél, aki megéri ezeket, és nem tartja magát távol tőlük, boldog lesz egész életén keresztül. 10. Halljad most azokat is, amelyek ezeket követik!⁴²² Az özvegyeknek, árváknak tett szolgálat, nélkülözők látogatása, Isten szolgálóit szükegeiktől megszabadítani, vendégszeretőnek lenni (mert a vendégszeretben megtalálható a jócselekedet), senkivel sem ellenségeskedni, békeességben élni, minden embernél szerényebbnek lenni, az idősebbek tisztelete, az igazság gyakorlása, a testvériség megőrzése, a dölyf elvetése, türelmesnek lenni, az elszenvedett sértésekre nem gondolni, a lelkükben megfáradtakat megvigasztalni, a hitben elesetteket el nem vetni, hanem visszatéríteni és jókká tenni, a vétkezőket meginteni, a nélkülözőket és szükegben szenvedőket nem szorongatni, meg mindaz, ami ezekhez hasonló. 11. Ugye te is úgy látod, hogy ezek jók? – mondotta. Mi is lehetne náluk jobb, Uram! – válaszoltam rá. Járjál hát ezeknek megfelelően, és ne tartsd távol magadat tőlük, így az Istennek fogsz élni! 12. Tartsd meg tehát ezt a parancsolatot, mert ha a jót teszed és nem tartod magadat távol tőle, Istennek élsz, és mindazok az Istennek élnek, akik ugyanígy cselekednek! Ha a rosszat kerüled, és nem teszed meg azt, akkor az Istennek élsz; és mindazok az Istennek élnek, akik ezeket a parancsolatokat megtartják és ezek szerint járnak el.

IX. parancsolat

39.

1. Így szólt hozzám: Vesd el magadtól a kételkedést, és ne kételkedjél semmiben, ha az Úrtól kérsz valamit, azt hajtogatván magadban, hogyan is kérhetném én az Úrtól, és hogyan is kapnám meg azt én, aki olyan nagyon vétettem ellene. 2. Ne gondolkodjál ezen, hanem teljes szívedből fordulj az Úr felé (Jer 2,4,7; Joel 2,12), és kérjed őt kételkedés nélkül, akkor majd meg fogod ismerni az ő irgalmasságát, mert nem hagy el téged, hanem teljesíteni fogja lelked kérését. 3. Az Isten nem olyan, mint az emberek, akik emlékeznek a megbántásokra, ő megfelekedzik azokról, és irgalmasságot gyakorol teremtményeivel szemben. 4. De te is

⁴²² Vö. Barnabás-levél XX,2 (a két úttal kapcsolatosan). A vendégszeretet értékéről: Róm 12,13; 1Pét 4,2; 1Tim 3,2; Tit 1,8; Zsid 13,2; 1 Kelemen-levél I,2; Z,7-XII,8; Arisztidész Apológia XV,7 (Óker. írók 8,25. old.)

tisztítsd meg szívedet ennek a világnak minden hiábavalóságától, meg mindattól, ami az előbbieken elhangzott. Kérjed az Urat, és mindent meg fogsz kapni; és azokban, amit tőle kérni fogsz, nem lesz hiányosságod, ha az Urat kételkedés nélkül kéred!⁴²³ 5. Ha pedig kételkedni fogsz a szívedben, semmit sem kapsz meg abból, amit kértél, mert akik az Istenben kételkednek, kettős lelkűek, ezért nem kapnak meg semmit sem abból, amit kérnek. 6. Akik viszont tökéletesek a hitben, mindazt, amit csak kérnek az Úrtól, megkapják, mert aggódások nélkül kérték, és nem kételkedtek. Minden kételkedő ember, ha nem fog megváltozni, nehezen jut el az üdvösségre. 7. Tisztítsd meg tehát a szívedet a kételkedésektől, öltsd magadra a hitet, mivel erős az, és hidd el az Istennek, hogy mindazt, amit kérsz, megkapod. Ha pedig valamit kérnél az Úrtól, és amit kértél, csak később kapnád meg, ne kételkedjél azért, mert nem kaptad meg lelkednek ezt a kérését olyan hamar! Biztosan valamilyen kísértés vagy bűn miatt történt ez, amire már te nem is gondolsz, és azért kapod meg később azt, amit kértél. 8. Ezért ne szűnjél meg kérlelni az Urat mindazért, amit a lelked kíván, mert biztosan megkapod; de ha a kérésed közepette elbátortalanodsz és kétkezel, magadat okold, és ne azt, aki megadta volna néked! 9. Vedd hát fontolóra ezt a kételkedést! Rossz és ostoba dolog, sokakat elszakít a hittől, mégha oly erősen is hittek volna. A kételkedés ugyanis az ördög leánya, és sok rosszat tesz Isten szolgálóival. 10. Vesd el tehát a kételkedést, legyél úrrá rajta minden cselekedetedben! Öltsd magadra az erős és hatalmas hitet! A hit mindent ígér, és mindent teljesít is, a kételkedés pedig, amely még magában sem bíz, tönkretesz mindent, amihez csak hozzáfér. 11. Láthatod azt is, hogy a hit felülről, az Istentől van, és igen nagy az ereje, a kételkedés pedig földies lélek, az ördögtől jön, és neki semmiféle ereje sincsen. 12. Ezért szolgálj a hitnek, amelynek van ereje, a kételkedéstől pedig tartsd távol magadat, mert annak nincsen ereje. Így majd az Istennek fogsz élni, és Istennek élnek mindazok, akik ugyanígy gondolkodnak.

X. parancsolat

40.

I. 1. Vesd el magadtól a szomorúságot⁴²⁴, mert ez a kételkedés és az indulatosság nővére. 2. Hogyan lehet ő ezeknek a nővére? – kérdeztem tőle. Mert úgy tűnik, hogy más az indulatosság, más a kételkedés, és más a szomorúság is. Esztelen vagy, ember! – mondotta – nem érted meg, hogy a szomorúság minden léleknél gonoszabb és az Isten szolgálói számára rettenetes, mert minden léleknél jobban tönkreteszi az embert, elúzi a Szentlelket, majd pedig újra megmenti. 3. Valóban ostoba vagyok, Uram, nem értem ezeket a példázatokat, mert hogyan is tudja elúzni, majd pedig újra megmenteni, ezt nem tudom felfogni! 4. Halljad hát – válaszolta –, akik sohasem kutatták az igazságot, és sohasem keresték az istenséget, úgy egyszerűen hívókká lettek, de a gazdagság ügyes–bajos dolgaiba, a pogány barátokba, vagy más, ennek a világnak az ügyeibe belebonyolódtak, mindazok tehát, akik ezek közé tartoznak, nem értik meg az istenség példázatait. Tetteik miatt elvakultakká váltak, romlottakká, meg haszontalanokká. 5. Ahogy egy jó szőlőskertben, ha azt elhanyagolják, különféle tövisek meg gazok telepednek meg, ugyanígy azok az emberek is, akik hittek, de az előbb említett cselekedetekbe belegabalyodtak, az értelem útjáról eltévelyedtek, és ezért már semmit sem fognak fel az igazságból, és ha az istenségről, meg az igazsággal kapcsolatban

⁴²³ Vö. Sir 7,10; 32,21; Jak 5,17; Mk 11,23; Mt 21,21; Lk 17,5; Mt 17,20; 1Kor 13,2; Jn 14,13; 15,7; Barnabás-levél XIX,5; Didakhé IV,4.

⁴²⁴ A „szomorúság” ritka kifejezés az Újszövetségben (vö. Mt 5,4), Szent Pál megkülönbözteti az „Isten szerinti szomorkodást” (2Kor 7,10) és a „világ szomorúságát”. A szomorúság mint a „gonoszság része” a Corpus Hermeticumban (IV,1) fordul elő. Hasonló összefüggésben a Dán végrendelete IV,5-6-ban.

hallanak valamit, semmit sem értenek meg egészen, mert elméjük tevékenységük közepette megrekedt. 6. Akiben pedig megvan az istenfélelem, kutatja az istenséget és keresi az igazságot, szíve az Úrnál van, és mindazt amit mondanak neki, gyorsan felfogja és megérti, mert az Úr félelme van benne. (vö.: Zsolt 110,10; Péld 1,7; stb.) Ahol pedig az Úr lakozik, ott az értelem is gazdagon jelentkezik. Ragaszkodjál tehát az Úrhoz, akkor majd mindent felfogsz és megértesz!

41.

II. 1. Halljad hát, te ostoba, hogy miként űzi el a szent lelket a szomorúság, majd pedig hogyan menti meg azt (vö.: 2Kor 7,10). 2. Amikor egy kételkedő belefog valamiféle tevékenységbe, de kételkedései miatt ez nem sikerül neki, ezért a szomorúság beleköltözik ebbe az emberbe, ott a Szentlelket megszorítja, majd pedig elűzi. 3. Azután ismételtelen valamiféle indulatosság fogja el az embert valamely cselekedete miatt, és nagyon elkeseredik, majd ismét szomorúság költözik az indulatossá lett ember szívébe, ekkor már ezen a tettén szomorodott el, amit az utóbb elkövetett, majd pedig megbánja, hogy gonoszat művelt. 4. Ez a félelem már úgy mutatkozik, mint ami üdvösséget hordoz, mivel általa megbánta a gonosz tettét. Mindkét tette elszomorítja a lelket, a kételkedés azért, mert nem sikerült a munkája, de az indulatosság is elszomorítja a lelket, mivel rosszat cselekedett. Mind a kettő tehát, a kételkedés is és az indulatosság is elszomorítja a Szentlelket (vö.: Ef 4,30). 5. Vesd el tehát magadtól a szomorúságot, és ne gyötörd a benned lakozó Szentlelket, nehogy az Úr előtt ellened forduljon és elhagyjon téged! Az Isten Lelke, amely ebbe a testbe adatott, nem tudja elviselni a szomorúságot, az aggályosságot.

42.

III. 1. Inkább a vidámságot öltsd magadra, amely az Isten előtt mindig kedves, szívesen fogadott, és örvendezzél benne! Minden vidám ember a jót teszi, a jóra gondol, a szomorúságot pedig megveti. 2. A szomorkodó ember ezzel szemben mindenkor a rosszat teszi, először is azért, mert megszorítja a Szentlelket, amelyet még mint vidámat kapott meg az ember; másodsor pedig azzal, hogy a Szentlélek megszorításával bünt követ el és nem közeledik az Úrhoz, nem is vallja meg az Urat. A szomorú ember imájában nincs is erő, hogy felemelkedjen az Isten áldozati oltárára! Mert ha szívében a szomorúság ül – mondotta –, és a szomorúság összekeveredik az imádsággal, és így nem engedi azt tisztán felszállni az oltárra. Ahogyan az ecetnek és a bornak az összekeveredésekor nem marad meg ezeknek az íze, ugyanígy van a szomorúság és a Szentlélek összekeveredésekor is, a léleknek ekkor már nem lesz imája. 4. Tisztítsd meg tehát magadat ettől a rossztól, a szomorúságtól, és az Istennek fogsz élni; az Istennek élnek azok is, akik kivetik magukból a szomorúságot, és a vidámságot öltik magukra.

XI. parancsolat

43.

1. Padon ülő embereket mutatott nekem, és egy olyan embert is, aki katedrán ült.⁴²⁵ Majd így szólt hozzám: – Látod azokat, akik a padon ülnek? Látom, Uram – válaszoltam. – Ők

⁴²⁵ A padon ülők a keresztények, a katedrán ül a „tekintélyes” álpróféta! A Pásztor XI. parancsolata a II. századi keresztény irodalomban az egyetlen szövegtenű, amely ilyen részletesen írja le az ókeresztény próféciát.

hívók, de a katedrán ülő az álpróféta, ő az, aki megrontja Isten szolgáinak értelmét, de csak a kételkedőkét rontja meg, a hívőkét nem. 2. A kételkedők úgy mennek hozzá, mint a látnokhoz⁴²⁶, és kérdezzétek tőle, hogy mi fog történni majd velük. Az álpróféta pedig kérdéseik és a gonoszság utáni vágyaik szerint szól hozzájuk, mivel nincs meg benne az Isten Lelkének ereje, így azzal tölti meg szívüket, amit azok éppen óhajtanak. 3. Mivelhogy ő is üres, üres dolgokat ad válaszul az üreseknek. Ha valaki kérdezi, a kérdező ember üressége szerint válaszol. Néha azonban az igazságnak megfelelő szavakat is mond, de maga az ördög tölti meg a lelkét, hátha az igazak közül valakit így meg tud tévesztetni. 4. Ám azok, akik erősek az Úrba vetett hitben, és az igazságot öltötték magukra, nem kapcsolódnak az ilyen lelkekhez, hanem távol tartják magukat tőlük. Ezzel szemben, akik kételkedők, akik gyakran változtatják nézeteiket⁴²⁷, jószoltatnak maguknak úgy, mint a pogányok, így a bűnüket még bálványimádással is tetézik. Mert az, aki valamilyen ügyében megkérdezi egy álprófétát, bálványimádó; az igazságtól üres, sőt még esztelen is. 5. Az Istentől adott lelkek közül egyik sem kérdezhető ki, mert az istenség ereje van velük, és maguktól is megmondanak mindent, mert felülről (vö.: Jak 3,15), az isteni Lélek erejétől valók. A lélek, amely kérdezhető, és az emberek vágyainak megfelelően beszél, földi és könnyű, erő nincsen benne, és nem is beszél máskor, csak ha kérdezik.⁴²⁸ 7. Hogyan lehet azt megtudni, Uram – kérdeztem tőle –, hogy ki közülük a próféta és ki az álpróféta? – Halljál hát mind a két prófétáról – válaszolta –, mert amit mondani fogok neked, azzal próbára teheted a prófétát és az álprófétát egyaránt! Az életből tudod megítélni, hogy vele van-e az isteni Lélek.⁴²⁹ 8. Legelőször is, akivel a felülről való Lélek van, az szelíd, nyugodt, alázatos, és távol tartja magát mindenféle rossztól, ennek a világnak hiábavaló vágyakozásaitól, cselekedeteiben minden embernél szerényebb, senkinek semmiféle kérdésére nem felel, senkinek sem mond olyant, ami egyedül csak neki szól, és a Szentlélek olyanképpen sem beszél, ahogyan az emberek azt szeretnék, hogy beszéljen, hanem akkor, amikor az Isten akarja, hogy szóljon. 9. Amikor egy olyan ember, akivel az isteni Lélek van, az igaz emberek gyülekezetébe érkezik, olyanokéba, akik hisznek az isteni Lélekben, és az igaz emberek ezen gyülekezetének Istenhez való imádsága alatt a prófétai lélek angyala rajta nyugszik, betölti az egész embert, és ő a Szentlélekkel eltelve úgy beszél a sokasághoz, ahogyan azt az Úr akarja.⁴³⁰ 10. Így mutatkozik meg az istenség Lelke. Az istenség Lelkével kapcsolatosan ilyen nagy az Úr ereje. 11. Halljál hát arról a lélekről – folytatta –, amely földies és üres, a lélekről, melynek nincsen ereje, amely ostoba. 12. Először is az ilyen ember olyannak tünteti fel magát, mint akivel vele van a Lélek, felfuvalkodik, az első helyet követeli magának, a kezdet kezdetén szemtelenné válik, és sokat fecseg, sokféle élvezetből kiveszi a részét, meg sok cselszövésből is, bért fogad el a prófétálásért, ha pedig nem kap, akkor nem is prófétál. Vajon elfogadhat-e fizetséget az isteni Lélek, és prófétálhat-e ennek fejében? Az Isten prófétája ezt nem teheti meg, hanem csak az ilyenféle prófétának a földies lelke.⁴³¹ 13. De az ilyen nem is megy az igaz emberek gyülekezetébe, sőt elüzi

⁴²⁶ „látnokhoz” – azaz jóshoz. A görög szöveg azonban bizonytalan, mert a „magosz” és „mantisz” olvasási mód is lehetséges. A régi latin fordítás „divinum”-ot hoz. A „mágus”-hoz vö. ApCsel 13,6-tal, ApCsel 8,7-tel. A gnósztikusok is jóstehetséget tulajdonítottak maguknak (vö. Irenaeus, AH I,16,2; I,7,3 = Harvey I,119 és 193. old. Didakhé XI-XIII.).

⁴²⁷ A „kételkedők”, akik gyakran változtatják nézeteiket, lehetnek gnósztikusok.

⁴²⁸ 5-6. Plutarkhosz szerint a jövődőlés hiteléhez az is hozzátartozott, hogy néha nem érkezett válasz a kérdésre (De defectu oraculorum 51).

⁴²⁹ Egyezik a Didakhé IX,8 kritériumával. Úgy látszik, az álprófétaság súlyos nehézségeket jelentett a II. századi egyház számára, mert egyesíthette magában a gnózis és a mágia elemeit.

⁴³⁰ Hermasz szerint az igaz próféta helye a keresztény közösségben van, a nyilvánosság előtt működik. Hermasz szerint a prófétai léleknek is – mint a bűnbánatnak – van „angyala”. Ez az angyal „rajta nyugszik”, jelenléte állandó. Nincs szó tehát eksztatikus prófétálásról, sem nyelveken szólásról!

⁴³¹ Vö.: Didakhé XI,9.

magától azokat. A kételkedőkhöz és az üresekhez kapcsolódik, a sarkon prófétál⁴³², és rászedi őket, mivel azok kívánságainak megfelelően mindig csak üres dolgokat mond, mert ez tetszik az üreseknek. Ha egy üres edényt másik üres edénnyel összeütsz, nem törik az össze, hanem összecsendül a másikkal. 14. Hogyha az ilyen imádságuk idején az istenség Lelkét birtokló igaz férfiakkal telt gyülekezetbe jön, megmutatkozik, hogy ebben az emberben nincsen semmi; a földies lélek ekkor megnémulva elmenekül tőle, az ember pedig megnémul, összerogy és még meg sem tud szólalni. 15. Hogyha a kamrádban bort vagy olajat töltögetsz, és ezek közé egy üres cserépedényt is teszel, amikor a kamrádat kiüríted, akkor azt az edényt, melyet üresen tettél be, üresen is fogod ott találni. Ugyanígy van ez az üres prófétákkal is, amikor az igazak lelkéhez eljönnek, ahogyan odajöttek, utána is ugyanazok maradnak. 16. Láthatod mind a két próféta életét. Cselekedetei és az élete alapján tedd próbára mindazt a prófétát, aki a lélek hordozójának tartja magát! 17. Te pedig annak a Léleknek higgyél, aki az Istentől jött, akinek van ereje. A földies és üres léleknek semmit se higgyél el, mert az ilyenben nincsen erő, az ördögtől származik ez. 18. Most pedig halljál egy példázatot, amit elmondok neked! Fogjál egy követ, és dobd fel az égre! Vajon eléred-e vele az eget? Vagy pedig vedd kézbe a vízsugarat, irányítsd azt az ég felé? Átfúrhatod-e ezzel az égboltot?⁴³³ 19. – Hogyan is tudnám ezeket megtenni, Uram, – feleltem rá –, mert mind a kettő, amit mondtál, lehetetlen. Ahogyan ezek lehetetlenek – folytatta ő –, ugyanúgy a földies lelkek is erőtlenek és tehetetlenek. 20. De most vedd szemügyre ezt az erőt, ami felülről jön! A jégszem egészen kicsi, de hogyha az az ember fejére esik, mekkora fájdalmat okoz; vagy a cseréptetőről lecsöpögő vízcsepp még a követ is kivájja.⁴³⁴ 21. Láthatod, mekkora ereje van annak, ami felülről esik lefelé, még ha az egészen kicsi is. Ennek a Léleknek higgyél, a másiktól pedig óvakodj!

XII. parancsolat

44.

I. 1. Így szólt hozzám: Űzz el magadtól minden rosszra irányuló vágyakozást, és öltsd magadra azokat a vágyakat, amelyek a jóra irányulnak! Ha majd ezekbe a vágyakba öltözöl, gyűlölni fogod a rosszra irányuló vágyódást, és azt úgy fékezed meg, ahogyan azt te akarod. 2. A rosszra irányuló vágyódás vad természete nehezen szelídíthető meg, mert rettenetes az; nagy vadságában tönkretesz az embereket; de kiváltképpen akkor, ha valaki az Isten szolgálói közül esik bele; ha nem lesz megfontolt, elképesztő módon tönkremegy. Tönkretesz mindazokat, akik nem öltötték magukra a jóra irányuló vágyakozást, akik mind ezen túl még ebbe a világba is belebonyolódtak, majd pedig a halálnak adja át őket. 3. Uram, a rosszra irányuló vágyódásnak milyen következményei vannak – kérdeztem tőle –, amelyek az embereket a halálra juttatják? Ismertesd meg velem, hogy kerülni tudjam azokat! – Halljál hát a gonoszság utáni vágyódásról, hogy mely cselekedetekben öli meg az Isten szolgálóit!

45.

II. 1. Mindent megelőző a más asszonya vagy férje utáni vágyódás, majd fényűző gazdagság, a sokféle felesleges étkezés és italozás, és más különféle gyönyörök meg

⁴³² „a sarokban” (kata gónian) prófétál, a 8. szakaszban „rejtegekben”, „magánlakáson” (kata monasz) prófétál a hamis próféta. Mindkét esetben magán személyek előtt, vagy kisebb csoportoknak jövődől. Minden ilyen „titkos” tevékenység gyanús Hermasz szemében.

⁴³³ Hermasz példái ismertek a pogány irodalomban is (vö. Plinius Ad Trajanum 33,2).

⁴³⁴ Ovidius, Ex Ponto IV,10,5.

őrültségek; mert minden gyönyör őrültség, és az Isten választottjai számára üres. 2. Ezek azok a gonoszság utáni vágyakozások, amelyek Isten szolgálói számára a halált hordozzák. A vágy, amely a rosszra irányul, az ördög leánya. Óvakodjatok tehát a rosszra irányuló vágyakozástól, hogy azokat elkerülve, az Istennek éljete! 3. Azok pedig, akikben ezek uralkodnak, mivel nem álltak ellent nekik, mindörökké halottak lesznek, mert az ilyen vágyódások a halált hordozzák. Ezzel szemben, te öltsd magadra az igazság utáni vágyakozást, és az Úr félelmében felfegyverkezve állj ellen a másoknak! (vö.: Ef 6,13).⁴³⁵ 4. A Jóra irányuló vágyódásban ugyanis az Úr félelme lakozik. Ha a rossz utáni vágyódás meglát téged fölfegyverkezve az Úr félelmében, és hogy így szállsz szembe vele, messzire elfut (vö.: Jak 4,7), és soha többé nem fogod látni, mivel fél a fegyverzetedtől. 5. Te meg mint győztes, és mint aki elnyerte a koszorút vele szemben, fordulj az igazság utáni vágyakozás felé, az elnyert győzelmedet neki tulajdonítsd, és szolgáljad úgy, ahogyan azt ő szeretné. Mert ha a jóra irányuló vágyakozást szolgálod, és neki aláveted magadat, így majd elég erőd lesz ahhoz, hogy a rosszra irányuló vágyakozás felett uralkodjál, és leigázzad azt úgy, ahogyan csak te akarod.

46.

III. 1. Szeretném megtudni, Uram, hogy hogyan szolgálhatok a jó utáni vágyakozásnak! Halljad hát – mondotta –, cselekedj az igazságosság (vö.: Zsolt 14,2; ApCsel 10,35), az erény, az igazság, az Úr félelme, a hit és a szerénység szerint, és tedd meg mindazt, ami hasonló ehhez! Ha megteszed mindezt, jó és hasznos szolgálója leszel az Istennek, neki fogsz élni, és mindaz, aki a jóra irányuló vágyódást szolgálja, az Istennek él. 2. Ezzel befejezte tizenkét parancsolatát, majd azt mondta nekem: – Ezek a parancsolatok most már a tiéid! Szerintük járjál, és vigasztald meg azokat, akik ezeket hallani fogják, hogy a megtérésük megmaradjon tisztának az életük hátralevő napjaiban! 3. Szorgalmasan végezd azt a szolgálatot, amit most átadtam neked, és fáradozzál érte sokat. Az eljövendő megtérés idején kegyelmet nyersz majd, mert követni fogják szavaidat. Én meg veled maradok, és ráveszem őket, hogy teljesítsék is azokat. 4. Azt mondtam neki: Ezek a parancsolatok, Uram, nagyok és jók, dicsőségesek és van erő bennük ahhoz, hogy vidámmá tegyék mindazoknak az embereknek a szívét (vö.: Zsolt 18,9; 103,15), akik ezeket a parancsolatokat képesek megtartani; de azt már nem tudom, hogy ezeket a parancsolatokat az ember egyáltalán képes-e megtartani, mivel igen kemények. 5. Erre ő így válaszolt: – Ha magadban felteszed, hogy mindez megtartható, akkor könnyen meg is tartod, és akkor már ezek nem is lesznek olyan kemények; de ha a szívedben már felmerült, hogy ezeket az embereknek nem is lehet megtartani, akkor nem is fogod megtartani azokat. 6. Most pedig ezt mondom neked, ha ezeket nem tartod meg, ha elveted, nem fogsz üdvözülni te sem, de még a gyermekeid és a házad népe sem, mivel már elítélted te magadat azzal, hogy ezeket a parancsolatokat az ember nem képes megtartani.⁴³⁶

47.

IV. 1. Mindezt nagyon haragosan mondta nékem, hogy egészen zavarba jöttem és nagyon féltem tőle. Úgy megváltozott ugyanis az alakja, hogy haragját ember nem képes elviselni. 2. Amikor ő meglátta, hogy egészen megrémültem és összezavarodtam, kedvesebben és vidámban kezdett hozzám beszélni, és azt mondta: Ostoba vagy, esztelen és kételkedő, és

⁴³⁵ Az erény küzdelmének mintája Philónnál Ábrahám (De Abr. 243-44).

⁴³⁶ Vö. Jak 4,7; Isszakár végrendelete VII,7; Dán végrendelete V; Naphtalim végrendelete VIII,4.

nem érted meg az Isten dicsőségét, hogy milyen nagy (vö.: Zsolt 20,6; 56,12; 107,6, stb.), erős és csodálatos az, mert megeremtette a világot az emberért (vö.: Zsolt 8,7), és az egész teremtését az embernek vetette alá, és minden hatalmat neki adott át, hogy uralkodjon minden felett, ami csak az ég alatt van. 3. Ha tehát az Isten minden teremtményének ura az ember, és minden felett ő uralkodik, akkor talán ezeken a parancsolatokon nem tudna uralkodni? Az az ember, akinek a szívében az Úr van, úrrá tud lenni minden felett, így minden parancsolat felett is. 4. Azoknak pedig, akiknek csak az ajkukon van az Úr, de a szívük keménnyé vált, és messze van tőle, ezek a parancsolatok kemények és járhatatlanok. 5. Vegyétek hát szívetekbe az Urat, ti, akik üresek vagytok és gyengék a hitben, és akkor majd megtudjátok, hogy az ő parancsainál semmi sem kedvesebb, semmi sem édesebb, és semmi sem szelídebb! 6. Térjete meg ti, akik az ördög terhes, keserű, szilaj és kéjsóvár parancsai szerint jártok, és ne féljete az ördögtől, mert annak nincs semmiféle ereje ellenünk! 7. Én, a megtérés angyala, aki legyőztem őt, veletek vagyok! Az ördög csak félelmet tud kelteni, de ereje már nincs. Ne féljete tehát tőle, mert elmenekül előletek!

48.

V. 1. Azt mondtam neki: – Uram, hallgasd meg néhány szavamat! Mondd hát, mit akarsz – válaszolta. Az ember készséges ugyan, Uram, Isten parancsolatainak megtartására, senki sincs, aki ne kérné az Urat, hogy a parancsolataiban megerősödjön, és azoknak ne engedelmeskedjen, de az ördög kemény, és uralkodik mindnyájunkon. 2. Nem képes legyőzni az Isten szolgálait – mondta –, azokat, akik benne teljes szívéből reménykednek, bár az ördög tud viaskodni ellenük, de legyőzni őket már nem. Ha pedig ti ellenálltok neki, legyőzve, megszegyenülten elmenekül előletek (vö.: Jak 4,7). Ám azok, akik üresek, az ördögtől úgy félnek, mintha annak volna ereje. 3. Ha egy ember arra alkalmas korsókat jó borral tölt meg, és ezek között a cserépedények között néhányat csak félig tölt meg, amikor majd újra eljön a korsókhöz, már nem nézi meg a tele levőket, mert tudja, hogy azok színültig vannak, de megvizsgálja a félig megtöltötteket, mert tart attól, hogy ezek megecetesedtek. Hamar ecetessé válik ugyanis a félig telt edényekben, és így a bor elveszti élvezhető ízét. 4. Isten minden szolgájához hasonlóképpen közeledik az ördög is, hogy megkísértse őket (vö.: 1Pét 5,8). Ám azok, akik teljesek a hitben, határozottan ellenállnak neki, és az így eltávozik tőlük, mert nincsen náluk hely, ahová ő bejuthatna; majd felkeresi azokat, akik félig üresek, és ott már lesz hely, ahová ő bejuthat, és azt teszi bennük, amit csak akar, azok pedig neki alávetett szolgálkká lesznek.

49.

VI. 1. Én, a megtérés angyala mondom nektek: Ne féljete az ördögtől! Azért küldtettem, hogy veletek legyek, veletek, akik teljes szívetekből megtértetek; és hogy megerősítlek benneteket a hitben. 2. Az Istenben higgyete ti, akik a bűneitek miatt már kétségbe estete az életetek felől, és a bűneiteket még csak tetéztéte, így megnehezítéte az életeteket; ám ha teljes szívetekből visszatértete az Úrhoz (vö.: Jer 24,7; Joel 2,12), és az életetek többi napján az igazságot fogjátok tenni (vö.: Zsolt 14,2; ApCsel 10,35; Zsid 11,3), ha neki megfelelően, az ő akarata szerint szolgáltok, meggyógyít benneteket korábbi bűneitekből, és hatalmatok lesz majd az ördög tettein is uralkodni. Az ördög fenyegetéseitől pedig semmiképpen ne féljete, mert nincsen neki ereje, ahogyan a halott ember inainak sincs. 3. Hallgassatok rám, féljete a Mindenhatót, aki megmenthet és elveszíthet, tartsátok ezen parancsokat, és élni fogtok Istenben. 4. Így szóltam: Uram, most lettem erős az Úr rendeleteiben, mert velem vagy, tudom, hogy megtöröd a gonosz minden hatalmát, legyőzöd, erős vagy mesterkedéseivel szemben. Remélem, Uram, hogy már meg tudom tartani a

parancsokat, amelyeket adtál, mert az Úr erőt adott megtartásukhoz. 5. Meg fogod tartani azokat, mondta, ha szíved tiszta lesz az Úrnál és megtartják mindazok, akik megtisztították szívüket az evilági vágyaktól, és Istennek élnek.

I–X. példázatok

A példázatok, amelyeket nekem elmondott

I. példázat

50.

1. Így szólt hozzám: Tudjátok meg ti, az Isten szolgálói, hogy idegenben laktok⁴³⁷, mert a ti városotok messze van ettől a várostól. Ha pedig tudtok arról a városról, amelyben lakni fogtok, akkor miért szereztek magatoknak földet, nagyszerű felszereléseket, épületeket és felesleges házakat?! 2. Mert aki ilyeneket szerez magának ebben a városban, az nem tud majd a saját városába visszatérni. 3. Esztelen, kételkedő és szánalmas ember vagy, hát nem gondolsz arra, hogy mindez egy másik, egy idegen hatalma alatt áll?! Majd ezt fogja neked mondani annak a városnak az Úra: – Nem akarom, hogy itt lakjál az én városomban, menj el ebből a városból, mert te nem az én törvényeim szerint éltél! 4. Te, akinek földje van, ahol lakol, meg sok vagyonod is, számkivetett leszel, és akkor majd mit fogsz csinálni a földeddel, a házaddal, meg mindazzal, amit csak összeszedtél magadnak?! Ezt mondja neked majd, és helyesen is mondja, ennek a vidéknek az ura: – Vagy megtartod az én törvényeim, vagy távozz az én földemről!⁴³⁸ 5. Akkor majd mit fogsz tenni, mert a te városodban más törvények vannak?! Vigyázz, nem válik javadra, ha megtagadod saját törvényedet, mert ha vissza akarsz térni hazádba, már nem fogadnak be oda, mert te megtagadtad városod törvényeit, és ezért kizárnak téged onnan. 6. Vigyázz tehát, amíg idegenként élsz, semmi többet ne szerezzél magadnak, mint amennyi az életed fenntartásához szükséges; és legyél készen arra, ha a város ura ki akarna dobni téged, aki nem tartod meg az ő törvényeit, hogy elhagyván ezt a várost, bemehessél a saját városodba, és törvényeid szerint éljél ott, felfuvalkodás nélkül, örvendezve. 7. Vigyázzatok hát ti, akik az Úrnak szolgáltok, és akiknek az Úr a szívében van! Tegyétek meg az Isten tetteit parancsaira emlékezve (vö.: Zsolt 103,18), és az ígéretekre, amelyeket ő megígért, és higgyetek benne, hogy meg is teszi azokat, feltéve, ha ti a parancsolatait megtartjátok! 8. Földeitekért vásároljatok szorongattatásban élő lelkeket, és hogyha módotok van rá, legyen gondotok az özvegyekre és az árvákra (vö.: Jak 1,27), és ne vessétek meg őket! Gazdagságtokat és minden vagyonotokat ilyen földekre és házakra költsetek, mivel ezeket az Istentől kaptátok!⁴³⁹ 9. Ezekben az Úr fog majd gazdaggá tenni benneteket, hogyha ezt a szolgálatot ti megteszitek. Sokkal jobb ilyen földeket, birtokot meg házat vásárolni, amelyeket majd a magad városában is megtalálod, hogyha majd hazatérsz. 10. Az ilyen gazdagság jó és örömteli, félelem nincs benne, sem rettegés, hanem csak öröm. A pogányok gazdagságára ne áhítozzatok, mert nektek Isten szolgálóinak ezek mind haszontalanok. 11. Törődjeteink inkább a magatok

⁴³⁷ „idegenben laktok” – igen elterjedt gondolat az újszövetségi írásokban (1Pét 1,1; 1,17; 2,11; Jak 1,1; Zsid 11,13), de az apostoli atyák írásaiban is (2 Kelemen-levél V,1 és 5), a sztoikusok is ismerik (Epiktetosz, Dissz. III,22,38; Philón, De agricult., 65; Quest. in Gen., III,10; Levél Diognétoszhoz V,5; Ps. Clementina Hom., XV,7; Tamás-ev. 21. logion Óker. írók 2,300. old.).

⁴³⁸ 3-4. Talán az üldözések alatti esedékes vagyonek Kobzásra gondol.

⁴³⁹ Vö. Clemens Alex., Quis Dives salvetur? XXXIV,2.

gazdagodásával, amely örömtökre fog szolgálni. Ne legyetek álnokok, ne nyúljatok a másikéhoz, és ne is vágyódjatok azokra. A magad munkáját tedd meg, és megmenekülsz!

Egy másik példázat (II.)

51.

1. A szántóföldemen sétálgatván nézegettem a szőlőt és a szilfát.⁴⁴⁰ Elgondolkodtam magukon a fákon, és ezek gyümölcsein, majd megjelent ott a pásztor és így szólt: – Mire gondolsz most magadban a szőlővel és a szilfával kapcsolatban? Arra gondoltam, Uram – válaszoltam –, hogy az egyik fa a másiknak díszére és javára van. 2. Ez a két fa – folytatta ő – Isten szolgálát jelképezi. Szeretném megtudni, Uram, mennyire jelképesek a fák? Látod a szőlőt és a szilfát? – kérdezte tőlem. Látom, Uram – válaszoltam. 3. A szőlő az, amely a termést meghozza, a szilfa pedig termés nélküli fa. Ha ez a szőlő nem futna fel a szilfára, a földön elterülten nem tudna sok termést hozni, de még ha teremne is, elrothadna, mert nem a fán függesz kedik; ám ha a szőlő felkapaszkodik a szilfára, gyümölcsöt hoz még a szilfa is. 4. Láthatod, hogy a szilfa is sok gyümölcsöt ad és nem kevesebbet, mint a szőlő, sőt még többet is, és nagyobbat is. Hogyan lehet az Uram – vettem közbe –, hogy nagyobbat? – Mert a szőlő felkapaszkodva a szilfára sok és jó termést hoz, míg a földön elterülten keveset és rothadtat terem. Ez a példázat Isten szolgáláira vonatkozik, mégpedig a szegényekre és a gazdagokra. Hogy van ez Uram, ismertesd meg velem! 5. Halljad hát! – mondta –⁴⁴¹ a gazdagnak bár van vagyona, de az Úr előtt mégis szegénynek számít, mert a gazdagsága leköti figyelmét, és így igen keveset ér imádsága, az Úrnak tett vallomásai, mert ha meg is tenné ezeket, akkor is gyengén, keveset és erőtlenül; de ha a gazdag odamegy a szegényhez és a szükséges dolgokban segítségére van abban a hitben, ha ezt megteszi a szegényekkel, a fizetséget érte majd megtalálja az Úrnál, és ezért megad mindent a gazdag kételkedés nélkül a szegénynek,⁴⁴² 6. a szegény pedig, akit a gazdag megsegített, hálát adván az Istennek, közbenjár érte. A gazdag így újra meg újra gondoskodik a szegényről, nehogy az életében hiányt szenvedjen, mert tudja, hogy a szegény imája értékes és kedves az Isten előtt. 7. Mindketten megteszik a magukét, a szegény az imádságban munkálkodik, ő ebben gazdag, az Úrtól kapta ezt, és vissza is adja az Úrnak, ki őt megsegítette; hasonló módon a gazdag is vagyonát, amit az Úrtól kapott, fontolgatás nélkül odaadja a szegénynek, és ez a cselekedete az Úr előtt nagy és kedves, mivel a gazdag belátóvá lett, és a vagyonból, mint az Úr ajándékából a szegényről gondoskodott. Így helyesen végezte szolgálatát. 8. Az ember úgy látja, hogy a szilfa nem terem gyümölcsöt, mert nem tudja, és nem is érti meg, hogy amikor majd szárazság lesz, a szilfában akkor is lesz majd víz, és ezzel a szőlőt táplálja. Így a szőlő szünet nélkül vízhez jut, kétszeres termést ad, az egyik részt magáért, a másikat pedig a szilfa helyett. Hasonlóan tesznek a szegények is, akik a gazdagokért imádkoznak az Úrhoz, ezzel gyarapítják azoknak a vagyonát, a gazdagok pedig ismételtelen segíteni fogják a szegényeket a szükségesekkel, és ezáltal ők lélekben töltekeznek. 9. Ezzel mindketten egy igaz cselekedetnek a részesei lesznek. Aki így tesz, azt nem hagyja el az Úr, hanem a nevét beírják

⁴⁴⁰ A szőlő és a szilfa összeillése igen kézenfekvő példa Itáliában. vö. Horatius, Ep. I,16,3; Quintilianus, Szónoklattan VIII, III,8 (Budapest, 1921, II,99. old.).

⁴⁴¹ 5-6 A terméketlen szilfa és a termékeny szőlő összeállításának képe a szegényeket és gazdagokat magában foglaló egyház képévé alakul át (vö. a test és tagjai hasonlata 1Kor 12,12-ben, 1 Kelemen-levél XXXVII,4-ben). A szegényekre vonatkozó gondolatokhoz vö. Jak 1,9-11; 2,1 kk; 5,1 kk; Gád végrendelete VII,6; Clemens Alex., Quis dives salvetur? XI,3.

⁴⁴² A „kételkedés nélküli adakozás” a készséges, haborás nélküli segítségnyújtást jelenti, vö. Didakhé IV,7; 2 Kelemen-levél XVI,4; Barnabás-levél XIX,11.

az élők könyvébe. 10. Boldogok, akik megértik, hogy az Úr az, aki őket gazdaggá teszi. Mert aki ezt megérti, az képes lesz valami jó szolgálatra is.

III. példázat

52.

1. Igen sok fát mutatott nekem, de ezek közül egyiknek sem volt levele, egészen olyannak tűnt, mintha elszáradtak volna. Mindegyik hasonlított egymáshoz. Látod ezeket a fákat? – kérdezte tőlem. Látom Uram, hogy egyformán szárazak – feleltem rá. Ő pedig így válaszolt: Ezek a fák, amelyeket te itt láatsz, mindazok, akik ebben a világban élnek. 2. Miért olyanok, Uram, mintha kiszáradt fák lennének? Mert sem az igazak, sem a bűnösök nem lesznek nyilvánvalóvá ebben az életben, hanem egymáshoz hasonlóak itt; mert ez a világ az igazak számára olyan, mintha tél lenne, és nem mutatkozik meg a különbség mindaddig, amíg a bűnösökkel együtt élnek. 3. Ahogyan a fák télen lehullatják leveleiket, és egymáshoz hasonlóak lesznek, és nem mutatkozik meg, hogy melyik közöttük a száraz és melyik az élő; ugyanúgy ebben a világban sem lesz nyilvánvalóvá az igazak és a bűnösök közötti különbség, mert mindnyájan hasonlítanak egymáshoz.

IV. példázat

53.

1. Majd ismét sok fát mutatott nekem, de voltak közöttük már zöldellő fák is, míg mások ugyanúgy szárazak maradtak; és ezt mondta: – Látod ezeket a fákat? Látom, Uram, válaszoltam rá, a kizöldellteket is, meg a szárazakat is. 2. Azok a fák, amelyek kizöldelltek, az igazak, akik majd az eljövendő világban élni fognak. Az eljövendő világ az igazak számára nyár lesz, a bűnösöknek pedig tél. Amikor majd rájuk ragyog az Úr irgalmassága, megmutatkozik, hogy kik szolgálták az Urat, és mindnyájan nyilvánvalók lesznek. 3. Ahogy nyáron minden fa gyümölcsöket érlel, és meg lehet ismerni, hogy ezek milyenek, ugyanúgy megmutatkozik majd az igazak gyümölcse is, és megismerhetővé lesz, mert ebben a világban mind ki fog zöldellni. 4. A pogányok és a bűnösök azok, amelyeket kiszáradtnak láatsz, mert egész életükön át gonoszak voltak cselekedeteik. Így a bűnösök elégnak, mert a bűneikből nem tértek meg. A pogányok is elégnak, mivel nem ismerték fel teremtőjüket. 5. De te gyümölcsöt fogsz hozni, hogy ebben a nyárban felismerjék gyümölcsetet. Tartsd távol magadat a sok mindenre irányuló foglalatosságtól, hogy semmiképpen ne vétkezzél; aki sok mindennel foglalkozik, az sokban vétkezik is, mert figyelmét elvonja a maga munkájától, és így nem az Urat szolgálja. 6. Hogyan is kérhet az ilyen ember valamit is az Úrtól, hogy megkapja? – Azok, akik neki szolgálnak, megkapják azt, amit kérnek; míg azok, akik nem az Úrnak szolgálnak, semmit sem kapnak. 7. Aki csak egyben munkálkodik, az képes lesz az Urat szolgálni, mivel az értelme nem lett romlottá elhagyván az Urat, hanem tiszta értelemmel szolgál neki. 8. Ha ezek szerint jársz el, akkor majd képes leszel arra, hogy az eljövendő világban gyümölcsöt teremjél; és mindazok, akik így cselekednek, gyümölcsöt fognak teremni.

V. példázat

54.

I. 1. Böjtölésben egy hegytetőn ültem, és hálát adtam az Úrnak mindenért, amit tett velem, majd a Pásztort láttam ott, hogy mellettem ült, és megszólított: Miért jöttél ki ide ilyen korán? Mert stációt tartok – válaszoltam rá. Mi az a stáció?⁴⁴³ 2. Böjtölök, Uram, – mondtam. – Miben áll a te böjtölésed, hogyan böjtölsz? – Ahogyan szoktam, úgy böjtölök, Uram. 3. – Nem tudok ti Istennek tetszően böjtölni, mert ez a böjtölés semmit sem ér; haszontalan az, ahogyan ti böjtöltök. – Miért mondod ezeket, Uram? Azt mondom neked – folytatta –, nem böjtölés az, ahogyan ti gondoljátok, de én megtanítalak tégedet arra, hogy milyen az Úr előtt kedves és tökéletes böjtölés. Igen, Uram, – válaszoltam – jót teszel velem, ha megismerhetem az Istennek tetsző böjtölést. Halljad hát – mondtam. 4. Az Isten nem akar ilyen hiábavaló böjtöt, mert ezzel a böjtöléssel semmi igazságosságot nem cselekedtek az Isten színe előtt. Az Úrnak tetszően így tudsz böjtölni: 5. Életedben semmiféle rosszat ne tegyél, hanem tiszta lélekkel szolgáljál az Úrnak, tartsd meg a parancsolatait, járj az ő törvényei szerint, és semmiféle rosszra irányuló vágyódás ne merüljön fel a szívedben. Bízzál az Istenben, mert ha ezeket megteszed és féled őt, távol tartod magadat minden rossz cselekedettől, és így neki fogsz élni. Ha megteszed ezeket, nagy és Istennek tetsző böjtöt tartasz.⁴⁴⁴

55.

II. 1. Halljad hát a példázatot, amit a böjtöléssel kapcsolatban mondok el néked!⁴⁴⁵ 2. Egy ember, akinek sok szántóföldje és szolgája volt, a földje egyik részébe szőlőt telepített. Majd kiválasztotta az egyik tiszteletben álló és megbízható szolgáját, útra kelés előtt magához hívatta és ezt mondtatta neki: Vedd kézbe a szőlőt, amit ültettem! Visszatérésemig karózd meg, mást ne is tegyél vele. A parancsomat viszont tartsd meg, ennek fejében szabaddá teszek! Ezek után útra kelt a szőlő ura. 3. Elutazása után a szolga fogta és megkarózta a szőlőt, amikor a karózást befejezte, látta, hogy tele van gyomnövényvel. 4. Így gondolkodott magában: Az uram parancsát már megtettem, de most fölászom a szőlőt, felásottan jobban fog kinézni, és a gyomok nélkül több termést is ad, mert így a gaz nem tudja elfojtani. Fogta magát és felásta a szőlőt. Kitépett minden gyomnövényt, ami csak ott volt a szőlőben. Így a szőlőskert szebb lett és fejlődött, mivel nem volt gyom között, ami elfojthatta volna. 5. Bizonyos idő elteltével visszatért a szántóföld és a szolga ura, és kijött a szőlőbe is. Amikor meglátta a szépen megkarózott szőlőtökéket és azt, hogy felásta, meg a gyomnövényeket is kitépte közülük, hogy ezáltal a szőlő szépen fejlődött, igen megörült a szolga munkájának. 6. Odahívta szeretett fiát, aki az örököse volt, meg a barátait, akik a tanácsadói voltak, és elmondotta nekik, hogy mit parancsolt meg a szolgájának, és mennyit talált elvégezve ott. Azok a szolgálóval együtt örvendeztek, hogy ilyen tanúságot tett mellette a gazdája. 7. Elmondotta az nekik: – Ennek a szolgának megígértem, hogy szabaddá teszem, hogyha parancsaimat megtartja, amelyeket neki megparancsoltam. A parancsaimat megtartotta, sőt

⁴⁴³ „statiót tartok” – a statio latin kölcsönzó Hermasz Pásztorának görög szövegében. Jellegzetes körülmények között böjtöl; hegytetőn ül, hálát ad. Az ima és böjt a későbbi ún. stationális napok (szerda, péntek) állandó vallási tartozékai. A „statio” a katonai szakszótárban fontosabb katonai posztot jelölt, de jelenthetett vámhatósági helyet is. A magaslaton ülés Hermasznál is a kép militáris jellegére enged következtetni.

⁴⁴⁴ Az Iz 58. fejezetre támaszkodik fejtegetéseiben. Vö. Barnabás-levél III,1 kk; Jusztinosz, Párbeszéd XV,1 kk; XL,4 (Óker. írók 8,152. és 182. old.).

⁴⁴⁵ 55,II,1 kk. A példázatban számos ó- és újszövetségi allegória elemeit szövi egybe Hermasz.

még többet is dolgozott a szőlőmben, és ezzel örömet szerzett nekem. Ezért a munkájáért én a fiam örökösársává akarom tenni, mivel helyesen gondolkodott, amikor nem hagyta azt (a gazban), hanem megmunkálta. 8. Ehhez az elhatározásához a tulajdonos fia is szívesen hozzájárult, hogy a szolga örökösársa legyen a fiúnak. 9. Néhány nap elteltével lakomát rendezett a ház ura, és a lakomáról ételt küldött a szolgának. Ő átvette az urától kapott ételeket, csak annyit tartott meg magának abból, amennyire szüksége volt, a többit pedig továbbadta szolgatársainak. 10. Szolgatársai az étel átvételekor igen megörültek, majd imádkozni kezdtek érte, hogy Ura még inkább kegyébe fogadja, és mert így bánt velük is. 11. Amikor a történekről tudomást szerzett a szolga ura, ismételten örvendezett annak magatartásán. A ház ura újra összehívta barátait, és elmondta nekik a szolga tettét, amit a neki küldött ételekkel tett. Azok akkor még nagyobb örömmel hozzájárultak ahhoz, hogy a szolga az ő fiának örökösársa legyen.

56.

III. 1. Azt mondtam neki: Uram, nem értem én ezeket a példázatokat, és nem is tudom felfogni, ha nem tárod fel előttem. 2. Mindent fel fogok tární előtted – mondotta – mindazt, amit elmondok néked, meg is mutatom. Tartsd meg az Úr parancsolatait (vö.: Préd 12,13; Mt 19,17), akkor majd kedves leszel színe előtt, és nevedet felírják a parancsait megtartók sorába. 3. Ha pedig az Úr parancsain kívül még valami jót teszel, még nagyobb dicsőséget szerzel magadnak, és így dicsőséged nagyobb lesz az Istennél, mint ezek nélkül lenne. Ha tehát az Úr parancsolatait megtartván, még ezeket a jó tetteket is megteszed, örvendezni fogsz, mert megtetted azokat az én parancsolataim szerint. 4. Uram, amit te parancsoltál nekem – mondtam neki –, azt megtartom, mert tudom, te velem leszel. Veled leszek – válaszolta –, mivel te olyan készséges vagy arra, hogy a jót tedd; és mindenkivel veled leszek, akiben ez a készség megvan. 5. A böjt pedig az Úr parancsainak megtartásában áll, és ez nagyon jó. A böjtöd ilyen legyen: 6. Mindenekelőtt a gonosz beszédétől és minden rossz utáni vágyakozástól óvakodjál, a szívedet pedig tisztítsd meg ennek a világnak minden hiábavalóságától! Ha mindezt megtartod, tökéletes lesz a böjtölésed. 7. Akkor majd ezeket fogod tenni: megtartasz mindent, ami eddig megíratott; és azon a napon, amelyiken böjtölsz, semmit se vegyél magadhoz, kenyéren és vízen kívül. Az ételeidből mindazt amit megettél volna, amit csak elköltöttél volna ezen a napon, add az özvegyeknek, meg az árváknak vagy pedig a szűkölködőknek, így gyakorold az alázatosságot, hogy azok, akik a te alázatosságod következtében kaptak valamit, ami a lelküket megtölti, könyörögjenek érted az Úrhoz.⁴⁴⁶ 8. Ha majd így végzed a böjtölésed, ahogyan azt most megparancsoltam, áldozatod kedves lesz az Isten előtt (vö.: Préd 35,9; Fil 4,18; Iz 56,7; Mt 5,24; 1Pét 2,5), és ez a böjt már fel lesz írva; az ilyenképpen végzett szolgálat jó, örvendeztető és szívesen fogadott az Úr előtt. 9. Gyermekeddel és egész házad-népével ilyenképpen tartsd meg! Ha ezeket megtartod, boldog leszel, és boldogok lesznek azok is, akik hallván ezt, megtartják, mert amit csak kérnek az Úrtól, megkapják Ők is.

57.

IV. 1. Sokáig kérleltem őt, hogy tárja fel előttem ezt a szántóföldről és a gazdájáról, a szőlőről és a szőlőt megkarózó szolgáról, a karókról és a szőlőből kitépelt növényekről, a gazda fiáról meg a tanácsadó barátokról szóló példázatát; megértettem ugyanis, hogy mindez

⁴⁴⁶ Hasonló böjti követelmények találhatók a Ps-Clementina Hom., XV,7-ben; Recognitiones VII,6 (PG 1,1357-58); Acta Pauli et Theclae 25 (Lipsius 253. old.); Acta Thomae 20 (Bonnet 131. old.); a 2 Kelemen-levél XVI,4 a böjttel összeköti az alamizsnálkodást is.

valamiféle példázat. 2. Erre ő így válaszolt nekem: Kérdéseidben igen merész vagy, nem kell teneked mindenről kérdezetned, mert ami szükséges, hogy feltáruljon előtted, az majd feltárul. Azt mondtam neki: Uram, ha te megmutatod nekem ezeket, de a jelentését nem tárod fel előttem, akkor hiába láttam mindezt, mert úgysem értem, hogy mi az. Hasonlóan, ha példázatokat mondasz nekem, de nem tárod fel előttem azok jelentését, hiába hallottam tőled. 3. Majd ismételten válaszolt nekem: Aki az Isten szolgája, annak szívében az Úr lakozik, értelmességet kér tőle, és ő megadja neki (vö.: Jak 1,5.6; Kr 3,11), feltárul előtte minden példázat és megéri az Úrnak azon szavait is, amelyeket példázatokban mond el; de azok, akik hanyagok és lusták az imádságban, mindent kételkedve kérnek az Úrtól; 4. pedig az Úr nagyirgalmú és mindenkinek ad, aki kételkedés nélkül kér tőle. Téged a dicsőséges angyal erősített meg, és oly nagy imádságot kaptál tőle, meg tétlen se vagy, akkor hát miért nem kérsz az Úrtól értelmességet, és megkaphánád azt?! 5. Azt mondtam neki: Uram, te vagy itt velem, szükséges, hogy tőled kérjek, és tégedet kérdezzek, mivel mindent te mutatsz meg nekem, és te beszélsz velem; ha nélkülöd láttam, vagy hallottam volna ezeket, akkor az Urat kértem volna, hogy tárja fel előttem.

58.

V. 1. Már megmondtam neked – válaszolta –, hogy merész és ravasz vagy, ha a példázatok jelentésével kapcsolatban kérdezel. Mivel ilyen kitartó vagy, feltárom előtted a szántóföld példázatát, meg mindent, ami ide tartozik, hogy ezeket te majd mindenki előtt ismertté tegyed. Halljad tehát és értsd is meg! 2. A szántóföld jelenti ezt a világot (vö.: Mt 13,38), a szántóföld ura pedig az, aki mindent megteremtett (vö.: Ef 3,9; Jel 4,11; Zsid 3,4; Préd 18,1), elrendezett és megerősített (vö.: Zsolt 67,29). A fiú a Szentlélek, a szolga az Isten fia⁴⁴⁷, a szőlőtőkék az Isten népe, amit maga az Isten ültetett. 3. A karók az Úr szent angyalai, ők azok, akik népét összetartják, a szőlő közül kitépott gyomnövények pedig az Isten szolgálóinak a bűnei. Az ételek, amelyek a lakomáról származnak, a parancsolatoknak felelnek meg, melyeket Fia által adott a népének. Barátai és tanácsadói a szent angyalokat jelentik, azokat, akik az első teremtmények; az Úr elutazása pedig az az idő, ami még megjelenéséig hátra van. 4. Uram, mindez nagyszerű, csodálatos és dicsőséges – mondtam –, de vajon képes vagyok-e mindezt megérteni, még akkor sem, ha oly igen értelmes is lennék, Uram – folytattam tovább –, tárd fel előttem mindazt, amit csak kérdezek tőled! Mondd, hát mit akarsz? – válaszolta. –A példázatban miért volt az Isten Fia szolga alakjában?

59.

VI. 1. Halljad hát – mondotta – az Isten fia nem szolgálai alakban volt, hanem nagy hatalomban és uralkodásban. Hogyan lehetséges ez, nem értem, Uram! 2. A szőlőt az Isten ültette, ez azt jelenti, hogy megteremtette népét, és átadta a Fiának. A Fiú angyalokat állított melléjük⁴⁴⁸, hogy mindegyikre vigyázzanak, majd sok fáradozással megtisztította azokat bűneiktől, ezzel sok fáradozást szenvedett el, mert a szőlőt senki sem képes felásni fáradozás és küszködés nélkül. 3. Miután népét megtisztította bűneitől, megmutatta nekik az élet útját (vö.: Zsolt 15,11), és az Atyától kapott törvényeket átadta nekik (vö.: Ja 10,18; 12,49, stb.). 4. Láthatod – mondotta –, hogy ő a nép ura, és minden hatalmát az Atyától kapta (vö.: Mt

⁴⁴⁷ „A Fiú a Szentlélek, a szolga Isten fia” – a megfogalmazás meglepő, de a II. században nem ütköztek meg rajta. Jézus Krisztus isteni természete, preegzisztens valója szent „lélek” (vö. Jn 4,24 „lélek az Isten”), ugyanő szolga is, üdvtörténetileg. A „lélek” Hermasznál nem jelenti legtöbbször a szentháromsági személyt. Későbbi korokban azonban ha azonosították a „lelket” a Szentlélek személyével, mindig nehézséget okozott.

⁴⁴⁸ A Fiú rendelkezik az angyalok felett, ami felsőbbrendűségének a jele.

28,18; Ef 1,20–23). A Fiától és a dicsőséges angyaloktól miért kért tanácsot az Úr a szolga örökségével kapcsolatban? Halljad! 5. Az Isten a Szentléleknek, az őslétezőnek, aki minden teremtményt megteremtett, egy testben adott lakást, amelyet ő választott ki. A test, amelyikben a Szentlélek lakozott, helyesen szolgálta a lelket, szentségben és tisztaságban járt, és így a lelket sohasem szennyezte be.⁴⁴⁹ 6. Tisztán és szépen élt együtt vele, együtt fáradozott a lélekkel, minden tettében vele volt, így erős és férfias munkával nevelte, és a Szentlélekkel való közösséget választotta. A test előbbre jutása tetszett az Úrnak, mert az nem szennyezte be magát itt a földön, amíg együtt élt a Szentlélekkel. 7. Fiától, meg a dicsőséges angyaloktól tanácsot kért, hogy ez a test, mely szeplőtelenül szolgált a léleknek, kapjon lakhelyül egy bizonyos területet (helyet), nehogy szolgálatának a bére pusztulásra adasson. Minden test meg fogja kapni bérét, amelyet tisztán és szeplőtelennek találnak, és amelyben a Szentlélek lakozott. 8. Íme, most már a tiéd ennek a példázatnak az értelme is.

60.

VII. 1. Nagy öröömre van az, Uram, hogy hallottam ennek a példázatnak is az értelmét. Figyelj most reám – mondotta –, ezt a testet őrizd meg tisztán és szeplőtelenül, mert a Szentlélek benne lakik, tanúságot tesz mellette, és testedet megigazulttá teszi! 2. Vigyázz, a szívedben semmi olyan ne kerekedjék fel, ami ennek a testnek a romlására van; és ne élj vissza vele, ne mocsold bel! Ha testedet beszennyezed, nem fogsz élni. 3. Mi történik azzal az emberrel, Uram, aki a testét már beszennyezte, mielőtt még ezeket a szavakat hallotta volna? Erre a korábbi tudatlanságára egyedül Isten adhatja meg a gyógyulást, mivel csak neki van erre hatalma. 4. De te tartsd meg mindezt, és a mindenben nagyirgalmasságú Úr meggyógyítja azokat, ha a testedet – és vele együtt a lelket – a hátralevő időben nem fogod beszennyezni; ezek ugyanis közösségben vannak egymással, az egyik a másik nélkül nem válhat beszennyezetté, ezért mindkettőt őrizd meg tisztán, és így az Istennek élsz.

VI. példázat

61.

I. 1. Házamban ültem, dicsőítettem az Istent mindazért, amit csak láttam, mivel ezek nagyok és jók voltak, örvendeztetők és dicsőségesek, melyek az ember lelkét megmenthetik (vö.: Jak 1,21), majd ezt mondtam magamban: boldog leszek, ha ezen parancsolatok szerint járok, és mindenki boldog lesz, aki csak ezek szerint jár (vö.: Zsolt 1,1–2; 118,1). 2. Ahogy ezeket mondogattam, hirtelen megláttam őt, amint ott ül mellettem, és így szólt: Miért kételkedel azokban, amiket megparancsoltam, amit néked átadtam? Mindez jó, és egyáltalán ne kételkedjél bennük, hanem öltsd magadra az Úrban való hitet, és így a parancsolatok szerint fogsz járni, mert én megerősítelek tégedet azokban. 3. Ezen parancsolatok mindazoknak a javára válnak, akik megtérnek, de ha nem járnak ezek szerint, akkor a megtérésük is hiábavaló volt. Ti, akik már megtértetek, vessétek el ennek a világnak a gonoszságait, mert ezek elpusztítanak titeket! 4. Ha magatokra öltitek az igazság minden erényét, akkor megtudjátok tartani ezeket a parancsolatokat is, és többé már nem fogjátok tetézni bűneiteket. Ha pedig a bűneiteket már nem tetézték, így majd az előbbi bűneitek

⁴⁴⁹ Hermasz szerint Jézus szent Lélekkel azonosított isteni valósága testesült meg. A Pásztor szerzőjének nyelvezete sokszor nem egyértelmű, homályos. Ennek a szent Léleknek angyalokat felülmúló valóságnak kell lennie, különben teremtményi szellem testesült meg Jézusban. Ha a Szentlélekkel azonosítja ezt a szent Lelket, mint Krisztus isteni természetét, akkor vét a Szentháromságba vetett hit ellen. Nem marad más, mint feltételezni, hogy az isteni természet értelmében beszél itt szent Lélekről.

közül sokat elhagytok. Járjatok hát az én parancsaim szerint, és az Istennek fogtok élni! Íme ezeket is elmondottam néktek! 5. Miután mindezt elmondotta, így szólt hozzám: menjünk ki a szántóföldre, és ott megmutatom néked a bárányok pásztoraikat! Menjünk, Uram, válaszoltam. Kimentünk a mezőre és ott mutatott nekem egy sáfrányszínű ruhába öltözött ifjú pásztort. 6. Rengeteg bárányt legeltetett, a bárányok dúskáltak, és elmerültek az élvezetekbe, vidámak voltak, ide-oda ugráltak. Maga a pásztor is egészen vidám volt, még a bárányoknál is vidámabb. Örömteli látvány volt az, ahogyan a pásztor a nyája között járkált, de láttam olyan bárányokat is, amelyek csak egy helyben dúskáltak és lakmároztak, és nem ugrándoztak.

62.

II. 1. Így szólt hozzám: Látod ezt a pásztort? Látom, Uram, – válaszoltam. Ő a gyönyörök és a megtévesztés angyala. Ő az, aki elpusztítja Isten üressé vált szolgálóinak a lelkét, az igazságtól elfordítja ezeket, gonosz vágyaikon keresztül megtéveszti őket, és így a pusztulásba jutnak. 2. Az élő Isten parancsairól megfélemedeznek, tévelyegnek, és haszontalan gyönyörök közepette járnak, és így ez az angyal a pusztulásba viszi őket, egyeseket egészen a halálig, míg másokat a romlásba. 3. Azt mondtam neki: Uram, nem tudom, hogy kiket visz a halálba, és kiket a romlásba. Halljad hát – válaszolta –, azok a bárányok, amelyeket nagyon vidámoknak és ugrándozni látod, ők azok, akik végképp elfordultak az Istentől, magukat átadták ezen világ kívánságainak. Nincs már meg bennük az életet igénylő megtérés, sőt még az Úr nevét is káromolták; így övéké lesz a halál. 4. Azok, akiket úgy láttál, hogy nem ugrándoznak, hanem egy helyben legelésznek, ők bár átadták magukat a tévelygésre, meg a gyönyöröknek, de az Urat nem káromolták. Ezek az igazságtól eltávolodva jutottak a romlásba; van még reményük a megtérésre. A leromlottak van még reménye arra, hogy valamiképpen megújuljon; de a halál maga a teljes pusztulás.⁴⁵⁰ 5. Ezek után egy kissé előbbre mentünk, és mutatott nekem egy hatalmas termetű pásztort, megjelenésében olyan volt, mint a földi pásztorok, öltözete fehér kecskebőrből, vállán a táskája, egy durva és göcsörtös bot a kezében, és ezen felül még egy ostor is. Tekintete olyan elkeseredett volt, hogy félelem fogott el. Ilyen volt a tekintete. 6. Ez a pásztor az ifjú pásztortól olyan juhokat vett át, amelyek tévelygésben meg gyönyörökben éltek, de nem ugrándoztak; elvitte azokat egy meredek, tövises, és bogáncsos helyre, ahol a juhok nem tudtak kiszabadulni a tövises és bogáncsos közül, sőt inkább belegabalyodtak a tövisesekbe s a bogáncsokba.⁴⁵¹ 7. A tövis és a bogáncsok közé fonódva legeltek, a pásztor pedig nagy ütlegeléssel gyötörte őket, ide-oda kergette, megpihenni sem engedte azokat, a bárányoknak egy pillanatnyi nyugalomuk sem volt.

63.

III. 1. Amikor ezeket így megostorozottan és megkínzottan láttam, elszomorodtam, hogy ennyire gyötrik őket, és nincs egy pillanatnyi nyugalomuk sem. 2. A pásztorhoz – amelyik velem beszélgetett –, így szóltam: Uram, ki ez a kegyetlen és elkeseredett pásztor, aki nincs tekintettel ezekre a bárányokra? – A büntetés angyala ő, az igaz angyalok közül való, ő áll a büntetés felett. 3. Az Istentől eltévelyedetteket, meg azokat, akik ennek a világnak a vágyódásai szerint járnak, összefogja és megbünteti, rettenetes és sokféle büntetéssel, mivel

⁴⁵⁰ „A leromlottaknak ... de a halál maga a teljes pusztulás”. A fokozatos romlás is a halálba vezet, a kettő különbsége az, hogy a halál egyszer s mindenkorra pusztulás. A megkülönböztetéshez vö. Tabula Cebetis III,3.

⁴⁵¹ A büntetés helye – vö. Hénoch 18-19 és 27; Péter-apokalipszis 32; Lévi végrendelete III,2; a megbüntetett nyáj képe Hénoch 89-90-ben.

megérdemlik azt. 4. Szeretném megtudni Uram, melyek ezek a különféle büntetések! Halljál hát – mondotta – a különféle gyötrődésekről és szenvedésekről! Ezek a gyötrődések a mindennapi élethez kapcsolódnak. Egyeseket károk sújtanak, míg másokat nyomorúság, vagy különféle gyengeségek, betegségek; mindenben állhatatlanok ők, az alávaló emberektől gyalázatot szenvednek el, meg sok más ehhez hasonlót. 5. A sok állhatatlan tanácsaival másokat sok mindenben megterhel, de azokat semmivel sem segítik előbbre. Egymás-közt pedig azt mondogatják, hogy cselekedeteikben nem jutnak előbbre, de a szívükben már nem merül fel az, hogy ők rosszat tettek, hanem e helyett az Urat okolják. 6. Akkor mindenféle gyötrődésekben megkínózzák őket, majd átadják nekem a jóban való fenyítésre, hogy az Úrba vetett hitükben megerősödjenek. (vö.: Zsolt 51,10), és így életük hátralevő napjaiban tiszta lélekkel szolgáljanak az Úrnak. Ha majd megtérnek, szívükben felmerülnek bűnös cselekedeteik, és ekkor dicsőíteni fogják az Istent, mert igazságos bíró ő (vö.: Zsolt 7,12; 2Mak 12,5; 2Tim 4,8), és méltán szenvedték el ezeket cselekedeteik miatt (vö.: Mt 16,27; Jel 2,23; Zsolt 61,13; stb.). Ezek után tiszta lélekkel fogják szolgálni az Urat, cselekedeteikben is a jó úton fognak haladni, és megkapják mindazt az Úrtól, amit csak kérnek tőle (vö.: Mt 21,22; stb.). Akkor majd dicsőíteni fogják az Urat, hogy átadta nekem őket, és többé már semmiféle rosszat sem fognak elszenvedni.

64.

IV. 1. Uram, még azt tárd fel előttem... Mit akarsz megtudni még? – Azt Uram, hogy mennyi ideig fognak gyötrődni azok, akik tévelygésekben és gyönyörökben éltek; talán addig, amíg a tévelygéseikben, meg a gyönyörökben elmerültek? 2. Azt válaszolta nekem: Annyi ideig fogják őket gyötörni. A gyötrődésük ideje rövid, Uram – jegyeztem meg –, mert azoknak, akik gyönyörökben éltek és elhagyták az Istent, hétszeresen kellene elszenvedni a gyötrődéseket. 3. Azt mondta nekem: Ostoba vagy, nem ismered a gyötrődés erejét. Ha ismerném, Uram, akkor nem kérném tőled, hogy tárd fel előttem. Halld hát – mondotta – mindkettőnek az erejét. A gyönyörök és a tévelygés ideje csak egy óra, de a gyötrődés ideje harminc napig tart.⁴⁵² 4. Ha valaki egy napot él a gyönyörökben, meg a tévelygésekben, ezért csak egy napig gyötrődik, de gyötrődésének ezen napja egy egész esztendőnek felel meg; ilyenképpen tehát: ahány napig a gyönyörökben él valaki, ugyanannyi esztendeig tart a gyötrődése. Láthatod – mondotta –, hogy a gyönyörökben és a tobzódásban való élet ideje rövid, míg a büntetésé és gyötrődésé hosszú.

65.

V. 1. Még nem értem egészen, Uram – szoltam közbe a gyönyörök és a tévelygés meg a gyötrődés idejét, érthetőbben tárd fel előttem! 2. Erre ő így válaszolt: Az esztelenséged mindig megmarad, és a szívedet nem akarod megtisztítani, sem az Urat szolgálni. Vigyázz – mondotta –, nehogy az idő beteljen és te ostobának találtassál! Halljad tehát, amit szeretnél megérteni. 3. Aki egy napig él a tévelygésben és a gyönyörökben, azt csinál, amit jónak lát, sok ostobaságot követ el, és nem érti meg, hogy valóban mit is tett. Másnap már elhagyja mindazt, amit egy nappal azelőtt megtett. A tévelygésben és gyönyörökben való élet nem tud emlékezni a magára öltött ostobaság miatt, de ha gyötrődések és büntetések érik az ilyen embert csak egy napig is, egy éven át fogja érezni a gyötrődést meg a szenvedést, mert igen sokáig az emlékezetébe marad ez a gyötrődése és szenvedése. 4. Az egy évig tartó gyötrődés

⁴⁵² „a gyötrődés ideje harminc napig tart” – egy óra bűnös élvezetért egy nap jár (a napot 12 órával számítva), így egy napi élvezetért egy egész évi szenvedés jár. Azt nem tudjuk megmondani, hogy Hermasz számításai csak pszichológiai élményt tükröznek-e, vagy a bünbánati fegyelem gyakorlatát tükrözik-e.

és bűnhődés alatt majd megemlékezik a gyönyörökről meg a tévelygéséről, akkor majd megtudja, hogy ezek miatt a gonoszságok miatt szenved. Minden tévelygő és gyönyörökben élő embernek ilyen szenvedésekben lesz része, mert bár volt bennük élet, mégis a halálnak adták át magukat. 5. Melyek az ártalmas gyönyörök Uram? – kérdeztem tőle. – Minden cselekedet gyönyör az ember számára, ha élvezettel csinálja azt. Aki indulatosságban szenved, a gyönyöröknek adja át magát. A házasságtörő, a részeges, a rágalmazó és a hazug, a kapzsi, a cselszövő, meg mindazok, akik hasonlóképpen cselekednek, saját betegségeiknek adnak helyet, mert átadják magukat ezen cselekedeteik által a gyönyöröknek. 6. Az ilyenfajta gyönyör ártalmas Isten szolgálóinak. Ezek miatt, meg a tévelygéseik miatt szenvedik el a büntetéseket és a gyötrődéseket. 7. De vannak olyan gyönyörök is, amelyek az ember üdvösségét szolgálják. Sokan munkálják ezeket a jó gyönyöröket, de ez az örömükre szolgál. Ezek a gyönyörök már Isten szolgálóinak a javára vannak, és az ember életét erősítik; az ártalmas gyönyörök pedig, amelyeket az előbbieken felsoroltam, a szenvedést és a büntetést mélyítik el. Akik ezekben megmaradnak és nem térnek meg, saját halálukon munkálkodnak.

VII. példázat

66.

1. Néhány nap elteltével azon a helyen láttam őt, ahol előtte a pásztorokat, és így szólt hozzám: – Mit keresel te itt? Azért vagyok itt, Uram – válaszoltam –, mert szeretnék megkérni tégedet, küldd el házamból azt a pásztorot, akinek a büntetést megparancsoltad, mert nagyon szorongat minket. Szükséged van arra, hogy gyötröjjelek – válaszolta –, a dicsőséges angyal rendelkezett így felőled, mivel próbára akar tenni. Milyen gonoszsgot követtem én el, Uram, hogy átadott engemet ennek az angyalnak? 2. Halljad hát – mondotta –, bár sok bűnöd van, de azok nem olyanok, hogy ennek az angyalnak átadjanak érte; a házad népe követte el a nagy bűnöket, meg törvényszegéseket, az ő tetteik szomorították meg a dicsőséges angyalt, és ezért megparancsolta, hogy egy bizonyos ideig gyötröjjenek téged, hogy ezáltal ők megtérjenek, és megtisztítsák magukat ennek a világnak minden vágyódásától. Ha majd megtérnek és megtisztulnak, a büntetés angyala eltávozik tőlük. 3. Uram, ha ők tettek olyant, amitől a dicsőség angyala elszomorodott – mondottam –, akkor én mit tettem? – Másképpen nem lehet őket szorongatni, ha te, a ház feje nem részesülsz a szorongattatásokban. A te szorongattatásod szükséges ahhoz, hogy ők is szorongattatásban részesüljenek, mert amikor neked jól megy sorod, akkor közülük egy sem szenved szorongattatást. 4. Uram, ők már megtértek teljes szívéből. Tudom, hogy teljes szívéből megtértek – válaszolta –, és te azt hiszed, hogy a megtérők azonnal elnyerik bűneik bocsánatát is? – Nem egészen. Ahhoz, hogy a megtért meggyötrje a lelkét, hogy minden tettében erősen megalázkodjon, majd sok és sokféle szorongattatásokban lesz része. Ha a kiszabott gyötrődéseket elviselte, mindenképpen irgalmat nyer attól, aki mindent megeremtett és megerősített (vö.: Ef 3,9; Zsolt 67,29), a gyógyulás módját is megadja neki; 5. és ez biztosan így lesz, ha látni fogja megtért szívedet, mely tiszta minden gonosz cselekedettől, így majd neked is, meg házad népének is javára válik a mostani gyötrődés. De miért is magyarázkodom neked olyan sokat? Gyötrődnöd kell, ahogyan az Úrnak ez az angyala rendelkezett felőled, ő az, aki átadott nekem téged. Inkább adj hálát az Úrnak, mert méltónak talált arra, hogy előtted táruljon fel ez a szorongattatás, és így, hogy tudomást szereztél róla, megerősödvé elviseljétek azt. 6. Uram, csak te velem legyél – mondottam neki –, és minden gyötrődést képes leszek elviselni! Veled leszek – mondotta –, és megkérem a büntetés angyalát is, hogy enyhébben szorongasson tégedet. Még rövid ideig részed lesz a szorongattatásokban, majd ismét a magad helyén fogsz állni. Maradjál meg alázatosnak, és tiszta szívvel szolgáljatok az Úrnak, te is, gyermekeid is, meg házad népe is! Járjál a

parancsolatok szerint, amelyeket megparancsoltam nektek, és így a megtérésed tiszta és erős marad! 7. Ha te ezeket a házaddal együtt megtartod, minden szorongattatás elhagy téged, és azokat is el fogja hagyni a szorongattatás, akik ezen parancsolataim szerint járnak.

VIII. példázat

67.

I. 1. Egy olyan fűzfát mutatott nekem, amely beborította a hegyeket meg a síkságokat, és a fűzfa árnyékában jöttek össze mindnyájan az Úr nevében kiválasztottak.⁴⁵³ 2. A fűzfa mellett ott állt az Úr dicsőséges angyalának hatalmas alakja, nagy sarlója volt, és a fűzfáról ágakat vagdosott le, majd ezeket kiosztotta a fűzfa árnyékában álló nép között. Egészen kicsi, mintegy könyöknyi ágakat adott át nekik. 3. Miután mindenki megkapta az ágat, az angyal letette a sarlóját; és úgy látszott, mintha a fa épségben maradt volna. 4. Elcsodálkoztam, és magamban ezt mondtam: Hogyan lehetséges az, hogy a fa épen maradt annak ellenére, hogy olyan sok ágat levagdosnak róla?! Erre a pásztor így válaszolt: Ne csodálkozzál azon, hogy ez a fa épen maradt sok ágának levagdosása ellenére is. Hagyd el ezt most – mondotta –, mindent látni fogsz majd, és feltárul előtted, hogyan lehetséges mindez. 5. Az az angyal, aki az ágakat kiosztotta a nép között, most visszavette ezeket tőlük. Abban a sorrendben, ahogyan ezek megkapták, úgy hívta magához őket, s mindegyikük visszaadta az ágat.⁴⁵⁴ 6. Az Úr angyala pedig átvette és megvizsgálta azokat. Egyesektől száraz ágakat vett át, és ezek olyanok voltak, mintha féreg rágta volna meg. Az angyal megparancsolta azoknak, akik ilyen ágakat adtak át, hogy álljanak külön. 8. Voltak olyanok, akik félig száraz és hasadt ágakat adtak át, és ezeket is külön állította. 9. Voltak olyanok, akik félig elszáradt ágakat adtak át, és ezeket is külön állította. 10. Voltak olyanok, akik zöldellő ágakat adtak át, de azok hasadásosak voltak; ezeket is külön állította. 11. Voltak olyanok, akik félig zöld és félig száraz ágakat adtak át, ezeket is külön állította. 12. Voltak olyanok, akik két részben zöld, s harmadikban száraz ágakat adtak át, ezeket is külön állította. 14. Voltak olyanok, akik kevés kivételével teljesen zöld ágakat adtak át, az ágaiknak egy kis darabja száraz volt, és ezen a részen még hasadásos is volt; ezeket is külön állította. 15. Voltak olyanok is, akiknek az ága kis részben maradt meg zöldnek, nagyobb részében száraz volt; ezeket is külön állította. 16. Mások is jöttek oda, akik úgy hozták vissza az ágaikat, ahogyan azt az angyaltól megkapták. A tömeg nagyobbik része ilyen ágakat adott át, és az angyal igen megörült ezeknek, és külön állította őket. 17. Mások olyan zöldellő ágakat adtak át, amelyen még egy kis hajtás is volt, és ezeket is külön állította, az angyal pedig vidám volt miattuk. 18. Mások az ágakat zölden adták át, és az ágaikon volt még egy kis hajtás is, ezeken a hajtásokon pedig valamiféle gyümölcs. Nagyon vidámak voltak azok az emberek, akiknek ilyen ágak voltak a kezükben. Az angyal igen örvendezett nekik, és vele együtt a pásztor is nagyon vidám volt.

⁴⁵³ A fa a népeket, az egész emberiséget átfogó erőt szimbolizálja. Ez az erő az „Úr neve” (vö. MTörv 28,10; Ámosz 9,12; Jer 14,9; 2Krón 7,14; 2Makk 8,15; Iz 43,7).

⁴⁵⁴ A bűnbánathoz különféleképpen viszonyuló keresztények csoportjait mutatja be, a X. példázattal bezárólag. Az ágak kiosztásához és megvizsgálásához a mintát a Szám 17,7-8-ban leírt esemény szolgáltatta. Erre az 1. Kelemen-levél XLIII is hivatkozik. A kizöldellő ágak motívuma ismert pogány szerzőknél is (Pausanias II,31,10). A Szám 17,1 kk-kel (Áron vesszeje) szemben itt mindenki kézbe kapja az ágakat!

68.

II. 1. Akkor az Úr angyala⁴⁵⁵ megparancsolta, hogy hozzanak koszorúkat. Palmaág koszorúkat hoztak oda, és ő megkoszorúzta azokat az embereket, akiknek az ágán hajtás is volt, és a hajtáson valamiféle gyümölcs; majd a toronyba küldte őket. 2. Azokat is a toronyba küldte, akiknek az ágain volt hajtás, de rajta gyümölcs már nem; de nekik egy pecsétet adott át. 3. Mindazoknak, akik a toronyba bejutottak, olyan fehér volt a ruhájuk, mint a hó.⁴⁵⁶ 4. Az ágak átvételekor azokat is bebocsátotta oda, akik zöldellő ágakat adtak át neki, de ezeknek előbb fehér ruhát és pecsétet adott át. 5. Miután az angyal mindezt befejezte, így szólt a pásztorhoz: Én most elmegyek, de te engedd őket a falakon belülre, annak mértéke szerint, ki mennyire méltó arra, hogy ott lakjon! Gondosan vizsgálj meg az ágaikat, és úgy küldjed oda őket! Vigyázz, nehogy valaki is rászedjen téged, de ha valaki mégis rászedne, én azt az oltár felett fogom megpróbálni! Ezeket mondta a pásztornak, majd eltávozott. 6. Az angyal eltávoztával így szólt hozzám a Pásztor: Vegyük vissza mindegyiktől az ágaikat, és ültessük el azokat, vajon közülük melyik tud majd megéledni? Azt mondtam neki: Uram, a száraz ágak hogyan is tudnának megéledni? 7. Ezt válaszolta nekem: Ez a fa fűz, és ez az életet kedvelő fák közé tartozik. Ha elültetik, és egy kevés vizet kap, sok megéled majd közülük.⁴⁵⁷ Nagyon fogok örülni azoknak az ágaknak, amelyek ezek közül megélednek, de ha nem is élednek meg, akkor sem tarthatnak engemet gondatlannak. 8. Akkor a Pásztor megparancsolta nekem, hogy sorjában hívjam oda őket. Egymás után, a sorrendnek megfelelően jöttek oda, és ágaikat átadták a Pásztornak. A Pásztor fogta az ágakat, és a sorrendnek megfelelően elültette azokat; sok vizet öntött rájuk, úgy hogy az ágak nem is látszottak ki a vízből. 9. Miután megöntözte az ágakat, így szólt hozzám: Most menjünk innét, de néhány nap múlva majd visszajövünk, és minden ágat meg fogunk vizsgálni, mert aki ezt a fát teremtette, azt akarja, hogy mindazoknak életük legyen, akik róla ágat kaptak. Remélem, hogy a megöntözött és a vizet magukba szívó ágak többsége majd megéled.

69.

III. 1. Így szóltam hozzá: Uram, mondd meg nékem, hogy mi valójában ez a fa? Bizonytalanságban vagyok felőle, mert ezeknek az ágaknak a levagdosása után is épen maradt, és egészen olyanak mutatkozik, mintha semmit sem vágtak volna le róla. 2. Halljad hát – válaszolta –, ez a nagy fa, amely a síkságokat, meg a hegyeket, meg az egész földet beárnyékolja, az Isten törvénye, melyet ő az egész világnak átadott; ez a Törvény az Isten Fia⁴⁵⁸, akit a föld határáig hirdetni fognak, akik pedig az árnyékban vannak, azok, akik hallgatták ezt az ő hirdetését, és hittek benne. 3. Az angyal pedig a nagy és dicsőséges Mihály, akinek hatalma van e nép felett, és irányítja is őket. Ő az, aki beleoltja a hívők szívébe a törvényt; majd megvizsgálja azokat, akiknek a törvényt átadta, hogy megtartották-e azt.⁴⁵⁹ 4. Mindegyikük kezében egy ágat látsz. Ez az ág a törvény. Az ágak közül sok olyant láthatsz, amelyek haszontalanokká váltak, tudd meg, hogy ők azok, akik nem tartották meg a törvényt, és lásd meg mindegyiküknek a lakhelyét is. 5. Uram, azokat miért engedték be a

⁴⁵⁵ „Az Úr angyala” azonos a népek angyalával, a zsidó hagyományban Izrael angyalával, Mihálllyal. A mennyei koszorú motívumát ismeri az Ascensio Isaiae IX,9-18, 25-26 is.

⁴⁵⁶ A mennyei öltözetről vö. Hénokh 62,15. 4. A „pecsét” itt nem a keresztséget jelenti, inkább az „ismertetőjelnek” (szümbolon), (belépőjegynek) felel meg.

⁴⁵⁷ A fűzfa különösen életképes, szívós fafajtának számított (vö. Hilarius in Ps., 136. cap. 7.).

⁴⁵⁸ A „nomosz kai logosz”, a törvény és az Ige azonosítása megvan már Péter kériügmájában (Clem. Alex., Strm I,182,3; II,68,2 idézi), vö. továbbá Barnabás-levél II,26.

⁴⁵⁹ A törvényadó itt tulajdonképpen Mihály. Alakja azért olvadhat össze sok korai keresztény írásban Krisztuséval, mert számos keresztény szerző a törvény kinyilatkoztatása közvetítőjének a Logoszt tartja.

toronyba, és ezeket meg miért hagyták itt neked? A megtérés miatt. Hatalmam alatt hagyta őket, akik a tőle kapott törvényt megszegették, míg azok, akik a törvénynek eleget tettek és megtartották azt, az ő hatalma alatt állnak. 6. Uram, kik azok – kérdeztem tőle –, akik megkoszorúzottan mentek be a toronyba? Ezt válaszolta nekem: A megkoszorúzottak azok, akiket az ördög megkísértett, de győztek felette; ők azok, akiknek szenvedéseket kellett elviselniük a törvény miatt. 7. A többiek pedig, akik olyan zöldellő ágakat adtak át, amelyeknek egy hajtása is volt, de termés azon már nem, ők azok, akiknek a törvény miatt szorongatásokat kellett elviselniük, de szenvedéseket már nem, és a törvényt nem árulták el. 8. Akik pedig úgy adták vissza az ágaikat, hogyan azt megkapták, ők azok, akik szentségben és igazságban éltek, tiszta szívvel jártak mindenkor, és az Úr parancsait is megtartották (vö.: Préd 2,13). A többit majd akkor fogod megtudni, amikor az elültetett és megöntözött ágakat majd megvizsgálom.

70.

IV. 1. Néhány nap elteltével kijöttem ugyanerre a helyre. A pásztor ott ült a nagy angyal helyén, én meg megálltam mellette. Így szólt hozzám: Végy magadra egy kötényt, és szolgálj nekem! Tiszta zsákvászon kötényt kötöttem magam elé. 2. Amikor meglátott engemet felövezve, szolgálatára készen, mondotta: Hívd ide az embereket, abban a sorrendben, ahogyan azok átadták az elültetett ágakat! Lementem a síkságra, és mindenkit odahívtam, majd mindnyájan rendben felálltak. 3. Ő meg így szólt hozzám: Mindegyiktek szakítsa ki a maga ágát, és hozza ide hozzám! 4. Elsőnek azok adták át, akiknek száraz és megrágott águk volt, de ezek most is száraz és megrágott ágaknak mutatkoztak; megparancsolta nekik, hogy álljanak külön. 5. Utánuk azok adták át, akiknek az ága száraz volt, de nem megrágott. Voltak közöttük, akik most zöldellő ágakat adtak át, míg mások szárazakat, és mintha a férgek is megrágták volna azokat. Azoknak, akik zöldellő ágakat adtak át, megparancsolta, hogy álljanak külön; és azoknak, akiké száraz és megrágott volt, hogy álljanak oda az előbbieknél. 6. Majd azok adták át, akiknek hasadásos és félig száraz ágaik voltak. Közülük sokan zöldellő, hasadás nélküli ágakat adtak át, egyeseknek a zöldellő ágán még gyümölcsöt termő hajtás is volt, ahogyan a toronyba megkoszorúzottan bejutottak ágain is. Mások száraz és megrágott ágakat adtak át, vagy száraz és megrágás nélkülit, és ismét mások félig száraz és hasadásos ágakat. Mindegyiküknek megparancsolta, hogy álljanak külön, ki-ki a maga csoportjához, míg mások külön csoportba.

71.

V. 1. Ezek után azok adták át, akiknek zöldellő és hasadásos ágaik voltak. Mindnyájan zölden adták vissza, és ehhez a csoporthoz is álltak oda. A Pásztor igen megörült annak, hogy mindnyájan így megváltoztak, hogy elvetették a hasadásokat. 2. Majd azok adták át, akiknek félig zöld és félig száraz águk volt, voltak olyanok, akiknek az ága most egészen zöldnek mutatkozott, míg másoké félig száraznak, vagy száraznak és megrágottnak, vagy pedig zöldellőnek, amelyen még egy hajtás is volt; majd mindegyiküket a saját csoportjához küldte. 3. Ezek után azok adták át neki, akiké két részben zöld volt, a harmadikban pedig száraz. Sokan közülük most zöldellő ágakat adtak vissza, sokan félig elszáradtakat, mások meg száraz és megrágott ágakat; mindegyiküket a saját csoportjához állította oda. 4. Mások úgy adták át az ágaikat, hogy azok két részben szárazak, a harmadikban pedig zöldek voltak. Sokan közülük most félig elszáradtan adták át, mások szárazon és megrágottan, ismét mások félig szárazon és hasadásokkal, és csak kevesen adták át zölden; majd mindegyikük a saját csoportja közé állt. 5. Majd azok adták át, akiknek az ága zöld volt, de egy kissé száraz és hasadt, közülük egyesek most zölden adták vissza, mások a zöldellő ágat hajtásával együtt;

mindegyikük a saját csoportja közé állt. 6. Ezek után azok adták át, akiknek ágaik egy kis részben zöldek voltak, de a többi részén szárazak. Többségüknek most zöldellő águk volt hajtással együtt, míg másoké csak zöldellő. A Pásztor igen örvendezett azon, hogy ilyeneknek találta ezeket, majd ők is a saját csoportjukhoz mentek oda.

72.

VI. 1. Miután a Pásztor mindenkinek az ágát megvizsgálta, így szólt hozzám: Mondtam neked, hogy ez a fa szereti az életet, láthatod, mennyien megtértek és üdvözültek? Látom, Uram, – válaszoltam. Vedd észre az Isten irgalmasságát – mondotta –, hogy milyen nagy és dicsőséges az, és a megtérés lelkét megadja mindazoknak, akik méltóak arra. 2. Hogyan lehetséges az Uram – vettem közbe –, hogy nem tértek meg mindnyájan? Az Úr látta – mondta – azoknak a szívét, akik tisztán megőrzik azt, akik egész szívükből szolgálni fogják őt, és megadta nekik a megtérést; azoknak pedig, akiknél látta, hogy a szívük cselszövő, gonosz, és csak képmutatásból tértek meg, az ilyeneknek nem adja meg a megtérést, nehogy ismételten káromolják az ő nevét. 3. Mondottam neki: Uram, most tárd fel előttem a visszaadott ágak jelentését is, hogy milyenek is ezek, hol van az ő helyük, hogy ezt a hívők mind meghallgassák, meg azok is, akik a pecsétet, noha már megkapták, de összetörték azt, és nem őrizték meg épségben, de később cselekedeteiket felismervén megtértek, majd újra pecsétet kaptak tőled, és dicsőítették az Istent, mivel megkönyörült rajtuk, és elküldött tégedet lelkük megújítására.⁴⁶⁰ 4. Halljad hát – mondotta –, akiknek az ága száraznak és férgectől megrágottnak találtatott, azok, akik elhagyták és elárulták az Egyházat, bűneikben még az Urat is káromolták, sőt még az Úr nevét is szégyellték, azt a nevet, amelyet lehívnak rájuk (ApCsel 15,17; Jak 2,7; Ter 48,16; stb.), ezek az Isten előtt végképp meghaltak. Láthatod, hogy közülük egy sem tért meg, bár az igéket, amelyeket elmondottál nekik, hallották, amelyeket neked megparancsoltam. Ezekről az élet eltávozott. 5. Akik pedig száraz és rágás nélküli ágakat adtak át, közel állnak ezekhez. Képmutatók ők⁴⁶¹, más tanítást terjesztettek, és ezzel megtévesztették az Isten szolgálait, de még inkább a bűnösöket, és nem hagyták, hogy ezek megtérjenek, hanem esztelen tanításaikhoz vezették őket. Ezek számára még van remény a megtérésre. Láthattad, sokan megtértek közülük mióta te elmondottad nekik a parancsolataimat, és még ezután is lesznek, akik megtérnek. Akik pedig nem térnek meg, az életüket veszítik el. Mindazok, akik megtérnek közülük, jókká lesznek, és az első falakban lesz a lakhelyük, de lesznek olyanok is, akik a toronyba bejutnak. Láthatod, hogy a bűnökből való megtérésben élet van, és a megrögzöttségben pedig halál.

73.

VII. 1. Most azokról halljál, akik az ágaikat félig szárazon, hasadásokkal adták át! A kételkedők ők, akiknek az águk félig száraz volt. Ők nem élnek, de nem is haltak meg. 2. Akiké pedig félig száraz, és még hasadásos is volt, ezek a kételkedők és rágalmazók. Ők sohasem békességesek egymás között (vö.: 1Tesz 5,13), hanem mindig meghasonlanak – tette hozzá –, mégis van megtérés számukra. Láthatsz közöttük olyanokat is, akik már megtértek, vagy a megtérés reménye ott van bennük. 3. Mindazok, akik közülük megtérnek, a toronyban fognak lakni, de azok, akik csak később fognak megtérni, a külső falakban kapnak lakhelyet, azok pedig, akik nem térnek meg, hanem megrekednek cselekedeteiknél, halállal hálnak meg. 4. Akik az ágaikat zölden és hasadással adták át, mindenkor hívők és jók voltak,

⁴⁶⁰ Itt a „pecsét” a keresztséget jelenti. A 2. Kelemen-levél VII,6-tal és VIII,6-tal együtt ez a hely a legkorábbi tanú erre a terminológiára. Az ismételten megkapott „pecsét” már a bűnbánat kegyelmi hatását jelenti.

⁴⁶¹ A képmutatók itt azok a színlelők, akik eltérő tanokat terjesztenek. Lehetnek gnóosztikusok is.

de ott volt bennük az irigység is egymás iránt, valamiféle dicsőség, vagy az első helyek miatt. Ám azok mind esztelenek, akik egymás között az elsőbbség miatt irigykednek. 5. Ha meghallják a parancsaimat, megjavulnak és megtisztítják magukat, majd hamarosan megtérnek, így lakhelyük a toronyban lesz; de ha közülük valaki ismételten visszafordul a meghasonlásba, kivetik ezt a toronyból, sőt még az életét is elveszíti. 6. Mindazoknak életük lesz, akik megtartják az Úr parancsolatait (vö.: Préd 12,13). A parancsolatokban pedig nincsen szó az elsőbbségről, meg a hiú dicsőségvágytól, inkább a türelemről és az ember alázatosságáról. Az Úrnak szentelt élet ilyenekben van, a meghasonlásban meg a törvénszegésben pedig a halál.

74.

VIII. 1. Azok, akik félig zöld és félig száraz ágakat adtak át, ők cselekedeteikkel beszennyezték magukat, és a szentekhez sem csatlakoztak; ezért az ág egyik része élő, a másik pedig már elhalt. 2. Sokan közülük, amikor parancsolataimat meghallják, megtérnek; és azok, akik megtérnek, a toronyban fognak lakni; de néhányan közülük mindvégig távol maradnak, sohasem térnek meg, mert cselekedeteikben az Urat káromolták és megtagadták őt. Az elkövetett gonoszságaik miatt az életüket veszítették el. 3. Sokan közülük még kételkednek, számukra van még megtérés, és ha rövid időn belül megtérnek, lakásuk lesz a toronyban, de ha később fognak csak megtérni, akkor csak a falakban fognak lakni; azok pedig, akik nem térnek meg, az életüket veszítik el. 4. Akik két részben zöld és egy részben száraz ágakat adtak át, ők különféle tagadásokkal árulókká lettek. 5. Közülük sokan megtérnek és bejutnak a toronyba, de sokan lesznek azok is, akik mindvégig távol maradnak az Istentől, ezek örökre elveszítik az életet. Vannak közöttük olyanok is, akik kételkednek és meghasonlottak, számukra még van megtérés, ha rövid időn belül megtérnek, és nem maradnak meg az élvezetekben; de ha megmaradnak ezekben a cselekedeteikben, saját halálukon munkálkodnak.

75.

IX. 1. Azok pedig, akik két részben száraz és a harmadikban zöld ágakat adtak át, ők hívők voltak, de meggazdagodtak, és a pogányok szemében dicsőségesek lettek. Nagy gögőt öltöttek magukra, felfuvalkodottá váltak, elhagyták az igazságot, és az igazakhoz sem csatlakoztak, hanem a pogányokkal éltek együtt, mert ez az út kellemesebb volt nekik. Az Istentől nem távolodtak el, a hitben is megmaradtak, de a hitüknek megfelelő cselekedeteket már nem gyakorolták. 2. Sokan megtérnek közülük is, és a toronyban lesz lakásuk. 3. Mások a továbbiakban is együtt élnek a pogányokkal, a pogányok hiú dicsőségeiben elmerülve, távol maradnak az Istentől, és a pogányok tetteinek megfelelően fognak cselekedni ők is, azért majd a pogányok közé számítják őket. Közülük néhányan még kételkednek, de a tetteik miatt nem reménykednek már az üdvösségben. 4. Ismét mások kételkednek és szakadást támasztanak, ezen kételkedők tetteiből még van megtérés, de a megtérésük hamarosan következzen be, hogy a toronyban lakhelyük legyen. Azok számára pedig, akik nem térnek meg, akik megmaradnak az élvezetek közepette, továbbra is a halál vár.

76.

X. 1. Akik ágaikat úgy adták át, hogy az zöldellő volt, de a csúcán száraz és hasadásos, ők az Isten előtt mindenkor jók, hívők és dicsőségesek voltak, de valamiféle jelentéktelen vágyódás miatt vétkeztek, és valami egészen kevés ellenségességet megőriztek egymás ellen is, de amikor a szavaimat meghallották, többségük sietve megtért, és így lakásuk van a

toronyban. 2. Néhányan kételkedtek közülük, és egynéhány kételkedő sokban meghasonlott, de van reményük a megtérésre, mivel ők mindenkor jók voltak; nehéz a halálba jutni közülük valakinek is. 3. Akik pedig az ágaikat szárazan, de egy kis részében még zölden adták át, ők hívők voltak, cselekedeteikben azonban a törvényszegés szerint jártak, de az Istent sohasem hagyták el⁴⁶², az Ő nevét készségesen hordozták, az Isten szolgáit is szívesen befogadták a házaikba. Amikor majd erről a megtérésről hallani fognak, kételkedés nélkül megtérnek, és az igazságosság minden erényét gyakorolni fogják (ApCsel 10,15; Zsid 11,33). 4. Közülük némelyek még szenvednek is, a szorongattatásokat szívesen tűrik el, mert megismerik tetteiket, amelyeket annak előtte elkövettek. Mindegyiküknek lakhelye a toronyban lesz.

77.

XI. 1. Miután befejezte a különböző ágak jelentésének magyarázatát, így szólt hozzám: Menj és mondd el mindenkinek, hogy mindnyájan megtérjenek, és az Istennek éljenek! Az Úr irgalmasságában elküldött engemet, hogy mindenkinek megadjam a megtérést (vö.: 2Pét 3,9), még ha a tettei miatt méltatlan is lenne az üdvösségre. Az Úr türelmes, és azt akarja, hogy a Fia által meghívottak üdvözüljenek. 2. Azt mondtam neki: Uram, remélem, hogy mindenki, aki csak hallja ezeket, bűnbánatot tart. Bízom abban, hogy mindenki ráismer saját cselekedeteire, és az Istent félve, bűnbánatot tart. 3. Erre ő így válaszolt: Azok, akik teljes szívükből megtérnek, és magukat is megtisztítják minden fent felsorolt gonoszságtól, és többé már sohasem vétkeznek, megkapják az Úrtól gyógyulásukat korábban elkövetett bűneikre, és ha nem kételkednek ezen parancsolatok felől, az Úrnak fognak élni. Akik pedig bűneiket még csak tetézik, és ennek a világnak a vágyódásai után járnak, magukat ítélik halálra. 4. Te azonban az én parancsolataim szerint járjál, és az Istennek fogsz élni, és mindazok az Istennek fognak élni, akik hasonlóképpen élnek, és helyesen cselekednek. 5. Miután ezeket megmutatta és mindent elmondott, így szólt hozzám: A többit majd néhány nap elteltével mutatom meg neked.

IX. példázat

78.

I. 1. Miután a Pásztornak, a megtérés angyalának a parancsolatait és példázatait lejegyeztem, eljött hozzám ő és így szólt hozzám: Még meg akarom mutatni neked azt, amit a Szentlélek már megmutatott neked, amikor az Egyház alakjában beszélt veled, és ez a Lélek pedig az Isten Fia. 2. Amikor még testedben gyengébb voltál, nem kaptál kinyilatkoztatást az angyaltól, de miután már a Lélek segítségével erőssé lettél, erődben megerősödtél úgy, hogy az angyalt is megláthattad, majd az Egyháztól kinyilatkoztatást kaptál, amit a szűz mutatott meg neked. Most ezt a Szentlelke által az angyal mutatja meg neked; igen fontos, hogy ezzel kapcsolatban mindent pontosan megnézzél. 3. Ezért is küldött el házádba a dicsőséges angyal, hogy ott lakjam, és így mindent pontosan megtudhass, hogy semmitől se féljél, mint azelőtt tetted. 4. Majd elvitt engem Árkádiába, egy emlő-alakú hegyre, és ott a hegycsúcsra leültetett, és egy nagy síkságot mutatott nekem, a síkságot tizenkét hegy szegélyezte, és mindegyiknek az alakja más és más volt. 5. Az első oly fekete volt mint a korom; a második kopár, növényzet nem volt rajta; a harmadik tele volt tövissel meg bogáncsokkal. 6. A negyedik a növények félig elszáradtak, felső részükben zöld, míg a gyökereiknél szárazak voltak, és amikor a nap reájuk tűzött, egyes növények teljesen elszáradtak. 7. Az ötödik hegy

⁴⁶² Nehéz megmondani, mit jelenthet ezeknek a nem bukott keresztényeknek a törvényszegése.

igen durva felületű volt, de zöldellő növényzet volt rajta; a hatodik tele volt hasadásokkal, nagyokkal meg kicsinyekkel, még a növényzet is hasadásos volt itt, és nagyon fonnyadt. 8. A hetedik hegyen viruló növényzet volt, az egész hegy virágba borult, a madaraknak meg a barmoknak minden fajtája ott legelészett ezen a hegyen. A madarak meg a barmok minél inkább legelték a hegy növényeit, azok annál jobban virultak. A nyolcadik hegy forrásokkal volt tele, és az Úr mindenfajta teremtménye ivott a hegy forrásaiból. 9. A kilencedik hegyen ezzel szemben egyáltalán nem volt víz, egészen olyan volt mintegy pusztaság. A hegyen vadállatok, és halált hordozó csúszómászók voltak, akik elpusztítják az embereket. A tizedik hegyen nagy fákat lehetett látni, melyek az egész hegyet árnyékba borították. A fák árnyékában bárányok heverésztek, pihentek és kérődztek. 10. A tizenegyedik hegy sűrűn fásított volt, ezek a fák bő termést hoztak. Más-más gyümölcsökkel díszeltek, és aki ezt látta, szeretett volna a gyümölcsökből szakítani. A tizenkettedik hegy egészében fehér volt, látványa örömet ébresztett, egészen szép volt ez a hegy.

79.

II. 1. A mező közepén mutatott nekem egy nagy, fehér sziklát, ahogy az ott a síkságból kiemelkedett. Négyszögletű szikla volt ez, és még a hegyeknél is magasabbra nyúlt, az egész világot képes lett volna befogadni.⁴⁶³ 2. A szikla igen ősi volt, rajta egy kaput vágtak, és úgy tűnt nekem, mintha a kapu vágása új lett volna.⁴⁶⁴ Ez a kapu a Napnál is jobban ragyogott, én igen csodálkoztam ezen a ragyogáson. 3. A kapu körül tizenkét szűz állott⁴⁶⁵, azt a négyet, akik a kapu sarkánál álltak, dicsőségesebbnek láttam a többinél, de azért a többi is dicsőséges volt. A kapu négy oldalán álltak ők, és fent középen kettő. 4. Öltözetük lenből szőtt khitón volt, az övük díszes, a jobb válluk pedig fedetlen volt, mintha valamilyen terhet hordani készültek volna. Így álltak ott munkára készen, nagyon vidámak és készségesek voltak. 5. Ezeket látván elcsodálkoztam magamban, hogy ilyen nagy és dicsőséges látványban volt részem. A szüzekre vonatkozóan ugyanúgy bizonytalanságban voltam, mert olyan nagy erőben álltak ott, mintha az egész égboltozatot ők akarnák hordozni. 6. És akkor így szólt hozzám a Pásztor: Miért töprengesz magadban, és miért bizonytalanodtál el, és miért lettél olyan szomorú? Mindezt te nem értheted, és ne úgy közelítsd meg ezt, mint hozzáértő ember, inkább kérjed az Urat, hogy tőle értelmezést nyerve felfoghasd ezeket! 7. Ami mögötted van, azt nem láthatod, de ami előtted van azt látod. Amit nem tudsz meglátni, hagyd azt, ne törd magad érte! Amit látsz, azt tedd egészen magadévá, a többivel meg ne törődj! Mindazt, amit neked megmutatok, annak jelentését fel is tárom előtted. Most lásd meg azt is, ami hátra van!

80.

III. 1. Akkor láttam, hogy hat magas, dicsőséges és egymáshoz igen hasonló férfi érkezett és nagy embertömeget hívtak oda magukhoz. Magas és szép férfi volt mind a hat, az embereket pedig a szikla fölé épülő torony megépítéséhez hívták össze. Nagy tolongás támadt akkor a torony építésére összegyűlt emberek között, ide-oda sűrögtek a kapu körül. 2. A szüzek a kapu körül álltak, és azt mondták a férfiaknak, hogy a torony építésével sietniük kell. Majd a szüzek kinyújtották a kezüket, úgy mintha valamit át akarnának venni az emberektől. 3. Akkor a hat férfi megparancsolta, hogy a mély vízből köveket emeljenek ki, és

⁴⁶³ A III. látomás számos eleme itt visszatér.

⁴⁶⁴ Az ősi sziklába vájt új kapu jelenti: Isten hegye, mely igen régi, a legújabb időkben vált megközelíthetővé mindenkinek.

⁴⁶⁵ Itt 12 szűz szerepel, a III. látomásban hét. A számuk hol a bolygók számának, hol a zodiakus számának felel meg.

vigyék azokat a toronyépítményhez. Tíz négyszögletű, munkálatlan követ emeltek ki. 4. A férfiak magukhoz hívták a szüzeket, és meghagyták nekik, minden követ, ami csak szükséges a torony megépítéséhez, hordjanak oda. A kapun át vigyék azokat, és adják át a tornyot építő férfiaknak. 5. A mélyből kiemelt első tíz követ a szüzek felsegítették egymásnak, és egyenként vitték oda ezeket a köveket.

81.

IV. 1. Ahogyan a kapu körül álltak elég erősnek mutatkoztak ahhoz, hogy a követ hordják, de még így is meggörnyedtek ezen sarokköveknél, de a többi is ugyanúgy az oldalköveknél; így cipelték a köveket mind együtt. Átvitték a kapun, amint ezt meghagyták nekik, majd átadták azokat a férfiaknak a torony építéséhez; ők fogták a köveket és építkeztek. 2. A torony a nagy sziklára épült a kapu fölé. Az építkezésnél felhasználták azt a tíz követ, és ez betöltötte a szikla egész felületét, ezekből a kövekből tevődött össze a torony alapzata, a szikla és a kapu tartotta az egész toronyépületet. 3. A tíz kő után másik huszonöt követ emeltek ki. Ezeket is belerakták a toronyba, ugyanúgy a szüzek hordták oda, mint az előzőeket. Majd harmincöt követ emeltek ki, és hasonló módon a toronyba rakták. Ezek után negyven követ emeltek ki, és ezeket is mind beépítették a toronyba. Így a torony alapzatának négy rétege lett. 4. Akik a köveket felhozták a mélyből, szünetet tartottak, maguk az építkezők is megpihentek egy rövid időre. Majd a hat férfi újból elrendelte a sokaságnak, hogy most a hegyekből hordjanak követ a torony építéséhez. 5. Az emberek mindegyik hegyről hoztak oda különböző színű, megmunkált köveket, és átadták azokat a szüzeknek. A szüzek pedig áthordták ezeket a kapun, és átadták a torony építéséhez. Amikor a különféle köveket belerakták az épületbe, akkor azok olyan fehérré lettek, mint az előző kövek, és így a korábbi színük megváltozott. Bizonyos kövek nem voltak fényesek, mikor a férfiak beépítették, és amikor az épületbe kerültek, akkor is ilyenek maradtak, mivel nem a szüzek adták át ezeket, és nem is a kapun át jutottak be oda, ezek a kövek nem is illettek bele az épületbe. 7. Amikor a hat férfi észrevette ezeket az épületbe nem illő köveket, megparancsolták, hogy fogják meg és vigyék vissza oda, ahonnan idehozták. 8. A köveket visszahordó emberek ezt mondták: Ne rakjatok be mindenféle köveket ebbe a toronyba, tegyétek le mind a torony mellé, hogy ezek a szüzek vigyék át a kapun, és ők is adják át a torony építéséhez, mert ha nem ezeknek a szüzeknek a keze viszi át a kapun, akkor a színük nem tud megváltozni. Ne fáradozzatok feleslegesen! – mondták.

82.

V. 1. Erre a napra a végéhez ért az építkezés, bár a torony nem lett befejezve, folytatni kellett még a torony építését, de az építkezésben most egyelőre szünet állt be. A hat férfi megparancsolta az építkezőknek, hogy vonuljanak vissza és pihenjenek; a szüzeknek azonban azt hagyták meg, hogy ne menjenek el onnan; én úgy láttam a szüzek a torony őreiként maradtak ott. 2. Miután mindenki visszavonult és elpihent, így szóltam a Pásztorhoz: Miért nem fejeződött be a torony építése, Uram?! – A tornyot nem lehet addig bevégezni, amíg annak Ura nem jön el – mondotta –, hogy megvizsgálja az épületet, mert ha egyes köveket romlottnak talál, kicseréli azokat. 3. A toronnyal kapcsolatosan szeretném megtudni, Uram, hogy valójában mit is jelöl az épület, vagy a kapu, a hegyek, meg a szüzek, a mélységből felhozott kövek, meg azok, amelyek megmunkálatlanul kerültek az épületbe, 4. és hogy elsőnek miért ezt a tíz követ tették le alapozásul, majd a huszonötöt, harmincötöt, meg a negyvenet, és mit jelent az, hogy bizonyos köveket odahoztak az építkezéshez, de újból kiemelték onnan azokat, és visszavitték az eredeti helyükre? Mindezekkel kapcsolatban nyugtasd meg lelkemet, Uram, és ismertesd meg velem ezeket! 5. Ha nem csupán hiú

kíváncsiskodónak találtatsz, mindent meg fogsz majd tudni; néhány nap múlva újra eljövünk ide, és mindent látni fogsz, ami ezzel a toronnyal még történni fog, és megérted részletesen az összes példázatot. 6. Néhány nap múlva újra eljöttünk erre a helyre, ahol azelőtt is ültünk, és ezt mondta nekem: Menjünk oda a toronyhoz! Megérkezett a torony ura, hogy megvizsgálja azt. Majd a toronyhoz mentünk, de még senki sem volt ott a szüzek kivételével. 7. A Pásztor megkérdezte a szüzeket, hogy megérkezett-e már a torony ura. Ők azt válaszolták, hogy még ezután fog jönni az épület megvizsgálására.

83.

VI. 1. Kevéssel ezután láttam, hogy egy csapat ember érkezett oda, közülük az egyik ember igen kimagasodott, úgy hogy még a tornyot is felülmúlta.⁴⁶⁶ 2. Vele volt az építkezést vezető hat férfi, jobbján és balján haladtak, és mindenki ott volt körülötte, akik az építkezésben részt vettek, és még más sok dicsőséges is volt vele. A tornyot őriző szüzek odafutottak hozzá és megcsókolták, azok meg közelebb jöttek, és körüljárták a tornyot. 3. Ez a férfi gondosan megvizsgálta az épületet, minden egyes követ szemügyre vett, és a kezében levő vesszővel minden kőre ráütött. 4. Amikor a kövekre ütött, közülük némelyek feketék lettek, mint a korom, mások érdesekké, némelyek hasadtakká, vagy csonkává. Voltak olyanok is, amelyek se fehérek, se feketék nem lettek, némelyek darabossá, és nem illettek oda a többi kő közé, míg mások piszkosakká lettek; ilyenek voltak az épületben talált romlott kövek. 5. Akkor megparancsolta, hogy szedjék ki ezeket a toronyból, rakják le a torony mellé, és hozzanak más köveket a helyükre, és azokat építsék be. 6. Az építkezők megkérdezték tőle, hogy melyik helyről hozzanak oda köveket ezeknek helyébe; nem azt parancsolta meg nekik, hogy a hegyekről hozzanak oda köveket, hanem a síkságról, amely közelebb van. 7. Ezek után felásták a síkságot, fényes négyszögletű köveket találtak ott, és még sok nagy kerek kő is volt ott a mezőn, majd mindet elhozták onnan, és a szüzek átvitték a kapun ezeket is. 8. A négyszögletű köveket megmunkálták, és a kiemelt kövek helyébe rakták. A kerek alakúakat nem építették be a toronyba, mert a megmunkálásra igen kemények voltak, és ez hosszadalmas lett volna. A torony mellé rakták le ezeket, hogy később majd megmunkálva az épületbe kerüljenek, mivel igen fényesek voltak.

84.

VII. 1. Amikor a dicsőséges férfi, a torony ura mindezt befejezte, magához hívta a pásztort, és minden követ rábízott, ami ott feküdt a torony körül, és így szólt hozzá: 2. Tisztítsd meg gondosan ezeket a köveket, és azokat a köveket, amelyek odaillenek a többi közé, rakd be a toronyba; amelyek pedig nem illenek oda, dobd a toronytól messzire! 3. Miután ezt megparancsolta a Pásztornak, eltávozott a toronytól azokkal együtt, akik vele jöttek; a szüzek pedig körülállták a tornyot, és őrizték azt. 4. Én meg így szóltam a Pásztornak: hogyan juthatnak be a toronyba ezek a kövek a vizsgálat után? Ezt válaszolta nekem: minden kő, amely kicsinek találtatik, belülré kerül az épületbe, amelyek pedig nagynak, a külső részekbe, és ezek tartják össze a többieket. 6. Amikor mindezt elmondotta, így szólt hozzám: Most menjünk innen, majd két nap múlva visszajövünk, ekkor megtisztítjuk a köveket, és belerakjuk az épületbe. Meg kell tisztítani minden követ, ami csak a torony körül hever, nehogy az Úr váratlan visszatérésekor a torony környékét piszkosnak találja, és meg ne haragudjon, mert akkor ezek a kövek már nem kerülnek bele az épületbe,

⁴⁶⁶ A toronynál is magasabb férfi, a „torony Ura” Krisztus. Vö.: Péter-ev. X,39 (Óker. írók 2,266; IV. Ezdrás 1,2; V. Ezdrás 2,43; Perpetua és Felicitás szenvedése 4,8; 10,8 (Óker. írók 7,78 és 81. old.).

engemet pedig hanyagnak találta így az Úr. 7. Két nap elteltével visszajöttünk a toronyhoz, és így szólt hozzám: Vizsgáljunk át minden egyes követ, lássuk melyiket lehet még felhasználni az épülethez! Vizsgáljuk át, Uram! – mondtam.

85.

VIII. 1. Legelőször a fekete köveket kezdtük vizsgálni. Ahogyan az épületből kiemelték azokat, most is ugyanolyanoknak találtattak. A Pásztor megparancsolta, hogy hordják el a toronytól ezeket, és távolítsák el. A megrongálódottakat gondosan megvizsgálta, sokat csiszolt rajtuk, s megparancsolta a szüzeknek, hogy vigyék a torony belsejébe azokat. A szüzek fogták, és a toronyépület belső részébe rakták; majd megparancsolta, hogy a többit meg rakják oda a fekete kövek közé, mert ezek is feketékké váltak. 3. Ezek után a hasadtakat vizsgálta át, közülük sokat megmunkált és elrendelte, hogy a szüzek által az épületbe vitessenek. A külső részekbe rakták ezeket, mert épeknek találta őket. A visszamaradottakat a sok repedés miatt nem lehetett megmunkálni, ezért a toronytól messze dobálták őket. 4. Majd a megcsonkított köveket vizsgálta át, közülük sokat feketének talált, némelyeken még nagy hasadások is voltak, és megparancsolta, hogy ezeket tegyék oda a repedtek közé. Ami ezeken felül megmaradt, azt mind megtisztította és megmunkálta, hogy a toronyba berakják őket. A szüzek megfogták ezeket, és az épület belső részeibe illesztették, mivel gyengék voltak. 5. Ezután a félig fényes és félig fekete köveket vizsgálta át. Közülük sokat feketének talált, megparancsolta, hogy ezeket rakják oda az elvetett kövek közé; a többit meg a szüzek vigyék el, fehér kövek voltak ezek, és a szüzek belerakták az épületbe; kívülre tették, mert egészségeseknek mutatkoztak, és képesek voltak összefogni azokat, amelyek belülre kerültek; közülük egyiktől sem kellett valamit is levágni. 6. Utána a durva és kemény köveket vizsgálta át. Keveset tudott kiválasztani közülük, mert nem lehetett megmunkálni ezeket. Igen keményeknek találtattak. Amit lehetett, megmunkált, a szüzek pedig fogták, és a toronyépületben belülre tették, mivel gyengék voltak ezek. 7. Majd a bepiszkolt köveket vizsgálta át. Közülük néhány már egészen megfeketedett. Ezeket eltávolította a többitől, a hátramaradottakat pedig fényeseknek és egészségeseknek találta, a szüzek az épületbe rakták ezeket, kívülre tették, mivel igen erősek voltak.

86.

IX. 1. Ezután a fehér és kerek alakú köveket vizsgálta át, és így szólt hozzám: Mit tegyek ezekkel a kövekkel? Honnan tudnám én azt, Uram – válaszoltam. Semmi gondolatod sincs velük kapcsolatban? 2. Uram, nem ismerem én ezt a mesterséget – mondtam –, nem vagyok kőfaragó, így hát nem is tudhatom. Nem látod azt, hogy ezek egészen kerek alakúak, de ha négyyszögletűvé akarnák tenni ezeket, akkor sokat kell lefaragni róluk, és az elengedhetetlen, hogy közülük néhányan bejussanak a toronyba. 3. Ha ez elengedhetetlen, Uram, akkor miért kínlódsz, miért nem választod ki azokat, amelyeket a toronyba akarod beilleszteni? A legnagyobbat és a legfényesebbet választom ki közülük, majd megmunkálom ezeket, a szüzek pedig fogják és beépítik a torony külső részeibe. 4. A többit, ami még ezeken felül volt, megfogták és visszavitték a mezőre, ahonnan hozták. Nem dobták el ezeket sem, azt mondta ugyanis, hogy még egy kissé elhúzódik a toronyépítés, és mindenféleképpen szeretné a toronyba rakatni az Úr ezeket a köveket, mivel nagyon fényesek. 5. Akkor tizenkét szép formájú asszonyt hívott oda, fekete ruhába voltak öltözve, a válluk fedetlen, a hajuk pedig kibontottan; úgy tűnt nekem, mintha kegyetlen asszonyok lennének. A páztor megparancsolta nekik, hogy az elvetett köveket emeljék fel, és vigyék el az épülettől a hegyekbe, ahonnan hozták azokat. 6. Vidámak voltak ők, és minden követ elhordtak, visszavitték oda, ahonnan hozták azokat. A kövek eltávolítása után egyetlen egy sem maradt

már a torony körül. Akkor a Pásztor így szólt hozzám: – Járjuk most körbe a tornyot, és nézzük meg, nehogy egy kő is hiányozzon belőle! Én is vele együtt körbe mentem. 7. Látván a Pásztor, hogy a torony valóban épült, egészen vidám lett. Így épült meg a torony, ennek láttán magaménak szerettem volna ezt az építményt. Olyan volt az egész épület, mintha egyetlen kőből lett volna, mivel semmiféle illesztés nem látszott azon, olyannak tűnt a kő, mintha a sziklából faragták volna ki. Úgy láttam, mintha egyetlen kő lenne az egész.

87.

X. 1. Együtt sétálgattunk, igen vidám voltam, mivel ilyen szép dolgokat láthattam. Akkor így szólt hozzám a Pásztor: Menjél, és hozzád magaddal oltatlan meszet, meg egy cserépdarabot, hogy ezeket a köveket kiigazítsuk, és így majd az épületet befejezettek láthatjuk; szükséges, hogy a torony körül minden rendben legyen! 2. Megtettem azt, amit parancsolt, és visszatértem hozzá. Segíts nekem – mondotta –, és így a munka előbb befejeződhet. Amikor befejezte a toronyba szánt kövek kiigazítását, elrendelte, hogy söpörjék fel a torony környékét, hogy mindenütt tisztaság legyen. 3. A szüzek fogták a seprőket és felseperték, minden szemetet elvittek a toronytól, majd vizet hintettek szét, így a torony környéke szép és üde lett. 4. Majd így szólt hozzám a Pásztor: Ha eljő majd a torony ura, nem fog szidalmazni bennünket, mert itt minden tisztává lett. Miután ezeket mondotta, el akart menni, 5. de én megragadtam a tarisznyáját, és kérleltem az Úrra, hogy tárja fel előttem mindazt, amit eddig mutatott. Egy rövid időre van valami elfoglaltságom – mondotta – utána mindent feltárok. Várjál itt rám addig, amíg vissza nem jövök! 6. Uram, mit tegyek én itt egyedül? – szóltam közbe. Nem vagy egyedül – válaszolta –, ezek a szüzek veled lesznek. Uram, bizzál rájuk engemet! A Pásztor magához intette őket és azt mondta nekik: Amíg vissza nem térek, rátok bízom őt. 7. Akkor én ott maradtam egymagam a szüzekkel, ők pedig örvendeztek, és jók voltak hozzám; főképpen azok, akik közülük dicsőségesek voltak.

88.

XI. 1. Így szóltak hozzám a szüzek⁴⁶⁷: A Pásztor ma már nem fog visszatérni. Mit tegyek hát? – mondtam. Várj itt rá estig, ha visszajön beszéljél vele, de ha nem jön, velünk maradsz mindaddig, amíg ő vissza nem tér. 2. Estélig várni fogok rá – mondtam nekik –, de ha nem jön vissza addig, haza megyek, és korán reggel majd visszatérek. Reánk bízott tégedet, így nem hagyhatsz itt bennünket! – mondták. 3. Hol maradhatnék itt? – kérdeztem őket. Itt alszol velünk együtt, mint testvérünk, és nem úgy mint férfi, mert te a mi testvérünk vagy, és a továbbiakban is veled fogunk lakni, mivel nagyon szeretünk tégedet. Én pedig szégyeltem ottmaradni velük. 4. Közülük az, aki első lehetett, megcsókolt, és átölelt engem. Amikor a többi látta, hogy ez átkarolt, ők is megcsókoltak és körülvettek engem a torony körül, és közben játszottak velem. 5. A legfiatalabb közöttük én voltam, és én is együtt játszottam velük. Ők meg táncoltak, ugrándoztak és énekeltek. Hallgattam őket, a tornyot körbejártam velük, és igen vidám voltam közöttük. 6. Estefelé haza akartam menni, de ők nem engedtek, hanem visszatartottak. Éjszakára is közöttük maradtam, és ott a toronyban feküdtem le. 7. A szüzek leterítették a földre khitónjaikat, engem meg középre fektettek le, de nem tettek ők semmi mást, csak imádkoztak. Én is velük együtt szünet nélkül imádkoztam, és nem is kevesebbet mint ők. A szüzek igen megörültek annak, hogy én is ott imádkozom velük. Másnap egészen két óráig együtt voltam a szüzekkel. 8. Akkor megérkezett a Pásztor,

⁴⁶⁷ 88,XI,1 kk. A közbeiktatott történet a szüzekkel nem nagyon érthető, mert nincs különösebb jelentősége, ha fel nem tételezzük, hogy Hermasz a virgines subintroductaera akar célozni vele. Az is lehet, hogy a későókori szerelmi regénymotívumot kölcsönzött a szerző, ezért hat idegen testként a részlet a mű egészében.

és így szólt a szüzekhez: Nem követtetek el rajta valamiféle erőszakosságot? Kérdezd meg őt! – válaszolták. Azt mondtam neki: Uram, örömmel voltam együtt velük. Mit tettél? – kérdezte tőlem. Egész éjszaka az Úr igéjével táplálkoztam, Uram. Jól bántak veled? – kérdezte. Igen, Uram, válaszoltam. 9. Most pedig miről akarsz először hallani? Uram, az elejétől fogva, ahogyan mindezt megmutattad nekem. Ahogyan kérdezgetni foglak, Uram, kérlek, úgy tárd fel előttem mindezeket! Úgy lesz, ahogy te akarod – válaszolta, – mindent feltárok, és semmit sem rejtek el előled.

89.

XII. 1. Mindenekelőtt azt tárd fel előttem, Uram, – mondtam –, hogy a szikla és a kapu kit jelöl? A szikla és a kapu az Isten Fia — Hogyan lehet az, hogy a szikla olyan öreg, a kapu pedig új? Halljad hát! – mondotta és értsd is meg, te ostoba! 2. Mert az Isten Fia még az egész teremtés előtt született, így Atyjának tanácsadója volt a teremtésben (vö.: Péld 8,27–30), ezért olyan öreg a szikla. De a kapu miért új, Uram? 3. Mert Ő a beteljesedés végső napjaiban jelent meg, és ezért új ez a kapu, és azok, akik üdvözülni fognak, általa jutnak az Isten országába (vö.: Jn 3,5; Mk 9,47 stb.). 4. Láthattad, hogy a köveket a kapun keresztül vitték oda a toronyépületbe és azokat, amelyeket nem vittek át rajta, visszakerültek a saját helyükre? Láttam, Uram – válaszoltam. Így az Isten országába sem juthat be az, aki nem viseli az ő szent Nevét. 5. Ha egy városba be akarsz jutni, mely fallal van körülvéve, és azon csak egy kapu van, nem tudsz másképpen bejutni oda, csak ezen a kapun keresztül, úgy az Isten országába sem juthat be másképpen az ember, csak a szeretett Fia neve által.⁴⁶⁸ 6. Láttad a toronyépítők sokaságát? Láttam, Uram, – válaszoltam. Ők mind a dicsőséges angyalok, velük, mint egy fallal van körülvéve az Úr, és ennek kapuzata az Isten Fia. Ő az egyetlen út, amely az Úrhoz vezet, és másképpen senki sem járulhat az Úr elé, csak Fia által (vö.: Jn 14,6).⁴⁶⁹ 7. Láttad azt a hat dicsőséges férfit közöttük, meg azt a hatalmas férfit is, aki körüljárta a várost, és megvizsgálta a köveket, némelyeket kiemelt az épületből? Láttam, Uram, válaszoltam. 8. Ez a dicsőséges férfi az Isten Fia, és az a hat dicsőséges férfi pedig az Isten hat dicsőséges angyala, akik jobb és bal oldalról körülfogták őt. Nélküle a dicsőséges angyalok közül sem járulhat senki az Isten elé; mindaz, aki nem veszi magára az ő nevét, nem juthat be az Isten országába.

90.

XIII. 1. És a torony kinek felel meg?– kérdeztem tőle. – Ez a torony az Egyház – válaszolta. 2. És a szüzek kik lennének? Ők a szent lelkek, az Isten országára nem találhat rá másképpen az ember, mint magára ölti ezek ruháit. Ha csak magát a nevet veszed fel, de ezek ruháit nem öltöd magadra, mit sem használ neked. Ezek a szüzek Isten Fiának az erői. Ha a nevet magadra veszed, de az öltözetet már nem viseled, akkor hiába vetted magadra a nevet. 3. Mindazok a kövek, amelyeket eldobva láttál, csupán csak a nevet viselték, de a szüzek ruháját már nem öltötték magukra. Melyek ezek az öltözékek, Uram? Neveik egyben az öltözetük is. Aki az Isten fia nevét viseli, annak javára van az, ha az ő neveiket is hordozza, mert maga az Isten fia is hordozza ezeknek a szüzeknek a nevét. 4. A köveket pedig, amelyeket a toronyépületbe rakva láttál, az ő kezük adta át, és ezek ott is maradtak az épületben; ők magukra vették a szüzek erejét. 5. Ezért látod azt, hogy ez a torony egyetlen kő

⁴⁶⁸ Jézus a „szeretett Fiú”, a címet Hermasz a liturgikus nyelvből kölcsönözte már (vö. 1 Kelemen-levél LIX, 2-3; Ignác Smr. felirata).

⁴⁶⁹ Képeket halmoz egymásra. A kapu képe újszövetségi és kortárs írásokban megtalálható (vö. Jn 10,7; Ignác, Filad. IX,1; Ps-Clementina Hom, 111,52.).

a szikla alapjával együtt. – Mert azok, akik a Fia által hittek az Úrban, és magukra öltötték ezeket a lelkeket, egy testben, egy lélekben élnek, és a ruhájuk színe is egy lesz. Mindazoknak, akik ezen szüzeknek a nevét hordozzák, lakhelye a toronyban van. 6. Az eldobott köveket miért dobták el, Uram, annak ellenére, hogy ők is a kapun át jutottak be oda, és a szüzek által rakták be a toronyépületbe? Mivel te mindent ismerni akarsz, és olyan részletesen kérdezzetsz, halljál hát ezekről a kövekről is. Magukra öltvén ezeket a lelkeket, megerősödtek, és együtt éltek az Isten szolgálóival, mindnyájan egy lélek, egy test és egy öltözet voltak, mert mindezt magukra öltötték és az igazságosság szerint cselekedtek. 8. Bizonyos idő elteltével megtévesztették őket azok az asszonyok, akiket fekete ruhában láttál, a vállukat pedig fedetlenül, a hajukat kibontottan, ... és szépségeseknek. Amikor ők meglátták ezeket az asszonyokat, vágyódás fogta el őket, és ezeknek erejét öltötték magukra, de a szüzek ruháját és erejét levetették. 9. Ezért kivetették őket az Isten házából, és átadták ezeknek az asszonyoknak; akiket pedig nem tévesztett meg ezeknek az asszonyoknak a szépsége, az Isten házában maradtak. Íme feltárult előtted az elvetett kövek jelentése is.

91.

XIV. 1. Mi lesz velük Uram, ha azok az emberek, akik így jártak, megtérnek, és kivetik magukból ezen asszonyok utáni vágyódásaikat, visszatérvén a szüzekhez, azok erején munkálkodnak, ők már nem juthatnak be az Isten házába? 2. Bejuthatnak – válaszolta –, ha valóban elvetik maguktól ezeknek az asszonyoknak a cselekedeteit, ha magukra öltik a szüzek erejét, és ezeknek megfelelően járnak. Ezért tartottak szünetet az építkezés közben, ha ők megtérnek, még bejuthassanak a toronyépületbe; de ha nem térnek meg, elvetik őket, mivel mások is jönnek még oda. 3. Adj hálát az Úrnak, mert megkönyörült mindazokon, akik segítségül hívják az ő nevét; és elküldötte a megtérés angyalát hozzánk, akik vétkezünk ellene, hogy megújítsa lelkünket, mely már a romlásban volt, és nem reménykedett abban, hogy még megújíthatja az életünket! 4. Most, Uram – mondottam –, tárd fel előttem, hogy miért nem a földre épült ez a torony, hanem a sziklára, a kapu fölé! – Még mindig ostoba és esztelen vagy? – Szükséges Uram, hogy mindent megkérdezzek tőled, mivel magamtól semmire sem tudok rájönni, és ezek olyan nagy és dicsőséges dolgok, hogy az ember nehezen érti meg. 5. Halljad hát – mondotta. Az Isten Fiának a neve nagy, határtalan és az egész világot hordozza. Ha pedig az egész teremtest az Isten Fia hordozza, akkor mit gondolsz azokról, akiket ő maga hívott meg, és az Isten Fiának a nevét viselik, és megtartják az ő parancsait? 6. Láthatod most, hogy hogyan hordozza őket, azokat, akik teljes szívéből hordozzák az ő nevét. Számukra ő lett az alapzat, szívesen hordozza őket, mert nem hoztak szégyent a nevére, mikor viselték azt.

92.

XV. 1. Tárd fel előttem, Uram, ezeknek a szüzeknek, meg a fekete ruhába öltözött asszonyoknak a nevét is! Halljad hát az erősebb szüzek neveit, azokét, akik a sarkokon álltak! 2. Az első közöttük a Hit, második az Önmegtartóztatás, harmadik az Erősség, negyedik a Türelem. A többi pedig, akik közöttük álltak, ezeket a neveket viselik: Egyszerűség, Ártatlanság, Tisztaság, Vidámság, Igazságosság, Értelem, Egyetértés és Szeretet.⁴⁷⁰ Aki ezeket a neveket is viseli, az az Isten Fiáét is hordozza, és így bejuthat az Isten országába (Jn 3,5). 3. Most pedig halljad a fekete ruhába öltözött asszonyok neveit is! Közülük négyen

⁴⁷⁰ Az erénykatalógus részben egyezik a Barnabás-levél II,2-vel, részben pogány minták hatását mutatja (vö. Tabula Cebetis 20,3; Corpus Hermeticum XIII,8).

hatalmasabbak: az első a Hirtelenség, második a Mértéktelenség, harmadik az Engedetlenség, negyedik a Tévelygés. Ezeket követi a Szomorúság, a Gonoszság, a Kicsapongás, az Indulatosság, a Hazugság, az Ostobaság, a Rágalom és a Gyűlölet. Ha az Isten szolgálói ezeket a neveket viselik, nem látják meg az Isten országát, és nem is juthatnak be oda. 4. Azok a kövek, melyek a mélyből valók, és az épületbe raktak, kik lennének Uram? Az első tíz, amelyeket az alapba raktak – mondotta –, az első nemzedék. Az a huszonöt a második nemzedék, az igaz férfiak; az a harmincöt pedig az Isten prófétái és diákónusai, a negyven kő meg az apostolokat és az Isten Fia tanításának hirdetőit jelöli. 5. Uram, miért a kapun keresztül átvive adták oda a szűzek ezeket a köveket az építkezéshez? 6. Mert elsőként ők hordozták ezeket a lelkeket, és a lelkek velük maradtak egészen a halálukig, nem hagyták el egymást, sem ezek az emberek a lelkeket, és a lelkek az embereket, ha pedig nem ezek a lelkek lettek volna velük, akkor most alkalmatlanok lennének ebbe a toronyépületbe.⁴⁷¹

93.

XVI. 1. Még azt tárd fel előttem, Uram... Mire vagy még kíváncsi? – kérdezte tőlem. Miért a mélyből hozták a köveket, és miért ezek a lelkek vitték azokat, majd pedig a toronyépületbe rakták? 2. Elengedhetetlen az, hogy a vízből emeljék ki őket, mert ezáltal lesz bennük élet. Nem képesek másként bejutni az Isten országába, ha csak nem hálnak meg az előbbi életük számára.⁴⁷² 3. Akik pedig meghaltak, elnyerik az Isten Fiának pecsétjét, és így az Isten országába jutnak. Előbb halottnak számít az az ember, aki az Isten Fia nevét viseli, de amikor a pecsétet megkapja, leveti magáról a halált, és az életet ölti fel. 4. A víz maga a pecsét, akik nem szállnak le a vízbe, azok halottak, akik pedig leszállnak oda, ők élnek. Hirdették nekik ezt a pecsétet⁴⁷³, és ezzel vele jár, hogy az Isten országába jutnak. 5. Miért volt meg ez a pecsét annál a negyven kőnél, akik velük együtt emelkedtek fel a mélyből? Mert az apostolok, a tanítók, meg azok ők, akik hirdették az Isten Fiának a nevét, erőben hunytak el, és az Isten Fiának a hitével prédikáltak a halottaknak is, és ők adták át ezeknek is a tanítás pecsétjét. 6. Velük együtt szálltak le a vízbe, majd pedig felemelkedtek, ezek mint élők szálltak le, és mint élők is emelkedtek fel, azok pedig, akik halottak voltak, mint halottak szálltak alá, és mint élők emelkedtek fel. 7. Így életre keltek ők, és megismerték az Isten Fiának a nevét. Ezért azokkal együtt vitték őket is; a toronyépületben egymás mellé kerültek, és ezek megmunkálás nélkül egybeillettek, mert igazságosságban és igen nagy tisztaságban hunytak el, egyedül csak ezt a pecsétet nem kapták meg. Íme ez is feltárult előtted. Igen, Uram – válaszoltam.

94.

XVII. 1. Most a hegyek jelentését magyarázd el nekem! Miért van az, hogy mindegyik más és más? Halljad hát! – mondotta. Ezek a hegyek azt a tizenkét törzset jelentik, akik a világot lakják. Az apostolok közöttük hirdették az Isten Fiát. 2. Miért különböznek egymástól, miért más és más alakúak ezek a hegyek? Tárd fel ezt előttem, Uram! Halljad hát!

⁴⁷¹ 4-6. Az első tíz kő jelentheti a Ter 5,1-32-ben felsorolt tíz nemzedéket, az igazak nemzedékét Ádám és Noé kora között, a huszonöt nemzedék Szettől Dávidig tart. Nehezen azonosítható a harmincöt nemzedék.

Mindenesetre Hermasz hetven nemzedéket tart számon a három csoportban (10+25+35). Hénokh 89,59-ben hetven idegen pásztor áll Izrael fölött, és ennek a fele lenne a harmincöt?

⁴⁷² A „mélység”, „víz”, „halál”, „alámerülés” fogalmakat párosítja, a vízbe merülés a halál, a belőle való felmerülés az életet jelenti (vö. Róm 4,19; 2Kor 4,10).

⁴⁷³ Vö. 1Pét 4,6; 3,20; Clemens Alex., Strm II,44,1; VI,46,4-5 szerint az apostolok haláluk után az alvilágban prédikáltak és kereszteltek.

– mondotta. Ez a tizenkét törzs, amely az egész világot lakja, a tizenkét pogány nép. Gondolkodásukban és felfogásukban különböznek egymástól. Ahogyan a hegyeket különféleképpen látod, ugyanolyan különféleképpen ezek a népek is gondolkodásukban és felfogásukban. Megmutatom neked minden hegy jellemzőjét. 3. De előbb azt tárd fel előttem, Uram, hogy miért van az, hogy bár különbözőek ezek a hegyek, de ha köveiket belerakják az épületbe, azok egyformái fehérek lesznek, olyanokká, mint a mélységből felhozott kövek? 4. Minden nemzet, aki csak az ég alatt található, akik csak hallottak az Isten Fiának nevééről, és akik hittek benne, meghívást nyertek. Megkapták a pecsétet, és így egy lett a gondolkodásuk és a felfogásuk (vö.: Ef 4,4), ugyanígy a hitük és szeretetük a Névvvel együtt még a szüzek lelkeit is hordozzák. Ezért lett egyenlőképpen fényessé a torony épülete, olyanná mint a Nap. 5. Miután ezeket egybeépítették, és egy testté lettek, azokat pedig, akik ezután beszenyezték magukat, kivetették az igazak nemzedékéből, és ismét olyanokká váltak, mint amilyenek azelőtt voltak, vagy talán még annál is gonoszabbak.

95.

XVIII. 1. Hogyan válhatott az gonosszá uram, aki megismerte az Istent? – kérdeztem tőle. Nem ismerték meg ők az Istent, gonoszat cselekedtek akkor is, amikor a vétkeik miatt büntetést róttak rájuk, mert az, aki megismerte az Istent, többé már nem vétkezik, hanem a jót teszi. 2. Amikor egy olyan ember vétkezik, akinek jót kellene tennie, te talán nem úgy látod, hogy ő így nagyobb gonoszságot művel, mint az, aki nem ismeri az Istent? Ha pedig ilyenek miatt az Istent nem ismerő embert halálra ítélik bűnei miatt, akkor azokat, akik az Istent ismerik, és látták annak nagy tetteit is, és mégis vétkeznek, kétszeresen fogják őket megbüntetni, és örökre meghalnak. Így tisztul meg az Isten Egyháza. 3. Ahogyan azt láttad, a toronyból köveket emeltek ki, és ezeket a gonosz lelkeknek adták át, ezzel kivetettek onnan, majd a megtisztultak újra egy testté lettek, mintha egyetlen kőből épült volna a torony; úgy lesz majd Isten Egyházával is, annak megtisztítása után. Kivetik belőle a gonoszakat, a képmutatókat, a káromlókat, a kételkedőket és a különféle gonoszságok művelőit. 4. Ezeknek kivetése után az Isten Egyháza egy lesz gondolkodásban, a hitben és a szeretetben. Az Isten Fia ekkor majd örvendezni fog, hogy a népet tisztán kapja meg. Uram, mindez nagy és dicsőséges! 5. Még a hegyekről, meg ezeknek az erejéről adjál külön-külön kinyilatkoztatást Uram! – kértem őt, hogy minden lélek az Úrban bízson és ezeket hallván, dicsőítse az ő nagy, csodálatos és dicsőséges nevét (vö.: Zsolt 8,2; 85,9; stb.). Halljál hát mostan a hegyeknek, azaz a tizenkét pogány népnek a különbözőségéről! ...

96.

XIX. 1. Az első, a fekete hegyről való hívők ilyenek: Az Úr káromlói ők, és azok, akik az Isten szolgálait elárulták. Ezek számára nincs megtérés, de halál, az igen, és ezért feketék ők, mivel a törvényt elvetették. 2. A második, kopár hegyről való hívők ilyenek: képmutatók és a hazugság tanítói, hasonlítanak az előzőekhez, és nem hozzák meg az igazság gyümölcseit (Fil 1,11; Zsid 12,11; Jak 3,8).⁴⁷⁴ Ahogyan ez a hegy terméketlen, úgy ezek az emberek is csak a nevet viselték, de a hitben üresek. Nincs meg bennük az igazság gyümölcse. Van még megtérés számukra, ha hamarosan megtérnek, de ha késlekednek megtenni, akkor az előbbiekkal együtt a halál lesz az övéké. 3. Miért van az, Uram, hogy ezek számára van még megtérés, de az előbbiek számára már nincs? Tetteikben közel állnak egymáshoz. Azért van így – válaszolta –, hogy számukra van megtérés, mivel ők nem káromolták az Urat, és nem

⁴⁷⁴ Ezek a gnóosztikusok, vö. Példázat VIII, VI,5.

árulták el az Isten szolgálait sem, de a nyereségvágy miatt kétszínűvé lettek, és az emberek bűnös vágyainak megfelelően tanított mindegyikük. De meg is bűnhődnek ezért valamiképpen. Van még számukra megtérés, mert nem váltak sem káromlókká, sem árulókká.

97.

XX. 1. A harmadik, tövises és bogáncsos hegyről való hívők ilyenek: Vannak közöttük gazdagok, meg olyanok, akik különféle cselekedetekkel bemocskolták magukat, 2. ezek nem kapcsolódnak az Isten szolgálaihoz, hanem eltévelyedve megfulladtak saját cselekedeteik miatt, mert a gazdagnak nehéz az Isten szolgálaihoz kapcsolódni, mivel tartanak attól, hogy mások kérnek tőlük valamit, és ezért nehéz nekik az Isten országába jutni. 3. Ahogyan a bogáncsok között nehéz mezítláb járni, ugyanolyan nehéz nekik is az Isten országába eljutni. 4. De mindegyikük számára van megtérés, és mielőbb tegyék meg ezt, amit az előző időkben nem gyakoroltak, ezekben a napokban már legyenek azon, hogy valami jót is tudjanak tenni. Ha megtérnek ők, és valami jót is tesznek, az Istenben fognak élni; de ha megmaradnak a cselekedeteikben, azoknak az asszonyoknak adják át őket, akik majd a halálukat okozzák.

98.

XXI. 1. A negyedik hegyről – ahol a növényzet felső része zöld, alul pedig a gyökérnél száraz, és a Nap hevétől egészen elszáradnak – a hívők ilyenek: kételkedők és olyanok, akiknek az Úr az ajkán van, de nem a szívükben. 2. Azért szárazak a tövüknél, mert nincsen bennük erő, egyedül csak a beszédük él, de a cselekedeteik halottak. Nem élnek ők, és nem is halottak, olyanok mint a kételkedők, mert a kételkedők sem nem zöldek, sem nem szárazak, nem is élnek, de nem is haltak meg. 3. Ahogyan ezek a növények elszáradnak, ha Napot látnak, ugyanúgy a kételkedők is, ha az üldözésről hallanak, gyávaságuk miatt bálványimádásba sodródnak, és ezzel meggyalázzák az Úr nevét. 4. Nem élők ők, de nem is haltak meg. Ha rövid időn belül megtérnek, akkor még képesek lesznek élni, de ha nem térnek meg, átadják őket azoknak az asszonyoknak, akik még az életet is elveszik tőlük.

99.

XXII. 1. Az ötödik hegyről – ahol a növényzet zöld volt, de maga a hegy durva felületű –, a hívők ilyenek: vakmerőek, nehezen taníthatók; kevélyek, olyanok, akik megelégedettek magukkal, mindent tudni akarnak, de semmit nem ismernek valójában. 2. Kevélységükben elvetik maguktól az értelmességet, és az örült esztelenség költözik beléjük. Egymást dicsőítik, mintha valóban bölcssek lennének, tökéletes tanítóknak akarnak mutatkozni, de valójában esztelenek. 3. Sokan nagyképűségük miatt üressé válnak. Olyanok, akik felfújják magukat. Hatalmas démon a kevélység, de a cselekedetei üresek, ezért közülük sokakat elvetnek, míg azok, akik megtérnek és hívőkké lesznek, alávetik magukat az értelmességnek, így majd megismerik saját ostobaságukat. 4. Számukra van még megtérés, mert nem annyira gonoszak, mint inkább értetlenek és ostobák, ha megtérnek, az Istennek fognak élni, ha pedig nem térnek meg, akkor majd azokkal az asszonyokkal élnek együtt, akik ebbe a rosszba belesodorták őket.

100.

XXIII. 1. A hatodik hegyről – amelyen kisebb és nagyobb hasadások voltak, meg a növények is ugyanúgy hasadásosak és fonyadtak voltak –, a hívők ilyenek: Amelyiken kis

hasadás van, azokat jelentik, akik megőriztek magukban valamit a másik ellen, rágalmaikkal elsorvasztják egymást a hitben, de közülük sokan megtérnek majd, ha meghallják az én parancsolataimat. A rágalmaik kicsik, és ezért hamarosan megtérnek. 3. Amelyeken pedig nagy hasadások vannak, azok, akik megmaradtak a rágalmaikban, emlékeznek a rosszra, és haragszanak egymásra. Az ilyeneket messzire dobják a toronytól, az épület megvizsgálása után. Nehezen fognak élni ők. 4. Az Isten a mi Urunk, aki a mindenség felett uralkodik, akinek minden teremtménye felett hatalma van, nem emlékezik a bűneit megvalló gonoszságaira, hanem irgalmasságot gyakorol vele; a halandó ember pedig, aki tele van bűnökkel, megemlékezik a másik gonoszságáról, és ha módjában van, elpusztítja, vagy felmenti őt (vö.: Jak 4,12)?! 5. Azért én, a megtérés angyala, azt mondom nektek: ha megvan bennetek ez a részrehajlás, akkor vessétek ki magatokból, és térjete meg, így majd meggyógyít benneteket előbbi vétkeitekből az Úr, ha megtisztítjátok magatokat ettől a démontól. Ha pedig nem, akkor titeket adnak át neki a halálra.

101.

XXIV. 1. A hetedik hegyről – ahol viruló növényzet volt, és az egész hegy virágba borult, a barmok meg a madarak, az ég minden fajtája legelte a növényeket ezen a hegyen, és a növények, melyeket ezek legeltek, még inkább virultak – a hívők ilyenek: 2. Mindig egyszerűek, ártatlanok és boldogok, nem őriznek magukban semmit sem egymás ellen, az Isten szolgáinak mindenkor örvendeznek, magukra öltötték a szüzek Szentlelkét, mindig és mindenben könyörületesek, és a fáradozásaik által minden embernek juttattak valamit szemrehányás és válogatás nélkül. 3. Az Úr látva egyszerűségüket és egészen gyermeki lelkületüket, segíti őket kezük fáradozásában, és kegyelmével elhalmozza őket minden cselekedetükben. 4. Én, a megtérés angyala mondom nektek, akik ilyenek vagytok, maradjatok meg mindig ilyeneknek, és magvatok nem fog kipusztulni sohasem! Az Úr megpróbált benneteket, neveteket felírta a mi sorainkba, minden ivadékokot együtt fog lakni az Isten Fiával, mert mindezt az ő lelkétől kapjátok.

102.

XXV. 1. A nyolcadik hegyről – ahol sok forrás volt, és az Úr minden teremtménye ivott a forrásból – a hívők ilyenek: 2. Az apostolok és a tanítók ők, akik az egész világon hirdetik és tanítják az Úr igéjét, szentségben és tisztaságban. A gonoszság utáni vágyakozást elvetették, mindenkor az igazságban és az igazságosság szerint jártak, mivel a Szentlelket magukba fogadták. Az ilyenek útja közös az angyalokéval.

103.

XXVI. 1. A kilencedik hegyről – mely hasonló volt a pusztasághoz; és halált hozó csúszómászók és vadállatok voltak rajta –, a hívők ilyenek: 2. A bepiszkolt kövek azok a diakónusok, akik beszennyezték magukat. Rosszul végezték szolgálatukat, az özvegyek és árvák életében kárt tettek, és a szolgálatot, amit kaptak, a saját javukra használták ki.⁴⁷⁵ Ha megmaradnak ezekben a vágyaikban, meghalnak, és még reményük sem lesz az életre; de ha megtérnek, és a szolgálatukat tisztán végzik, élni fognak. 3. Az érdesek pedig azok, akik árulókká lettek, és nem is tértek vissza az Úrhoz, hanem kiszáradtak és pusztává lettek; az Úr

⁴⁷⁵ Hermasznál a diakónusok gondolják az árvákat és özvegyeket (vö. Didakhé XV,1 Jusztinosz 1 Apológia LXVII,6 Öker. írók 8,118. old.).

szolgáihoz sem csatlakoztak, hanem egyedül maradtak, és ezzel a lelküket elveszejtették. 4. Ahogyan egy szőlőskert is tönkremegy, ha azt elhanyagolják, a gyomnövények elfojtják, majd fokozatosan az egész parlaggá lesz, és így a gazdája számára hasznavehetetlenné válik; ugyanúgy ezek az emberek is a kétségbeesésük miatt parlaggá lesznek, az Úr számára haszontalanokká. 5. Számukra még van megtérés, ha nem szívük szerint lettek árulókká, de ha valaki a szívében lett áruló, nem tudom, egyáltalán alkalmas-e az életre. 6. Azt, hogy egy áruló számára még van megtérés, nem azokra a napokra értem – mert lehetetlen annak az üdvösségre eljutni –, aki ma elárulja jövődő Urát; ez a megtérés azok számára van, akik a korábbi napokban lettek árulókká. Ha valakinek szándékában áll megtérni, mielőbb tegye meg azt, amíg a torony építése be nem fejeződik! Ha ezt nem teszik meg, az asszonyok a halálba döntenek őket is. 7. A megcsonkított kövek a csalókat, meg rágalmazókat jelölik, ezek azok a vadállatok, melyeket a hegyen látsz, mert ahogyan a vadállatok mérgeikkel tönkreteszik az embereket, és elpusztítják, ugyanúgy pusztítja el a másik embert ezeknek a beszéde is. 8. A hitük miatt lettek ők csonkává, és a cselekedeteik, amelyeket egymás között műveltek, tette őket ilyenekké. Néhányan majd megtérnek és ezek üdvözülni is fognak. Akik megtérnek, élni fognak, de ha nem térnek meg, azoktól az asszonyoktól, akiknek az erejéből tevékenykedtek, a halálra adják magukat.

104.

XXVII. 1. A tizedik hegyről – ahol a juhokat beárnyékolják a fák –, a hívők ilyenek: 2. a püspökök és a vendégszeretet gyakorlói, akik képmutatás nélkül, szívesen a házukba fogadták az Isten szolgáit. A püspökök mindenkor, szünet nélkül szolgálataikkal oltalmazták az özvegyeket meg a szűkölközőket, és mindig tisztaságban jártak. 3. Őket maga az Úr fogja oltalmazni minden időben, mert akik ezeket cselekszik, dicsőségesek az Úr színe előtt, és már most megvan a helyük az angyalok között, feltéve, ha mindvégig megmaradnak az Úr szolgálatában.

105.

XXVIII. 1. A tizenegyedik hegyről – ahol gyümölcsökkel teli fák voltak, és azoknak gyümölcse más és más volt – a hívők ilyenek: 2. Ők azok, akik az Isten Fiának a nevéért szenvedtek, teljes szívükből, készségesen szenvedtek érte, és lelküket (életüket) reá hagyták (vö.: ApCsel 15,26). 3. Miért van az, Uram, hogy bár minden fa hoz termést, de néhánynak mégis szebb gyümölcse van? Halljad hát – mondotta –, akik szenvedtek az ő nevéért, dicsőségesek lettek az Isten előtt, és mindegyiküknek a bűne elvételét, mivel az Isten Fia nevéért szenvedtek; hogy a gyümölcseik mégis miért különbözőek, és egyeseké mégis miért kiválóbb, halljad!⁴⁷⁶ 4. Mindazok, akiket hatalmasságok elé vezettek, kikérdezték őket, de nem lettek árulókká, hanem készségesen szenvedtek, azok az Úr előtt dicsőségesebbek; ezeknek kiválóbb a gyümölcse is, azok pedig, akik félnékek voltak, és ezért szívükben elbizonytalanodtak, mérlegeltek, előbb megtagadták, majd megvallották, és később még szenvedtek is; ezért gyümölcseik kisebbek, mert ez a latolgatás felmerült a szívükben. Gonosz dolog ez a fontolgatás, mert miatta a szolga elárulja az urát. 5. Vigyázzatok hát, ti, akik így gondolkodtok, nehogy ez a fontolgatás megmaradjon a szívetekben, mert az Úr előtt halottak lesztek! Nektek pedig, akik az ő nevéért szenvedtek, dicsőítenetek kell az Istent (vö.: 1Pét 4,12), hogy erre méltónak talált benneteket, mivel a nevét hordozzátok, és hogy minden

⁴⁷⁶ A Pásztor azon kevés helyei közé tartozik, ahol beszél a vértanúkról (vö. Látomás III, I,9; V,II; Példázat VIII,III,6). Kifejezi meggyőződését, hogy a vértanúk tanúságtételükkel eltörölték vétkeiket. A vértanúkat sem tartotta Hermasz büntetlen embereknek, de a vértanúhalálnak büntörlő erőt tulajdonított.

vétkeket meggyógyítsa. 6. Boldognak mondjátok magatokat, mert nagy dolgot művel az, aki közületek az Istenért szenved, életet ajándékoz néktek az Úr, és ezt ti nem értitek meg, a vétkeiteket is elveszi; de ha bűneitek miatt nem szenvedtek az ő nevéért, halottak lesztek az Isten előtt. 7. Ezeket nektek mondom, akik a tagadás, vagy a megvallás között ingadoztok. Valljátok meg, hogy van nektek Uratok, és soha meg ne tagadjátok őt, nehogy a börtönbe adjanak benneteket! 8. Ha még a pogányok is megbüntetik azokat a szolgálókat, akik elárulják urukat, mit gondoltok, akkor mit fog tenni a ti Uratok, akinek hatalma van minden felett?! Vessétek ki tehát a szívetekből ezt a fontolgotást, hogy mindenkor az Istennek tudjátok élni!

106.

XXIX. 1. A tizenkettedik hegyről – amely fehér volt –, a hívők ilyenek: a kisdedekhez hasonlóak, szívükben nem merül fel semmiféle gonoszság, hanem mindig gyermekiek ők; nem is ismerik, hogy mi a gonoszság.⁴⁷⁷ 2. Ők minden kétséget kizárva az Isten országban fognak élni, mert egyetlen cselekedetükkel sem szegték meg az Isten törvényeit, hanem egész életükben és gondolkodásukban gyermekiek voltak. 3. Maradjatok is meg ilyeneknek – mondotta –, és olyanok lesztek, mint a gyermekek (vö.: Mt 18,3), akikben nincs meg a gonoszság, és az előbb említettekben dicsőségesek lesztek, mert minden gyermek dicsőséges az Úr előtt, és ők az elsők nála. Boldogok vagytok, ha elvetitek magatoktól a gonoszságot, és magatokra öltitek az ártatlanságot, így mindenkit megelőzve, az Istennek éltek. 4. Miután ő befejezte a hegyek példabeszédét, így szóltam hozzá: Uram, most a mezőről kiemelt kövek jelentését tárd fel előttem, azokét, amelyeket az épületből kiszedett kövek helyébe beraktak, meg az épületben felhasznált kerek kövek jelentését, majd pedig azoknak a jelentését, amelyek ezek után is kerek alakúak maradtak!

107.

XXX. 1. Halljál hát mindezekről! Azok a kövek, melyeket a mezőről emeltek ki, és a toronyépületben az onnan kiemelt kövek helyére beraktak, a fehér hegy gyökerei. 2. Akik ebből a fehér hegyből valók, azok mind ártatlanok, a torony ura megparancsolta, hogy ennek a hegynek a gyökereiből kiemelt köveket rakják be a toronyba. Tudta azt ugyanis, hogy ha ezeket a köveket a toronyba rakják, ott is fényesek maradnak, és egy sem fog megfeketedni közülük. 3. Ha pedig más hegyekből hoztak volna oda, akkor ismételen szükséges lenne újra megvizsgálni és megtisztítani a toronyépületet, de ezek mind fehérek, hívők ők, és a jövőben is hinni fognak; boldog ez a nemzedék, mivel ártatlan. 4. Halljál most a kerek alakú, fehér színű kövekről is! Ezek mind a fehér hegyből származnak. Most tudd meg azt is, miért kerek alakúak! A gazdagság egy kicsit elvakította és elámította őket az igazsággal szemben, de az Istentől sohasem távolodtak el, és egyetlen rossz szó sem hagyta el a szájukat (vö.: Ef 4,29), hanem mindig csak a méltányos és az igazságnak megfelelő. 5. Az Úr látta lelküket, hogy ők még képesek az igazságnak megfelelően cselekedni, és hogy megmaradjanak a jóban, ezért rendelte el, hogy faragják körbe az ilyeneket, hogy így még valami jót is tudjanak tenni azzal, ami megmaradt nekik, és ezáltal ők az Istennek fognak élni, mivel eredetüknél fogva jók. Ezeket egy kissé megfaragják, majd berakják a toronyba.

⁴⁷⁷ Az ártatlan gyermekekhez hasonlítja a büntelen keresztényeket, akik sohasem szegik meg Isten törvényét, bizonyosan Isten országába is jutnak. Mégis csak a vértanúk után említi őket! Ezek a büntelen keresztények nem azonosak-e vajon a Tamás-evangélium ártatlan gyermekekhez hasonlított aszkétáival, akiket Herasz mint enkratita keresztényeket mégis a vértanúk után rangsorol?

108.

XXXI. 1. Azok pedig, amelyek még ezek után is gömbölyűek maradnak, és így az épületbe már alkalmatlanok, mivel a pecsétet még nem kapták meg, visszarakják mindet a maguk helyére, mert egészen kerek alakúak maradtak. 2. Szükséges az, hogy még ebben a világban lefaragják róluk haszontalan tetteiket, így megfelelőkké válnak Isten országára, és szükséges az is, hogy bejussanak az Isten országába, mert ezt az egyszerű nemzedéket megáldotta az Úr. Ezen nemzedékből senki sem pusztulhat el; lehet, hogy közülük néhányat megkísért a leggonoszabb sátán, egyesek el is pártolhatnak, de hamarosan vissza fognak térni az Úrhoz. 3. Én, a megtérés angyala mondom nektek: Boldogok vagytok ti, akik oly ártatlanul éltek, mint a gyermekek, mert a ti részetek becsben áll az Isten előtt! 4. Ezért azt mondom mindnyájatoknak, akik a pecsétet elnyertétek, maradjatok meg egyszerűeknek, a megbántásokra ne emlékezzetek, és ne éljetez gonoszságban, meg a megbántásokra való keserű emlékezésekben, lélekben egyek legyetek, a szakadást vessétek el, és gyógyítsátok meg, hogy a bárányok gazdája örömét találja mindezekben! 5. Örvendezzen annak, hogy mindet egészségben találja, és senki sem esett el közülük, de ha egy is elesik közülük, jaj lesz a pásztoroknak! 6. Ha pedig magukat a pásztorokat találja elesetteknek, mit mondanak akkora nyáj urának? Hogy a nyáj miatt estek ők el? Szavuk nem talál hitelre, mert elfogadhatatlan, hogy egy pásztor a bárányok bántsanak, ezért a hazugságukért még több büntetést mérnek rájuk. A Pásztor én vagyok. Nekem kell leginkább számot adnom rólatok.

109.

XXXII. 1. Gyógyítsátok tehát magatokat, amíg a torony még épül! 2. Az Úr a békességet kedvelő emberekben lakik, ezért a béke igen kedves, távol áll tőle minden veszekedés vagy gonoszság. Lelketeket egészen úgy adjátok vissza az Úrnak, ahogyan azt tőle kaptátok. 3. Ha valaki egy ványolónak új és épségben levő ruhát ad át, azt visszavételekor is épen akarja; ha a ványoló darabokban adná vissza, vajon elfogadná-e? Nem, hanem tüstént felháborodnál, és szidalmaiddal árasztanád el őt, ilyen szavakkal: Épségben adtam oda neked a ruhámat, miért szaggattad szét, a szakadozásokkal hasznavehetetlenné tetted, úgy elbántál vele, hogy többé semmire sem lehet már használni! Nemde, ezeket mondanád a ványolónak, ha elszaggatná a ruhádat?! 4. Ha te a ruhád miatt így bosszankodol, és siránkozol azon, hogy nem épségben kaptad vissza, mit gondolsz, akkor mit fog tenni veled az Úr, aki neked a lelkét épségben adta át, te meg egészen hasznavehetetlenül adod vissza azt, úgy hogy már semmire sem használhatja az Úr?! Hasznavehetetlenül veszi át, mert te tönkretetted. Nemde, ezért a tettedért halálra ad tégedet a lélek Ura?! 5. Elsősorban azokat, akiket a sértésekre való emlékezésben talál – tette hozzá. Ne vessétek meg az ő jóságát – mondotta, inkább áldjátok őt, mivel olyan türelmes vétkeitekkel szemben, és nem úgy, ahogyan ti. Tartsatok bűnbánatot, mert ez a javatokra válik!

110.

XXXIII. 1. Én, a Pásztor, a megtérés angyala, elmondtam és megmutattam Isten szolgálóinak mindazt, ami a fentiekben írva van. Ha van bennetek hit, meghallgatjátok igéimet, és azok szerint fogtok járni, utaitokat megjavítjátok, és így majd képesek lesztek élni; de ha megmaradtok a rosszban, a sértésekre való emlékezésben, senki sem él így Istennek. Mindezt, amit nekem el kellett mondanom, elmondtam. 2. Majd így szólt hozzám a Pásztor: Mindent megkérdeztél tőlem? Azt mondtam neki: Igen, Uram. Az épületbe visszarakott kövek alakjáról miért nem kérdeztél meg, azokról, amelyeknek alakját kiegészítettük? Elfelejtettem, Uram, – válaszoltam. 3. Halljál hát most ezekről is! – mondotta. – Ők azok,

akik meghallgatták parancsolataimat, és egész szívükből bűnbánatot tartottak. Amikor az Úr látta, hogy megtérésük tiszta, és hogy meg is maradnak ilyenek, elrendelte korábbi bűneik eltörlését. Nekik a bűnösökhöz hasonló formájuk volt, de a többihez hasonlóak lettek, és már nem különböznek tőlük.

X. példázat

111.

I. 1. Miután mindent megírtam ebben a könyvben, a követ, aki átadott engemet ennek a pásztornak, bejött abba a házba, ahol voltam, leült az ágyra, a Pásztor pedig ott állt a jobbján. Majd odaintett magához engem, és így szólt: 2. Téged és egész házadnépét átadlak ennek a Pásztornak, hogy benne támaszt találjatok. Igen, Uram – válaszoltam. Ha akarod, folytattam, megvédlek téged minden szenvedéstől és minden kegyetlenkedéstől, hogy minden szavadban és cselekedetedben megmaradjál jónak a hozzánk méltó összes erényekben is, a tőlem kapott parancsolatok megtartásában, hogy ezáltal uralkodni tudjál minden gonoszság felett. 3. Aki ezeket a parancsolatokat megtartja, felülkerekedik ennek a világnak minden vágyódásán és gyönyörein, és ezek minden tetteiben ott lesznek vele. A tökéletességét és szerénységét fogadd magadba, és mondd el mindenkinek, hogy ő nagy tiszteletben és megbecsülésben áll az Isten előtt, és nagy hatalmat kapott kötelességének teljesítésében! Az egész világon egyedül neki adatott át a bűnbocsánat feletti hatalom. Ugye, te is hatalmasnak látod őt? Ám ti megvetitek az ő tökéletességét és szerénységét, amellyel megtölt benneteket!

112.

II. 1. Ezt mondtam neki: Kérdezd meg őt, Uram, hogy amióta csak a házamban van, mivel sértettem meg, és miben vétettem ellene! 2. Én tudom, hogy nem tettél semmit sem ellene, és nem is akarsz ilyesmit tenni. Ezért azt mondom neked, hogy maradjál meg továbbra is ilyenek. Ő meg jó véleménnyel van rólad, ahogyan azt nekem elmondta. Te pedig ezeket az ígéket mondd el másoknak is, hogy azok, akik megtérnek, vagy ezt megtenni szándékoznak, ugyanazt érezzék, amit te, és a Pásztor őket is mint jókat mutassa be nekem, én pedig az Úrnál teszem ezt. 3. Én meg, Uram – mondtam –, hirdetni fogom mindenkinek az Úr nagy tetteit, és remélem, hogy azok, akik korábban vétkeztek, ezeket meghallván, szívesen tartanak bűnbánatot, és visszakapják az életet. 4. Maradj meg hát ebben a szolgálatban – mondotta –, és végezd is azt be! Élete lesz mindannak, aki elfogadja az ő parancsolatait, s az ilyen nagy tiszteletben áll az Úr előtt. Akik nem fogadják el ezeket a parancsolatokat, a saját életüktől futnak az ilyenek, és maguk ellenségei lesznek; az Istennél megvan nekik is a megfelelő értékelésük. Mindaz, aki ellene van, és a parancsolatait sem kötetli, a halálnak adja át magát, és a saját vérük fogja vádolni őket. Neked pedig azt mondom: kövesd ezeket a parancsolatokat, mert megtalálod bennük az orvosságot bűneidre.

113.

III. 1. Elküldöm hozzád ezeket a szüzeket is, hogy nálad maradjanak, mert láttam, hogy kedvesek neked. Segítségre találsz bennük arra, hogy ezeket a parancsolatokat még jobban tudd szolgálni, mert nem lehetséges az, hogy valaki is ezen szüzek nélkül a parancsolatokat szolgálni tudná. Láttam azt is, hogy ők is szívesen voltak együtt veled, ezért megparancsoltam, egyikük sem hagyhatja el a házat. 2. Tisztítsd meg tehát a házat, mert a tiszta házban szívesen ott maradnak, mivel tiszták ők, ártatlanok és szorgalmasok, és mindegyikük kegyelmet talált az Úrnál. Ha megtisztul a házad, ott maradnak, de ha egy kevés

szemetet is találnak benne, késelem nélkül elhagyják házat, mert ezek a szüzek egyáltalán nem szeretnek semmiféle szennyet. 3. Remélem, Uram – mondottam neki –, hogy házam tetszésükre lesz, és szívesen lakoznak ott mindenkor, és te tőlük semmi panaszt nem fogsz hallani rám, amit ők felhánytorgathatnának. 4. A Pásztornak pedig ezeket mondotta: Tudom, Isten szolgálja azt akarja, hogy éljen, hogy a parancsolatokat megőrizze, hogy a szüzek tiszta házban lakjanak együtt vele. 5. Amikor mindezt elmondotta, ismételten átadott engem a Pásztornak, majd odahívta a szüzeket is ... Így szólt hozzájuk: Mivel láttam azt, hogy ti szívesen élnétek az ő házában, ajánlom nektek őt és egész házanépét, sohase hagyjátok el! A szüzek örömmel hallották mindezeket a szavakat.

114.

IV. 1. Majd ezt mondta nekem: Derekasán végezd ezt a szolgálatot! Hirdesd minden embernek az Isten nagy tetteit, hogy így a szolgálatoddal kegyelmet nyerjél! Mert mindaz, aki ezen parancsok szerint jár, élni fog, és egész életén át boldog lesz; aki pedig megveti ezeket, nem fog élni, és itt a földön szerencsétlenné válik! 2. Mondd el hát mindenkinek: Senki el ne csüggedjen! Aki csak teheti a jót, gyakorolja azt, mert az javára fog válni. De azt is megmondom nektek, hogy minden ember, aki haszontalanná lett, elvetett lesz! Aki így cselekszik, a mindennapi életben nehézségekbe ütközik, és nagy kínlódásokban meg szűkségeken lesz része. 3. Aki megment egy lelket ezekből a szűkségektől, nagy öröme talál, aki pedig hasznavehetetlensége miatt hányódik, az ugyanúgy szenved, mintha fogoly lenne. Sokan a gyötrődések miatt a halálnak adják át magukat, mert nem tudják ezeket elviselni⁴⁷⁸; aki még fokozza az ilyen emberek kínlódásait, és nem ragadja ki őket a veszélyből, nagy bünt követ el, és a saját vére fogja vádolni az ilyet. 4. Tegyétek a jót, ahogyan ezt az Úrtól tanultátok, és ne késlekedjétek megtenni, mert közben befejeződik a torony építése! Miattatok állt be szünet az építkezés közben. Ha nem igyekeztek tenni a jót, befejeződik a toronyépítés, titeket pedig kirekesztenek onnan. Beszélgetésünk után felkelt az ágyról, a Pásztorral és a szüzekkel együtt elment, de meghagyta nekem, hogy a Pásztort és a szüzeket vissza fogja küldeni a házamba. (Mindörökre, Ámen.)

---

⁴⁷⁸ Idegen anyagot dolgozott be művébe Hermasz, mert a keresztények irtóztak az öngyilkosság gondolatától. A sztoikusok elfogadhatónak tartották.

A Diognétosz-levél (fordította: Vanyó László)

Az apostoli atyák szövegkiadásaiiban legutolsó helyen áll az úgynevezett Diognétoszhoz írt levél. Ezt az iratot semmilyen szempontból sem helyezhetjük az apostoli atyák korába, de mivel az ismertebb szöveggyűjtemények itt adnak helyt neki, mi is vele tesszük teljessé ennek a kötetnek az anyagát. Az eddigiekben már felfigyelhettünk arra, hogy az apostoli atyák szöveggyűjteményében, szűkebb értelemben Római Szent Kelemen hiteles levele, Antiochiai Ignác hét levele, Polikárpnak Filippiekhez írt levele, és a Papiasztól ránk maradt töredékek kapnak helyet, de tágabb értelmezésben – és ez inkább elfogadott – a szövegkiadások ide kapcsolják még a Didakhét (amely valójában az apostoli rendelkezések, konstitúciók közé tartozik), Hermasz Pásztorát, a II. Kelemen-levelet és a Barnabás-levelet (ezeket úgy is kezelhetjük mint apokrif iratokat), valamint a Quadratus-töredéket és a Diognétosz-levelet (melyeket inkább az apologéta atyák írásai közé sorolhatunk).

Az apostoli atyák írásainak szövegkiadásaiiban mindegyik irat valamilyen formában – szerzője, megírásának ideje, vagy az irat tartalma révén – kapcsolódik ennek az időszaknak legtekintélyesebb személyiségeihez, de ezt a kapcsolatot semmilyen formában sem állíthatjuk a Diognétoszhoz írt levélről. Az apostoli atyák a zsidó hagyomány világában gyökereznek, a Diognétosz-levél a görög kultúra ismeretéből indul ki; az előbbiektől egyik sem óhajt az egyházon kívülállókhoz szólni, ez utóbbit pedig éppen ez készítette levelének megírására; azoknak görög nyelve nehézkes, mivel más anyanyelv szellemi világa áll mögöttük, ennek görögsége választékos, mesterien megformált.

A levél írója Diognétosznak, egy tekintélyes, de számunkra ismeretlen férfiúnak három kérdésére felel meg: – Milyen valójában a keresztények által tisztelt Isten, akit másképpen kell tisztelni, mint ahogyan azt a zsidók és a görögök tették; miben nyilvánul meg a keresztényeknél oly ismert felebaráti szeretet; és miért olyan későn jelent meg itt a földön ez az új istentiszteleti forma? A három kérdés különösen gyakran merül fel a következő korszakban, s a keresztény apologéták írásai adnak rájuk részletesebb választ.

A levél címzettje igen előkelő ember lehetett, mivel a levél szerzője ugyanazzal a megszólítással illeti őt, mint Lukács az evangélium bevezetőjében Theophiloszt, vagy az Apostolok Cselekedeteiben Lüsziász Félix helytartót (vö.: ApCsel 23,26), hasonlóan tiszteli meg Pál ennek utódát, Festuszt (vö.: ApCsel 26,25).

A levél a korakeresztény nemzedékek példaadó életének egyik legszebb bemutatása az élet értelmét kereső vagy attól már elfordult pogány világ számára. A kereszténység tanításában azt domborítja ki, ami számukra fogható, a szent iratokból azt emeli ki, ami az ő szemükben elismerésre tarthat számot. A levél címzettje miatt, és talán a szerzője miatt is, nem támaszkodhat a zsidó-keresztény teológia kifejezésvilágára, de ezzel kerül ki annak útvesztőit is. Éppen ezért a Diognétosz-levél az adott kor teológiai világának ismerete nélkül is, mindenki számára élvezhető olvasmány, leköti a kereszténységen kívül állók figyelmét is.

Címzettjének magas méltósága és a levél keletkezési idejének lehatárolása folytán többen, közöttük Lietzmann, azonosította címzettjét Marcus Aurelius császár (161–180) egyik, ugyancsak Diognétosz nevű nevelőjével, mások viszont más keresztény iratok paraleljeinek figyelembevételével a III. század első harmadában keletkezettnek mondják, mivel úgy tűnik, hogy szerzője ismerte Ireneusz műveit, és némely ponton egyezést mutat Hippolütosz Refutatiojával, ezért némelyek őt tartják a levél szerzőjének. H.-I. Marrou viszont Alexandriai Kelemen írásának tekinti⁴⁷⁹. Az ókor és a középkor egyetlen egyházi írója sem említi a Diognétoszhoz írt levelet. Egészen rendkívüli, de mégsem cáfolt az a feltevés, hogy

⁴⁷⁹ Szerzőjére vonatkozó vélemények összefoglalását lásd: Quasten: Patrologie, Diognétosz-levél címszó alatt.

csiszolt stílusa és az időbeli lehatárolását segítő argumentumok hiánya miatt P. Thomsen felvetette, hogy szerzője egy XII-XIII. században élő bizánci tudós is lehetett⁴⁸⁰; legvalószínűbb azonban a III. század első harmadára való datálása.

Szövegét őrző kéziratának a sorsa ugyancsak rendkívülinek mondható. Az irat egyetlen, Strassburgban őrzött kéziratban maradt ránk Jusztinosz írásai között, de ez a kódex 1870. évben támadt tűzvész idején elpusztult, így szövege csak az addigi nyomtatásokból ismert.

A Diognétoszhoz írt levél fordításához a Didakhé bevezetőjében említett Bihlmeyer–féle szövegkiadást vettük alapul.

Levél Diognétoszhoz

I. Mivel látom azt, kegyelmes Diognétosz, hogy mennyire törekedsz a keresztények vallását megismerni, s milyen alaposan és részletesen érdeklődsz irántuk; miféle istenben hisznek, őt hogyan szolgálják, egyikük sem tartja sokra a világot és megvetik a halált, nem tartják isteneknek azokat, akiket a görögök isteneknek tartanak, de nem tartják meg a zsidók babonáit sem, mekkora törődést tanúsítanak egymás iránt, s miért van az, hogy ez az új nemzedék vagy életforma csak most kelt életre, és nem korábban; méltányolom jóakarató hajlandóságodat és kérem Istentől, aki nekünk a szólást és meghallgatást megadja, engedjen engem úgy szólni, hogy az neked, a hallgatónak leginkább javára váljon, és te azt olyanképpen hallgasd, hogy én se bánjam meg, amit mondtam.

II. 1. Most tehát tisztítsd meg elmédet minden előzőleg elfogadott nézettől, tégy félre minden megszokást, mely félrevezető, válj mintegy eredeti új emberré, hiszen új tanítást fogsz hallani, mint magad is beismered. Láss, ne csak a szemekkel, de elmédvel is, hogy igazában mik is azok a dolgok, mi anyaguk és formájuk, melyeket isteneknek mondotok és gondoltok! 2. Az egyik, nemde, kőből van, olyanból, melyen járunk, a másik ércből, nem különb azoknál az edényeknél, melyek mindennapi használatra készültek; ismét mások fából vannak, talán már korhadnak is; amaz ezüsből van, embernek kell vigyázni rá, nehogy ellopják; ismét mások vasból vannak, melyeket rozsdá emészt meg; emez cserépből van, nem becsesebb semmivel ama tárgynál, melyet a legkevésbé tiszteletreméltó szükségletre készítenek.⁴⁸¹ 3. Hát nem romlandó anyagból készülnek mindezek? Nemde, tűzön kalapálják? Nemde, egyiket fafaragó, másikat rézműves, harmadikat ezüstműves vagy fazekas alkotta? Mielőtt művészetük ilyen formákba öltötte volna, bármelyiket mássá is alakíthatta volna, sőt még most is alakíthatja. Ugyanazon anyagból készült edények, ha mesterükre találnak, emezekhez hasonlóan istenek is lehetnének.⁴⁸² 4. Nemde, a fordítottja is lehetséges, hogy mindazok, melyeket most imádtok, a többi emberi használati tárgyhoz hasonlóan edénnyé is alakíthatók? Hát nem vak-e mindegyik? Nem némák-e? Nem lélektelenek-e? Nem érzéketlenek-e? Nem mozdulatlanok-e? Hát nem korhad, nem rozsdásodik-e mindegyik? 5. Ezeket hívjátok isteneknek, nekik szolgáltok, hozzájuk imádkoztok, végül hozzájuk váltok hasonlónak! 6. A keresztényeket azért gyűlölitek, mert ezeket nem tartják isteneknek. 7. Ti ugyan azt gondoljátok, hogy dicsőítitek azokat, de nem vetitek meg őket sokkal inkább? Hát nem magatok teszitek nevetség tárgyává, akik az agyagszobrokat őrizet nélkül imádjátok, ugyanígy a kőszobrokat is, az arany- és ezüstszobrok mellé azonban éjjel-nappal öröket állítottok, zár alatt tartjátok, nehogy ellopják, hát nem ti

⁴⁸⁰ P. Thomsen: *Philologische Wochenschrift* (1930), p: 561–563.

⁴⁸¹ Vö. *Arisztidész, Apológia* III,2; *Jusztinosz, 1 Apológia* IX,3 (Óker. írók 8,20 és 69. old.); *Tertullianus, Védőbeszéd* XXIX,2 (Óker. írók 12,118. old.).

⁴⁸² Vö. *Arisztidész, Apológia* XIII,1 (Óker. írók 8,44. old.); *Tertullianus, Védőbeszéd* XII,2 (Óker. írók 12,86–87. old.); *Clemens Alexandrinus, Protrept.* IV,51,6.

gyalázzátok meg azokat?⁴⁸³ 8. A tisztelet, melyet megadtok nekik, inkább büntetés lenne számukra, ha éreznének. Ha pedig érzéketlenek, megcáfolnak titeket, akik vérrel és zsíros benső részekkel áldoztok nekik. 9. Közületek ki vállalná el ezt, ki tűrné el azt, hogy így történjen vele? Ezen büntetést ember el nem viselné, mert érez és gondolkodik. A kő azonban elviseli, mert sem nem érez, sem nem gondolkodik.⁴⁸⁴ 10. Még több mindent is mondanék arról, miért nem szolgálnak a keresztények ilyen isteneknek, de ha ennyi nem tűnik elegendőnek, akkor fölöslegesnek vélhetem a többi előadását is.

III. 1. Úgy gondolom, a továbbiakban leginkább arról szeretnél hallani, miért nem azonos a keresztény vallás a zsidókéval. 2. A zsidók ugyanis, amennyiben a fent említett imádási formáktól távol tartják magukat, helyesen tisztelik az egy Istent, akit méltán a mindenség Uralkodójának is tartanak; amennyiben viszont az áldozatot a fent említettekhez hasonlóan mutatják be, tévednek.⁴⁸⁵ 3. Az érzéketlen és néma isteneknek áldozó görögök ugyanis az esztelenség bizonyítékát szolgáltatják, mert azt gondolják, azért kell áldozatot ajánlani az istennek, mivel rászorul, ami nyilván inkább bolondságnak tartandó, semmint istentiszteletnek. 4. Ő teremtette ugyanis az eget és a földet és mindent, ami rajta van (Kiv 20,11; Zsolt 145,6; ApCsel 14,15), ő nem szorul rá semmire azok közül, melyet neki visszaadnak, mert ő adta azokat a viszonzóknak. 5. Úgy tűnik nekem, hogy nincs különbség semmilyen tekintetben azok között, akik úgy vélik, hogy vér-, tömjén-, és égő áldozattal tesznek eleget tiszteletének és ezzel kifizethetik, s azok között, akik ugyanezt a megbecsülést mutatják a néma bálványok iránt⁴⁸⁶; ezek annak adják, ami nem tudja elfogadni, azok pedig annak, akinek mindezekre nincs szüksége.

IV. 1. Úgy gondolom, nem szükséges felvilágosítanom téged az ételek körül csapott vaklármájukról, a szombattal kapcsolatos balhiedelmeikről, a körülmetélkedés miatti büszkélkedésükről, a böjtök és az újhold körüli színlelésükről, melyek fölösleges és nevetséges dolgok. 2. Hisz hogyan volna helytelen Isten teremtményei közül, melyeket az ember hasznára alkotott, egyeseket jókként elfogadni, másokat haszontalanokként és fölöslegesekként elutasítani? 3. Hogyan volna istentelen dolog meghazudtolni Istent azzal, hogy szombatnap tiltja a jócselekedetet?⁴⁸⁷ 4. Hogyan volna nevetséges dolog úgy büszkélkedni a test megcsonkításával, mint a kiválasztottság tanújelével, mintha ezért kiváltképpen szeretné őket Isten?⁴⁸⁸ 5. Állandóan a csillagok járását és a Holdat lesik, éppúgy a hónapokat és a napokat. Saját tetszésük szerint osztják fel Isten üdvrendjének és az időknek változásait, ünnepnapokra és gyásznapiakra. Ki az, aki ezt a vallásosság, és nem sokkal inkább az esztelenség jelének veszi?⁴⁸⁹ 6. Úgy gondolom, eleget megtudtál arról, hogy a keresztények joggal tartózkodnak az általános tévedésekről⁴⁹⁰ és hiábavalóságoktól, de a zsidók kicsinyes körülményeskedéseitől és rátartiságától is; azt azonban ne is várd, hogy vallásuk misztériumát embertől megtanulhatod.⁴⁹¹

⁴⁸³ Vö. Jusztinosz, 1 Apológia IX,3 (Óker. írók 8,69. old.).

⁴⁸⁴ Vö. Tertullianus, Védőbeszéd XII,6 (Óker. írók 12,87 és 114. old.); Clemens Alexandrinus, Protrept., VIII,79,6; IV,50,5-51,1.

⁴⁸⁵ Vö. Arisztidész, Apológia XIV,2 (Óker. írók 8,49. old.).

⁴⁸⁶ A 2. szakaszban mondott elismerő szavakat mérsékli, amikor a tiszteletadás módját illetően hasonlóságot lát a zsidók és pogányok között.

⁴⁸⁷ Vö. Mk 3,4; Clemens Alexandrinus, Strm I,13,1.

⁴⁸⁸ Philón megemlítette már, hogy a körülmetélkedés miatt gúnyolták a zsidókat (Spec. Leg., I,2; Kelszosz is vitatta, vö. Contra Celsum V,41).

⁴⁸⁹ Vö. 4,10; Ps-Clementinae Hom. XIX,22,2-9.

⁴⁹⁰ Az „általános tévedés” szó szerinti fordítás, a zsidókra és pogányokra egyformán, közösen (koiné) jellemző tévedést jelenti.

⁴⁹¹ A „vallás misztériuma” vö. 1Tim 3,16-tal. Az átfogó fogalom tartalmát a VIII. fejezettől kezdve bontja ki. Beletartozik a teremtés, a Fiú elküldése, a keresztény erkölcsi élet is.

V. 1. A keresztényeket sem területi, sem nyelvi szempontból, még faji szempontból sem lehet megkülönböztetni a többi embertől. 2. Sehol nincsenek olyan városok, melyekben, mint sajátjukban laknának, nincs külön nyelvük sem, melyet beszélnének, nincs sajátos, rájuk jellemző életmódjuk. 3. Nem gondolkodás és bölcselkedés révén jöttek rá a tanításra, nem is kíváncsi emberek eszmefuttatásai által, nem is emberi tételeket vallanak, mint mások.⁴⁹² 4. Görög és barbár városokban egyformán laknak, kinek mi jutott osztályrészül étkezés és öltözködés tekintetében alkalmazkodnak azon vidék szokásaihoz, s az élet egyéb területén mutatkozik a közösségi életük alkotmánya különösnek és elismerten meglepődnek. 5. Saját hazájukban laknak, de mégis jövevényekként; mindenben részt vesznek polgárokként, de mindent elviselnek, mint idegenek; bárhol, idegenben is otthon vannak, de minden haza idegen számukra.⁴⁹³ 6. Mint mindenki más, házasodnak, gyermeket nemzenek, de a magzatot nem hajtják el. 7. Közös az asztal, melyhez letelepednek, de nem közös az ág.⁴⁹⁴ 8. Testben vannak ugyan, de nem a test szerint élnek.⁴⁹⁵ 9. A földön időznek, de a mennyben van polgárságuk.⁴⁹⁶ 10. Engedelmeskednek a meghatározott törvényeknek, de életükkel felülmúlják a törvényeket. 11. Mindenkit szeretnek, mindenki üldözi őket. 12. Félreismerik őket, elítélik őket; halálra adják őket, de életre támadnak. 13. Szegények, és sokakat gazdagítanak (vö.: 2Kor 6,10); mindenben szűkölködnek, és mindenben bővelkednek. 14. Gyalázzák őket, és a gyalázatban megdicsőülnek; káromolják őket, és megigazulnak. 15. Szidják őket, és ők áldást mondanak (vö.: 1Kor 4,22). Megalázzák őket, és ők tiszteletet tanúsítanak. 16. Jótevők, akiket gonosztevékként büntetnek; amikor megkínózzák őket, örvendenek, mint akik életre támadtak. 17. A zsidók küzdenek ellenük, mint tőlük idegenek ellen, a görögök üldözik őket; de akik gyűlölik őket, nem tudják megmondani a gyűlöletük okát.⁴⁹⁷

VI. 1. Egészen egyszerűen: ami a testben a lélek, azok a keresztények a világban. 2. A lélek áthatja a test minden tagját⁴⁹⁸, ugyanúgy jelen vannak a keresztények a világ városaiban. 3. A lélek is a testben lakik, de nem a testből való⁴⁹⁹; a keresztények is a világban vannak, de nem e világból valók. 4. Láthatatlan a lélek, melyet a látható test börtönöz be⁵⁰⁰; a keresztényeket is úgy lehet megismerni, mint akik a világban vannak, de vallásuk láthatatlan marad. 5. A test gyűlöli a lelket és küzd ellene, noha a lélek nem követ el ellene semmi igazságtalanságot, csak akadályozza a gyönyörök élvezetében⁵⁰¹; a világ is gyűlöli a

⁴⁹² A gondolkodók és bölcselők a görögök, a „kíváncsiskodók” a zsidók (vö. IV,6-tal).

⁴⁹³ A szerző felfogása kozmopolita. Philón szerint Ádám volt az első kozmopolita (Op. mundi 142 kk); az eszmének (a kozmopolitizmusnak) lelkes propagálói voltak a sztoikusok (Epiktetosz, Diss., I,9,1-6; III,24,66).

⁴⁹⁴ Vö. Tertullianus, Védőbeszéd XXXIX,11 (Óker. írók 12,129. old.); Jusztinosz, 1 Apológia XXVII,1 (Óker. írók 8,84-85. old.).

⁴⁹⁵ Vö. 2Kor 10,3.

⁴⁹⁶ Vö. Fil 3,20.

⁴⁹⁷ V,11-17 szoros; kapcsolatot mutat az 1Kor 4,10-12-vel, a 2Kor 4,7-12-vel, a 6,4-10-zel. Továbbá vö. Epiktetosz Diss., II,19,24; III,5,9; 12,10; 22,54. „küzdenek ellenük, mint tőlük idegen ellen”, azaz a zsidók pogányoknak nézik a keresztényeket.

⁴⁹⁸ A test és lélek kapcsolatáról vallott sztoikus felfogást követi, ugyanakkor a keresztényeket a világban mindenütt jelenlevő „világléleknek” is tekinti (vö. Platón, Timaios 34 b.).

⁴⁹⁹ Vö. Platón, Phaidrosz 245c-250c; Philón, De migr., 200; Jn 15,19; 17,11; 14,16.

⁵⁰⁰ Vö. Platón, Phaidón 82e; 83c-d; 79a-b; Pihlón, De somn., 173 és 135; Origenes, Contra Celsum VIII,53.

⁵⁰¹ A gyönyöröknek való ellenálláshoz; Platón, Phaidón 81b; 83b; 94b; 114d-e; Philón, All., III,158; Gigant., 40; De agric., 22; De migrat., 18; 1Pét 2,11. 7. A szövegnek nincs eszkatologikus jelentése, mint J.B. Bauer (An Diognet VI, Vigiliae Christianae 17,1963, 207-210) magyarázza. Zsidókeresztény elemeknek az írásban nincs nyoma. Az apológiáknál ismert nézet, hogy Isten a keresztények imájára feltartóztatja a fenyegető véget (vö.: Arisztidész, Apológia XVI,6; Jusztinosz 1 Apológia LXV,1; 2 Apológia VII,1; Óker. írók 8,55-56; 99,125. old.); Tertullianus Védőbeszéd XXXII,1 (Óker. írók 12,120. old.). A levélben ugyanaz a filozófiai tradíció él, amely megvan Athénagorasz Kérvény 6,3-ban, Theophilosz Autolükoszhoz II,14-ben (Óker. írók 8,367 és 471. old.).

keresztényeket, akik semmilyen igazságtalanságot nem követnek el, csak ellenállnak gyönyöreinek. 6. A lélek szereti a testet, mely őt gyűlöli, és a test tagjait is; a keresztények is szeretik azokat, akik gyűlölik őket. 7. A lélek ugyan a testbe van zárva, de a lélek tartja össze a testet; így vannak a keresztények is, a világba vannak zárva, mint börtönbe, de mégis ők tartják össze a világot. 8. Halhatatlan a lélek, mely halandó hajlékban lakik⁵⁰²; a keresztények is mulandó dolgok közepette zárandokolnak, a mennyben várják a romolhatatlanságot. 9. Ha étel és ital dolgában mostohán bánnak vele, a lélek jobbra válik⁵⁰³; a keresztények is sokasodnak, noha naponta üldözik őket. 10. Isten rendelte őket erre a helyre, nem lenne illendő elhagyniuk azt.⁵⁰⁴

VII. 1. Nem földi találmány adatott nekik, mint mondtam, nem is halandó gondolatok gondos őrzésére méltattak, nem is emberi misztériumok rendjét bízták rájuk. 2. Ezzel szemben valóban a mindenható és teremtő Isten, aki láthatatlan, maga plántálta szívükbe a mennyei, szent tanítást, és erősítette meg azt ott. Nem úgy, ahogyan azt valaki elképzelhetné, hogy alattvalót, vagy küldöttet, vagy azok egyikét küldte el, akikre a föld és ég rendjének felügyelete bízott, hanem magát a mindenség Alkotóját és Teremtőjét, aki az eget és a földet teremtette, ki határok közé zárta a tengert, akinek misztériumát minden elem hűségesen őrzi, akitől a Nap kapta a feladatot, hogy a nappalok mértékét megfussa, akinek engedelmessé válik a Hold, amikor megparancsolja neki, hogy éjjel világítson, akinek engedelmessé válik a csillagok a Hold pályáját; ő rendez el mindent, ő határoz meg mindent, ő neki rendelődik alá minden, az ég és ami az égben van, a föld és ami a Földön van, a tenger és minden, ami a tengerben van, tűz, levegő, mélységek, amik a magasságokban vannak, amik a mélységekben vannak, amik a kettő között vannak; őt küldte tehát hozzájuk.⁵⁰⁵ 3. Talán félelem keltésére, rettenet keltésére, zsarnokságra küldte volna, mint egyesek gondolnák? 4. Egyáltalán nem; hanem szeretettel és szelídséggel küldte, mint király küldte a királyfit, emberként küldte az emberekhez, megváltóként küldte, hogy meggyőzzön, ne pedig kényszerítsen; Istenben ugyanis nincs erőszak.⁵⁰⁶ 5. Azért küldte, hogy hívjon, nem azért, hogy büntessen; úgy küldte, mint aki szeret, nem úgy, mint aki ítél.⁵⁰⁷ 6. El fogja küldeni bíróként is, s eljövételének ki állhat ellent? 7. Nem látod, vadállatok elé dobják őket, hogy megtagadják az Urat, s nem győznek fölöttük? 8. Nem látod, minél többet kínoznak meg közülük, a többiek száma annál inkább növekszik? 9. Nem emberi műnek látszik ez; ez Isten ereje, az ő jelenlétének bizonyága.⁵⁰⁸

VIII. 1. Egyáltalán az emberek közül ki tudta az ő eljövetele előtt, hogy Isten kicsoda? 2. Vagy a hitelt érdemlő filozófusok üres és szószátyár tanait fogadod el, akik közül egyesek a tüzet tartották istennek (melyre jutnak majd, ezt nevezvén Istennek), mások a vizet, ismét mások az Isten által teremtett elemek valamelyikét.⁵⁰⁹ 3. Ha eme állítások bármelyike elfogadható, bármely teremtmény ugyanúgy istennek tűnhet. 4. Szemfényvesztők csalása és mutatványa azonban mindez. 5. Egyetlen ember sem látta, nem ismerte, hanem ő maga mutatta meg magát.⁵¹⁰ 6. A hit által mutatkozott meg, mely által egyedül lehet felfogni

⁵⁰² Vö. Platón, Phaidón 10e; 105c-107a; Phaidrosz 245c-246a.

⁵⁰³ Szókratész ismételt kijelentése, vö. Platón, Állam X,612a; Philón, Vita Mosis I,28; De gig., 14. Az utolsó mondatot vö. Tertullianus, Védőbeszéd L,13-mal (Óker. írók 12,148. old.).

⁵⁰⁴ Vö.: Epiktetosz, Diss., I,9,16; III,1,19 és 24,99.

⁵⁰⁵ Himnuszszerű rész, feltehetően liturgikus mintára nyúlik vissza.

⁵⁰⁶ Vö. Irenaeus, AH,V,1,1 (Harvey II,314kk); IV,37,I (Harvey II,230. old.); Origenes, Contra Celsum II,76; Clemens Alexandrinus, Quis Dives salvetur? X,2.

⁵⁰⁷ Vö. Mk 2,17; Jn 3,16.

⁵⁰⁸ 7-9. Vö. Minucius Felix, Oct., 37,4-6.

⁵⁰⁹ Vö. Tatianosz, Beszéd a görögök ellen 2,1 (Óker. írók 8,316. old.).

⁵¹⁰ Vö. Jn 1,18; 5,37; 6,46; 1Jn 4,10; Mt 11,27.

Istent.⁵¹¹ 7. Isten ugyanis a mindenség Megalkotója és Uralkodója, aki mindent teremtett és elrendezett, nemcsak emberszerető, de nagylelkű is. 8. Ilyen volt tehát, most is ilyen Ő, ilyen is lesz, jóságos, aki nem haragszik, igaz, aki egyedül jó.⁵¹² 9. Miután megfogalmazta hatalmas és kimondhatatlan gondolatát, azt senki mással nem közölte, egyedül gyermekével.⁵¹³ 10. Amíg bölcs elhatározását őrizte és titokban tartotta, úgy tűnt, nem törődik velünk és nem gondol ránk. 11. Amikor azonban szeretett Fia által kinyilatkoztatta, nyilvánvalóvá tette mindazt, amit kezdettől fogva készített, mindent egyszerre megadott nekünk, javainak részességét, látását és felfogását, amit közülünk ki remélt volna valaha?

IX. 1. Mindent elrendezett hát magában gyermekével együtt, egészen az elmúlt időkig hagyta, hogy rendetlen vonzásokban sodródjunk, amint nekünk tetszett, gyönyörökben, vágyakban tévelyegjünk.⁵¹⁴ Nem lelte azonban örömét bűneinkben, csupán eltűrte azokat, nem is lelte kedvét bennünk a gonoszság korában, most azonban, megteremtve az igazságosság korát, hogy mi, akik az elmúlt időben megbizonyosodhattunk arról, saját tetteinkből eredően méltatlanok vagyunk az életre, most azonban, Isten jósága révén az életre méltattunk, az is világossá vált így, hogy akik saját erőnkől Isten országába bejutni képtelenek vagyunk, Isten erejében erre képesek lettünk. 2. Miután pedig gonoszságunk betelt, s egészen nyilvánvalóvá lett, hogy annak béreként büntetést és halált lehet remélni, eljött az idő, amikor Isten elhatározta immár jóságának és hatalmának kinyilvánítását (Istennek micsoda túlradó szeretete és emberszeretete!⁵¹⁵), nem gyűlölt minket és nem törölt el, gonoszságainkat nem tartotta számon, hanem nagylelkű volt, eltűrte, irgalmasan magára vette bűneinket, ő maga adta oda saját Fiát válságul bűneinkért (vö.: 1Pét 3,18), a romlatlant a romlottért, a halhatatlant a halandóért. 3. Mi más fedhette volna be bűneinket, mint az Ő igazságossága? 4. Miben másban lett volna megigazulásunk, akik törvény nélkül és istentelenek voltunk, mint Isten egy Fiában? 5. Mily édes csere, mily kifürkészhetetlen mű, mily nem remélt jótétemény! Mert sokak gonoszságát fedi be egy igazzal, egyetlen egy igaz voltával viszont sok törvényen kívülit tesz igazzá.⁵¹⁶ 6. Az előző időkben természetünk életképtelensége igazolódott be, most viszont a Megváltót megmutatva, igazolta, a kilátástalant is lehetséges megmenteni, mindkettővel az volt a célja, hogy higgyünk jóságában, őt higgyük táplálónak, atyának, tanítónak, tanácsadónak, orvosnak, értelemnek, fénynek, tisztességnek, dicsőségnek, erőnek, életnek, nem törődve élelemmel, ruhával.

X. 1. Ha ezt a hitet kívánod te is, mindenekelőtt az Atya ismeretére jutsz el. 2. Isten ugyanis szerette az embereket, akikért a világot megalkotta⁵¹⁷, nekik rendelt alá mindent, ami a földön van, értelmet, szót adott nekik⁵¹⁸, egyedül nekik engedte meg, hogy feltekintsenek

⁵¹¹ Clemens Alexandrinus, Protr., I,20,3.

⁵¹² Vö. Platón, Phaidón 80a-b; Origenes, Contra Celsum IV,24; Athénagorasz, Kérvény 10,1; 22,2 és 5 (Óker. írók 8,371 és 385-86. old.); Arisztidész, Apológia, IV,1 (Óker. írók 8,22. old.); Clemens Alexandrinus, Protr., VI,69,3. Lk 6,35; Róm 2,4; 1Pét 2,3; 1 Kelemen-levél LVI,16; LX,1; Athénagorasz, Kérvény 26,2 (Óker. írók 8,393. old.).

⁵¹³ A „gyermek” itt a Fiút jelenti, a szerző a „paisz” szót használja.

⁵¹⁴ Hasonló kifejezések Melitón A húsvétról 57 (Óker. írók 8,537. old.). A bűn azonosítása a vágyakkal és élvezetekkel, vö. Melitón, A húsvétról 50 (Óker. írók 8,536. old.); Platón, Törvények IX,863e.

⁵¹⁵ „Isten túlradó szeretete” kifejezés Clemens Alexandrinusnál, Protr., IX,82,2-ben; Melitón A húsvétról 31 és 37-ben (Óker. írók 8,532 és 547. old.); Epiktetosz, Diss. I,4,29; 16,8; III,1,29.

⁵¹⁶ Vö. Clemens Alexandrinus, Protr., XI,1 11,3. A „bűn befedése” egyedülálló kifejezés a patrisztikus írásokban, máshol nem is fordul elő.

⁵¹⁷ Vö.: Jn 3,16; Hermasz, Parancsolat XII,IV,2; Arisztidész, Apológia I,3; Jusztinosz, 1 Apológia X,2; 2 Apológia IV,2; V,2; Theophilosz, Autolükoszhoz II,10 (Óker. írók 8,16; 70; 123-124; 465. old.).

⁵¹⁸ „Értelmet, szót adott nekik” – vö. Jusztinosz, 1 Apológia, XXVIII,3; Athénagorasz, A feltámadásról 12,3 (Óker. írók 8,85; 420-421. old.).

rá⁵¹⁹, akiket saját képmására teremtett, akikhez elküldte egyszülött Fiát (vö.: 1Jn 4,9), akiknek megígérte a mennyek országát⁵²⁰, és meg is adja azoknak, akik őt szeretik. 3. Felismered-e, mekkora örömed teljesedik be? Vagy hogyan szereted azt, aki téged előbb szeretett? 4. Amikor szeretsz, akkor leszel utánzója az ő jóságának. Ne csodálkozz, hogy az ember Isten utánzója lehet, mert az ő akaratával lehet az. 5. A boldogság nem abban áll, hogy elnyomod a felebarátot, hogy az erőtlenebbnél többet akarsz birtokolni, nem a harácsolásban, nem a gyöngébbek elnyomásában, mindezekben nem is lehet utánozni Istent, mert mindezek távol vannak fenségétől. 6. Aki viszont felebarátja terhét viseli⁵²¹, aki jobb sorsban lévén, jóakaratóan segít a szegényebbekben, aki Istentől kapott birtokát a rászoruló rendelkezésére bocsátja⁵²², istenévé válva azoknak, akik tőle kapnak, az Isten utánzója! 7. Akkor a földön élve is látni fogod, hogy Isten uralkodik a mennyben, Isten titkairól kezdesz beszélni, akkor csodálni és szeretni fogod azokat, akiket azért üldöznek, mert nem akarják megtagadni Istent; akkor felismered majd a világ csalárdságát és tévedését, amikor a mennyei életet megismered; akkor veted meg majd az itteni látszathalált, amikor az igazi haláltól félni kezdel, mely azoknak van fenntartva, akik örök tűzre ítéltetnek, mely mindvégig gyötri azokat, akiket kiszolgáltatnak neki.⁵²³ 8. Akkor csodálni fogod azokat, akik az igazságosságért eltűrik ezt a tüzet, mely ideiglenes, és boldog leszel, amikor felismered ama másik tüzet.⁵²⁴

*

XI. 1.⁵²⁵ Nem idegen dolgokról beszélek⁵²⁶ és nem lehetetlen dolgokat kutatok, hanem, miután az apostolok tanítványa lettem, a népek tanítója vagyok. A hagyománnyal sáfárkodom azok között, akik az igazság tanítványai lettek, méltán. 2. Akit helyesen tanítottak és a szeretetreméltó Igében újjászületett, hogyne kívánná világosan tudni mindazt, amit az Ige a tanítványoknak világosan megtanított, akiknek megjelenve kinyilatkoztatást adott, bizalmasan társalogva velük, akit a hitetlenek nem értettek meg, a hívők megértettek, és általa megismerték az Atya misztériumait. 3. Miért küldte el az Igét, hogy a világnak megjelenjék? Akit a nép meggyalázott⁵²⁷, az apostolok hirdettek, akiben hittek a pogányok. 4. Ő az, aki kezdettől fogva volt, aki újként jelent meg, aki őszinek bizonyult, aki mindenkor ifjúként születik a szentek szívében.⁵²⁸ 5. Ő az örök, akit ma Fiúként ismerünk meg, aki gazdagítja az

⁵¹⁹ „egyedül nekik engedte meg, hogy feltekintsenek rá” – vö. Minucius Felix, Oct., 17,2; Tertullianus, Védőbeszéd XVII,6 (Óker. írók 12,94. old.).

⁵²⁰ „a mennyek országát” – a szerző nem „baszileia tón uranón”-t ír, hanem a „mennyben levő királyságot” (baszileia hé en tó uranó), jobban spiritualizálja a fogalmat.

⁵²¹ Vö. Gal 6,2; Philón Virt., 168 kk; De fuga 29; Legatio ad Gaium 50.

⁵²² „a rászoruló rendelkezésére bocsátja” – vö. Didakhé IV,8; Barnabás-levél XIX,8; 1 Kelemen-levél XXXVIII,2.

⁵²³ Vö. Clemens Alexandrinus, Protrep., XII,118,4.

⁵²⁴ Vö. Juszinosz, 1 Apológia XXI,6; LIV,2; 2 Apológia IX,1; Párbeszéd LXV,4; Athénagoras, Kérvény 31,3-4 (Óker. írók 8,81; 107; 127; 187; 400. old.); Tertullianus, Védőbeszéd XVIII,3; XLVIII,13 (Óker. írók 12,95 és 145. old.). A szöveg hirtelen megszakad, valószínűleg hiányos.

⁵²⁵ XI. kk. Az utolsó két fejezet kapcsolata az előzőkkel és eredete, műfaji jellege nagyon vitatott. Lehet vízkereszti vagy húsvéti homília részlete, keletkezhetett a II. század és III. század elején Alexandriában, vagy a IV. század elején egészítették ki a két fejezettel az írásművet, hogy a kereszténység győzelmét így ünnepeljék a pogányság fölött.

⁵²⁶ „idegen dolog”, ami a tradíciótól eltérő. Ilyen értelemben használja a kifejezést a Zsid 13,9; Hermasz Példázat VIII, VI,5.

⁵²⁷ „a nép” itt Izrael, vö. 1. Kelemen-levél LV,6; Barnabás-levél VIII,1; XII,6; Hermasz, Látomás II, III,4.

⁵²⁸ Vö. Acta Petri 20; „hunc magnum et minimum, formosum et foedum, iuvenem et senem, tempore adparentem et in aeternum utique ivisibilem”.

egyházat, és az egyszerű kegyelem megsokszorozódik a szentekben⁵²⁹, megértést ad, megvilágosítja a misztériumokat, meghirdeti az időket, örvend a hívőkben, magát ajándékozza a keresőknek, azoknak, akik a hit fogadalmát nem szegik meg, az atyák által adott határokat nem lépik túl.⁵³⁰ 6. Véget ér a törvénytől való félelem, felismerést nyer a próféták kegyelme, szilárd az evangélium, az apostolok hagyományát őrzik, az egyház kegyelme pedig örvend. 7. Ezt a kegyelmet az ismeri meg, aki nem szomorkodik, az Ige szól azok által, akik által szólni akar, és amikor akar. 8. Mindezeket a minket meghívó Ige akaratának indítására mondtuk el, buzgalommal, hogy a szeretetből nekünk kinyilatkoztatott dolgoknak ti is részesei legyetek.

XII. 1. Mind akik elnyertétek, hallgassátok figyelemmel, mi mindent készít Isten azoknak, akik őt helyesen szeretik⁵³¹, a gyönyörűség paradicsomává válnak, szépen sarjadó, dús gyümölcsű fa terem bennük, melyet tarka gyümölcsök ékesítenek. 2. Az élet és a tudás fáját ültetik erre a területre; de nem a tudás fája ront meg, hanem az engedetlenség fája.⁵³² 3. Nem hiábavalóan íratott meg, hogy Isten az élet és a tudás fáját ültette a paradicsom közepére kezdetben (vö.: Ter 2,9), az életet a tudás által mutatva meg. Mert a tudással nem tisztán éltek, a kígyó kezdetben levő csalása révén lemeztelenedtek. 4. Nincsen ugyanis élet tudás nélkül, sem biztos tudás igai élet nélkül. Ezért volt a két fa egymás mellé ültetve. 5. Ezt belátva, az apostol leleplezi azt a tudást, melyet az igazság életre vonatkozó parancsa nélkül gyakorolnak; amikor így szól: „a tudás felfuvalkodottá tesz, a szeretet épít” (1Kor 8,12). 6. Aki ugyanis azt gondolja, valamit is tud, az igazi tudás nélkül, melyet az élet is tanúsít, az nem tud az a kígyó csalásának áldozata, mert nem szereti az életet. Aki viszont féltő tisztelettel ismer, és életet keresve plántál reményben, az a gyümölcsöt is várhatja. 7. A szív legyen neked a tudás, az élet pedig az igaz tanítás, melyet befogadsz. 8. Ha ennek fáját hordozod és ennek gyümölcséből veszel, azt élvezed mindig, ami Isten előtt kedves, amit a kígyó nem érintett, és a tévely nem mocskolt be, Éva sem megrontott, hanem hitt mint a Szűz. 9. Megmutatkozik az üdvösség, az apostolok értették, eljön az Úr pasckája, az idők egyesülnek, a világgal is harmonizálnak, a szenteket tanító Ige örvend, aki által az Atyát dicsőítik, akinek dicsőség legyen mindörökké, Ámen.⁵³³

⁵²⁹ „a szentekben bontakozó kegyelem sokszorozódik”, „hapsumené kharisz” kifejezésre W. Bauer (Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur, Giessen, 1928, 134. old. s. v. „haploó”) megadja ezt a helyet az „einfache Gnade” jelentéssel. A helyet F. X. Funk (Patres Apostolici I, 411. old.) „expansa gratia”-val, P. Roasenda „gratia diffusa”-val fordítja (In Epistulae ad Diognetum XI-XII Capita Adnotatio, Aevum, 1935, 249. old.). Ezzel azonos jelentést tulajdonít a helynek G. W. H. Lampe, A Greek Patristic Lexicon (188 G). A „haplumené” mindkét fordítása (expansa, diffusa) főként Alexandriai Kelemen szóhasználatát tartja szem előtt, akinél a kifejezés a kereszten kitárt karokkal szenvedő Krisztusra vonatkozott. Ilyen értelemben vált örökletes kifejezéssé a IV. századi keresztény írónál, főleg a kappadokiaiaknál. K. Lake így fordítja: „and grace is unfolded and multiplied among the saints” (Apostolic Fathers II, 375. old.). Amennyiben W. Bauer megjegyzése szerint a késői görög nyelvhasználatban a „haploó” jelentése „ein fach machen”, akkor a szöveg „az egyszerűvé tett kegyelem sokszorozódásáról”, „gazdagodásáról” beszél. Ez feltételezi az „egyszerűség” enkratita eszméjét, ami egyiptomi környezet feltételezésével érthető, noha nincs összhangban a levél első tíz fejezetével.

⁵³⁰ „a határokat nem lépik túl” vö. Péld 22,38.

⁵³¹ Róm 8,29; 1Kor 2,9; Jak 1,12; 2,5; Ter 2,15; 3,23 kk; Ez 28,13; 31,9; Joel 2,3; Sir 1,10.

⁵³² Vö. Theophilosz, Autolükoszhoz II,25 (Óker. írók 8,480. old.), szinte szó szerint egyezik a hellyel.

⁵³³ A hely homályos, romlott. Nem tudjuk, mit ért az „idők egyesítésén”, „összegyűjtésén”. A „kairoi” helyett egyes kiadások „kéroi”-t olvasnak. „a világgal is harmonizálnak” – K. Wengst „metakoszmia”-t olvas.

Bibliográfia

Szövegkiadások:

- F. X. Funk: *Patres Apostolici I-II*. Tubingae, 1901.
- K. Bihlmeyer: *Die Apostolischen Väter, I. Teil*, Tübingen, 1924.
- Padres Apostolicos*, ed. D. Ruiz Bueno, *Autores Cristianos* 65, Madrid, 1950.
- The Apostolic Fathers I-II*, With an English Translation by K. Lake, *Loeb Classical Library*, London, 1970.
- Die Apostolischen Väter, Griechisch-Deutsch, Eingeleitet, herausgegeben, übertragen und erläutert von J. A. Fischer, Kösel. München (8. Aufl.)* 1981.
- Schriften des Urchristentums, Griechisch-Deutsch, Didache (Apostellehre), Barnabasbrief, zweiter Klemensbrief, Schrift an Diognet, Eingeleitet, herausgegeben, übertragen und erläutert von K. Wengst, Kösel, München, 1984.*
- Clement de Rome: *Épître aux Corinthiens*, A. Jaubert, *Sources Chrétiennes* 167, Paris, 1971.
- La doctrine des douze apotres*, W. Rordorf et A. Tuilier, *Sources Chrétiennes* 248, Paris, 1971.
- Ignace d'Antioche; *Letters – Lettres et Martyre de Polycarpe de Smyrne*, P-Th. Camolet (4. ed), *Sources Chrétiennes* 10, Paris, 1969.
- Épître de Barnabé*, R. A. Kraft, P. Prigent, *Sources Chrétiennes* 172, Paris, 1971.
- Hermas, Le Pasteur*, R. Joly, *Sources Chrétiennes* 53 bis, Paris, 1968.
- Die Apostolischen Väter I, Der Hirt des Hermas*, herausgegeben von Molly Whittaker, 2. Aufl., GCS, Berlin, 1962.
- A Diognéte*, H-I. Marrou, (reimpr. avec supi.), *Sources Chrétiennes* 33 bis, Paris, 1968.
- The Epistle to Diognetus*, ed. J. J. Thierry, *Textus Minores XXXII*, Leiden, 1964.

Szótárak, kommentárok:

- W. Bauer: *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, Giessen, 1928.
- Clavis patrum apostolicorum (Konkordanz zu den apostolischen Vätern)*, *Catalogum vocum in libris patrum qui dicuntur apostolici non raro occurrentium adjuvante Ursula Früchtel congressit, contulit, conscripsit Henricius Kraft*, 1963, Kösel, München, 1963.
- W. Bauer/H. Paulsen: *Die Briefe des Ignatius von Antiochia und der Polykarpbrief, Handbuch zum Neuen Testament* 18, *Die Apostolischen Väter II*, Tübingen, 1985.
- M. Dibelius: *Die Apostolischen Väter, Der Hirt des Hermas, Handbuch zum Neuen Testament, Ergänzungsband*, Tübingen, 1923.
- R. Knopf: *Die Apostolischen Väter, Die Lehre der zwölf Apostel, die zwei Klemensbriefe, Handbuch zum Neuen Testament, Ergänzungsband*, Tübingen, 1920.

Tanulmányok:

- J-P. Audet: *La Didaché, Instructions des Apôtres*, Paris, 1958.
- D. E. Aune: *The Cultic Setting of Realized Eschatology in Early Christianity*, Leiden, 1972.; *The Phenomenon of Early Christian „Anti-Sacramentalism”*, *Studies in New Testament and Early Christian Literature in Honor A. P. Wikgren* Leiden, 1972, 194-214. old.
- G. Bardy: *La Théologie de l'Église de Saint Clément de Rome à Saint Irénee*, Paris, 1945.

- J. B. Bauer: *An Diognet VI., Vigiliae Christianae* 17, 1963, 207-210. old. (*Scholia Biblica et Partistica*, Graz, 1972, 159-164. old.).
- W. Bauer: *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum*, Tübingen, 2. Aufl., 1964.
- E. H. Blankeney: *A Note on the Epistle to Diognetus X § 1*, *The Journal of Theological Studies*, 1941, 42., 194-195. old.
- R. Brändle: *Das Mysterium des christlichen Gottesdienstes, Anmerkungen zur Ethik des sogenannten Diognetosbriefes, Texte und Untersuchungen* 116, *Studia Patristica* XIII, Berlin, 1975, 131-137. old.
- N. Brox: *Pseudo-Paulus und Pseudo-Ignatius, Vigiliae Christianae* 30, 3, 1976, 181-188. old.
- G. Brunner: *Die Theologische Mitte des Ersten Kelemensbriefes, Ein Beitrag zur Hermeneutik frühchristlicher Texte*, Frankfurt am M., 1972.
- H. von Campenhausen: *Aus der Frühzeit des Christentums, Studien zur Kirchengeschichte des ersten und zweiten Jahrhunderts*, Tübingen, 1963.
- J. Colson: *Ministre de Jésus-Christ ou le Sacerdoce de l'Évangile, Étude sur la condition sacerdotale des ministres chrétiens dans l'église primitive*, Paris, 1966.
- E. Dassmann: *Hausgemeinde und Bischofsamt, Vivarium, Festschrift Theodor Klauser zum 90. Geburtstag, Jahrbuch für Antike und Christentum, Ergänzungsband* 11, 1984, 82-97. old. *Zur Entstehung des Monepiskopats, Jahrbuch für Antike und Christentum* 17, 1974, 74-90. old.
- S. L. Davies: *The Predicament of Ignatius of Antioch, Vigiliae Christianae* 30, 3, 1976, 175-180. old.
- P. J. Donahue: *Jewish Christianity in the Letters of Ignatius of Antioch, Vigiliae Christianae* 32, 2, 1978, 81-93. old.
- K. P. Donfried: *The Setting of Second Clement in Early Christianity*, Leiden, 1974.
- F. J. Dölger: *ΘΕΟΥ ΦΩΝΗ Die „Gottes-Stimme“ bei Ignatius von Antiochien, Kelsos und Origenes, Antike und Christentum*, V, 3 218-223. old.; *Der Schutz des werdenden Kindes durch Christentum nach den griechischen christlichen Schriftstellern der ersten zwei Jahrhunderte, Antike und Christentum*, IV, 1, 23-28. old.
- Ton H. U. van Eijk: *La résurrection des morts chez les pères apostoliques*, Paris, 1974.
- K.-G. Essig: *Mutmassungen über den Anlass des Martyriums von Ignatius von Antiochien, Vigiliae Christianae* 40, 2, 1986, 105-117. old.
- C. A. Evans: *The Citations of Isaiah 60,17 in 1 Clement, Vigiliae Christianae* 36, 2, 1982, 105-107. old.
- E. W. Fisher: *„Let us look upon the Blood-of-Christ“ (1 Clement 7; 4), Vigiliae Christianae* 34, 3, 1980, 218-236. old.
- J. A. Fischer: *Die Ausgabe der Apostolischen Väter durch Thomas Ittig, Überlieferungsgeschichtliche Untersuchungen, Texte und Untersuchungen* 125, Berlin, 1981, 208-216. old.
- K. M. Fischer: *Das Urchristentum, Kirchengeschichte in Einzeldarstellungen* I/1, Berlin, 1985.
- F. X. Funk: *Titus Flavius Clemens Christ, nicht Bischof, Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen*, Paderborn, 1897, I, 308-329. old. *Die Zeit des Barnabasbriefes, uo. II, (Paderborn, 1899), 77-108. old.; Die Didache, Zeit und Verhältnis zu den verwandten Schriften, uo. II, 108-141. old.; Zur Didache, der Frage nach der Grundschrift und ihren Rezensionen, III, (Paderborn, 1907), 218-229. old.; Die Einheit des Hirten des Hermas, uo. III, 230-261. old.; Der sog. zweite Klemensbrief, ou. III, 261-275. old.*
- S. Giet: *Hermas et les Pasteurs, Paris, 1963.; La témoignage de Clément de Rome sur la cause des persecutions romains, Revue des Sciences Religieuses*, 29, 4, 1955, 333-345.

- old.; *Le témoignage de Clément de Rome sur la venue a Rome de Saint Pierre*, *Revue des Sciences Religieuses* 29, 2, 1955, 125-136. old.
- R. M. Grant: *After the New Testament, Studies in Early Christian Literature and Theology*, Philadelphia, 1967.; *Jewish Christianity at Antioch in the second Century*, *Judéo-christianisme*, Volume offert au Cardinal Jean Daniélou, Paris, 1972, 93-108. old.
- D. A. Hager: *The Use of the Old and New Testament in Clement of Rome*, Leiden, 1973.
- A. Hamman: *Existe-t-il un langage trinitaire dans les Pères Apostoliques?* *Augustinianum* XIII,3, 1973, 155-58. old.; *L'homme image de Dieu*, Desclée, Paris, 1987.
- A. von Harnack: *Die Briefsammlung des Apostels Paulus und de anderen vorkonstantinischen christlichen Briefsammlungen*, Leipzig, 1926.
- J. Hazelden Walker: *Reflexions on a New Edition of the Didache*, *Vigiliae Christianae* 31,1, 1981, 35-42. old.
- A. Hilgenfeld: *Die Apostolischen Väter*, Halle, 1853.
- A. Jaubert: *Echo du livre de la Sagesse en Barnabé 7,9* (*Judéo-christianisme*, Volume offert au Cardinal Jean Daniélou, Paris, 1972, 193-197. old.).
- M. Jourjon: *Remarques sur le vocabulaire sacerdotale dans la Ia Clementis*, *Epektasis*, *Mélanges Patristiques Offerts au Cardinal Jean Daniélou*, Paris, 1972, 107-110. old.
- O. Koch: *Clemens Romanus und der Frühkatholizismus*, *Zu einem Buch. Jahrbuch für Antike und Christentum*, 10, 1967, 202-210. old.
- Koczka Ferenc: *Az apostoli egyház egységzelleme különös tekintettel Antiochiai Szent Ignác leveleire*, Rákospalota, 1943.
- U. H. J. Körtner: *Papias von Hierapolis, Ein Beitrag zur Geschichte des frühen Christentums*, Göttingen, 1985.
- H. G. Leder: *Das Unrecht des Presbyterabsetzung in Korinth*, *Zur Interpretation von 1 Cl 44,1-6*, *Theologische Versuche X*, Berlin, 1979, 107-128. old.
- J. Liébaert: *Les enseignement moraux des pères apostoliques*, Gembloux, 1970.
- L'eucharistie des premiers chrétiens* (La Didache, W. Rordorf; Clément de Rome, G. Blond; Ignace d'Antioche, R. Johanny), Paris, 1976.
- H.E. Londa SDB: *Der Sprachgebrauch ΣΑΡΕ, ΣΑΡΚΙΚΟΣ bei Ignatius von Antiochien*, *Zeitschrift für Katholische Theologie*, 1986/4, 383-408. old.
- J. P. Martin: *Il rapporto tra Pneuma ed Ecclesia nella letteratura dei primi secoli cristiani*, *Augustinianum*, XX,3, 1980, 471-484. old.
- J. F. Mc Cue: *Bishops, Presbyters and Priests in Ignatius of Antioch*, *Theological Studies* 28, 1967, 828-834. old.
- J. R. McRay: *Charisma in the second Century*, *Texte und Untersuchungen* 115, *Studia Patristica XII*, Berlin, 1975, 232-237. old.
- F. Meinhold: *Die geschichtstheologische Konzeption des Ignatius von Antiochien*, *Kyriakon*, *Festschrift Johannes Quasten*, Aschendorff, Münster, 1970, I, 182-191. old.
- T. Y. Mullins: *Papias and Clement and Mark's two Gospels*, *Vigiliae Christianae* 30,3, 1976, 189-192. old.
- J. Munck: *Die Tradition über das Mattäusevangelium bei Papias*, *Neotestamentica et Patristica*, *Freundesgabe Oscar Cullmann*, Leiden, 1962, 249-260. old.
- Ch. Munier: *A propos d'Ignace Antioche*, *Revue des Sciences Religieuses*, 1980, 1, 55-73. old.; *Divorces, remariage et pénitence dans l'Église primitive*. *Revue Sciences Religieuses*, 52,2, 1978, 97-117. old.
- H. Musurillo S. J.: *Ignatius of Antioch: Gnostic or Essene? A Note on Recent Work*, *Theological Studies* 22,1, 1961, 103-110. old.
- J. Naumann: *Der theologische Grund für das kirchliche Vorsteheramt nach dem Zeugnis der Apostolischen Väter*, *Münchener Theologische Zeitschrift* 14,4, 1963, 253-265. old.

- P. Nautin: La composition de la „Didachè” et son titre, *Revue de l'Histoire des Religions*, Tome CLV,2, 1959, 191-211. old.
- E. Neuhäusler: *Der Bischof als geistiger Vater*, München, 1964.
- A. D. Nock: A Note on ep. Ad Diognetum X §1. *The Journal of Theological Studies* 29, 1927, 40. old.
- R. R. Null SJ.: The Search for a christian ministerial Priesthood in I Clement, *Studia Patristica XIII*, Texte und Untersuchungen 116, Berlin, 1975, 250-254. old.
- F. W. Norden: Ignatius, Polycarp, and I Clement: Walter Bauer reconsidered, *Vigiliae Christianae* 30,1, 1976, 23-44. old.
- F. W. Norris: Asia Minor before Ignatius; Walter Bauer reconsidered, *Studia Evangelica VII*, Berlin, 1982, 365-378. old.
- H. Opitz: *Der heilige Geist nach den Auffassungen der römischen Gemeinde bis ca 150*, Berlin, 1960.
- E. Peterson: Das Praescriptum des I Clemens-Briefes, *Frühkirche, Judentum und Gnosis*, Darmstadt, 1982. 129-136. old.; Über einige Probleme der Didache-Überlieferung, *Frühkirche...*, 146-182. old.; Beiträge zur Interpretation der Visionen im „Pastor Hermae”, *Frühkirche...*, 254-270. old.; Kritische Analyse der fünften Vision des Hermas, *Frühkirche...*, 271-284. old.; Die Begegnung mit dem Ungeheuer, *Frühkirche ...*, 285-319. old.
- P.-H. Poirier: Éléments de polemique anti-juive dans l'Ad Diognetum, *Vigiliae Christianae* 40,3, 1986, 218-228. old.
- H. Preisker: *Das Ethos des Urchristentums*, 2. Aufl., Darmstadt, 1968.
- P. Prigent: L'Épître de Barnabé I-XVI et ses sources, Paris, 1961.; L'Hérésie asiatic et l'Église confessante, *Vigiliae Christianae* 31, 1977, 1-22. old.
- H. Rathke: Einstehen für Gemeinschaft in Christus. Im Gespräch mit Ignatius von Antiochien über Sammlung und Einung in der Kirche, *Theologische Versuche X*, Berlin, 1979, 83-106. old.
- J. Reiling: *Hermas and Christian Prophecy, A Study of the Eleventh Mandate*, Leiden, 1973.
- E. Repo: *Der „Weg” als Selbtsbezeichnung des Urchristentums*, Helsinki, 1964.
- C. Riggi: Lo Spirito santo nell'antropologia della I Clementis, *Augustinianum XX*,3, 1980, 499-508. old.
- F. Roasenda: In Epistulae ad Diognetum XI-XII capita Adnotatio, *Aevum*, 1935, 248-253. old.; Epistula ad Diognetum II,1; II,3; *Aevum*, 1934, 522-23. old.
- W. Rordorf: Le problème de la transmission textuelle de Didachè 1,3b-2,1, *Überlieferungsgeschichtliche Untersuchungen*, Texte und Untersuchungen 125, Berlin, 1981, 499-511. old.; Une nouvelle édition de la Didachè (Problèmes exégétiques, historiques et théologiques), *Texte und Untersuchungen 128*, *Studia Patristica XV*, Berlin, 1984, 26-30. old.; Un chapitre d'éthique judéo-chrétienne: les deux voies, *Judéo-christianisme*, Volume offert an Cardinal Jean Daniélou, Paris, 1972, 109-128. old.
- M. Sachot: Pour une étude de la notion de salut chez les Pères Apostoliques, *Présentation du vocabulaire*, *Revue des Sciences Religieuses* 51,1, 1977, 54-70. old.
- H. Schlier: Die Anfänge des christologischen Credo, *Zur Frühgeschichte der Christologie*, *Questiones Disputatae* 51, Freiburg Br., 1970, 13-58. old.; *Religionsgeschichtliche Untersuchungen zu den Ignatiusbriefen*, *Beihefte zur Neutestamentlichen Wissenschaft* 8, Giessen, 1929.
- W. R. Schoedel: Polycarp's Witness to Ignatius of Antioch, *Vigiliae Christianae* 41,1, 1978, 1-10. old.
- G. Schöllgen: Die Didache – ein frühes Zeugnis für Landgemeinden? *Zeitschrift für Neutestamentliche Wissenschaft* 76, 1985,1/2, 140-143. old.; Die Didache als

- Kirchenordnung, Zur Frage des Abfassungszweckes und seinen Konsequenzen für die Interpretation, Jahrbuch für Antike und Christentum 29, 1986, 5-26. old.
- E. Schwartz: Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen, Gesammelte Schriften, Berlin, 1963, V., 192-273. old.
- R. Scroggs: The Earliest Christian Communities as Sectarian Movement, Christianity, Judaism and Other Greco-Roman Cults, Leiden, 1975, 1-23. old.
- G. Sghierri: Textkritische Bemerkungen zu Hermas 51 ,5 Vigiliae Christianae 31,2, 1972, 88-93. old.
- Shermann E. Johnson: Asia Minor and Early Christianity, Christianity, Judaism and Other Greco-Roman Cults, Leiden, 1975, 77-145. old.
- H. J. Sieben: Die Ignatianen als Briefe, Einige formkritische Bemerkungen, Vigiliae Christianae 32,1, 1978,, 1-18. old.
- M. Simon: Réflexion sur le Judéo-christianisme, Christianity, Judaism and Other Greco-Roman Cults, Leiden, 1975, 53-76. old.
- H-A. Stempel: Der Lehrer in der Lehre der zwölf Apostel, Vigiliae Christianae 34,3, 1980, 209-217. old.
- C. I. K. Story: The Text of Ignatius' Letter to the Trallians 12,3; Vigiliae Christianae 33,3, 1979, 319-23. old..
- A. Stuiber: Die drei $\sigma\mu\epsilon\alpha$ von Didache XVI, Jahrbuch für Antike und Christentum 24, 1981, 42-44. old.
- M. Jack Suggs: The Christian Two Ways Tradition: Its Antiquity, Form and Function, Studies in New Testament and Early Christian Literature, Essays in Honor of Allen P. Wikgren, Leiden, 1972, 60-74: old.
- R. G. Tanner: Πνεύμα in Saint Ignatius, Texte und Untersuchungen 115, Studia Patristica XII, Berlin, 1975, 265-270. old.; Martyrdom in Saint Ignatius of Antioch and the Stoic View of Suicide, Texte und Untersuchungen 129, Studia Patristica XVI, Berlin, 1985, 201-205. old.; The Epistle to Diognetus and Contemporary Greek Thought, Texte und Untersuchungen 128, Studia Patristica XV, Berlin, 1984, 495-510. old.
- E. J. Tinsley: The imitatio Christi in the Mysticism of St Ignatius of Antioch, Studia Patristica II, Texte und Untersuchungen LXIV, Berlin, 1957, 553-560. old.
- C. Travett: Anomaly and Consistency: Joseph Rius-Camps on Ignatius and Matthew, Vigiliae Christianae 38,2, 1984,165-171. old.
- A. Tulier: Une nouvelle édition de la Didachè (Problèmes de méthode, et de critique textuelle), Texte und Untersuchungen 128, Studia Patristica XV, Berlin, 1984, 31-38. old.
- W. C. van Unnik: Die Rücksicht auf die Reaktion der Nichtchristen als Motiv in der Altchristlicher Paränese, Sparsa Collecta II, Leiden, 1980, 307-322. old.; Zur Bedeutung von ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ bei den apostolischen Vitem, Sparsa Collecta, Leiden, 1983, 71-76. old.; Is 1 Clement 20 purely Stoic? Sparsa Collecta III, Leiden, 1983, 52-58. old.; 1 Clement 34 and the „Sanctus”, Sparsa Collecta III, Leiden, 1983, 326-361. old.; „Diaspora” and „Church” in the First Centuries of the History, Sparsa Collecta III, 1983, Leiden, 95-105. old.; Le nombre des élus dans le première épître de Clement, Sparsa Collecta III, Leiden, 1983, 124-133. old.
- P. Vielhauer: Geschichte der urchristlichen Literatur, Gruyter, Berlin, 1975.
- H. J. Vogt: Ignatius von Antiochien über den Bischof und seine Gemeinde, Theologische Quartalschrift 158, 1978, 15-27. old.
- R. Weijenborg: Les Lettres d'Ignace d'Antioche, Étude de critique littéraire et de théologie, Leiden, 1969.
- H-F. Weiss: Ut omnes unum sint, Zur Frage der Einheit der Kirche im Johannesevangelium und in den Briefen des Ignatius, Theologische Versuche X, Berlin, 1979, 67-82. old.

- A. E. Wilhelm-Hooijbergh: Clemens Romanus imitating the seditions Corinthians? Texte und Untersuchungen 129, Studia Patristica XVI, Berlin, 1985, 209-218. old.
- R. Winling: Une manière de dire le salut: „être avec Dieu”, Revue des Sciences Religieuses 51,1, 1977, 89-139. old.; Une façon de dire le salut: la formule „Être avec Dieu”- „Être avec Jésus-Christ”-dans les écrits de l'ère dite des Pères Apostoliques, Revue des Sciences Religieuses 54,2, 1980, 109-128. old.; A propos de la datation des Lettres d'Ignace d'Antioche, Revue des Sciences Religieuses 54,3, 1980, 259-265. old.
- D. W. F. Wong: Natural and Divine Order in I Clement, Vigiliae Christianae 31,2, 1977, 81-87. old.
- S. Zañartu: Les concepts de vie et de mort chez Ignace d'Antioche, Vigiliae Christianae 33,3, 1979, 324-341. old.

Névmutató

Ábel	Athanásziosz (Atanáz)
Abirón	Athén
Ábrahám	Audet, J. P.
Acilius Severus	Autolükosz
Ádám	Ázsia (provincia)
Adamantiosz	
Afrika	Babilon
Ágoston	Bakkhülosz
Agrippa	Bar Kokhba
Akakiosz (ppk)	Barbel, J.
Albinus	Barcelona
Alexander (ppk)	Bardeszánész
Alexander (Severus)	Barnabás (apostol)
Alexandria	Barnabás-levél
Ambrósziusz (alexandriai)	Bárukh-apokalipszis
Ambrósziusz (diakónus)	Baszileiosz
Ambrus	Baszilizész
Ammoniosz (Szakkasz)	Barzabás
Amphilókhiosz (ppk)	Benjamin
Anaklétosz	Bertalan
Anatoliosz	Berüllosz
András	Betszaida
Anikétoz	Bihlmeyer, K.
Anküra	Bithynia
Antal szerzetes	Blastus
Antiochia	Bonifatius
Antoninus Pius	Brutus
Apellész	Brüenniosz, F.
Apollinarisz (ppk)	
Apollinarisz (laodikeai ppk)	Caecilius
Apolloniosz	Caesarea
Apollonius	Caligula
Apostoli Konstitúciók	Caracalla
Appión	Castor
Appión (alexandriai)	Cicero
Aquilea	Ciprus
Aquilasz	Claudius
Arábia	Constantinus
Arabianosz	Constantius
Arisztidész	Cornelius
Arkhelaosz	Crescens
Arnobius	Crispus
Arisztión	Cyprianus Afer
Áron	
Aszklepiadész	Dalmácia
Asztériosz	Damasus (pápa)

Damaszkusz	Fortunatus
Dániel	Fronto
Daniélou, J.	Frígia
Dávid	Funk, F. X.
Decius	Fülöp
Demetriosz	
Dexter	Gajus
Dibelius, M.	Galácia
Didakhé	Galilea
Didaszkalia	Gallia
Didümosz	Gallienus
Diocletianus	Gallus
Diognétosz-levél	Gamáliel
Diodórosz	Gelasziosz
Dionüsziosz	Geminosz
Domitianus	Gennadius
Donatus	Gergely (eliberisi ppk)
	Gergely, Nazianzoszi
Ebion	Gergely, Nüsszai
Efezus	Giet, S
Efraim	Gnószia
Efrém	Gordianus
Egyiptom	Görögország
Elenkhosz (Cáfolat)	Gratianus
Elizeus	
Emberfia	Hádész
Emmausz	Hadrianus
Epiphániosz (ppk)	Harnack, A.
Eszter	Héberék szerinti evangélium
Euzoiosz	Hégészipposz
Eunomiosz	Heliódórosz
Euszebiosz, Caesareai	Hénokh
Euszebiosz, Emeszai	Heraklasz
Eusebius, Vercelli	Heraklitosz
Eustathiosz (ppk)	Hermasz
Eustochium	Hierapolisz
Éva	Hilarius
Evagriosz (ppk)	Hippolütosz
Ezekiel	Hispánia
Ézsau	Holofernész
Fabianus	Ige
Félix	Ignác, Antiochiai
Felkent	Ikónium
Festus	Ildefonz, Toledói
Filippi	Illés
Firmianus	Írás
Flavius császár	Ireneusz
Flavius, Josephus	Isten országa
Fortunatianus (ppk)	István (pápa)

István (vt)	Kühár Flóris
Izidor, Szevillai	Kürillosz
Izrael	Kürillosz (jeruzsálemi ppk)
Izsák	
Jakab	Lábán
Jákob	Lactantius
János Aranyszájú (antiochiai)	Laodikeia
János apostol	Latronianus
János, Keresztelő	Lélek, Szentlélek
János presbiter	Lévi
Jerikó	Liberius
Jeromos	Lietzmann, H.
Jeruzsálem	Linus
Jessze	Lucifer (ppk)
Jézus	Lucius
Jób	Lukács 30
Joly, R.	Lukianosz
Jónás	Lüsziasz Félix
Jovianus	
József (Barnabás)	Makedónia
József (egyiptomi)	Malkhión
József (Josephus Flavius)	Manasszesz
Józsue	Marcus Aurelius
Júda	Mária
Júdás (apostol)	Márk 26, 32
Júdás (áruló)	Markellosz
Júdás (író)	Markion
Júdea	Máté
Judith	Mátyás
Juliamis	Maximosz
Julius Africanus	Maximosz (ppk)
Jupiter Capitolinus	Maximosz Confessor
Jusztinosz (vt)	Megváltó
Justus (tibériási)	Melitón
Juvenus	Methodiosz
Kain	Mezopotámia
Kandidosz	Mihály
Kappadókia	Milevium
Karthágó	Miltiádész
Kasszianosz	Minucius Felix
Kelemen, Alexandria	Modestus
Kelemen, Római	Montanosz
Kelszosz	Mózes
Kerinthosz	Muratori-töredék
Khrisztosz	Musanus
Konstantinápoly	Müriobiblion
Korintus	
Krózus	Narkisszosz
	Néró
	Nerva

Név	Rebekka
Nikomédia	Reticius
Noé	Rhodón
Novatianus	Róma
Novatus	Rufosz
Octavius	Sátán
Olajfák hegye	Saturninus
Onesimosz	Saul (Pál)
Optatus	Saul (király)
Órigenész	Seneca (Lucius Annaeus)
Ószövetség	Sergius Paulus
Ostiai út	Severus
Pacianus (ppk)	Sextus
Pál apostol	Simon mágus
Palesztina	Simon Péter
Pamphilosz	Sínai hegy
Pancratius	Sources Chrétiennes
Pannónia	Stratón
Pantainosz	Szabelliosz
Papiasz	Szalamisz
Patmosz	Szamoszatai Pál
Paula	Szardesz
Péter apostol	Szardínia
Phoebadius (ppk)	Szentháromság
Phileasz	Szentírás
Philipposz	Szerapion (antiochiai)
Philomenész	Szerapion (Thmuiszi ppk)
Philón	Szeverosz
Phótinosz	Szibilla
Phótiosz	Szicília
Pinütosz	Szíría
Pius (Antoninus)	Szirmium
Platón	Szküthopolisz
Polikárp	Szmirna
Polükratész	Szodoma
Poncius Pilátus	Szophroniosz
Pontius (diakónus)	Szűz
Pontus	Tacitus (Aurelius)
Porphüriosz	Tamás apostol
Pothinosz	Thraszosz
Priscillianus	Tatianosz
Probus	Tekla
Pseudo-Kelemen	Teleszphorosz
Publius	Tertullianus
Quadratus	Theodorosz (herakleai)
Ráháb	Theodorosz (neocaesareai ppk)
	Theodosius

Theodotion
Theophilosz (antiochiai)
Theophilosz (cesareai)
Theophorosz (Istenhordozó)
Theotimosz (ppk)
Thmuisz
Thomsen, P.
Tiberianus Baeticus
Tiberis
Timótheus
Tischendorf
Titusz (ppk)
Trajanus
Tranquillus
Triphüliosz (ppk)
Troász
Trüphón
Tyrus

Újszövetség
Úr napja
Ursacius

Valens
Valentinianus
Valentinosz
Valerianus
Valerius
Varro
Vatikáni-domb
Verus (Marcus Antoninus)
Vespasianus
Victor
Victorinus (afrikai)
Victorinus (petabiumi ppk)
Volusianus
Vörös-tenger

Xystus

Zahn
Zebedeus
Zephyrinus
Zozimosz

Tárgymutató

aión	„ekklészia paroikusza”
áldozat	élet
alexandriai kódex	életforma
allegória	életszentség
allegorikus	eljövetel
álpróféták	élő víz
amphitheátrum	előkép
antikrisztus	előjáró
apokalipszis, apokaliptikus	engedelmesség
apokrif	enkratita
apollinarista	eretnecség
apologéták	erkölcs
apológia	eszkatológikus
apostoli atyák	esszésus
apostoli iratok	eukharisztia
apostoli kor	eukharisztikus közösség
ariánus	evangeista
aszketikus	evangélium
	ezer esztendős korszak
babona	fáraó
bálványimádás	felekezet
bárány	feltámadás
barbár	fény
böjt	filozófus
bukottak	folytonosság
bűnbánat	formatörténet
bűnbocsánat	forrásanyag
bűnvallomás	phoenix
	főpap
centurió	gabona
cinikus	gigászok
démon	gnosztikus, gnoszticizmus
diakónus	gonoszság
diaszpóra	gót
dogmatörténet	görög kultúra
dokumentum	görög-római
donatisták	
ebionita	hagyomány
egyeduralom	halál
egyházfegyelmi irat	halálfélelem
egyházi rend	hamisítványok
egyházkép	házasság
egyház történelem	hellén-keresztény
egység	hierarchia

hit	maran athá
hitvalló	markionita
homília	második eljövétel
horizont	meghívás
hozsanna	megigazulás
húsvét	megtérés
húsvéti vita	megtestesülés
	megújulás
igazságosság	megváltás
igehirdetés	millenarizmus
irodalom	misztérium
ismeret, megismerés	mítosz
istenfélelem	montanisták
istentisztelet	
iszthmoszi játékok	nazarénusok
	nesztoriánusok
jeruzsálemi kódex	niceai zsinat
jövendölések	novatiánusok
judaizmus	
	ókeresztény
kabbalisztikus	oltár
kánon	ortodox
karakter	önmegtartóztatás
katafrige	ősegyház
katekézis	összejövetel
katharok	
katolikus	papság
kegyelem	paszka
kenet	patrisztikus
kenyértörés	peripatetikus
kereszt	pneumatikosz
kereszténység	pogánykeresztény
keresztényüldözés	pogányság
keresztség	prédikáció
kézfeltétel	presbiter
kiközösítés	presbitérium
kinyilatkoztatás	presbiterkollégium
klerikus	primátus
kódex	profán
konstitúció	profanizálás
korakeresztény	prófécia
kovásztalan	próféta, prófétálás
kőtábla	prokonzul
küldetés	provincia
	prozelita
liturgikus	pszéudó-irat
luciferiánus	püspök
	püspöki hivatal
mágia	püspökség
manicheusok	

redakciótörténet	tipológia
rendtartás	tiszta, tisztaság
részegyház	tízparancsolat
rétegződés	tolmácsoló
rétor	történetleírás
retorika	törvény
rézkígyó	tradíció
romolhatatlanság	tradícióanyag
	tradíciókritika
semipelagiánus	tradícióréteg
sínai kódex	tradíciószál
sóoszlop	tudás
	tűzhalál
szakadár	tűzpróba
szakadás	
számkivetés	újrakeresztelés
számmisztika	
száműzetés	üdvrend
szarkikosz	üdvösség
szegény, szegénység	üldözés
szekta	
szenátor	választott
szenátus	vallás
szentély	vándortanítók
szentírásmagyarázat	védőirat
szentírástudomány	végzet
szentségek	versenypálya
szeretet	vértanúakták
szeretetlakoma	vértanúhalál
szertartás	vértanúság
szervesek	világ
szervesesség	világosság
szervesestelep	víz
szeveriánusok	
szinoptikus	zarándok egyház
szombat	zarándokút
szomorúság	
szorongattatás	zsidó-keresztény
szövegelemek	zsidóság
szövegértelmezés	zsinat
szöveggyűjtemény	
szövegtanúk	
szövetség	
sztoikus	
szűz, szüzesség	
tanítás	
tanító	
tanítvány	
teológus	

Szentírási helyek jegyzéke

Ószövetség	11,5
	11,10
Teremtés könyve	11,13.16
1,16	16,7.9
1,26	19,18
1,27	20,24
1,28	23,29
2,2	
2,9	Számok könyve
2,23	12,7
4,3-8	21,8-9
8,17	29,11
12,2-3	
13,14-16	Második Törvénykönyv
14,14	1,16
15,5	4,1
15,6	4,2
17,23	4,5
17,27	4,12
25,21.22-23	4,32
48,11	4,34
48,13-19	5,12
48,16	6,5
	9,12
Kivonulás könyve	9,12-14
2,14	9,12-17
3,11	10,16
15,26	14. fej.
17,8	27,15
17,14	30,3
20,8	32,8-9
20,11	32,15
20,17	
24,18	Bírák könyve
31,38	2,11
32,7	3,12
32,7-19	4,10.6
32,9-10	13,1
32,32	
33,1-3	Királyok I. könyve
33,3	3,11
34,28	
	Tóbiás könyve
Leviták könyve	4,10
11. fej.	4,19
11,3	12,9

	33,2
Makkabeusok II. könyve	33,12-18
7,28	33,13
1,5	33,20
	36,11
Jób könyve	37,35-37
1,21	41,3
4,16-18	44,23
4,21	46,3
5,1-5	49,14.15
5,17-26	49,16-23
11,2-3	50,3-19
14,4-5	50,19
19,26	51,10
23,10	54,23
38,11	56,12
	58,6
Zsoltárok könyve	61,5
1,1	61,9
1,1-2	61,13
1,1-6	67,29
1,3	68,31-33
2,4	78,36-38
2,7.8	85,9
2,11	85,9.12
3,6	88,21
7,12	94,7
8,2	98,3
8,7	98,4
11,4-6	103,4
14,2	103,15
15,11	103,18
17,45	105,3
18,2-4	107,6
18,5	109,1
18,9	110,10
20,6	117,12
21,6-7	117,18
21,7-9	117,19.20
21,17	117,22
21,19	117,26
21,23	118,1
23,1	118,12
23,4	122,1
26,12	137,7-10
27,7	140,5
30,19	145,6
31,1-2	148,5
31,10	
32,9	

Példabeszédek könyve	40,12
1,7	42,6-7
1,17	45,1
1,23-33	49,6-7
2,21-22	49,17
3,4	50,6-7
3,12	50,7
3,34	50,8-9
8,27-30	52,1-12
17,3	52,5
20,27	53,5-7
31,9	54,1
	56,7
Prédikátor könyve	58,4-5
2,5	58,6-10
12,13	58,9
18,1	60,17
35,9	61,1-2
	65,2
Bölcseesség könyve	66,1
1,14	66,2
2,12	66,18
9,1	66,24
12,10	
	Jeremiás könyve
Sirák fia könyve	2,4-7
7,30	2,12-13
18,1	4,3-4
24,8	4,4
	5,4
Izajás könyve	7,2-3
1,2	7,11
1,10	7,22-23
1,11-13	9,23-24
1,13	9,25-26
1,16-20	17,24
3,9-10	24,7
5,21	45,2-3
14,1	
16,1-2	Ezekiel könyve
21,17	11,19
24,5	14,14
26,20	33,11-27
28,16	36,26
29,13	47,1
33,13	47,9
33,16-18	47,12
33,18	
40,3	Dániel könyve
40,10	6,23

7,7-8	10,10
7,10	10,11
7,24	10,16
9,24-27	10,22
	10,32
Joel könyve	12,31
2,12	12,33
	12,37-39
Szofonias könyve	12,50
3,19	13,20-22
	13,38
Zakariás könyve	15,13
8,17	16,26
13,6-7	16,27
14,5	18,3
	18,15-35
Malakiás könyve	19,9
1,11-14	19,12
3,1	19,17
4,1	19,18
	19,30
Újszövetség	20,16
	21,9
Máté evangéliuma	21,15
2,15	21,22
2,23	22,14
3,7	24,4
3,15	24,10
5,3	24,13
5,5	24,24
5,7	24,30-31
5,10	24,31
5,22-26	25,21-23
5,24	25,41
5,26	26,24
5,32	26,31
5,33	26,64
5,39	27,34-48
5,40-41	28,18
5,44	28,18-19
5,44-47	28,19
6,9-13	
6,13	Márk evangéliuma
6,14-15	4,18
6,16	9,47
7,1-2	9,50
7,6	10,38-39
7,21	12,30-31
9,13	14,38
9,43	

Lukács evangéliuma	2,11
1,2	3,27
6,20	4,20
6,27	5,1-3
6,30	6,1
6,31	6,4
6,32	8,11
6,32-33	9,10-12
6,35	9,33
6,36-38	12,17
7,36-38	13,8
10,3	14,10
10,7	16,14
12,4-5	
16,13	Korintusiaknak írt I. levél
23,34	1,19-20
	2,9
János evangéliuma	4,4
3,5	4,22
5,43	5-6. fej.
6,33	6,2
7,24	6,9
7,42	6,9-10
10,18	6,14
12,49	7,11
13,34	7,38-40
14,6	8,12
15,12	9,13-14
15,16	9,25
	9,27
Apostolok Cselekedetei	12,21
1,18	13,13
1,23	14,25
1,25	15,52
2,24	16,13
2,38	
9,5	Korintusiaknak írt II. levél
10,15	4,14
10,35	5,10
10,42	6,10
10,48	7,10
14,15	8,18
15,17	8,21
15,26	
20,25	Galatáknak írt levél
23,26	1,19
26,25	2,2
	2,6
Rómaiaknak írt levél	4,26
1,3	5,17

6,7	4,15
Efezusiaknak írt levél	5,17-18
1,4	6,7
1,20-23	6,10
1,22	Timóteusnak írt II. levél
2,5	2,8
3,9	2,25
3,9-10	4,1
4,2	4,6
4,4	4,8
4,26	4,10
4,29	4,11
4,30	4,16-17
5,5	4,18
5,8	
5,21	Titusznak írt levél
5,25-29	1,2
6,13	2,12
6,14	3,1
6,18	3,7
8,9	
Filippieknek írt levél	Zsidóknak írt levél
1,11	1,3-4
2,10	2,33
2,16	3,4
3,18	3,12
3,21	6,4
4,3	11,3
4,18	11,33
	12,11
Kolosszeieknek írt levél	Szent Jakab levele
1,23	1,4
2,10	1,5-6
4,14	1,21
	1,27
Tesszalonikaiaknak írt I. levél	2,7
4,16	3,8
5,13	3,15
	4,6
Tesszalonikaiaknak írt II. levél	4,7
1,4	4,11
1,12	4,12
2,9	5,4
3,15	
Timóteusnak írt I. levél	Szent Péter I. levele
1,5	1,5
2,1-2	1,7
	1,8

1,12
1,13
1,17
1,21
2,5
2,6
2,11
2,17
2,22
2,24
3,8
3,9
3,18
4,5
4,7
4,12
5,5
5,7
5,8

Szent Péter II. levele

1,7
2,22
3,8
3,9

Szent János I. levele

3,2-3
4,9

Szent János II. levele

7

Jelenések könyve

2,23
4,11
13,2
13,13
21,2